

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

**ІНІ «Юридичний інститут Київського національного
економічного університету імені Вадима Гетьмана»**

**«ІННОВАЦІЙНІ ПРОЄКТНІ РІШЕННЯ
НА ШЛЯХУ ДО ЕКОНОМІЧНОГО
ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ»**

**ЗБІРНИК ДОПОВІДЕЙ
93-ї студентської наукової конференції
присвяченої 120-річчю КНЕУ**

(16 квітня – 16 травня 2026 р.)

УДК 338.242(477):330.341.1
І-11

*Відповідальний за випуск:
к.ю.н., доц. Мачуський В.В.*

*Рекомендовано до друку
Науково-експертною радою КНЕУ імені Вадима Гетьмана
Протокол № 5 від 21.05.2026 р.*

**Інноваційні проєктні рішення на шляху до економічного відродження
І-11 України:** зб. доп. 93-ї студентської наукової конференції, присвяченої 120-річчю КНЕУ,
16 квітня – 16 травня 2026 р. — [Електронний ресурс]. Київ, КНЕУ, 2026. 245 с.
ISBN 978-966-926-596-8

Збірник тез студентів університету укладено за підсумками їх досліджень, представлених на науковій конференції КНЕУ 16 квітня – 16 травня 2026 р. Доповіді студентів присвячено перспективам розвитку інноваційних процесів в Україні, глобалізаційним тенденціям в економіці, сучасним особливостям міжнародної конкурентоспроможності країн світу, новітнім підходам у менеджменті і маркетингу, економіці праці і соціальному забезпеченню, розвитку фінансової сфери, правовому забезпеченню інноваційного розвитку економіки України. Розглянуто питання щодо застосування кількісних методів та інформаційних технологій в економічних дослідженнях.

УДК 338.242(477):330.341.1

*Розповсюджувати та тиражувати
без офіційного дозволу КНЕУ забороняється*

ЗМІСТ

ІНСТИТУТ «ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

Кафедра теоретичної юриспруденції

ПЛАТФОРМА

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Секція 1. Адаптація законодавства України до права Європейського Союзу

<i>Цукренко В.Р.</i> Правове регулювання купівлі-продажу товарів із цифровими елементами: адаптація законодавства України до стандартів ЄС	8
<i>Коваль О.О.</i> Адаптація законодавства України із правом ЄС у сфері захисту фінансових інтересів: від теорії до практичного впровадження	10
<i>Кушнерик К.О.</i> Адаптація законодавства України до стандартів ЄС у сфері захисту прав споживачів при дистанційній торгівлі	13
<i>Табацька С.О.</i> Особливості функціонування судової влади України в умовах євроінтеграції	15

Секція 2. Гуманізація механізмів захисту прав людини в умовах правового режиму воєнного стану

<i>Лабунська А.О.</i> Проведення виборів в умовах правового режиму воєнного стану: світовий досвід і Україна	18
<i>Ткаченко Р.Д.</i> Адміністративно-правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей	21
<i>Тусаєва С.С.</i> Бідність як перешкода реалізації прав людини в умовах правового режиму воєнного стану	23
<i>Латій Є.М.</i> Конституційно-правовий аспект права на евтаназію в національних реаліях	25
<i>Остапчук Д.О.</i> Роль державних інституцій у захисті прав цивільних осіб, позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України	26

Секція 3. Демократичні принципи конституційно-правової реформи в Україні

<i>Ковальова В.С.</i> Реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в умовах воєнного стану і підготовки до набуття членства України в ЄС.	28
<i>Кібукевич К.О.</i> Цифровізація судочинства в Україні: сучасні виклики та проблеми реалізації	30
<i>Цапук С.С.</i> Правосвідомість і правопорядок: детермінантна співзалежність	33
<i>Руденко І.О.</i> Інститут державного примусу в правових системах України та Федеративної республіки Німеччини: компаративний аналіз	36

Секція 4. Економічні засади модернізації правової системи України

<i>Сидоренко С.В.</i> Правові виклики корпоративних фінансів: податки та моніторинг	39
<i>Нагірна А.Л.</i> Податкова політика як інструмент модернізації правової системи	41
<i>Павлишин І.С.</i> Запровадження електронної товарно-транспортної накладної в Україні: проблеми правового регулювання та шляхи їхнього розв'язання	43
<i>Балюк В.В.</i> Електронне урядування у механізмі реалізації соціальної функції держави	45

Кафедра публічного та міжнародного права

ПЛАТФОРМА

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ
ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

**Секція 1. Адміністративне право та адміністративно-деліктний процес,
адміністративне судочинство, адміністративні процедури**

<i>Пожарун А.В.</i> Обмеження прав людини в умовах воєнного стану: правові підстави та межі .	48
<i>Замула М.О.</i> Грейдингова система як інструмент забезпечення справедливості та прозорості оплати праці державних службовців.	50
<i>Постоюк А.О.</i> Антикорупційні інструменти у процесі відбудови України	53
<i>Ковтун В.В.</i> Роль органів місцевого самоврядування у повоєнному відновленні: нові повноваження та виклики реалізації.	55
<i>Хам'як М.О.</i> Адміністративно-правове забезпечення цифровізації публічних послуг як чинник подолання бюрократичних бар'єрів.	57
<i>Хлистова А.А.</i> Практика Європейського суду з прав людини як джерело адміністративного судочинства	58
<i>Михеєнко О.В.</i> Аналіз підстав передачі адміністративної справи з одного адміністративного суду до іншого	62
<i>Бойко Ю.В.</i> Передача адміністративної справи з одного адміністративного суду до іншого згідно із КАС України	64
<i>Терзі А.О.</i> Актуальні питання розгляду адміністративних справ за правилами спрощеного позовного провадження.	67
<i>Цибратенко Д.С.</i> Штучний інтелект і право: чи встигає правова система України за цифровими технологіями?	69
<i>Горай М.В.</i> Правові механізми реалізації повоєнної відбудови України	71

Секція 2. Фінансове право та процес

<i>Сидоренко Ю.С.</i> Військовий збір: справляння в умовах воєнного стану	75
<i>Горенюк Є.Ю.</i> Роль міжнародної фінансової допомоги у відновленні економіки України. . . .	77
<i>Бунчак К.О.</i> Правові механізми залучення іноземних інвестицій в Україну	79
<i>Ковальчук Ю.В.</i> Україна і Європейський інвестиційний банк: сучасний стан та перспективи співпраці	80
<i>Зінов'єв Д.М.</i> Правові засади фінансування Банком розвитку Ради Європи соціальних програм в Україні	83

Секція 3. Кримінальне право та процес

<i>Герасимов Д.О.</i> Питання відмежування окремих видів колабораційної діяльності від пособництва державі-агресору	85
<i>Терещук Д.М.</i> Правове регулювання кримінальної відповідальності за дезінформацію як інструмент протидії інформаційній агресії	88
<i>Гусєва А.Д.</i> Кримінальна відповідальність за колабораціонізм в країнах ЄС	91
<i>Ляшишина В.Р.</i> Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність	93
<i>Масло Н.М.</i> Права людини в умовах воєнного стану: кримінально-правові і кримінально-процесуальні гарантії.	96
<i>Михеєнко О.В.</i> Особливості методики розслідування перевищення влади або службових повноважень	98
<i>Зеленцов А.О.</i> Дискусійні питання неоднозначності судової практики у контексті інституту укладення угоди за корупційні правопорушення.	100
<i>Савірський Д.О.</i> Проблемні питання кваліфікації схожих за правовою природою кримінальних правопорушень, передбачених ст. 190 та ст. 222 КК України	103

<i>Петрик Є.С.</i> Як поведінка, соціальний контекст і психологічні особливості формують ризик стати жертвою насильницьких злочинів.	106
<i>Прокопова А.М.</i> Запобігання домашньому насильству: ефективність обмежувальних приписів	108
<i>Снігур Д.С.</i> Допустимість доказів, отриманих за допомогою OSINT-розслідувань: процесуальні межі	111
<i>Рибак Д.М.</i> Особливості злочинності неповнолітніх у сучасному цифровому середовищі. . .	113

Секція 4. Міжнародне публічне та приватне право

<i>Ляшишена В.Р.</i> Репарації як складова повоєнного відновлення України: міжнародно-правові аспекти.	115
<i>Ковальчук Д.Ю.</i> Міжнародно-правові механізми відшкодування екологічних збитків в умовах збройної агресії РФ проти України	117
<i>Клименко Є.М.</i> Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України: значення для повоєнного відновлення держави	120
<i>Симоненко Д.Д.</i> Повоєнна відбудова України в умовах євроінтеграції: сучасні тенденції розвитку та перспективи	122
<i>Рижков С.Ю.</i> Міжнародно-правовий досвід повоєнного економічного відродження держав: значення для України.	124
<i>Кондюк А.І.</i> Міжнародно-правові аспекти повоєнного відновлення України: використання заморожених активів рф	127
<i>Кириченко С.В.</i> Правові проблеми залучення міжнародної фінансової допомоги у процесі повоєнного відновлення України	129
<i>Трохимчук А.Ю.</i> Міжнародно-правові підходи до відновлення освітньої сфери після збройного конфлікту	130
<i>Шевцов Я.Ю.</i> Роль міжнародних організацій у повоєнному відновленні України: правовий аспект	132
<i>Лабунська А.О.</i> Реалізація виборчих прав в умовах воєнного стану: міжнародні та національні підходи	134
<i>Арутюнян В.В.</i> Енергетичне право ЄС як правова основа інтеграції України до внутрішнього енергоринку: виклики та перспективи	137
<i>Зайва Є.В.</i> Інновації у військовій сфері та їх вплив на цивільний сектор економіки: правові механізми та міжнародний контекст.	139
<i>Малород А.А.</i> Європейська інтеграція України: інноваційні проєктні рішення для економічного розвитку.	141
<i>Семиз Д.С.</i> Правове регулювання стартапів у ЄС та можливості для України.	143
<i>Кирилюк Н.В.</i> Вплив Європейського зеленого курсу на трансформацію економіки України: правовий вимір	146
<i>Коптенко О.С.</i> Міжнародно-правові механізми відшкодування екологічної шкоди, завданої морському середовищу внаслідок збройної агресії	148
<i>Левченко С.П.</i> Дипломатичні імунітети та привілеї: межі недоторканності в контексті Віденської конвенції 1961 року.	151
<i>Кушнерик К.О.</i> Міжнародні стандарти захисту прав жінок: основні інструменти ООН	152

Кафедра приватного права

ПЛАТФОРМА

ПРИВАТНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЄКТНИХ РІШЕНЬ НА ШЛЯХУ ДО ЕКОНОМІЧНОГО ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ

<i>Бойко М.О.</i> Рецепція засобів преторського захисту в сучасному праві України	155
<i>Ковальова В.С.</i> Негаторний позов: первинний та сучасний зміст	158
<i>Остапченко Д.О.</i> Спадкоємність та реформація римського досвіду в сучасних інститутах опіки та піклування	160

Кібукевич К.О. Правові проблеми електронних доказів у господарському судочинстві	163
Кулакевич Ю.М. Зловживання процесуальними правами у господарському судочинстві . . .	166
Черняхович П.В. Проблеми розподілу доказового тягаря у господарському процесі	169
Науменко К.С. Особливості наказного провадження у господарському процесі України . . .	171
Ярошенко Я.В. Ефективність медіації як альтернативного способу вирішення господарських спорів.	174
Хам'як М.О. Цифрові активи як об'єкти цивільного права: перспективи для повоєнного відродження України	176
Іванчук Х.Р. Майнові права на об'єкти інтелектуальної власності, створені під час військової служби.	180
Ланчук А.О. Відшкодування шкоди, завданої дронами та автономними системами	182
Савіна М.П. Створення акціонерного товариства в умовах воєнного стану.	184
Козут В.А. Вплив воєнного стану на виконання цивільно-правових зобов'язань	186

Кафедра політичних технологій

ПЛАТФОРМА

АРХІТЕКТУРА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ВІД ІСТОРИЧНОГО ДОСВІДУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО МАЙБУТНЬОГО

Даниленко А.С. Національна безпека України: історичні витоки та сучасний стан розвитку..	189
Шевцов Я.Ю. Трансформація архітектури національної безпеки України в умовах повномасштабної війни: політичні та інституційні аспекти	191
Овчіїва С.С. Трансформація стратегії національної безпеки України після 2022 року	193
Дубас В.В. Участь міжнародних акторів у стримуванні конфлікту та зміцненні національної безпеки України	195
Бутанова В.І. НАТО і Україна: перспективи і виклики для безпеки	197
Петухова А.Г. Вплив історичних викликів на формування безпекової політики держав Європи.	199
Філіпов Я.П. Євроскептицизм як індикатор структурних проблем сучасної європейської інтеграції.	201
Борода М.В. Теократія як альтернатива демократії: випадок Ірану.	203
Колесник П.С. Безпекові наслідки конфлікту на Близькому Сході	205
Ратушина О.В., Пастушенко М.П. Популізм як загроза демократії: безпекові аспекти	207
Ковалишена А.С. Стратегічні комунікації держави як інструмент забезпечення національної безпеки	208
Коваленко Є.М. Політика пам'яті в умовах війни як інструмент національної безпеки	211
Бесарабова Ю.Д. Політична повоєнна реконфігурація та вибори в Україні.	213
Данилюк В. Економічний націоналізм у політичній думці Дмитра Донцова та його значення для відбудови України.	215
Лютенко М.С. Революція Гідності як чинник трансформації українського суспільства в умовах безпекових викликів	217
Мігай Н. Від визвольних змагань до сучасного спротиву: еволюція політичних ідеалів української молоді	220
Пасічник П.Ю. Українська ідентичність в еміграції: від історичних уроків до сучасності 222	
Дзюба В. Основні пріоритети гуманітарного реагування на 2026 рік в Україні та роль неурядового сектору	224
Іванченко С., Козюк О. Роль церкви у формуванні солідарності українського суспільства: історичний досвід XX століття	227
Кресан В. Політична думка західноукраїнських діячів XX століття: між національною ідеєю та європейською модерністю.	228

Кафедра іноземних мов

ПЛАТФОРМА

ІНОЗЕМНА МОВА В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ: LEGAL ENGLISH, AI
ТА ЕКОНОМІЧНЕ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ

**Секція 1. Іноземна мова в юриспруденції: Legal English, AI та економічне
відродження України**

<i>Дорошко М.М.</i> The Language of International Treaties: The Role of Legal English in Attracting Foreign Investments for the Reconstruction of Ukraine	230
<i>Шлапак О.І.</i> ChatGPT as a Tool for Learning Legal English: Opportunities and Risks for Law Students	231
<i>Сауляк М.І.</i> Legal English as a Competitive Advantage for a Ukrainian Lawyer in the International Labour Market	232
<i>Савчук С.В.</i> Legal English in the Context of Attracting Foreign Investments for the Reconstruction of Ukraine	233
<i>Мазуренко С.І.</i> ChatGPT as a Tool for Learning Legal English: Opportunities and Risks for Law Students	234
<i>Кривов'яз Т.О.</i> ChatGPT as a Tool for Learning Legal English: Opportunities and Risks for Law Students	235
<i>Корнієнко А.Р.</i> Academic Integrity in the Era of Artificial Intelligence: Challenges for Legal Education in Ukraine	236
<i>Горай М.В.</i> Digital Tools in Learning a Foreign Language for Lawyers: The Experience of Leading Universities Around the World.	237
<i>Арутюнова М.М.</i> Legal English as a Competitive Advantage for a Ukrainian Lawyer in the International Labour Market.	238
<i>Склярів А.В.</i> Multilingualism of a Lawyer: The Impact of Legal English and Other Languages on the Quality of International Legal Argumentation	239
<i>Савчук Н.І.</i> Legal English as a Tool for Attracting Foreign Investment in the Development and Reconstruction of Ukraine	240
<i>Ляшишина В.Р.</i> Legal Argumentation Using AI: Capabilities and Limits of ChatGPT Application.	241
<i>Бойко М.О.</i> Academic Integrity in the Era of Artificial Intelligence: Challenges for Legal Education in Ukraine.	242
<i>Ковальова В.С.</i> Legal English as a Competitive Advantage for a Ukrainian Lawyer in the International Labour Market.	243

Кафедра теоретичної юриспруденції

**ПЛАТФОРМА
УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

Секція 1. Адаптація законодавства України до права Європейського Союзу

Цукренко В.Р.

«Правознавство», 1 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

*Науковий керівник — к.ю.н., доцент, професор кафедри
теоретичної юриспруденції Гришко О.М.*

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ТОВАРІВ ІЗ ЦИФРОВИМИ ЕЛЕМЕНТАМИ:
АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ ЄС**

Розвиток цифрової економіки зумовив появу нових об'єктів цивільного обороту і нових моделей споживчої поведінки. Якщо раніше предметом договору купівлі-продажу здебільшого був матеріальний товар, то нині все частіше споживач купує товар, функціонування якого неможливе без програмного забезпечення, мобільного застосунку, цифрового сервісу тощо. До таких товарів можна віднести смартфони, побутову техніку з підключенням до інтернету, автомобілі з цифровими системами керування, пристрої «розумного дому» тощо. Саме тому питання правового регулювання купівлі-продажу товарів із цифровими елементами набуває особливої актуальності.

У праві Європейського Союзу важливим етапом оновлення законодавства у сфері захисту прав споживачів стало прийняття Директиви (ЄС) 2019/771 про деякі аспекти договорів купівлі-продажу товарів і Директиви (ЄС) 2019/770 про деякі аспекти договорів постачання цифрового контенту та цифрових послуг. Зазначені акти були прийняті одночасно, оскільки регулюють суміжні, але нетотожні правовідносини. Директива 2019/771 регулює, зокрема, відносини за договорами купівлі-продажу товарів із цифровими елементами, тоді як Директива 2019/770 – постачання цифрового контенту і цифрових послуг як самостійного предмета договору.

Товар із цифровими елементами поєднує матеріальну і цифрову складову. Його особливість полягає в тому, що без цифрового компонента такий товар або взагалі не може виконувати свої функції, або виконує їх неповноцінно. Наприклад, смартгодинник без відповідного програмного забезпечення втрачає значну частину функціональних можливостей. Через це традиційне розуміння якості товару вже не є достатнім. Необхідно враховувати не лише фізичний стан речі, а й функціональність програмного забезпечення, сумісність із заявленими пристроями, безпеку цифрових рішень, доступність оновлень і захист персональних даних споживача.

У Директиві 2019/771 визначено, що товар повинен відповідати як суб'єктивним, так і об'єктивним критеріям відповідності. Суб'єктивні критерії пов'язані з умовами конкретного договору: описом товару, його кількістю, якістю, функціональністю, сумісністю та іншими характеристиками, погодженими сторонами. Об'єктивні критерії стосуються звичайних очікувань споживача щодо товару такого виду. Це означає, що товар має бути придатним для звичайного використання, відповідати зразку або моделі, мати належну якість, безпечність і довговічність. Окреме значення для товарів із цифровими елементами має обов'язок продавця

або іншого відповідального суб'єкта забезпечувати оновлення. Йдеться не лише про покращення функціоналу, а й про оновлення безпеки, без яких цифровий товар може стати вразливим для технічних збоїв, несанкціонованого доступу або втрати даних. Таким чином, відповідність товару умовам договору не обмежується моментом його передання споживачеві. Вона має зберігатися протягом певного періоду, коли споживач обґрунтовано очікує підтримки цифрової складової товару.

Для України ця проблематика є особливо важливою у зв'язку з євроінтеграційним курсом і потребою адаптації національного законодавства до *acquis* ЄС. Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачає поступове наближення українського законодавства до права Європейського Союзу. У сфері електронної комерції та захисту прав споживачів це означає не формальне копіювання окремих положень директив, а створення цілісної, узгодженої й ефективної системи правового регулювання.

Українське законодавство вже містить низку актів, які регулюють відповідні відносини. До них належать Цивільний кодекс України, Закон України «Про електронну комерцію», Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги», а також Закон України «Про захист прав споживачів». Водночас проблема полягає в тому, що правове регулювання залишається фрагментарним. Норми, які стосуються купівлі-продажу, електронної комерції, цифрового контенту, захисту персональних даних і прав споживачів, закріплені в різних нормативно-правових актах. Через це виникає ризик термінологічної неузгодженості та складності практичного застосування норм.

Позитивним кроком стало прийняття Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги», який запровадив у національне правове поле категорії цифрового контенту, цифрової послуги, функціональності, сумісності та інтероперабельності. Це наближує українське законодавство до підходів ЄС, оскільки дозволяє точніше врегульовувати договори, пов'язані з цифровими об'єктами. Однак цього недостатньо для повного регулювання товарів із цифровими елементами, адже такі товари перебувають на межі речового і цифрового правового режиму.

Окремої уваги потребує питання захисту споживача у разі невідповідності товару умовам договору. У праві ЄС передбачено систему засобів правового захисту, серед яких приведення товару у відповідність, заміна, зменшення ціни або розірвання договору. Для товарів із цифровими елементами приведення у відповідність може означати не лише ремонт матеріальної частини, а й надання необхідного оновлення, усунення програмної помилки або відновлення функціональності цифрового сервісу. Українське законодавство має чітко відображати цю специфіку, щоб споживач не залишався без ефективного способу захисту.

Важливим є питання відповідальності за цифровий елемент товару. На практиці споживач регулярно взаємодіє не лише з продавцем, а й із виробником, розробником програмного забезпечення, постачальником цифрової послуги або онлайн-платформою. Через це може виникати ситуація, коли продавець посиляється на технічного постачальника, а постачальник – на виробника пристрою. Для споживача така модель є надто складною. Саме тому законодавство має встановити зрозумілий механізм відповідальності, за якого споживач зможе звернутися до визначеного суб'єкта й забезпечити ефективний захист своїх прав.

Не менш важливим аспектом є інформування споживача. До укладення договору покупець повинен отримати чітку інформацію про функціональні можливості товару, необхідність підключення до інтернету, сумісність із певними пристроями, строк надання оновлень, умови використання персональних даних і можливі обмеження роботи цифрових функцій. Якщо така інформація приховується або подається нечітко, споживач фактично не може зробити усвідомлений вибір. У цифровій сфері інформування стає не формальністю, а гарантією справедливості договору.

З огляду на це адаптація українського законодавства до стандартів ЄС має здійснюватися системно. По-перше, необхідно узгодити термінологію Цивільного кодексу України, законодавства про захист прав споживачів, електронну комерцію і цифровий контент. По-

друге, доцільно чітко визначити правовий режим товарів із цифровими елементами як окремої категорії споживчих товарів. По-третє, слід закріпити обов'язок надання оновлень, зокрема оновлень безпеки, протягом строку, який є обґрунтованим з огляду на вид і призначення товару. По-четверте, потрібно деталізувати засоби захисту споживача у разі невідповідності саме цифрового компонента товару.

Варто також враховувати, що адаптація до стандартів ЄС не повинна зводитися до механічного перенесення положень директив. Більш ефективною є модель європеїзації, за якої норми ЄС інтегруються в національну правову систему з урахуванням її структури, термінології і практики застосування. Такий підхід надає змогу не лише виконати євроінтеграційні зобов'язання, а й підвищити якість українського законодавства загалом.

Таким чином, правове регулювання купівлі-продажу товарів із цифровими елементами є одним із важливих напрямів модернізації споживчого законодавства України. Європейські стандарти засвідчують, що якість товару в цифрову епоху охоплює не лише його матеріальні характеристики, а й функціональність, сумісність, безпеку, оновлення і належне інформування споживача. Для України одним із завдань є створення цілісного правового механізму, який забезпечить баланс між розвитком цифрового ринку й ефективним захистом прав споживачів. Саме така адаптація дозволить українському законодавству відповідати сучасним викликам цифрової економіки і стандартам Європейського Союзу.

Література:

1. Директива (ЄС) 2019/770 Європейського Парламенту і Ради від 20 травня 2019 року про деякі аспекти договорів постачання цифрового контенту та цифрових послуг.
2. Директива (ЄС) 2019/771 Європейського Парламенту і Ради від 20 травня 2019 року про деякі аспекти договорів купівлі-продажу товарів.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.
4. Томала М., Цолль Ф. Проблема узгодженості українського приватного права із положеннями Директиви 2019/771 щодо прав споживачів у разі невідповідності товару, переданого за договором купівлі-продажу. Актуальні проблеми правознавства. 2022. № 4 (32). С. 149–155.
5. Таптунова І., Казацька М. На шляху до Єдиного цифрового ринку ЄС: електронна комерція. Український центр європейської політики. 2021.
6. Лінник В. А. Правове регулювання електронної торгівлі у Європейському Союзі: магістерська робота. Київ: Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2020.
7. Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» від 10 серпня 2023 року № 3321-ІХ.
8. Закон України «Про захист прав споживачів» від 10 червня 2023 року № 3153-ІХ.

Коваль О.О.

«Правознавство», 1 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник — к. ю. н., доцент, професор кафедри

теоретичної юриспруденції Гришко О.М.

АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ІЗ ПРАВОМ ЄС У СФЕРІ ЗАХИСТУ ФІНАНСОВИХ ІНТЕРЕСІВ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИЧНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ

Адаптація законодавства України до права Європейського Союзу (далі – ЄС) є одним із етапів процесу євроінтеграції України. У Преамбулі Конституції України підтверджується європейська ідентичність української нації та визначається прагнення держави європейського та євроатлантичного курсу [1].

Актуальність теми зумовлена початком повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України 24 лютого 2022 р. Станом на 31 грудня 2025 р. з початку вторгнення загальна вартість відбудови і відновлення в Україні становить майже 588 млрд. доларів США [2]. У Регламенті Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2024/792 від 29 лютого 2024 р. війна Росії визначається як “нічим не спровокована та невинуватена”, за підтримки ЄС було започатковано інструмент Ukraine Facility, що має на меті усунути наслідки російської війни та сприяти подальшому наближенню України до ЄС [3]. Значні обсяги фінансової допомоги вимагають посилення механізмів захисту фінансових інтересів ЄС та запобігання неправомірним діям.

Метою даної статті є дослідження процесу приведення законодавства України у відповідність із *acquis communautaire*, виявлення основних недоліків у процесі його практичної реалізації.

Завданнями дослідження є: проаналізувати нормативно-правову базу України та ЄС у сфері захисту фінансових інтересів; дослідити основні механізми запобігання і протидії шахрайству, корупції та інших різновидів нелегальної діяльності, що завдають збитків або нанесення шкоди фінансовим інтересам ЄС, зокрема діяльність Служби координації боротьби із шахрайством в Україні (AFCOS) та її взаємодію із Європейським управлінням з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF); визначити основні проблеми процесу адаптації національного законодавства до права ЄС.

Нормативно-правовим актом, що визначає засади для повноправного членства України в ЄС є Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода). У розділі VI та відповідних додатках до цієї Угоди визначено основні засади фінансового співробітництва між сторонами та встановлено відповідний перелік правових норм, що підлягають імплементації в національне законодавство [4].

Під імплементацією права ЄС слід розуміти процес, що реалізується через перенесення відповідних норм із європейського законодавства до вітчизняного за допомогою правових механізмів та способів, характерних для національної системи законодавства. У разі їх відсутності або несумісності з об’єктом апроксимації застосовуються запозичені або новоутворені правові механізми імплементації в національне право уніфікованих європейських стандартів [5]. Таким чином, для сфери захисту фінансових інтересів притаманне інтегрування механізмів захисту фінансових інтересів ЄС у національну систему, що здійснюється відповідними інституціями та органами державної влади.

Провідну роль у системі Європейського Союзу відіграє Європейське управління з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF), що проводить внутрішні розслідування з метою профілактики та протидії шахрайству та іншій незаконній діяльності, що завдає шкоди фінансовим інтересам ЄС. Постановою Кабінету Міністрів України «Про запровадження національного механізму координації взаємодії органів державної влади з метою захисту фінансових інтересів України та Європейського Союзу» від 25.10.2017 р. № 1110 було затверджено Порядок реалізації механізму міжвідомчої взаємодії Державної аудиторської служби як Служби координації боротьби із шахрайством щодо організації взаємодії з Європейським управлінням з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF). Служба обмінюється інформацією з відповідними суб’єктами щодо недотримання законодавства у сфері протидії шахрайства, сприяє здійсненню заходів щодо проведення адміністративних розслідувань, пов’язаних із неправомірними діями із коштами ЄС, опрацьовує повідомлення про невідповідність, що полягають у порушенні вимог щодо їх використання та надсилає відповідному органу ЄС тощо. Зазначені твердження підтверджують факт інтегрування системи захисту фінансових інтересів ЄС у систему державного управління України [6].

У листопаді 2024 р. було здійснено низку реформ у законодавчій сфері. Бюром економічної безпеки України (БЕБ) було підготовлено проекти законів у галузі кримінального та

кримінального процесуального права: «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконні дії з коштами або активами бюджетів Європейського Союзу» та «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо відповідальності за незаконні дії з коштами або активами бюджетів Європейського Союзу» [7]. Зазначені законопроекти передбачені Планом законопроектної роботи Верховної Ради України на 2026 р. [8].

Відповідно до Звіту про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2022 р. сфера фінансового співробітництва та боротьби із шахрайством отримала найменший показник імплементації серед інших сфер, що становив 24% [9]. Водночас у Звіті за 2025 р. ця сфера й надалі посідає на останньому місці, маючи ідентичний показник – 24% [10]. Зазначена статистика вказує на відсутність позитивної динаміки у цій сфері та на фрагментарний характер наявних реформ.

Отже, процес адаптації законодавства України до права ЄС у сфері захисту фінансових інтересів перебуває на етапі реалізації, проте характеризується незначною ефективністю та фрагментарністю відповідних реформ. Незважаючи на наявність інституційних механізмів та законодавчої ініціативи, рівень імплементації залишається низьким. Сфера захисту фінансових інтересів ЄС потребує подальшого вдосконалення відповідних механізмів та реалізації зареєстрованих законопроектів, що підвищить ефективність фінансової допомоги ЄС та прискорить процес європейського курсу України.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.04.2026).
2. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA5). URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099022026094036395/pdf/P514499-22f93f3a-4278-42bc-b907-db9553d12069.pdf> (date of access: 26.04.2026).
3. Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 2024 establishing the Ukraine Facility. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/792/oj/eng> (accessed: 18.04.2026).
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: міжнародний договір від 21.03.2014 р. № 984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/ed20251014#Text (дата звернення: 18.04.2026).
5. Sokh K. Y., Hultai M. M. Implementation of normative legal acts of the european union into the national legislation of ukraine. Juridical scientific and electronic journal. 2022. No. 6. P. 82–84. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/18> (date of access: 26.04.2026).
6. Про запровадження національного механізму координації взаємодії органів державної влади з метою захисту фінансових інтересів України та Європейського Союзу: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 р. № 1110. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1110-2017-%D0%BF/ed20240907#Text> (дата звернення: 21.04.2026).
7. Вступ України до Євросоюзу: фахівці БЕБ розробили 2 законопроекти щодо протидії шахрайству з коштами ЄС. Бюро економічної безпеки України. URL: <https://esbu.gov.ua/news/vstup-ukrainy-do-ievrosoiuzu-fakhivtsi-beb-rozrobly-2-zakonoproiekty-shchodo-protydii-shakhraistvu-z-koshtamy-ies> (дата звернення: 26.04.2026).
8. Про План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2026 рік: Постанова Верховної Ради України від 10.02.2026 р. № 4774-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4774-IX#Text> (дата звернення: 23.04.2026).
9. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2022 рік. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/zvit_pro_vykonannya_ugody_pro_asociaciyu_za_2022_rik-2.pdf (дата звернення: 19.04.2026).
10. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2025 рік. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-2025_UA_web.pdf (дата звернення: 19.04.2026).

АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ ЄС У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ПРИ ДИСТАНЦІЙНІЙ ТОРГІВЛІ

Актуальність теми зумовлена стрімким розвитком дистанційної (електронної) торгівлі в умовах цифровізації економіки та євроінтеграційними зобов'язаннями України. Згідно з Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (2014 р.), наша держава взяла на себе зобов'язання поступово наблизити національне законодавство до *acquis* ЄС, зокрема в сфері захисту прав споживачів (Додаток XXXIX) [1].

Дистанційна торгівля, яка включає укладення договорів через Інтернет, маркетплейси, прайс-агрегатори та класифайди, становить значну частку ринку, але водночас створює ризики для споживачів, серед яких: брак повної інформації, шахрайство, проблеми з доставкою та поверненням товарів. У зв'язку з цим гармонізація українського законодавства з європейськими стандартами є необхідною для підвищення рівня захисту прав споживачів та забезпечення конкурентоспроможності національного ринку [5].

Мета тез – проаналізувати процес адаптації законодавства України до стандартів ЄС у сфері захисту прав споживачів при дистанційній торгівлі, визначити ключові положення Закону України «Про захист прав споживачів» № 3153-IX від 10 червня 2023 року (який станом на 02.04.2026 р. ще не набрав чинності) та окреслити перспективи подальшої імплементації.

Європейський Союз встановлює високий рівень захисту прав споживачів через Директиву 2011/83/ЄС про права споживачів (Consumer Rights Directive). Цей акт замінив попередні Директиви 97/7/ЄС (дистанційні контракти) та 85/577/ЄЕС (договори поза приміщеннями) і запровадив принцип повної гармонізації щодо ключових аспектів: надання інформації та права на відмову від договору. Для дистанційних договорів (укладених без одночасної фізичної присутності сторін з використанням засобів дистанційного зв'язку) торговець зобов'язаний надати чітку, зрозумілу та повну інформацію до укладення договору, зокрема: основні характеристики товару/послуги, ідентифікаційні дані продавця, загальну ціну з усіма витратами, умови доставки та оплати, строк і порядок реалізації права на відмову, функціональність цифрового вмісту тощо [2]. Споживач має право відмовитися від договору протягом 14 днів без пояснення причин (строк може подовжуватися до 12 місяців за відсутності інформації).

Директива також регулює продаж товарів з цифровим вмістом, цифрові послуги, забороняє нечесні комерційні практики та встановлює винятки з права на відмову (персоналізовані товари, герметично упаковані товари для гігієни, цифровий контент після початку виконання за згодою споживача) [2].

До 2023 року в Україні основним нормативним актом залишався Закон України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року № 1023-XII (зі змінами), доповнений Законом «Про електронну комерцію» від 3 вересня 2015 року № 675-VIII [4]. Ці акти містили загальні норми щодо дистанційної торгівлі (статті 12–13 Закону 1991 р.), проте не забезпечували повної відповідності європейським стандартам: бракувало детального регулювання інформації, обов'язків маркетплейсів, захисту при продажу цифрового контенту та ефективних механізмів позасудового вирішення спорів.

Ключовим кроком адаптації стало ухвалення нового Закону України «Про захист прав споживачів» № 3153-IX від 10 червня 2023 року (опублікований 7 липня 2023 року). Закон набере чинності через один рік після опублікування, але не раніше дня припинення чи скасування воєнного стану (станом на 02.04.2026 він ще не діє) [3]. Він безпосередньо

імплементує положення Директиви 2011/83/ЄС та інших актів ЄС (2019/771, 2005/29, 93/13 тощо) і запроваджує сучасні стандарти захисту в електронній комерції [3; 6].

Серед ключових новел для дистанційної торгівлі (які набудуть чинності після вступу закону в силу):

- визначення дистанційного договору як договору, укладеного без одночасної фізичної присутності сторін з використанням засобів дистанційного зв'язку (Інтернет, телекомунікації);

- обов'язкова реєстрація суб'єктів електронної комерції на єдиному державному веб-порталі «е-покупець» (Портал е-покупець) з автоматизованою системою перевірених продавців. Маркетплейси, прайс-агрегатори та класифайди зобов'язані обмежувати доступ не зареєстрованим продавцям;

- розширений перелік обов'язкової інформації перед укладенням договору: найменування та властивості продукції, дані продавця (включаючи ідентифікаційні коди), ціна з ПДВ, умови доставки, гарантійні зобов'язання, функціональність і сумісність цифрового вмісту, порядок відмови від договору тощо. Інформація надається чітко, державною мовою та в електронній формі;

- право споживача на відмову від дистанційного договору протягом 14 днів (або 12 місяців за відсутності інформації) без пояснення причин. Повернення коштів – протягом 14 днів. Споживач несе витрати лише на повернення товару (якщо продавець не забрав його самостійно);

- регулювання продажу товарів з цифровим вмістом та цифрових послуг: обов'язок підтвердження згоди на початок виконання, інтероперабельність і сумісність контенту;

- заборона нав'язливих комерційних повідомлень без згоди споживача; відповідальність маркетплейсів за недостовірну інформацію про продавців;

- посилення відповідальності: штрафи за порушення (від 5 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), право Держпродспоживслужби на обмеження доступу до сайтів-порушників.

Закон також поширює дію на харчову продукцію в частині економічних прав споживача та передбачає позасудове вирішення спорів через онлайн-процедури [3].

Отже, ухвалення нового Закону № 3153-IX значно наближає українське законодавство до європейських стандартів, знижує ризики нечесних практик в електронній комерції та забезпечує рівні умови для бізнесу. Водночас залишаються виклики: відкладене набрання чинності через воєнний стан, потреба в підзаконних актах (щодо Порталу е-покупець), підвищення цифрової грамотності споживачів та ефективний контроль за виконанням [5; 6].

Перспективи подальшої адаптації включають повну імплементацію Директиви 2019/771 про продаж товарів, розвиток альтернативного вирішення спорів та створення спеціальних підрозділів захисту прав споживачів. Це сприятиме не лише виконанню євроінтеграційних зобов'язань, а й підвищенню довіри споживачів до дистанційної торгівлі [6].

Література:

1. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 № 1678-VII // Офіційний вісник України. – 2014. – № 80. – Ст. 2299.

2. Директива Європейського Парламенту і Ради 2011/83/ЄС від 25 жовтня 2011 року про права споживачів, що вносить зміни до Директиви Ради 93/13/ЄЕС та Директиви Європейського Парламенту і Ради 1999/44/ЄС, а також про скасування Директиви Ради 85/577/ЄЕС і Директиви Європейського Парламенту і Ради 97/7/ЄС // Офіційний вісник ЄС. – L 304. – 22.11.2011. – С. 64–88.

3. Про захист прав споживачів : Закон України від 10.06.2023 № 3153-IX // Голос України. – 2023. – 7 липня (станом на 02.04.2026 закон не набрав чинності).

4. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 45. – Ст. 410 (чинний).

5. Гармонізація законодавства України про захист прав споживачів з правом Європейського Союзу: аналіз законодавчих ініціатив / [автори] // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки. – 2023. – № 1. – С. 190–212.

6. Банасевич І. І. Захист прав споживачів за дистанційними договорами // Збірник наукових статей. – 2024. – С. 2.11–2.19.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

В умовах стратегічного курсу України на набуття членства в Європейському Союзі, дуже важливим компонентом є трансформація національної правової системи, невіддільною частиною якої є судова влада. Вона виступає провідним інститутом для забезпечення верховенства права, гарантування основних прав і свобод людини та громадянина, при цьому зберігаючи баланс між іншими гілками державної влади. Євроінтеграційний процес вимагає суттєвих змін у функціонуванні судової влади, тобто приведення її у відповідність до європейських правових стандартів та принципів.

Євроінтеграція України передбачає глибоку інституційну та функціональну трансформацію судової системи. Європейський Союз розглядає судову владу як один із фундаментальних інструментів для забезпечення демократичного ладу, результативного функціонування інституцій держави та захисту прав людини. Виходячи з цього, основним фактором результативного євроінтеграційного курсу держави виступає здатність судової системи України відповідати таким стандартам, як справедливе, незалежне та доступне правосуддя.

У судових дослідженнях судова влада розглядається як багатогранна структура, яка поєднує функціональні, організаційні та соціальні аспекти. Вона виступає важливим інститутом, який забезпечує взаємозв'язок між державою та громадянським суспільством. Важливе значення має дослідження специфіки функціонування судової влади в умовах євроінтеграційних перетворень, де змінюються як правові засади її діяльності, так і її роль у суспільстві.

Актуальність дослідження проявляється у тому, що процес реформування судової влади в Україні супроводжується певними проблемами, такими як недовіра до судової системи, вплив політичних чинників, а також недосконалість інструментів забезпечення незалежності судів. Проте водночас євроінтеграція виступає поштовхом для подолання цих проблем, адже має на меті впровадити ефективні механізми функціонування судової влади, які будуть відповідати європейським стандартам.

Таким чином, аналіз особливостей функціонування судової влади в умовах євроінтеграції є важливим, як теоретичним, так і практичним аспектом.

Функціонування судової влади в умовах євроінтеграції пов'язано з глибокими змінами як інституційної організації, так і змісту діяльності. В працях науковців судова влада характеризується як цілісна система, яка забезпечує баланс між державою та громадянським суспільством саме через здійснення правосуддя. В умовах євроінтеграційних перетворень ця система перебудовується, що найбільше проявляється в таких аспектах: забезпечення незалежності судової влади, її інституційній та функціональній модернізації згідно з європейськими стандартами, посилення взаємозв'язку із громадянським суспільством.

Першим і значимим аспектом є забезпечення незалежності судової влади як основної умови її якісного функціонування. Незалежність суду розглядається як один із головних принципів правової держави, однак її значення значно зростає в умовах євроінтеграції, адже вона є одним із ключових критеріїв оцінки відповідності держави стандартам Європейського Союзу. Судова влада має комплексний характер і включає як юридичні гарантії, так і соціальні умови її реалізації. Тобто, йдеться про стан організації судової системи, де виключається будь-який неправомірний вплив на суддів інших гілок влади, політичних сил чи приватних інтересів.

Забезпечення незалежності судової влади передбачає існування ефективних інституційних механізмів, у тому числі незалежних органів суддівського врядування, прозорих процедур добору та оцінювання суддів, належного рівня їх матеріального забезпечення. Але в сучасних умовах України ця сфера залишається проблематичною, через ризик політичного впливу, недосконалість процедур кадрового відбору, недостатній рівень довіри суспільства до судової влади. Незалежність суду в умовах євроінтеграції розглядається як інструмент забезпечення справедливого правосуддя та якісного захисту прав людини.

Другим визначим аспектом є інституційна та функціональна модернізація судової влади під європейські правові стандарти. Цей процес також має комплексний характер, що поєднує в собі зміну нормативно-правової бази та вдосконалення організаційних засад діяльності судової влади. Суди дедалі більше орієнтуються на практику міжнародних судових інституцій, що сприяє вдосконаленню правозастосування та забезпеченню відповідності судових рішень європейським стандартам.

Важливою складовою модернізації є підвищення професійного рівня суддівського корпусу. Тобто суддя повинен володіти не тільки знаннями національного законодавства, а й розумінням принципів та норм європейського права, що вимагає постійного підвищення кваліфікації та професійного розвитку. Також важливе значення має впровадження сучасних технологій у сферу правосуддя, що призводить до підвищення ефективності судочинства та забезпечення доступності правосуддя для громадян. Діджиталізація судової влади дозволяє оптимізувати судові процедури та підвищити прозорість діяльності судів.

Водночас модернізація судової влади супроводжується певними викликами, таких як інституційна нестабільність, перевантаженість судів, недостатній рівень ресурсного забезпечення.

Третім аспектом є посилення взаємозв'язку судової влади та громадянського суспільства, що є необхідною умовою її легітимності та ефективності. Судова влада не може функціонувати окремо від суспільства, адже рівень довіри громадян є визначним показником її ефективності.

В практиці це проявляється у розширенні можливостей громадського контролю над діяльністю судів, забезпеченні відкритості судових процесів, доступу до судових рішень та інформації про діяльність судової влади. Також важливою тенденцією є залучення громадськості до процесів формування суддівського корпусу, що підвищує довіру до судової системи. Проте проблема низького рівня довіри населення до судів залишається актуальною, яка є наслідком, як історичних факторів, так і сучасних проблем функціонування судової влади.

Отже, функціонування судової влади України в умовах євроінтеграції передбачає комплекс змін, які містять в собі інституційні засади її організації, а також зміст та практику здійснення правосуддя. Модернізація судової влади, де визначальну роль відіграє євроінтеграція, спрямована на утвердження принципу верховенства права, забезпечення ефективного захисту прав і свобод людини, а також приведення діяльності судів у відповідність європейським стандартам.

Підсумовуючи, можна визначити ключові особливості функціонування судової влади в умовах євроінтеграції. Перше – це високі вимоги до забезпечення її незалежності, ця особливість виступає необхідною умовою довіри суспільства до суду та ефективності правосуддя. Друге – інституційна та функціональна модернізація судової системи, що є важливим напрямом, який проявляється в узгодженні законодавства з правом Європейського Союзу, підвищенні професійного рівня суддів та впровадженні сучасних технологій у сфері судочинства. Третє – розвиток взаємодії судової влади з громадянським суспільством, що гарантує її відкритість, прозорість та легітимність.

Одночасно з цим, судова влада України, у процесі реформування, стикається з низкою проблем, серед яких збереження політичного впливу, низький рівень довіри громадян до судової системи, інституційна нестабільність, а також обмеження ресурсного забезпечення.

Це вказує на необхідність вдосконалення механізмів функціонування судової влади з одночасним урахуванням національних особливостей та європейських стандартів.

Таким чином, євроінтеграційні перетворення виступають, як зовнішнім орієнтиром розвитку судової влади, так і внутрішнім стимулом її якісного оновлення. Їхня ефективна реалізація у сфері правосуддя є необхідною передумовою зміцнення демократичної держави, підвищення рівня правової культури суспільства, а також забезпечення стабільного розвитку України як повноцінного учасника європейського правового простору.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки : Указ Президента України від 11 черв. 2021 р. № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021>.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони від 27 черв. 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 черв. 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.
5. Петришин О. В. Верховенство права як основа європейських правових стандартів. Право України. 2021. № 5. С. 12–28. URL: <https://ccu.gov.ua/library/fiter/3630>.
6. Смородинський В. С. Судова влада в механізмі захисту прав людини: виклики євроінтеграції. Вісник Національної академії правових наук України. 2022. Т. 29, № 2. С. 45–62. URL: <http://hdl.handle.net/11300/9813>.
7. Демчик Н. П. Судова реформа в умовах євроінтеграційних процесів. Нове українське право. 2023. Вип. 5. С. 68–74. URL: <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.5.11>.
8. Комарова Т. Роль української судової влади у процесі євроінтеграції. Supreme Observer. 2024. URL: <https://so.supreme.court.gov.ua>.

Секція 2. Гуманізація механізмів захисту прав людини в умовах правового режиму воєнного стану

Лабунська А.О.

*«Право громадської та політичної діяльності», 2 курс
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник – к.ю.н., доцент, професор кафедри
теоретичної юриспруденції Рудь Ю.М*

ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ: СВІТОВИЙ ДОСВІД І УКРАЇНА

Вже довгий час Україна потерпає від збройної агресії росії, проте не полишає своїх зусиль, спрямованих на євроінтеграцію та побудову гармонійного і демократичного суспільства. Ці зусилля зокрема спрямовані й на забезпечення прав і свобод людини і громадянина, що є ключовою ознакою правової, демократичної, соціальної держави.

Повномасштабна збройна агресія росії проти України та запровадження правового режиму воєнного стану суттєво вплинули на функціонування демократичних інститутів держави, зокрема на реалізацію громадянами конституційних виборчих прав. Конституція України закріплює права і свободи людини та громадянина, серед них право вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст.38 Конституції України).

Варто звернути увагу на те, що стаття 38 Конституції України не міститься в переліку статей, в яких закріплені права і свободи, що не можуть бути обмежені в умовах правового режиму воєнного або надзвичайного стану. Це означає, що в разі оголошення в Україні одного із раніше вказаних станів право обирати і бути обраним може обмежуватися з метою забезпечення безпеки громадян. Часто це пов'язують з тим, що при реалізації виборчих прав люди скупчуються в одному місці в попередньо повідомлений час, що може становити небезпеку для життя та здоров'я значної кількості громадян водночас. Якщо конкретизувати ці побоювання законодавця, можна навести безліч прикладів того, як війська РФ обстрілювали цивільне населення посеред білого дня – зокрема й великі скупчення людей: біля ринків, торгових центрів чи на площах. Проведення виборів значно підвищило б ризики для населення, а оскільки життя та здоров'я людини є найвищою соціальною цінністю в Україні, цього намагаються уникати всіма можливими способами.

Міжнародні демократичні стандарти визнають, що вибори не можуть проводитися під час надзвичайних ситуацій, які загрожують життю та безпеці людей. Законодавство більшості країн ЄС прямо забороняє проведення виборів під час надзвичайного стану, що включає війну, масштабні стихійні лиха або пандемії [4].

В умовах правового режиму воєнного стану проведення загальнонаціональних виборів законодавством України не передбачено, що фактично призводить до тимчасового відтермінування реалізації громадянами активного та пасивного виборчого права. Водночас тривалість правового режиму воєнного стану, масштабні соціальні трансформації та значні демографічні зміни створюють нові виклики для забезпечення виборчих прав громадян у майбутньому.

Заборона на застосування будь-яких форм безпосередньої демократії в умовах триваючого надання відсічі збройній агресії проти нашої держави прямо встановлюється в чинному законодавстві України. А саме, в частині першій статті 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначено, що в умовах воєнного стану забороняється проведення виборів Президента України, виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування, а також всеукраїнських та місцевих референдумів [2].

Водночас, якщо ж вибори відбулися б у ситуації воєнного стану, вони були б не лише нелегітимними, а й такими, що не відображають справжньої волі народу, адже частина громадян позбавлена можливості голосувати через окупацію територій або вимушену міграцію. «Ведення війни природнього суперечить логіці мирного життя, що має враховуватися. Не випадково, Конституція України забороняє вибори на період правового режиму воєнного стану»[8, С.77].

Аналіз наукових та експертних публікацій, досвіду зарубіжних країн показує складність питання проведення виборів в Україні в умовах правового режиму воєнного стану та в найближчий післявоєнний період. Якщо розглянути історичні приклади проведення виборів під час Першої та Другої світових воєн, часто можна зіткнутися із кейсами продовження повноважень виборних органів (відтермінування виборів під час воєн у Великій Британії, Канаді, Фінляндії) або ж навпаки – проведення нелегітимних та недемократичних виборів окупаційною владою, результати яких не визнавались на міжнародній арені (вибори в Литві, Латвії та Естонії під час радянської окупації).

Єдиним реальним волевиявленням в Європі до закінчення Другої світової війни стали парламентські вибори у березні 1943 року. На це рішення вплинуло бажання Німеччини зберегти Данію як «зразковий протекторат», демонструючи відносини співпраці, які дозволяли данському уряду залишатися при владі. Попри обмеження, пов'язані з окупацією, лише Комуністична партія була заборонена і не могла брати участь у виборах. Явка виборців була надзвичайно високою – 89,5%, приблизно 95% голосів отримали чотири основні демократичні партії на чолі з соціал-демократами. Данська нацистська партія отримала лише близько 2,1% голосів [4].

Складність у порівнянні із досвідом попередніх століть також полягає в тому, що характер воєн змінився – лінія бойових зіткнень розширилась із появою далекобійних видів озброєння, а часті обстріли відносно тилкових регіонів створюють небезпеку для життя потенційних виборців навіть за сотні кілометрів від лінії фронту.

Саме до історичних кейсів часто апелюють західні партнери України, іноді маючи невинуватні очікування щодо прийняття певних рішень та дій. Втім, оскільки більшість держав не мали досвіду війни після Другої світової, вони часто не розуміють особливостей політичного процесу в умовах війни й оцінюють його з погляду мирного часу.

Кожна демократична держава, яка стала жертвою зовнішньої агресії або бере участь у війні, має власний унікальний досвід. Тож і ситуація повномасштабної російсько-української війни також унікальна лише з тією поправкою, що ліберальна демократія після Другої світової війни розвивалася і змінювалася, тому її спроможність захищати себе сьогодні та в минулому відрізняється. Йдеться про концепцію «войовничої демократії» / «воюючої демократії» (Militant Democracy), яка обґрунтовує спроможність демократичних режимів захищатися від автократії [6].

Ізраїль — рідкісний приклад демократичної країни, яка від часу її створення (1948 рік) має успішний досвід не лише функціонування політичної системи в умовах постійної зовнішньої військової загрози, а й проведення виборів в умовах воєнного стану. Особливістю цього досвіду є регулярні, але короткотермінові й дуже інтенсивні арабо-ізраїльські війни у 1948, 1956, 1967 та 1973 роках, дві палестинські інтифади (повстання мусульманського населення у Секторі Газа й на Західному березі річки Йордан) у 1987–1993 та 2000–2005 роках, а також періодичні військові операції проти ісламського руху «Хамас» у 2008–2009 і 2023–2024 роках. Хоча цей досвід є не цілком релевантним для України, яка з 2014 року живе в умовах тривалої війни, у ньому все ж є варті уваги приклади проведення демократичних виборів під час війни, а також негативного впливу війни на внутрішньополітичний процес [6].

Міжнародний досвід проведення виборів на пост конфліктних територіях свідчить про те, що передчасне проведення виборів та неналежна підготовка може призвести до відновлення бойових дій. Відомий приклад Анголи, де проведення виборів до завершення процесу повного роззброєння ворогуючих сторін призвело до ескалації конфлікту. Досвід Анголи показує, що

при проведенні виборів до завершення процесу роззброєння зростає ймовірність ескалації конфлікту. У 1992 році правляча партія Анголи МПЛА виграла вибори з невеликим відривом, однак партія УНІТА, яка була створена на основі повстанського угруповання не погодилась з таким результатом і вирішила його оскаржити. Члени УНІТА використали зброю, яка залишилась від роззброєння, проти членів та прибічників партії МПЛА. Це призвело до нової громадянської війни, що тривала фактично до 2004 року.

Як показує практика проведення виборів у державах, що пережили конфлікти, слід віддати перевагу незалежним виборчим комісіям, які сформовані за непартійним принципом. Партійні комісії мають майже неминучу тенденцію до розколу по партійній лінії. Безпартійні комісії були створені у Камбоджі, Намібії та в Східному Тиморі. Надзвичайно важливим для забезпечення довготривалого миру є повернення на окуповані території біженців та внутрішньо переміщених осіб, які мають прийняти участь у виборах. Для забезпечення участі цієї категорії виборців у виборах після закінчення конфлікту повинен пройти певний час. В Україні розглядається питання щодо можливості електронного голосування для внутрішньо переміщених осіб, що має свої переваги та недоліки, в першу чергу проблемою є організаційне забезпечення проведення таких виборів. Статтею 18 Виборчого кодексу України передбачено, що «Центральна виборча комісія може прийняти рішення про впровадження інноваційних технологій, технічних та програмних засобів під час організації та проведення виборів у формі проведення експерименту або пілотного проекту» [3].

Вибори в Іраці 2005 року пройшли під ракетними атаками. Частина населення була виключена. Результат – зафіксований розкол, а не єдність. І тільки Балкани і Косово обрали спочатку мир, потім вибори. На думку експерта-міжнародника Іллі Куси, коли Путін вимагає виборів під час війни – це логічно. Він хоче: внутрішньої дестабілізації; конфлікту легітимностей; делегітимації української влади. Але, коли цю ж вимогу повторює Трамп, це вже не про демократію. Це або: повне нерозуміння світового досвіду, або свідомо гра на руку Кремлю [5].

«Кризи та реагування, яке повинна забезпечити держава, можуть мати глибокі наслідки для прав і свобод, а також для функціонування демократичних інституцій. Пандемія COVID-19, терористичні атаки, стихійні лиха та, що найсерйозніше, широкомасштабна агресивна війна, розпочата РФ проти України, – все це чинить значний тиск на держави-члени Ради Європи, що вимагає виняткових заходів для підтримки демократичних процесів», – пояснюється в документі Парламентської асамблеї Ради Європи [7].

Отже, попри існування такого явища як вибори під час війни в різних країнах світу впродовж десятиліть, важко визначити алгоритм дій, що сприяв би повноцінній реалізації виборчих прав громадян. Занадто багато аспектів та деталей не можуть бути коректно здійсненні в умовах війни, тож законодавча заборона проведення виборів має вагомі підстави, які наразі неможливо ігнорувати.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 №254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4976>
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015, № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n2>
3. Андрушко І.П. Проблеми проведення виборів під час воєнного стану. URL: https://lsej.org.ua/9_2023/9.pdf
4. Артур Гмиря. Війна і вибори: де голосували під канонаду гармат, а де демократія зачекала б миру. URL: <https://thepage.ua/ua/politics/chi-mozhlivi-vibori-pid-chas-vijni-svitovij-dosvid>
5. У яких країнах останні 30 років проводили вибори під час війни: чим це закінчилося URL: <https://politics.comments.ua/ua/news/elections/u-yakih-krainah-ostanni-30-rokiv-provodili-vibori-pid-chas-viyi-chim-ce-zakinchilosya-790292.html>

6. Досвід проведення виборів у демократичних країнах і виживання демократії під час війни. URL: <https://opora.ua.org/vybory/dosvid-provedennya-viboriv-u-demokratichnih-krayinah-i-vizhivannya-demokratiyi-pid-chas-viyni-25343#>

7. ПАРЕ підтвердила, що вибори під час воєнного стану неможливі. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/4084984-pare-pidtvverdila-so-vibori-pid-cas-voennogo-stanu-nemozlivi.html#>

8. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану: монографія. За ред.: Є. О. Харитонova, О. І. Харитонovої, К. Г. Некіт; упор.- укл. Ю. С. Маршук ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2023. 336 с.

Ткаченко Р.Д.,
«Правознавство», 2 курс
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник: д.політ.н., професор, завідувач кафедри
теоретичної юриспруденції Шульженко Ф.П.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

Тривалий характер збройної агресії проти України зумовлює стрімке зростання чисельності військовослужбовців та ролі військової спільноти у функціонуванні держави. Військовослужбовці відіграють ключову роль у забезпеченні державного суверенітету і територіальної цілісності, що обумовлює необхідність особливих гарантій їх соціального та правового захисту. Водночас виконання військового обов'язку пов'язане з обмеженням прав і свобод, тривалим відривом від сім'ї, а також ускладненим доступом до механізмів захисту власних прав.

У цих умовах особливої актуальності набуває питання ефективності адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення прав і свобод військовослужбовців та членів їх сімей. Оскільки, належний рівень правових і соціальних гарантій виступає важливим чинником підтримання боєздатності, мотивації особового складу та стійкості держави.

Метою цієї роботи є аналіз чинної нормативно-правової бази у сфері адміністративно-правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей, виявлення проблем її застосування та окреслення напрямків удосконалення.

Основи правового статусу військовослужбовців закріплені на конституційному рівні. Відповідно до статті 17 Конституції України, держава забезпечує соціальний захист громадян, які перебувають на військовій службі, а також членів їхніх сімей. Реалізація цих положень конкретизується, зокрема, у Законі України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей". [1; 2]

Окремої уваги заслуговує той факт, що зазначений Закон був прийнятий ще у 1991 році. Попри численні зміни, його нормативна конструкція не повною мірою відповідає сучасним викликам. Зокрема, у ньому зберігаються елементи соціального патерналізму, за якого військовослужбовець розглядається переважно як об'єкт державної опіки, а не як суб'єкт адміністративних правовідносин. Такий підхід обумовлює значну роль держави у визначенні порядку та обсягу реалізації прав, що, своєю чергою зумовлює широке застосування адміністративного розсуду.

Водночас адміністративний розсуд є необхідним елементом владно-управлінської діяльності.[6, с.264]

Особливо у контексті військової служби. У цьому випадку проблема полягає у забезпеченні його перевірюваності.

Практична реалізація такого підходу проявляється, зокрема, у питаннях надання відпусток військовослужбовцям. Відповідно до абзацу другого пункту 18 статті 10-1 Закону, надання

частини щорічної основної відпустки здійснюється за умови одночасної відсутності не більше 30 відсотків особового складу підрозділу. Однак зазначена норма не покладає обов'язку належного обґрунтування відповідного рішення із посиланням на конкретні фактичні обставини.[2]

У результаті військовослужбовець фактично позбавлений можливості перевірити об'єктивність відмови, оскільки відомості про штатну чисельність та фактичну присутність особового складу належить до інформації з обмеженим доступом. Така непрозорість адміністративної процедури нівелює принцип правової визначеності та обмежує право на ефективний засіб правового захисту.

Не менш важливим аспектом є грошове забезпечення військовослужбовців. Значну частину їх доходу становлять додаткові винагороди, запроваджені постановою КМУ №168. Виплата таких нагород пов'язується із фактом виконання бойових завдань та підтвердження цих обставин у бойовому розпорядженні. [3]

Таким чином, реалізація права на належне грошове забезпечення залежить від внутрішнього військового діловодства, доступ до якого у військовослужбовця є обмеженим. За відсутності належної фіксації або обліку відповідних обставин виникає ризик не виплати передбачених законодавством грошових коштів.

Проблеми адміністративно-правового регулювання поширюються також на членів сімей військовослужбовців. Це проявляється у випадках затягування прийняття рішень щодо призначення належних виплат або висунення додаткових вимог, не передбачених законодавством.

Так, наприклад, відповідно до Щорічної доповіді Уповноваженого ВРУ про стан додержання та захист прав і свобод людини, фіксуються непоодинокі випадки, коли командування військових частин свідомо затягує встановлені строки прийняття рішень про виплати. Це часто супроводжується висуненням протиправних вимог щодо надання заявниками додаткових документів, не передбачених чинним законодавством. З позиції адміністративного права, така практика є проявом надмірної дискреції. [4, с.86]

Отже, аналіз свідчить про наявність системних проблем у сфері адміністративно-правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей, що значною мірою зумовлені патерналістським підходом та суб'єктивізмом. Одним із перспективних напрямів удосконалення у контексті сучасної цифровізації, є розширення функціоналу інформаційних систем, таких як "Армія+", які сприятимуть прозорості владно-управлінських рішень та зменшенню людського фактору.

Слід зазначити, що з боку законодавця здійснювалися спроби реформування чинного законодавства чинного правового регулювання шляхом розроблення кодифікованого нормативно-правового акта у цій сфері. Таким проєктом нормативно-правового акта став "Кодекс України про захист державності, незалежності та статус захисників держави". Проте відповідно до експертного висновку 26.01.2026 № 01/13-89 підготовленого науковцями Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, щодо цього проєкту нормативно-правового акту, зазначається про його патерналістський характер. [5]

Попри критичні зауваження, сама ініціатива систематизації законодавства у цій сфері є позитивним кроком. Водночас успішна реалізація такого проєкту потребує зміни парадигми: переходу від патерналістської моделі «держави-опікуна» до людиноцентричного підходу, де в основі лежить партнерство між державою та захисниками, а також чіткі правові гарантії.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 грудня 1991 р. № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

3. Постанова Кабінету Міністрів України № 168 : Деякі питання виплати додаткової винагороди військовослужбовцям під час дії воєнного стану : постанова КМУ від 28 лютого 2022 р. № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text>

4. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Щорічні та спеціальні доповіді про стан додержання та захист прав і свобод людини. URL: <https://ombudsman.gov.ua/uk/shchorichni-ta-specialni-dopovidi>

5. Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. Експертний висновок щодо проекту «Кодексу України про захист державності, незалежності та статус захисників держави» від 26.01.2026 № 01/13-89

6. Адміністративне право України: підручник / за заг.ред. О.В. Кузьменко, В.Г. Чорної. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 700 с.

Гусаєва С.С.

«Правознавство», 1 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

*Науковий керівник – д.ю.н., професор кафедри
теоретичної юриспруденції Риндюк В.І.*

БІДНІСТЬ ЯК ПЕРЕШКОДА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну, українське суспільство зіткнулось не лише з питаннями безпеки, а й глибокими соціально-економічними трансформаціями. Запровадження правового режиму воєнного стану суттєво вплинуло на рівень життя населення, зумовивши зростання безробіття, внутрішнього переміщення осіб, руйнування інфраструктури та зниження доходів громадян.

У сучасній правовій доктрині бідність розглядається як комплексне явище, що охоплює не лише нестачу матеріальних ресурсів, а й обмеження достатніх ресурсів, можливостей і вибору для забезпечення гідного рівня життя. Відповідно до підходів Ради Європи, бідність – це форма соціального виключення, що перешкоджає повноцінній участі особи у суспільному житті.[1]

Міжнародні економічні підходи поділяють бідність на види : абсолютна та відносна. Водночас Світовий банк визначає абсолютну бідність як проживання на рівні менше ніж 2.15 дол. США на день. Однак навіть за відсутності крайньої бідності значна частина населення може перебувати у стані нестабільності, що обмежує можливість реалізації прав людини.[1]

В умовах воєнного стану особливо вразливою категорією населення стає внутрішньо переміщені особи, правовий статус яких визначається Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. Вони стикаються з подвійним негативним впливом – наслідки збройного конфлікту та економічною нестабільністю. Держава передбачає надання щомісячної грошової допомоги: для осіб з інвалідністю та дітей – 3000 грн, для інших осіб – 2000 грн. Водночас ці виплати недостатні для покриття базових потреб людини, зокрема оренди житла та харчування. Крім того, ВПО стикаються з проблемами працевлаштування, що змушує їх йти на низькооплачувану роботу, яка часто не відповідає їх професійній кваліфікації. Це, у свою чергу, підвищує ризик бідності в цій категорії населення та ускладнює реалізацію основоположних прав.[2]

Одним із прав, на реалізацію якого бідність безпосередньо впливає – права на освіту. В умовах дистанційного навчання доступ до освіти значною мірою залежить від матеріального становища, адже наявність технічних засобів та стабільного інтернет-з'єднання стає основою. Відсутність таких ресурсів створює навчання фактично нерівним для всіх здобувачів. Для

дітей внутрішньо переміщених осіб додатковими перешкодами є часта зміна місця проживання, психологічні труднощі та проблеми інтеграції у нове освітнє середовище.

Зокрема, право на охорону здоров'я, гарантоване ст. 49 Конституції України. Незважаючи на формальну безоплатність медичної допомоги, у практичній сфері доступ до якісних медичних послуг часто залежить від матеріального становища суб'єкта, оскільки витрати на лікарські засоби, діагностику та інші послуги доволі часто покладаються на пацієнта. Складність процедур отримання допомоги та обмеженість ресурсів системи охорони здоров'я спричиняють неповну реалізацію цього права. Варто виокремити, що діють державні програми забезпечення лікарськими засобами, наприклад «Доступні ліки», однак їх практична реалізація ускладнюється тривалістю процедур. В умовах режиму воєнного стану ці проблеми посилюються, що призводить до нерівності у доступі до медичних послуг. Таким чином, бідність виступає чинником, що обмежує реалізацію прав на практичному рівні, формуючи розрив між нормативними аспектами та реальними можливостями їх здійснення. [3]

У праві Європейського Союзу значна увага приділяється превентивним механізмам подолання бідності. Зокрема, Directive 2019/1152 закріплює мінімальні стандарти у сфері трудових відносин. Основною метою директиви є забезпечення прозорості та передбачуваності умов праці, що сприяє вищому рівню зайнятості та зниженню економічної вразливості працівників. Вона передбачає обов'язок інформування працівника про умови праці та гарантії стабільності в трудових відносинах, що важливо для суб'єктів із нестандартними формами зайнятості. [4]

У законодавстві України питання стосовно праці регулюються Кодексом законів про працю України від 23.07.1996 р. Його основною метою є нормативно-правове регулювання суспільних відносин у сфері праці, спрямоване на забезпечення балансу інтересів суб'єктів правових відносин. Кодекс передбачає чіткий алгоритм взаємодії між роботодавцем і працівником, гарантує дотримання прав на відпочинок, безпечні умови праці та оплату, створюючи стабільну нормативну базу для регулювання ринку праці. Однак, незважаючи на наявність зазначених гарантій, він не містить достатньо розвинених механізмів для запобігання соціально-економічним ризикам, зокрема бідності. [5]

Отже, порівнюючи підходи Європейського Союзу та України у сфері регулювання трудових відносин, можна зробити висновок, що у праві ЄС переважає превентивна модель що спрямована на запобігання соціально-економічним ризикам осіб. Натомість в Україні домінує реактивний підхід, орієнтований на встановлення та гарантування базових стандартів після виникнення ризиків. [4;5]

Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що бідність – це складний соціально-правовий бар'єр для реалізації прав людини, який в умовах режиму воєнного стану набув критичного положення. З огляду на зростання кількості вразливих груп населення, ключовим стає адаптація європейських стандартів в законодавство України. Це передбачає перехід до більш дієвих превентивних механізмів, що забезпечать економічну стабільність та створять рівні можливості для гідного життя всіх громадян.

Література:

1. Рада Європи. Compass: Manual for Human Rights Education with Young People – Poverty. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/poverty> (дата звернення: 10.04.2026).
2. Закон України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб” Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 10.04.2026).
3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 17.04.2026).
4. Directive 2019/1152 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on transparent and predictable working conditions in the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1152/oj> (дата звернення: 20.04.2026).
5. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 20.04.2026).

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ПРАВА НА ЕВТАНАЗІЮ В НАЦІОНАЛЬНИХ РЕАЛІЯХ

Проблема евтаназії є однією з найскладніших у конституційному праві, оскільки вона виникає на перетині кількох фундаментальних цінностей: права на людську гідність, права на життя та свободи світогляду. В українських реаліях це питання довгий час залишалося в «сірій зоні», затиснуте між консервативною мораллю та європейськими прагненнями до розширення прав людини, оскільки національне законодавство виходить із пріоритету охорони життя і прямо забороняє евтаназію. Відповідно до пункту 4 статті 281 Цивільного кодексу України "Забороняється задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя" [2].

У правовій літературі під терміном евтаназія (від грецьких *eu* — «добре» та *thanatos* — «смерть») розуміють практику навмисного припинення життя людини, яка страждає на невиліковну хворобу або відчуває нестерпний фізичний чи психологічний біль. Згідно з практикою ЄСПЛ евтаназія розуміється як асистоване самогубство та припинення життєзабезпечувального лікування.

Конституційний вимір проблеми починається зі статті 3 Конституції України, за якою людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Вже з цієї конституційної конструкції видно, що Основний Закон України водночас захищає життя та гідність, а отже не дає підстав зробити висновок, що право на життя автоматично означає право вимагати від держави чи лікаря активного припинення життя. Але так само не можна ігнорувати гідність і волю людини наприкінці життя. У конституційному сенсі право на життя в Україні має передусім захисну, а не розпорядчу природу. Воно покладає на державу позитивний обов'язок охороняти життя, створювати систему охорони здоров'я, запобігати свавільному позбавленню життя та забезпечувати належні гарантії для особливо вразливих осіб [1]. Саме з цієї логіки випливає, що евтаназія не може бути виведена з Конституції України як безпосередньо гарантоване суб'єктивне право.

Однак юридична догматика часто входить у пряме протиріччя з трагічними реаліями людської долі, що демонструє нещодавня резонансна справа 25-річної Ноелії Кастільо Рамос (початок 2026 року) [4]. Ноїль, молода жінка з паралічем нижніх кінцівок, опинилася в центрі судового протистояння з власним батьком. Маючи законне право на добровільну допомогу при смерті, вона зіткнулася з позовом від найближчої людини, яка намагалася заблокувати процедуру через релігійні та моральні переконання. Батько Ноїль апелював саме до того принципу, який свого часу озвучив ЄСПЛ: держава та закон мають захищати життя як абсолютну цінність, навіть всупереч бажанню самої особи. Проте іспанський суд став на бік дівчини, створивши правовий прецедент [4]. Суддя постановив, що право на автономію особистості та право не піддаватися тортурам через хворобу є вищими за суб'єктивні почуття родичів. Справа Рамос доводить, що на національному рівні розвинені правові системи все частіше визнають — повага до життя неможлива без поваги до гідності людини в момент завершення життя. Це створює нову юридичну реальність, де «право на життя» поступово трансформується у «право на гідне життя людини», що включає і право на останній вибір.

Чому ми не маємо своєї "Ноїль Рамос"? В Україні ситуація інша. Самої процедури евтаназії не існує в нашому законодавстві, але були спроби ініціювати це питання. Так, 3 грудня 2019 року на сайті Президента України була зареєстрована петиція №22/080086-еп "Закон про евтаназію", яка була ініційована Остроушко Ліліаною Олександрівною. В петиції пропонувалося дозволити евтаназію для невиліковно хворих. Основи національного

законодавства про охорону здоров'я передбачають, що пацієнт, який набув повної цивільної дієздатності і усвідомлює значення своїх дій, має право відмовитися від лікування [3]. Цивільний кодекс України закріплює невід'ємне право на життя, а також право на медичну допомогу і медичне втручання за згодою особи [2]. Отже, національне право допускає автономію пацієнта щодо медичного втручання, але не допускає переходу від відмови від лікування до навмисного спричинення смерті. Це принципова межа. Кожна держава балансує між життям, гідністю та автономією по-своєму. Для України найбільш виправданим на сьогодні є не шлях негайної легалізації активної евтаназії, а шлях поглиблення правового режиму гідного завершення життя без умисного його прискорення.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 р. № 2801-XII (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.
4. В Іспанії 25-річна жінка отримала офіційний дозвіл на евтаназію. ТСН. 26.03.2026. URL: <https://tsn.ua/svit/25-richna-zinka-otrymala-dozvil-na-evtanaziiu-vona-rozpovila-svoiu-trahichnu-istoriiu-3049187.html>.

Остапчук Д. О.

«Міжнародне право», 1 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.ю.н., доцент,

професор кафедри теоретичної юриспруденції Власенко В.В.

РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ, ПОЗБАВЛЕНИХ ОСОБИСТОЇ СВОБОДИ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила масштабні виклики для системи захисту прав людини, як на національному, так і на міжнародному рівні. Особливо гострою проблемою стало масове затримання цивільних осіб на тимчасово окупованих територіях, що вимагає від держави формування дієвого інституційного механізму для їхнього визволення та подальшої реабілітації. Забезпечення захисту прав і свобод громадян на територіях, що зазнали впливу збройного конфлікту – це прямий обов'язок держави, закріплений у Конституції України [1]. Держава тут діє одразу в трьох напрямках: бореться за звільнення громадян, юридично оформлює докази злочинів ворога та забезпечує соціальний захист потерпілим.

Провідну роль в цій системі займає Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими. Попри свою назву, ця інституція координує зусилля силових структур, розвідувальних органів та цивільних відомств щодо пошуку та визволення не лише військовослужбовців, а й цивільних заручників. Штаб збирає дані щодо стану та місця перебування полонених, а через мережу регіональних центрів стає прямою опорою для їхніх родин, допомагаючи їм отримувати інформацію та підтримку. У той же час, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (Омбудсман) виконує вирішальну правозахисну функцію, контролюючи дотримання гуманітарного права та підтримуючи прямий зв'язок із міжнародними партнерами. Офіс Омбудсмана бере на себе верифікацію списків цивільних, які перебувають у повній правовій ізоляції на захоплених територіях, що відповідає вимогам

міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни [2].

Коли справа доходить до юридичних доказів та покарання винних, ключову роль відіграє Офіс Генерального прокурора, зокрема Департамент нагляду за розслідуванням злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту. Юридичний супровід кримінальних справ дає змогу грамотно документувати порушення законів та звичаїв війни, створюючи міцний фундамент для міжнародних трибуналів. Будь-яке незаконне позбавлення волі цивільної особи кваліфікується як воєнний злочин згідно зі статтею 438 Кримінального кодексу України [3]. Державні правоохоронні органи забезпечують фіксацію кожного випадку викрадення, катування чи незаконного етапування громадян, що є необхідною умовою для притягнення винних до відповідальності на міжнародному рівні.

Водночас Міністерство національної єдності України (колишнє Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України) фокусує увагу на соціальному супроводі та правовій підтримці постраждалих. Спеціальна Комісія, що діє при Міністерстві, здійснює розгляд документів та встановлює юридичний факт позбавлення особи її особистої свободи внаслідок збройної агресії. Це загальна вимога для надання державної грошової допомоги, забезпечення медичної реабілітації та надання безоплатної правничої допомоги звільненим особам або членам їхніх сімей [4].

Окремий стратегічний напрям – це створення спільних реєстрів. Завдяки інтеграції даних від правоохоронців та громадського сектору, Україна отримує міцну національну базу доказів. Така кооперація дозволяє МЗС України та Міністерству юстиції ефективно представляти інтереси постраждалих громадян у міжнародних судових інстанціях. Крім того, державні органи працюють над покращенням механізмів «цивільної репатріації», що передбачає не лише фізичне вилучення особи з-під контролю агресора, а й її повну адаптацію до життя в суспільстві завдяки системі державних гарантій, включаючи пріоритетне відновлення втрачених прав.

Реалізувати ці завдання на практиці заважає відсутність доступу міжнародних спостерігачів до місць незаконного утримання. Втім реальні випадки свідчать про важливість системної роботи. Зокрема, успішне визволення груп волонтерів, які були затримані під час евакуаційних місій, підтверджує ефективність взаємодії Координаційного штабу та дипломатичного корпусу. Іншим прикладом є повернення місцевих освітян, лікарів та активістів, які зазнали переслідувань за свою громадянську позицію на окупованих територіях. У таких ситуаціях державні органи працюють комплексно: від оперативного пошуку інформації через розвідувальні канали до відновлення документів та надання тривалої психологічної підтримки після репатріації.

Викладене вище підводить нас до висновку, що захист цивільних осіб, позбавлених свободи, є критично важливим напрямком діяльності державних інституцій в умовах війни. Лише через синхронізовані дії правоохоронних органів, правозахисних інституцій та профільних міністерств Україна здатна забезпечити реалізацію конституційного обов'язку щодо захисту своїх громадян. Ефективність цього процесу прямо залежить від здатності держави не лише документувати порушення, а й створювати дієвий механізм репатріації цивільних осіб, що має стати пріоритетом як внутрішньої державної політики, так і міжнародної дипломатії.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни : Міжнародна конвенція від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення : 22.04.2026 р.).
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 22.04.2026 р.).
4. Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей : Закон України від 26.01.2022 р. № 2010-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20#Text> (дата звернення : 22.04.2026 р.).

Секція 3. Демократичні принципи конституційно-правової реформи в Україні

Ковальова В. С.

«Міжнародне право», I курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.ю.н., доцент,

професор кафедри теоретичної юриспруденції Власенко В. В.

РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ І ПІДГОТОВКИ ДО НАБУТТЯ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В ЄС

У сучасних умовах розбудови української державності питання реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади є фундаментом нашої національної безпеки. Реформування має на меті не тільки змінити формальну структуру управління, а й переписати сам суспільний договір, де громадянин нарешті стає реальним замовником публічних послуг.

Звернемося до історичного екскурсу для повноцінного аналізу необхідності реформування муніципальної влади. Система, що дісталася нам у спадок, була концептуально приреченою на стагнацію. Радянська модель державного управління базувалася на жорсткому принципі «демократичного централізму», що на практиці означав абсолютну диктатуру партійної номенклатури та тотальну підпорядкованість. Місцеві ради існували як складові системи, які не мали ні власних фінансових ресурсів, ні реальних повноважень. Фінансування зазвичай надходило з центру і не враховувало поточних проблем на місцях. Така централізація не дозволяла розвиватися ініціативам та породжувала колективну безвідповідальність та корупцію. Із здобуттям незалежності в Україні адміністративно-територіальний устрій та система місцевого самоврядування базувалася на попередніх принципах, що не прогнозувало розвитку. Відсутність фінансової автономії призвела до деградації інфраструктури та масового виїзду молоді з громад. Такий стан справ зумовлював необхідність глибоких структурних змін, заснованих на принципах децентралізації та субсидіарності.

За Конституцією України, місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [1]. Аналогічне за сутністю поняття визначено і Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні». Проте такі норми були дещо декларативними через невідповідність бюджетного законодавства визначеним засадам щодо фінансування.

Переломним моментом у реформуванні цієї сфери є ухвалення Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», який регулює відносини, що виникають у процесі добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст, а також добровільного приєднання до об'єднаних територіальних громад [2]. Це дало поштовх формуванню спроможних об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Процес був доволі складним, оскільки в суспільстві залишалися побоювання щодо ліквідації інфраструктури населеного пункту. Проте створення ОТГ в Україні дозволило консолідувати ресурси, успішно розвинути та забезпечити роботу сучасних Центрів надання адміністративних послуг.

Розглянувши міжнародний досвід реалізації концепції децентралізації, зазначимо його цінність. Реформи в Польщі, які відбувалися з 1990 р. по 1998 р. базувалася на передачі базових функцій гмінам, що дозволило їм за 20 років стати осередками економічного розвитку. Децентралізація у Франції перетворила комуни на реальних користувачів власних бюджетів, де роль префектів обмежувалася лише наглядом за законністю. В Україні децентралізація

відбувалася на принципах добровільності, проте, на сьогодні є незавершеною через тимчасову окупацію наших територій.

За результатами реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, яка розпочалася у 2014 році, на початку 2020 року в Україні оптимізовано адміністративно-територіальний устрій базового рівня – замість понад 11 тис. сформовано 1469 територіальних громад в усіх 24 областях (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя). На субрегіональному рівні по усій території країни утворено 136 районів замість 490. На територіях, підконтрольних Українській державі, у жовтні 2020 р. проведені перші місцеві вибори з урахуванням змін в адміністративно-територіальному устрої [3].

Важливим етапом стала секторальна децентралізація, яка змінила освіту, медицину та соціальний захист: створено мережу опорних шкіл, де громади інвестують у сучасні школи з якісним обладнанням та автобусами; заклади первинної ланки перейшли у власність громад і фінансуються НСЗУ за реальних пацієнтів; соціальний захист став адресним, орієнтованим на потреби конкретної людини безпосередньо в її громаді.

Фінансова децентралізація через зміни до Бюджетного кодексу закріпила за громадами 60% ПДФО та акцизи [3]. Помітно, що бюджети громад зросли в рази, хоча виникла проблема дефіциту кадрів, здатних прозоро проводити тендери та писати стратегії розвитку.

Викликом для місцевого самоврядування та територіальної організації влади стало повномасштабне вторгнення 2022 року. Громади мали діяти як автономні вузли спротиву, голови ОТГ на місцях організовували оборону та евакуацію не чекаючи наказів з центру. Водночас війна принесла руйнування та демографічну кризу, що загрожує спроможності багатьох громад у майбутньому.

Звернемо увагу на регіон, який один з перших зазнав пагубного впливу війни. Мова йде про Луганщину. До окупації регіон розвивався, а з 2014 р. прийняв на себе удар і вчився жити на тонкій межі між мирним розвитком і суворою необхідністю вижити. Одним з прикладів можемо виділити м. Сіверськодонецьк (раніше Северодонецьк). До повномасштабного вторгнення місто впроваджувало децентралізацію, що позитивно відобразилося на його інфраструктурі та соціально-економічному розвитку. Введення військово-цивільних адміністрацій у Сіверськодонецьку стало не просто юридичним компромісом, а й щоденним та виснажливим пошуком балансу «як зберегти демократію і голос кожного громадянина, коли за кілька десятків кілометрів проходить лінія фронту». У цей період активно розвивається волонтерський рух, продовжується єдність громади задля безпеки населення у місті. В умовах, коли централізований зв'язок зникав, а вертикальні команди затримувалися через динаміку фронту, структура громади спрацювала як автономний живий організм. Керівництво громади та підрозділи ВЦА не залишили місто, ставши єдиним штабом порятунку: рішення про перерозподіл залишків бюджету на закупівлю палива, ліків та продуктів ухвалювалися миттєво, у підвалах під звуки вибухів. Сьогодні м. Сіверськодонецьк є окупованим і зруйнованим, проте громада (сьогодні це люди, які мають статус внутрішньопереміщених осіб) продовжує жити в евакуації та зустрічається в десятках гуманітарних хабів.

Нашим стратегічним орієнтиром є європейська інтеграція. Це вимагає повної трансформації інституцій згідно з Копенгагенськими критеріями: стабільність демократії, верховенство права та захист прав людини. Регіональна політика ЄС передбачає фінансування відбудови саме через громади, тому нам потрібно впроваджувати стратегії смарт-спеціалізації та суворі антикорупційні механізми. Ключову роль тут відіграє цифровізація. Впровадження інструментів e-democracy, таких як бюджет участі, електронні консультації та прозорі кадастри, мінімізує людський фактор і робить місцеву владу підзвітною кожному мешканцю. Україна вже є лідером у сфері цифрових послуг через додаток «Дія», і наступним кроком має стати інтеграція місцевих сервісів у єдину державну цифрову екосистему, що дозволить залучати інвестиції у найвіддаленіші куточки країни.

З урахуванням нових викликів, завданням реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в умовах воєнного стану і підготовки до набуття членства України в Європейському Союзі є:

- формування оновленої територіальної основи публічного врядування;
- посилення інституційної спроможності та належної координації органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади;
- посилення впливу жителів на місцеву та регіональну політику;
- розмежування та розподіл повноважень і створення умов для належного ресурсного забезпечення місцевого самоврядування;
- забезпечення ефективного надання публічних послуг та управління матеріально-фінансовими ресурсами;
- забезпечення законності;
- забезпечення євроінтеграції;
- забезпечення системної та послідовної політики відбудови та відновлення територій [3].

Підсумовуючи, зазначимо, що сильна громада – це єдиний надійний запобіжник від авторитаризму. Децентралізація змінила нашу владу, зробивши її сервісом для людей. Попри війну, ми маємо завершити реформу, закріпивши її в Конституції, щоб унеможливити повернення до попередньої моделі. Майбутнє нашої держави має розвиватися у великій європейській родині заможних та вільних громад, що буде результатом наполегливої праці та незламної віри в самоврядування.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення : 21.04.2026 р.).
3. Деякі питання реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в умовах воєнного стану і підготовки до набуття членства України в Європейському Союзі: постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.2025 р. № 1748. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1748-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення : 21.04.2026 р.).
4. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення : 21.04.2026 р.).

Кібукевич К.О.

*«Правознавство», 4 курс
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник — к.ю.н., доцент,
професор кафедри теоретичної юриспруденції Рудь Ю.М.*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Цифровізація судочинства є відповіддю на зростання навантаження на судову систему, потребу в забезпеченні дистанційного доступу до правосуддя та вимоги євроінтеграційних процесів. Нормативною основою цифровізації правової системи України виступає Закон України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 21 листопада 2002 року № 228-IV, який заклав загальні правові засади впровадження цифрових технологій у сфері правосуддя відповідно до

європейських стандартів [1]. Сучасний етап цифрової трансформації зумовлений поєднанням технологічного прогресу та зростанням вимог учасників судового процесу щодо доступності, оперативності й ефективності взаємодії із судовими органами. За цих умов використання електронних сервісів, дистанційних форм участі та онлайн доступу до судової інформації набуває характеру невід'ємного елемента реалізації права на справедливий суд. Додатковим чинником активізації зазначених процесів стало повномасштабне вторгнення РФ в Україну у 2022 році, що актуалізувало необхідність забезпечення безперервності здійснення правосуддя. Унаслідок цього цифрові технології набули статусу ключового інструмента підтримання функціонування судової системи в умовах кризових викликів.

Важливим аспектом є з'ясування змістовного наповнення поняття «цифровізації судочинства». Найченко А.М. розглядає «цифровізацію судочинства» не лише у впровадженні електронних інструментів у процес розгляду справ, але й у ширшому спектрі процесів, а саме: автоматизації судових процедур, електронному документообігу, дистанційному веденні справ, використанні цифрових платформ для подання процесуальних документів і отримання судових рішень, а також забезпеченні дистанційної комунікації між учасниками судового процесу. Проте цифровізацію не варто зводити до формального впровадження технологій, адже вона передбачає системні зміни, спрямовані на підвищення ефективності, доступності та прозорості правосуддя. Крім процесуальних аспектів, вона охоплює забезпечення електронного доступу до судової інформації, оптимізацію управління рухом справ, міжвідомчу взаємодію, а також розширення кола суб'єктів, які можуть користуватися відповідними цифровими сервісами [5, с. 430].

Нормативно-правове регулювання електронного судочинства в Україні становить багаторівневу систему актів, що визначають організаційні, процесуальні та технічні засади його функціонування. Дане регулювання забезпечується Рішенням Вищої ради правосуддя «Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи», Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг», Законом України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», Законом України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах».

На думку Сапельнікова Л. В., заступника Голови ДСА України з питань цифрового розвитку, ключовим інструментом цифрової трансформації судочинства є Автоматизована система документообігу суду (АСДС), через яку у 2023 році опрацьовано понад 3 мільйони справ. Автор наголошує, що цифровізація забезпечує не лише технічне впровадження програмних рішень, а й формування нової управлінської культури із застосуванням сучасних методологій вимірювання результатів реформ. Стратегічним орієнтиром у рамках «Ukraine Facility Plan» визначено повне охоплення судів системою АСДС до 2027 року, що одночасно є виконанням міжнародних зобов'язань України як країни-кандидата на вступ до ЄС [8].

У жовтні 2024 року ДСА України створила Проектний офіс із питань цифрового розвитку та цифровізації судів, покликаний забезпечити впровадження нових ІТ-рішень та вдосконалення електронних сервісів у сфері правосуддя. Наприкінці того ж року було представлено проект Концепції розвитку Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), спрямований на подальшу автоматизацію судових процесів, підвищення доступності правосуддя, оптимізацію витрат і посилення захисту інформації з надання цілісної системи електронного судочинства, а не набору розрізнених модулів [7].

На сучасному етапі цифровізації судочинства в Україні фактично функціонують окремі модулі ЄСІТС, впровадження яких було здійснено поетапно. Ключовими діючими компонентами є підсистеми «Електронний кабінет», «Електронний суд» та відеоконференцз'язок (ВКЗ), які забезпечують можливість подання процесуальних документів в електронній формі, отримання інформації про стан розгляду справ та дистанційну участь у судових засіданнях. Саме ці елементи на сьогодні становлять основу практичної реалізації електронного правосуддя в Україні. Натомість інших передбачених модулів системи або функціонують частково, або залишаються нереалізованими, що свідчить про незавершеність процесу

повноцінної трансформації судочинства. Така ситуація демонструє, що нинішній стан цифровізації має фрагментарний характер і потребує подальшої системної інтеграції та розвитку для досягнення повноцінного функціонування електронного правосуддя [6, с. 91].

Процес діджиталізації правосуддя несе реальні практичні переваги для учасників судочинства, що суттєво підвищує доступність правосуддя, спрощуючи реалізацію права на судовий захист та зменшуючи бар'єри для звернення до суду, що є особливо важливим в умовах глобальних соціальних і правових викликів. Важливою перевагою є також зростання прозорості судових процедур, що сприяє підвищенню довіри суспільства до судової влади та забезпечує відкритість судової діяльності. Окрім цього, цифрові технології значно підвищують ефективність і оперативність розгляду справ, оптимізуючи документообіг і скорочуючи процесуальні строки. У сукупності ці чинники формують більш комплексну, сучасну та функціональну модель судочинства [3, с. 3]. В умовах дії правового режиму воєнного стану зазначені переваги отримали чіткий практичний вимір для учасників процесу, адже відеоконференцзв'язок із альтернативного інструменту трансформувався в єдиний доступний спосіб участі у засіданні.

Водночас реалізація можливого потенціалу цифровізації нашої держави наразі стикається з суттєвими перешкодами, подолання яких є необхідною умовою ефективного функціонування електронного судочинства в Україні. Фахівці у сфері права, відзначають, що процес впровадження цифрового судочинства в Україні ускладнюється низкою проблем, які можна поділити на кілька основних груп. Насамперед ідеться про технічні та інфраструктурні виклики, які в умовах війни значно загострюються – перебої в електропостачанні, обмежені можливості телекомунікаційних мереж і кібератаки держави-агресора негативно впливають на забезпечення процесуальних прав учасників. Окремою проблемою дослідник називає низький рівень цифрової грамотності населення, підтверджуючи цю промовисту статистику: станом на березень 2025 року електронні кабінети в ЄСІТС зареєстрували лише 124 007 юридичних осіб із понад 1,53 мільйона зареєстрованих в Україні, що становить лише 8,1% від тих, на кого розширюється законодавчий обов'язок. Не менш суттєвою є проблема правових прогалин і неузгодженостей, показовим є те, що використання різних програмних продуктів у судах різних інстанцій фактично змушує місцеві суди роздруковувати справи та надсилати їх до апеляційних інстанцій у паперовій формі, що є очевидним нонсенсом в умовах заявленої цифровізації [4, с. 39]. Отже, можна стверджувати, що проблеми цифровізації судочинства мають комплексний і системний характер та потребують як фінансового забезпечення інфраструктури, так і гармонізації нормативно-правового регулювання.

Серед пріоритетних заходів удосконалення цифровізації судочинства виокремлюються: поступова відмова від застарілих технологій із виваженням впровадженням інновацій (після їх апробації та правового врегулювання), забезпечення проактивного нормотворення щодо визначення статусу інформаційних технологій, створення уніфікованої системи нормативних стандартів обміну даними між державними інформаційними ресурсами, повноцінне технічне оснащення судів, зокрема в регіонах, із належним рівнем захисту інформації, а також оновлення юридичної освіти через посилення інформаційної складової. При цьому підкреслюється, що цифровізація не є самодостатнім напрямом, а має реалізовуватися у взаємозв'язку з іншими елементами судової реформи [2, с. 63].

Цифровізація судочинства в Україні перейшла з категорії бажаних реформ у категорію невідкладних. Повномасштабна війна призвела до ризику ускладнення або тимчасового обмеження функціонування судів, які не були забезпечені цифровими інструментами. Водночас процес залишається незавершеним при наявності нормативної бази та окремих працюючих модулів система ЄСІТС в цілому лишається фрагментарною й обтяженою технічними та правовими прогалинами. Подолання цих перешкод вимагає не чергових концепцій, а ефективного фінансового забезпечення, усунення нормативних вимог і цілеспрямованої роботи з підвищення цифрової грамотності всіх учасників судового процесу.

Література:

1. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 21.11.2002 №228-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-15#Text>
2. Барабаш О.О. Цифровізація правосуддя у контексті впровадження системи Е-Суд: виклики та завдання / Барабаш Ольга Олегівна // *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2023. Вип. 1. С. 57-66.
3. Колтун Ю. Судочинство та цифрове суспільство: сучасні виклики на прикладі адміністративного судочинства. *Академічні візії*. 2026. №5. С.1–6. URL: <https://zenodo.org/records/18743645>.
4. Логойда В. Проблеми цифровізації судочинства в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2026. Т.5. №92. С.35–42. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/350486>.
5. Найченко А.М. Цифровізація правосуддя як один із етапів реформування судової системи в Україні. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 10(28). С. 430–440.
6. Овсяннікова О. О. Впровадження ЄСІТС: виклики та перспективи / О. О. Овсяннікова // *Актуальні проблеми судового права* : матеріали Х міжнар. наук.-практ. конф. (25 квіт. 2025 р.) / відп. ред. Л. М. Москвич. Харків : Право, 2025. С. 88-92.
7. Держсудова адміністрація представила концепцію модернізації ЄСІТС . Судово-юридична газета. URL:<https://sud.ua/uk/news/ukraine/319480-gossudebnaya-administratsiya-predstavila-kontseptsuyu-modernizatsii-esits>
8. Цифрова трансформація правосуддя: як Україна створює сучасну судову систему. Судова влада України. URL:<https://court.gov.ua/archive/1723745/>

Цапук С.С.,
«Правознавство», 1 курс
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник: д.політ.н., професор,
завідувач кафедри теоретичної юриспруденції Шульженко Ф.П.

ПРАВОСВІДОМІСТЬ І ПРАВОПОРЯДОК: ДЕТЕРМІНАНТНА СПІВЗАЛЕЖНІСТЬ

Правова свідомість, з'ясування її сутності, характеристик, місця в правовій системі суспільства, взаємозалежностей і взаємовпливів відносно інших правових явищ завжди було і залишається однією з важливих наукових проблем, предметом досліджень як теорії, так і галузевих юридичних наук. У процесі тривалих досліджень загальнотеоретична наука права в історичній ретроспективі, від перших уявлень у працях античних філософів до сьогодення, сформувала системне бачення цього суспільного феномена, під яким розуміється цілісний компонент суспільної свідомості, у якому відображається ставлення соціальних суб'єктів до чинних норм права та правових явищ і процесів [2]. Через правосвідомість відбивається не тільки стан правових відносин, а й тенденції їх змін.

Тобто, правова свідомість охоплює як ставлення до минулого і чинного права, так і уявлення про бажаний правовий порядок, виступає джерелом права, системою загальноновизнаних ідеалів, цінностей та правових ідей [2]. Носіями правосвідомості є суб'єкти права, а сама вона виступає безпосереднім внутрішнім мотивом і регулятором правової поведінки, визначає наміри людей і їх ставлення до правової дійсності.

У соціальній філософії, соціології та теорії права загальноновизнаним є підхід, відповідно до якого правова свідомість розглядається як специфічна форма суспільної свідомості, в якій економічні, соціальні та інші інтереси суб'єктів суспільних відносин усвідомлюються через призму права [2, 6]. За своїм змістом вона є багатоаспектним явищем, елементами якого виступають ідеї, почуття (зокрема почуття справедливості та несправедливості), настрої, емоції тощо.

На цій основі, у процесі більш високих рівнів усвідомлення сутності права та його впливу на суспільні відносини, формуються системні уявлення, які набувають концептуального оформлення. Такі уявлення відображають розуміння ролі правової свідомості, а також визначають напрями вдосконалення законодавства відповідно до уявлень про його бажаний, ідеальний стан.

Структурно правосвідомість складається з двох основних елементів: правової психології та правової ідеології. Правова психологія є процесом діяльності психіки суб'єктів соціальних відносин, відображає буденний рівень свідомості, що формується у повсякденній практиці, і включає правові почуття, настрої, переживання, знання, уявлення, погляди, а також правові звички, традиції та звичаї як стійкі регулятори поведінки. Правова ідеологія, у свою чергу, є систематизованою сукупністю юридичних ідей, принципів, понять, категорій, цілей і настанов, які забезпечують усвідомлене осмислення правової реальності та мотивацію поведінки [2]. При цьому важливо враховувати, що в побутовій свідомості не можуть виникнути наукові концепції. Вони є наслідком напруженої інтелектуально-психічної діяльності фізичної мислячої особи. Теоретичний рівень – це не просто правосвідомість, а праворозуміння, яке є категорією вищою за правову свідомість [2].

Розуміння теоретичних засад правосвідомості дозволяє перейти від її абстрактного сприйняття до аналізу того, яким чином вона безпосередньо впливає на стан правопорядку в суспільстві.

Правопорядок є складовою системи суспільних відносин, які врегульовані нормами права, перебувають під охороною закону та забезпечуються державою [1]. Він формується не лише внаслідок додержання режиму законності, а й під впливом рівня правосвідомості суб'єктів, ефективності правозастосовної діяльності, якості законодавства, а також реального функціонування принципу верховенства права.

Законність виступає принципом і методом діяльності державних органів та інших суб'єктів права, що передбачає точне і неухильне дотримання правових норм [1]. Водночас правопорядок є фактичним результатом реалізації законності, оскільки відображає реальний стан упорядкованості суспільних відносин, ступінь їх відповідності правовим приписам та рівень правової дисципліни в суспільстві.

Правопорядок закладається у нормах права на етапі правотворчості, однак набуває реального змісту лише в процесі їх реалізації. Він ґрунтується на принципі верховенства права, передбачає панування закону, забезпечує умови для ефективного здійснення суб'єктивних прав і свобод, а також виконання юридичних обов'язків. Важливими його ознаками є невідворотність юридичної відповідальності, стабільність правових зв'язків, узгодженість дій суб'єктів права та високий рівень правової культури і громадської дисципліни [1, 2].

Таким чином, правопорядок є не лише результатом формального дотримання законності, а комплексним соціально-правовим явищем, що формується під впливом як нормативних, так і свідомісних чинників, серед яких ключову роль відіграє правосвідомість [3].

Сутність правопорядку найяскравіше проявляється через статистичні показники правопорушень, які відображають реальний стан правосвідомості суспільства. Аналіз Національного звіту щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2024 рік дозволяє поглибити розуміння детермінантного зв'язку між цими явищами. Зокрема, встановлено суперечливу динаміку поведінкових практик молоді. З одного боку, спостерігається зниження загального рівня вживання алкоголю серед підлітків, що може свідчити про позитивні зрушення у формуванні правосвідомості. З іншого боку, зберігається стабільно високий рівень епізодів надмірного споживання (14%), а також фіксується зростання вживання психоактивних речовин. Це свідчить про фрагментарність правосвідомості: формальне усвідомлення ризиків не завжди трансформується у стійку правомірну поведінку. Суттєвим чинником деформації правосвідомості виступають наслідки війни, що підвищує ризик девіантної поведінки. У сфері правопорядку спостерігається чітка тенденція до зростання кількості правопорушень: кожне восьме адміністративне правопорушення вчиняється у стані сп'яніння, а кількість випадків за ст. 130 КУпАП сягає 66 414 випадків [4].

Правосвідомість безпосередньо впливає на правопорядок, виступаючи його суб'єктивною основою. Високий рівень правосвідомості формує повагу до закону, тоді як правовий нігілізм спричиняє дестабілізацію. Водночас правопорядок виховує повагу до закону. У цьому контексті детермінантна співзалежність полягає у їхньому взаємному впливі: правосвідомість як внутрішній чинник формує правову поведінку, а правопорядок як зовнішній результат впливає на подальше формування свідомості. Це проявляється на індивідуальному, соціальному, інституційному та суспільному рівнях [3, 6].

Аналіз статистичних даних щодо злочинів із використанням вогнепальної зброї в Україні (2013–2025 рр.) також підтверджує цей зв'язок. Найвищий рівень злочинів зафіксовано у 2014 році (2523 випадки), що свідчить про вплив соціально-політичної дестабілізації на рівень правосвідомості. Період 2022-2023 років характеризується зростанням кількості тяжких насильницьких злочинів (умисні вбивства зросли з 36 у 2021 р. до 909 у 2023 р.). Це вказує на поглиблення кризи правопорядку, що є наслідком трансформації ціннісних орієнтирів. Зниження рівня розкриття злочинів з 84% до 19% також свідчить про деформацію професійної правосвідомості в умовах перевантаження системи [4].

Отже, правосвідомість і правопорядок становлять єдину взаємозумовлену систему, пов'язану двостороннім причинно-наслідковим зв'язком [3, 6]. Правосвідомість формує правопорядок, а правопорядок формує правосвідомість – разом вони визначають рівень правової культури суспільства. Ефективність правової системи безпосередньо залежить від рівня правосвідомості її суб'єктів, а забезпечення сталого правопорядку можливе лише за умови розвитку правової культури. Це зумовлює необхідність комплексного підходу до розвитку правової держави, де підвищення правосвідомості населення та зміцнення правопорядку виступають взаємопов'язаними пріоритетними завданнями.

Наведені статистичні дані підтверджують, що:

зростання злочинності в умовах війни відображає не лише об'єктивні фактори, а й деформацію правосвідомості; зниження рівня розкриття злочинів свідчить про кризу інституційної правосвідомості; високі показники наркозлочинності та правопорушень у стані сп'яніння демонструють фрагментарність правової культури суспільства; дисбаланс між кількістю злочинів і ефективністю їх розкриття формує відчуття безкарності та підриває довіру до права.

Жодна правова система не працює ефективно, якщо вона не підтримана свідомістю тих, на кого вона поширюється [2, 6]. Саме недостатній рівень правової свідомості проявляється у наявних фактах правопорушень, що ми бачимо на прикладі наведеної статистики.

Література:

1. Кельман М., Кельман Р. Доктринальні підходи до розкриття поняття «правове регулюван-ня». Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». 2023. № 3(39). С. 13-20. <http://doi.org/10.23939/law2023.39.013>.
2. Філософія права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Г. ДаФ 56 нильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін. / за ред. д-ра філос. наук, проф. О. Г. Данильяна. – Харків: Право(208 с.). С. 174-178.
3. Сунегін С. О. Принцип детермінізму у праві: контекст правового простору // Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. 2022. DOI: 10.36074/logos-20.05.2022.023.
4. Наркозлочини у світлі поліцейської статистики за 6 місяців 2025 року <https://www.yagunov.in.ua/2025-6-drugs/>
5. Злочини з використанням зброї та вибухівки в умовах війни: статистичний портрет 2013-2025 років <https://www.yagunov.in.ua/20132025-firearms/>
6. Коцан-Олинець Ю. Я. Соціологія як інструмент захисту прав людини: рівні правосвідомості та правової культури громадян України та правозастосовних органів // Львівський національний університет імені Івана Франка. 2025. Вип. 06, ч. 1. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.1.12>.

Руденко І. О.,
«Правознавство», 1 курс
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник: д.політ.н., професор,
завідувач кафедри теоретичної юриспруденції Шульженко Ф.П.

ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО ПРИМУСУ В ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ УКРАЇНИ ТА ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

Питання державного примусу залишається одним із ключових у теорії та філософії права, соціології та політичній науці, адже воно безпосередньо пов'язане з природою державної влади та однією з її функцій. Відповідно до свого призначення державний примус спрямований, перш за все, на обмеження свавільної поведінки щоб забезпечити гарантії реалізації і функціонування ефективного механізму прав і свобод людини та забезпечення правопорядку в демократичному суспільстві. Водночас слід зазначити, що дослідження правового інституту державного примусу має здійснюватися у нерозривному взаємозв'язку з юридичним обов'язком, за невиконання якого й застосовується примус держави. У теорії права право і обов'язок розглядаються як взаємопов'язані елементи правовідносин: реалізація суб'єктивного права однієї особи завжди забезпечується відповідним обов'язком іншого суб'єкта правових відносин [6, с. 8]. Так, право людини на життя гарантується обов'язком держави його захищати – тому кримінальним законодавством дії суб'єктів правовідносин, що посягають на нього визнаються злочинними і за них встановлюється юридична відповідальність. Створення і функціонування системи гарантій забезпечення права людини на життя законодавцем покладається на державу, а невиконання цього нормативного припису уповноваженими органами держави і посадовими особами також є протизаконним і таким, що визнається кримінальним порушенням. Тому саме це пояснює притягнення до юридичної відповідальності поліцейських за бездіяльність під час масового вбивства у Голосіївському районі Києва: невиконання службового обов'язку захисту є підставою для застосування державного примусу до самих представників публічної влади. Так само право власності забезпечується системою заборон і санкцій, передбачених Кримінальним кодексом України. Саме порушення юридичного обов'язку є підставою для правозастосування, а в разі протиправної поведінки – для застосування державного примусу як крайнього засобу відновлення правопорядку. Як слушно зазначає Ф.П. Шульженко, примус у правовій державі має бути законним, обґрунтованим і пропорційним, а не самоціллю [6, с. 8]. У цьому контексті заслуговує на увагу концепція соціального натуралізму О.М. Костенка, відповідно до якої примус і покарання мають ґрунтуватися на природних законах людського співжиття, а не лише на позитивній волі держави [8]. Такий підхід органічно доповнює гуманістичну традицію права, закладену Чезаре Беккаріа, який у праці «Про злочини і покарання» (1764 р.) обґрунтував, що покарання є справедливим лише тоді, коли воно є необхідним і пропорційним скоєному, а не слугує задоволенню помсти [9].

Зазначений підхід до розуміння державного примусу нерозривно пов'язаний із концепцією людиноцентризму, яка визначає людину вищою цінністю держави. Відповідно до статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Аналогічний принцип закріплено у статті 1 Основного закону Федеративної Республіки Німеччини (Grundgesetz), яка проголошує гідність людини недоторканною та зобов'язує державну владу її поважати і захищати. Як зазначає Ф.П. Шульженко, людиноцентризм бере свій початок у теорії природного права [4, с. 7], фундамент якої заклали Г. Гроцій, Дж. Лок, Ш. Монтеск'є. Особливе місце в цій традиції посідає Чезаре Беккаріа, який у праці «Про злочини і покарання» сформулював принцип

мінімально необхідного покарання: суспільство має право забороняти лише ті дії, які завдають реальної шкоди, а будь-який надмірний примус є тиранією [9].

Інститут державного примусу в умовах демократичної трансформації суспільства зазнає суттєвих змін щодо підстав, меж і форм його застосування. На думку Ф.П. Шульженка, примус залишається важливим засобом виконання обов'язку держави щодо захисту прав і свобод громадян, проте у правовій державі він неодмінно має бути законним, обґрунтованим і пропорційним [6, с. 8]. Вважаємо, що ключовим критерієм правомірності примусу є саме принцип пропорційності: держава не може застосовувати заходи впливу, які є надмірними відносно мети їх застосування. Це підтверджується позицією Федерального конституційного суду Федеративної Республіки Німеччини (Bundesverfassungsgericht), який послідовно застосовує принцип *Verhältnismäßigkeit* (пропорційності) як конституційну межу державного втручання [10]. Стаття 62 Конституції України закріплює презумпцію невинуватості як один із фундаментальних обмежувачів державного примусу у сфері кримінальних відносин, що кореспондується зі статтею 2 Кримінального кодексу України та § 1 Кримінального кодексу Федеративної Республіки Німеччини (Strafgesetzbuch).

Метою цього дослідження є порівняльний аналіз інститутів державного примусу в правових системах України та Федеративної Республіки Німеччини, виявлення їх спільних рис і відмінностей у контексті загальноєвропейських стандартів захисту прав людини. Для досягнення зазначеної мети застосовуються порівняльно-правовий, формально-юридичний та системний методи дослідження. Джерельну базу складають Конституція України, Основний закон Федеративної Республіки Німеччини (Grundgesetz), кримінальні кодекси обох держав, рішення конституційних судів, а також наукові праці у сфері теорії права та порівняльного правознавства.

Методологічну основу компаративного аналізу становить принцип поділу державної влади та теорія «Анти-Монтеск'є» в системі стримувань і противаг. Ф.П. Шульженко звертає увагу на деформації в механізмі поділу влади в Україні, які можуть призводити до надмірної концентрації примусових повноважень в одній гілці влади на шкоду принципам правової держави [3, с. 8]. Порівняльний аналіз свідчить, що у Федеративній Республіці Німеччини система стримувань і противаг є більш розвиненою: Федеральний конституційний суд (Bundesverfassungsgericht) виконує роль ключового арбітра у питаннях меж державного примусу, тоді як в Україні ця функція Конституційного Суду ще знаходиться у стадії становлення. Водночас, як зазначає І.М. Шаркова, зловживання правом, у тому числі в контексті державного примусу, становить глобальну загрозу безпеці людини, що однаковою мірою актуально для обох правових систем [5, с. 35].

Основні результати дослідження свідчать, що обидві правові системи ґрунтуються на людиноцентричному підході та принципі верховенства права, проте між ними існують суттєві структурні відмінності. По-перше, у Федеративній Республіці Німеччині механізм судового контролю за застосуванням державного примусу є більш розвиненим і передбачає ефективні засоби правового захисту (Rechtsschutz), тоді як в Україні відповідні інститути перебувають у процесі реформування. По-друге, принцип пропорційності у Федеративній Республіці Німеччині має конституційний статус і безпосередньо застосовується судами при оцінці правомірності примусових заходів, тоді як в Україні цей принцип знаходиться у стадії імплементації через практику Конституційного Суду. По-третє, на рівні міжнародних відносин Ф.П. Шульженко слушно констатує, що деформоване розуміння «права сили» становить загрозу глобальній безпеці та знецінює інститути міжнародного правопорядку [1; 2]. Проблема свавілля у міжнародних відносинах набуває особливого значення у контексті боротьби України за відновлення своєї правової суб'єктності [7, с. 18]. Зазначені висновки мають не лише теоретичне, але й практичне значення для впровадження принципів права ЄС.

Висновок. Компаративний аналіз інституту державного примусу в правових системах України та Федеративної Республіки Німеччини дозволяє стверджувати, що обидві системи поділяють фундаментальні цінності людиноцентризму та правової держави. Наявні

відмінності у розвиненості судового контролю, застосуванні принципу пропорційності та рівні інституційних гарантій обумовлені насамперед різним ступенем демократичної зрілості суспільств і конституційних традицій. Результати дослідження можуть бути використані у процесі вдосконалення вітчизняного законодавства, а також у порівняльному правознавстві, теорії держави і права та міжнародному праві.

Література:

1. Шульженко Ф.П. Право сили, «шредер-меркелізм» та перспективи глобальної безпеки – LexInform. Частина 1. URL: <https://lexinform.com.ua/v-sviti/pravo-syly-shreder-merkelizm-ta-perspektyvy-globalnoyi-bezpeky/> (дата звернення: 19.03.2023).
2. Шульженко Ф.П. Право сили, «шредер-меркелізм» та перспективи глобальної безпеки. Частина 2. URL: <https://lexinform.com.ua/v-sviti/pravo-syly-shreder-merkelizm-ta-perspektyvy-globalnoyi-bezpeky-chastyna-2/> (дата звернення: 19.03.2023).
3. Шульженко Ф.П. Принцип «Анти-Монтеск'є» в системі поділу державної влади в Україні. Юридична Україна. №2. 2021. С. 6–10.
4. Шульженко Ф.П. Гуманістичний компонент глобальної та регіональної безпеки: філософсько-правовий аналіз. Україна і світ: правові питання регіональної та глобальної безпеки: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (18 травня 2022 року). К.: Видавничий центр «Кафедра», 2022. С. 7–9.
5. Шаркова І.М. Зловживання правом як глобальна загроза безпеці людини: особистісні та суспільні виміри. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції «Україна і світ: правові питання регіональної та глобальної безпеки» (18 травня 2022 року) / ред. кол.: Кузьменко О.В., Шульженко Ф.П., Чорна В.Г. Київ: Видавничий центр «Кафедра», 2022. С. 35.
6. Шульженко Ф.П. Державний примус в умовах демократичної трансформації суспільства: теоретико-правовий концепт. Юридична Україна. № 2. 2022. С. 6–12.
7. Шульженко Ф.П. Філософсько-правова природа свавілля в міжнародних відносинах. Київський часопис права. № 4. 2022. С. 16–24.
8. Костенко О.М. Культура і закон – у протидії злу: монографія. Київ: Атіка, 2008. 352 с.
9. Беккарія Ч. Про злочини і покарання / пер. з іт. О.Ю. Яровенко. Харків: Права людини, 2014. 184 с.
10. Pieroth B., Schlink B. Grundrechte. Staatsrecht II. 28. Aufl. Heidelberg: C.F. Müller, 2012. 374 s.

Секція 4. Економічні засади модернізації правової системи України.

Сидоренко С.В.

“Корпоративні фінанси”, 1 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.ю.н., доцент,

професор кафедри теоретичної юриспруденції Шаркова І.М.

ПРАВОВІ ВИКЛИКИ КОРПОРАТИВНИХ ФІНАНСІВ: ПОДАТКИ ТА МОНІТОРИНГ

Корпоративний бізнес-надзвичайно важлива сфера для економіки України та її добробуту. Цей вид діяльності – велика частина надходжень до загальнонаціонального бюджету країни, тому держава активно намагається контролювати його. В останній час в Україні запровадилася нова тенденція – з кожним роком держава все більше і більше регулює корпоративний бізнес шляхом фінансового моніторингу та податкового тиску.

Загалом в Україні податки та фінансовий моніторинг регулюються такими нормативно-правовими актами :

- 1) Податковий кодекс України;
- 2) Конституція України(стаття 42 – про вільне ведення підприємницької діяльності, стаття 15 про правову визначеність);
- 3) Накази Міністерства Фінансів(приклад – №431 про внесення змін до додатків до форми Податкової декларації, наказ Міністерства фінансів України від № 371 про внесення змін до форми Податкової декларації);
- 4) Постанови правління Національного банку з питань фінансового моніторингу;
- 5) Накази Міністерства Економіки(приклад – наказ Міністерства економіки України від 16.05.2023 № 3573 "Про затвердження національного класифікатора НК 018:2023)
- 6) Постанови Кабінету Міністрів України(приклад – Постанова КМ України від 28.12.2020 №1330);

В Україні широке бюрократичне різноманіття актів, що контролюють податки та моніторинг бізнесу, вони постійно модернізуються та змінюються , але часто швидкі законодавчі зміни створюють прогалини і протиріччя: «невизначеність правової норми призводить до її неоднакового розуміння та тлумачення, а на практиці – до сваволі». Навіть видання судових рішень далеко не завжди попередньо передбачуване, що збільшує непевність для бізнесу. У результаті, як зазначає Ксенія Межова (Juscutum), бізнес може бути заблокований навіть без формальних порушень — достатньо, аби модель діяльності не відповідала «економічній логіці» на думку податкового орган багатьох підприємців та управлінців скаржаться – кожен податковий інспектор трактує закон на власний розсуд [1].

Згідно з річними звітами ДПС лише за 2024-2025 роки були заблоковано понад 900 тисяч податкових накладних, що є надзвичайно шаленим результатом для Європейської країни. Судова практика підтримує тезу про необхідність конкретизації вимог контролюючих органів при блокуванні податкових накладних. Так, у постанові Верховного Суду від 07.12.2022 у справі №500/2237/20 зазначено, що абстрактне посилання на «ризикову діяльність» без конкретизації переліку документів є порушенням принципу обґрунтованості адміністративного рішення[2]. Також потрібно наголосити на тому, що в постанові ВС №380/2365/21 суд наголосив на обов’язковості зазначення критерію ризикованості, який було порушено. В податковому законодавстві є правило “in dubio pro tributario” [3], за яким суд має діяти максимально чітко в рамках законодавства, при цьому не допускаючи власностороннє трактування закону.

Однією з точок дискусій щодо фінансового моніторингу стали банки – вони набули здатності самостійно аналізувати пов’язаність контрагентів , швидкість досягнення лімітів

ФОПами обсяги нетипових транзакцій. Таким чином фінмоніторинг поступово перетворився з технічної вимоги на правову умову доступу бізнесу до фінансової системи, водночас надмірна інтеграція фіскального контролю в банківський моніторинг створює новий ризик – “економічного блокування” бізнесу поза судовим рішенням, що є неприпустимо, адже комерційні банки фактично виконують роль квазірегулятора.

Також проблемою виступає те, що наявність численних дозволів, реєстрів і форм фіскальної звітності значно ускладнює ведення бізнесу. Наприклад, є вимога щодо подання таблиць даних з докладним описом діяльності, за відсутності чого автоматично розцінюють операцію як ризиковану. У коментарях ДПС наголошується на тому, що навіть одна технічна помилка в таблиці чи ПН призводить до зупинки реєстрації. Сучасному бізнесу доводиться одночасно слідкувати за нормами ПКУ, постановами КМУ (приклад: №1246 про Порядок ведення ЄРПН), наказами Мінфіну (наприклад: про процедуру прийняття рішень), іншими актами НБУ. З огляду на це часова вартість ведення бізнесу підвищується, а помилка в одному пункті звітності може спричинити черговий арешт рахунків (зобов'язання бізнесу оскаржити це, витративши численні ресурси, при цьому отримати несправедливе рішення). За даними ДПС, незважаючи на значні спрощення (наприклад, «безумовна реєстрація» для 30% ПН), у 2025 році блокуються 0,1–0,15% ПН. Процедури фінансового моніторингу також є складнішими, ніж це могло б бути за гарних умов ведення бізнесу: банки проводять клієнтську ідентифікацію та моніторинг операцій у тонах форм (список осіб, КУС, звіти про сумнівні транзакції). Закон “Про фінмоніторинг” (№361-IX) вимагає надання докладних відомостей за різних обставин, що для малих компаній часто надто бюрократично призводить до технічних порушень.

Загалом правова невизначеність цих факторів полягає в наступному:

1) Проблема гіпотез та їх трактування щодо блокування, оскарження та розблокування накладних (ст. 201 ПКУ, постанова КМУ №520).

2) оцінювальна дискреція податкового органу – можливість визнати свою діяльність “ризиковою” навіть за формальної відповідності вимогам.

Як наслідок – бізнес стикається з постійною презумпцією винуватості. Верховний Суд у постанові від 25.02.2021 у справі №380/5012/20 прямо вказав, що включення підприємства до переліку ризикових платників без належного доказового обґрунтування є протиправним (видання “Закон і бізнес”).

Після проведення повноцінного і змістовного аналізу, я за допомоги сучасних науковців та видань пропоную наступні шляхи покращення податково-моніторингового контролю:

1) впровадження реального ризик-орієнтованого підходу до перевірок: критерії мають бути публічними, а результати – відкритими до бізнесу.

2) єдина(прецедентна) процедура розблокування накладних із чітким строком розгляду.

3) посилення цифровізації та публічності податкових процедур, включаючи зі створенням єдиного кабінету для комунікації з ДПС, НБУ та Держфінмоніторингом.

4) застосування принципу правової визначеності (legal certainty), закріпленого в практиці ЄСПЛ (наглядний приклад – справа “Sunday times v. United Kingdom”, [4]).

Підводячи підсумки, сьогодні податково-моніторингова система України стоїть між двома полюсами: з одного боку – фінансова безпека держави та прозорість стягнення податків, з іншого боку – свобода підприємницької діяльності. Основне завдання права – забезпечити баланс між ними. Для цього необхідно:

- законодавча кодифікація процедурних гарантій;
- чітке розмежування компетенцій служб;
- прозорість судової практики;
- ефективні механізми попереднього контролю, замість карального.

За таких умов Україна зможе перейти від моделі “дисциплінарного фіскалізму” до моделі компромісної фіскальної системи, що зміцнить як державу, так і бізнес.

Література:

1. Адвокатка попереджає: механізми фінмоніторингу ризикують паралізувати легальний бізнес. StudLib.news. URL: <https://studlib.org.ua/novyny/advokatka-poperedzhaye-mehanizmy-finmonitorynguryzykuyut-paralizuvaty-legalnyj-biznes/>.
2. Неконкретність вимог податкового органу для розблокування податкових накладних. Liga.net. URL: <https://blog.liga.net/user/emorozov/article/54687>.
3. Принцип in dubio pro tributario: чи можна абсолютизувати фіктивність підприємства в податкових спорах?. Закон і бізнес. URL: <https://zib.com.ua/ua/print/148892.html>.
4. «Санді Таймс» проти Сполученого Королівства (Sunday Times v. United Kingdom). Центр демократії та верховенства права. URL: <https://cedem.org.ua/library/sprava-sandi-tajms-proty-spoluchenogo-korolivstva-2/>.
5. ChatGPT та Genspark.ai використовувалися для пошуку необхідних нормативно-правових актів.

Нагірна А.Л.

«Облік та оподаткування», 1 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

*Науковий керівник – к.ю.н., доцент, професор
кафедри теоретичної юриспруденції Пікуля Т.О.*

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Державна податкова політика — це діяльність держави у сфері встановлення, правового регулювання та організації справляння податків і податкових платежів до централізованих фондів грошових ресурсів держави. Відповідно до п. 3 Положення «Про Міністерство фінансів України», саме це Міністерство забезпечує формування та реалізацію єдиної державної податкової політики, політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а також політики у сфері протидії правопорушенням під час застосування податкового законодавства [3].

Правове регулювання податкової сфери в Україні має багаторівневу структуру. Основи закладено в Конституції України, зокрема у статті 67, де закріплено обов'язок кожного сплачувати податки і збори в порядку та розмірах, встановлених законом [1]. Головним нормативно-правовим актом у цій сфері є Податковий кодекс України, який визначає вичерпний перелік податків, суб'єктів та об'єктів оподаткування, а також права й обов'язки платників. Податковий кодекс базується на принципах стабільності та презумпції правомірності рішень платника податків [2].

У контексті модернізації важливо зазначити, що правова система суспільства є комплексом взаємопов'язаних, взаємоузгоджених і взаємозалежних правових явищ і процесів, які розвиваються системно та послідовно. Вона включає правові інститути, що здійснюють управлінський вплив на суспільні відносини відповідно до чітко визначених процедур. Таким чином, податкова політика виступає ефективним інструментом оновлення цих інститутів, забезпечуючи системний розвиток усієї правової системи держави.

Сучасний етап розвитку правової системи України характеризується динамічною трансформацією податкових відносин, що зумовлено необхідністю адаптації національного законодавства до стандартів Європейського Союзу [4]. У науковій літературі зазначається, що правове регулювання цієї сфери виходить за межі суто фіскального впливу, перетворюючись на складну систему горизонтальних і вертикальних зв'язків між державою та суб'єктами господарювання [6].

Стратегічним напрямом розвитку є модернізація не лише податкової системи, а й податкового обліку. Євроінтеграційні процеси вимагають гармонізації облікових процедур із міжнародними стандартами, зокрема шляхом впровадження стандарту автоматичного обміну інформацією CRS (Common Reporting Standard), що сприятиме забезпеченню прозорості фінансових потоків та підвищенню рівня довіри міжнародних інвесторів [5].

Водночас реалізація цих завдань супроводжується низкою об'єктивних перешкод. Результати наукових досліджень свідчать, що трансформаційні процеси в економіці породжують суттєві проблеми ведення податкового обліку [7]. Зокрема, складність і мінливість нормативної бази створюють додаткове адміністративне навантаження на бізнес. Це проявляється у частих змінах процедур реєстрації податкових накладних і критеріїв їх блокування, що нерідко нівелює позитивний ефект від законодавчих новацій. У цьому контексті модернізація має бути спрямована на спрощення облікових процедур та їх максимальну автоматизацію.

Окремим важливим аспектом є здатність податкової системи функціонувати в умовах воєнного стану та глобальних криз [9]. У межах сучасних концепцій доводиться, що в таких умовах податкова політика повинна набувати ознак «мобілізаційної гнучкості» [8]. Це передбачає впровадження спеціальних правових режимів оподаткування.

Прикладом є запровадження спеціального правового режиму «Defense City» для підприємств оборонно-промислового комплексу, що передбачає податкові пільги з метою підтримки оборонного сектору та економіки держави. Також важливими є заходи щодо підтримки релокованого бізнесу та критичної інфраструктури.

Така «кризова модернізація» є перевіркою ефективності правової системи, оскільки потребує досягнення балансу між фіскальними інтересами держави та стимулюванням економічної активності платників податків.

Підсумовуючи, слід зазначити, що поєднання євроінтеграційних процесів і внутрішніх трансформацій має сприяти формуванню сервісної моделі податкової системи. Вона передбачає зміну підходів до взаємодії держави та платників податків, де ключовим стає надання якісних цифрових послуг і консультативної підтримки.

Узагальнення наукових підходів дає підстави стверджувати, що модернізація податкового обліку повинна відбуватися шляхом автоматизації та спрощення процедур, при цьому платник податків має розглядатися як партнер держави [5; 7].

У перспективі правове регулювання податкових відносин має позбутися надмірного формалізму [6]. Модернізація правової системи передбачає впровадження гнучких правових механізмів, адаптованих до кризових умов. Лише через поєднання сучасних підходів до обліку та врахування практичного досвіду функціонування системи в екстремальних умовах [8] можливо сформувати ефективну податкову систему, що відповідатиме як стандартам ЄС, так і потребам національної економіки.

Література:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
3. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України : Постанова КМУ від 20.08.2014 р. № 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF#Text>.
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Міжнародний документ від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
5. Данілов О.С. Модернізація податкової системи та податкового обліку в контексті євроінтеграції. *Сталий розвиток економіки*. 1 (58), 30-36. URL: <https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/view/1688>.

6. Умрихіна І.О. Касьяненко Л.М. Правове регулювання податкових відносин в Україні : монографія ДонДУВС. 2024. 210 с. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/server/api/core/bitstreams/095af879-d24d-42a3-b015-db3e9245fb96/content>.
7. Миськів Л. Проблеми ведення податкового обліку в умовах трансформаційних процесів в економіці країни. *Економічний аналіз*. 2024. Том 34. № 4. С. 627–634. URL: <https://doi.org/10.35774/econa2024.04.627>.
8. Губанов В., Ущенко П., Денисенко Ю. Модернізація податкової системи України в умовах надзвичайних викликів і загроз. *Актуальні проблеми економіки*. 2023. №12. Том 2. С. 144–156. URL: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2023-2-270-144-156>.
9. Єфименко Т.І. Податкове регулювання: управління змінами в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення. зб. *матеріалів IX Міжнар. наук.-практ. конф.* 8 груд. 2023 р. КНЕУ, 2023. С. 11–14. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/items/1b29b2a1-8469-4c7e-9a31-d8b8bb8a20d2>.

Павлишин І.С.

*«Комерційна діяльність та логістика», 1 курс
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник – д.ю.н., старший дослідник,
професор кафедри теоретичної юриспруденції Кравченко М.Г.*

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОВАРНО-ТРАНСПОРТНОЇ НАКЛАДНОЇ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО-РЕГУЛЮВАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХНЬОГО РОЗВ'ЯЗАННЯ

Цифровізація транспортної галузі України є критичною умовою виживання бізнесу в умовах воєнного стану та подальшої євроінтеграції. Перехід на електронну товарно-транспортну накладну (далі – е-ТТН) покликаний усунути корупційні ризики та прискорити капіталообіг.

Правовідносини, що виникають з приводу функціонування системи електронного документообігу е-ТТН, регулюються низкою нормативно-правових актів, зокрема: Законом України «Про електронні довірчі послуги» [1], Законом України «Про захист персональних даних» [2], Законом України «Про автомобільний транспорт» [8], постановою Кабінету Міністрів України від 11.02.2022 р. № 448 «Про реалізацію експериментального проєкту щодо впровадження електронного документообігу товарно-транспортних накладних» [3], постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 р. № 1418 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо цифровізації ринку автомобільних перевезень» [4], наказом Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України від 04.03.2024 р. № 159 «Про затвердження Порядку функціонування системи електронного документообігу «Електронна товарно-транспортна накладна»» [5], а також наказом Міністерства інфраструктури України від 07.06.2013 № 413 «Про затвердження електронних форм документів у сфері автомобільних перевезень» [6].

Поточний етап впровадження е-ТТН виявив системні правові та технічні дефіцити, що потребують наукового аналізу та розробки конкретних механізмів регулювання.

Сучасний стан впровадження е-ТТН характеризується трьома основними викликами, які прямо корелюють з актуальними питаннями правозастосування:

1. Проблема вибірковості права на використання. На сьогодні юридичне право на повноцінне використання е-ТТН мають лише ті перевізники, які інтегровані до сертифікованої екосистеми через акредитованих провайдерів. Оскільки система все ще перебуває в стадії експериментального проєкту згідно постанови Кабінету Міністрів України від 11.02.2022 р. № 448[3], виникає ситуація правової дискримінації: великі гравці ринку вже використовують

цифрові переваги, тоді як малий бізнес та самозайняті перевізники фактично змушені залишатися в «паперовій» зоні[3]. Це створює труднощі при перевірках контролюючими органами, які часто вимагають паперову копію за відсутності технічної можливості миттєвої верифікації електронного документа в базі «Укртрансбезпеки».

2. Інституційна фрагментарність та відсутність єдиного адміністрування. Наразі в Україні функціонує децентралізована модель, де декілька приватних провайдерів електронного документообігу (ЕДО) змагаються за клієнта[5]. Відсутність єдиної державної системи, яка б адмініструвала весь процес «від і до», створює ризики втрати даних або порушення цілісності ланцюга підписів при передачі документа між різними платформами. Без єдиного державного шлюзу, який би гарантував взаємосумісність, бізнес стикається з проблемою, коли відправник і перевізник користуються різними ПЗ, що не «бачать» одне одного.

3. Рівень технічної обізнаності як правовий бар'єр. Правовий статус документа безпосередньо залежить від коректності накладання кваліфікованого електронного підпису (КЕП). Низька технічна грамотність лінійного персоналу (водіїв, вантажників) призводить до юридичних помилок: використання особистих підписів замість службових, порушення часових міток підписання або втрата доступу до хмарних сховищ під час рейсу[9]. В судовому порядку такий документ може бути визнаний недійсним, що нівелює всі переваги цифровізації.

Досвід країн Європейського Союзу, зокрема в межах впровадження регламенту (ЄС) 2020/1056 про електронну інформацію щодо вантажних перевезень[7] показує, що успіх залежить від уніфікації. Як наприклад система SENT у Польщі. З 2022-2024 років Польща активно впроваджує цифрові інструменти контролю за перевезенням «чутливих» товарів. Головний урок для України – обов'язковість цифрового формату має вводитися поступово, але з чітким дедлайном. А також країни Балтії, використання е-CMR у 2021–2025 роках продемонструвало, що транскордонна логістика потребує взаємного визнання КЕП. Для України важливо адаптувати національне законодавство до вимог eIDAS (регламент ЄС 910/2014), щоб українська е-ТТН була легітимною під час перетину кордону з ЄС без дублювання на папері.

Незважаючи на проблеми, Україна демонструє прогрес: прийнято наказ Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України від 04.03.2024 № 159[5], який чітко регламентує технічні вимоги до екосистеми е-ТТН. Також позитивним є досвід інтеграції е-ТТН з податковими сервісами, що дозволяє автоматично підтверджувати реальність господарських операцій та зменшує ризик блокування податкових накладних.

Для подолання зазначених викликів пропонується:

1. Механізм «Універсального доступу». Розробка державного мобільного застосунку з відкритим кодом (аналог «Дія.Логістика»), який дозволить будь-якому перевізнику безкоштовно згенерувати та підписати е-ТТН. Це вирішить проблему «права на використання» для малого бізнесу.

2. Створення Державного Технічного Хабу. Законодавче закріплення статусу Центральної бази даних (ЦБД) як єдиного державного реєстратора, що забезпечує безперебійний обмін даними між усіма приватними провайдерами.

3. Освітній стандарт. Впровадження обов'язкового модуля з цифрової грамотності для отримання ліцензій на перевезення. Це мінімізує юридичні ризики, пов'язані з «людським фактором».

4. Кіберзахист. Встановлення вимоги обов'язкового наскрізного шифрування даних про вантажі, щоб комерційна інформація була недоступна навіть адміністраторам систем ЕДО.

Висновок. Е-ТТН – це не просто електронний файл, а складний правовий інструмент. Лише через створення єдиної державної архітектури та підвищення цифрових компетенцій учасників ринку можна забезпечити захист даних та ефективність логістичних процесів.

Література:

1. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII : станом на 31.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 01.05.2026).

2. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI : станом на 14.02.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 01.05.2026).
3. Про реалізацію експериментального проєкту щодо впровадження електронного документообігу товарно-транспортних накладних : постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2022 № 448. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.05.2026).
4. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо цифровізації ринку автомобільних перевезень : постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 № 1418. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1418-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.05.2026).
5. Про затвердження Порядку функціонування системи електронного документообігу «Електронна товарно-транспортна накладна» : наказ Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України від 04.03.2024 № 159. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0305-24#Text> (дата звернення: 01.05.2026).
6. Про затвердження електронних форм документів у сфері автомобільних перевезень : наказ Міністерства інфраструктури України від 07.06.2013 р. № 413 : у редакції 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1046-13#Text> (дата звернення: 01.05.2026).
7. Регламент (ЄС) 2020/1056 Європейського Парламенту і Ради від 15 липня 2020 р. про електронну інформацію щодо вантажних перевезень (eFTI). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32020R1056> (дата звернення: 01.05.2026).
8. Про автомобільний транспорт : Закон України від 05.04.2001 № 2344-III : станом на 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14#Text> (дата звернення: 01.05.2026).
9. Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 № 2155-VIII.(Редакція від 18.12.2024) URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 01.05.2026).

Балюк В.В.

«Правознавство», 1 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник — к.ю.н., доцент, професор кафедри

теоретичної юриспруденції Гришко О.М.

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ У МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства державне управління зазнає суттєвих змін, пов'язаних із активним впровадженням цифрових технологій. Особливої актуальності набуває електронне урядування як інструмент модернізації взаємодії між державою і громадянами. Його значення виходить за межі технічного оновлення адміністративних процесів, оскільки воно безпосередньо впливає на здатність держави реалізовувати соціальну функцію. У цьому контексті електронне урядування забезпечує більш доступне, прозоре й ефективне надання соціальних послуг, сприяючи підвищенню рівня захисту прав і свобод громадян.

Для України розвиток електронного урядування є стратегічно важливим напрямом державної політики, який прямо пов'язаний із європейською інтеграцією та модернізацією публічного управління. Необхідно зазначити, що початковим етапом становлення електронного урядування в Україні стала Стратегія сталого розвитку «Україна-2020», у якій запровадження електронного урядування та електронних послуг було визначено одним із пріоритетів реформування системи державного управління [1]. Водночас важливим кроком у формуванні цілісної державної політики у цій сфері стало прийняття Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні», яким визначено основні напрями, принципи і механізми впровадження електронного

врядування. У цьому документі акцент зроблено на необхідності переходу до сервісно орієнтованої держави, розвитку електронних послуг, відкритих даних, а також забезпечення взаємодії державних інформаційних ресурсів [2]. Надалі ці положення отримали розвиток у межах реалізації цифрової трансформації держави і наближення до європейських стандартів публічного адміністрування. Крім того, у межах Угоди про асоціацію з Європейським Союзом Україна взяла на себе зобов'язання щодо впровадження сучасних цифрових сервісів та гармонізації національного законодавства з європейськими підходами [3].

Практична реалізація електронного врядування найбільш ефективна у сфері надання адміністративних послуг. Електронне надання послуг передбачає, що громадянин може заповнити відповідну заяву або анкету через інтернет, подати її до органу влади та отримати результат у цифровій або спрощеній формі. Це стосується широкого переліку послуг, включно з реєстрацією бізнесу, отриманням довідок, оформленням соціальних виплат, реєстрацією місця проживання тощо. Наприклад, реєстрація підприємницької діяльності може бути здійснена повністю онлайн без відвідування державних установ. Такий підхід не лише економить час, але й зменшує корупційні ризики, оскільки мінімізує безпосередній контакт між громадянином і посадовою особою. Водночас ефективність цієї системи залежить від правового регулювання, визначення переліку електронних послуг, строків їх надання та відповідальності посадових осіб за порушення цих строків.

Основним інструментом електронного врядування в Україні є Єдиний державний вебпортал електронних послуг «Портал Дія», який фактично став основною платформою взаємодії громадян із державою в цифровому форматі. Через нього об'єднано різні державні реєстри й автоматизовано значну частину адміністративних процедур, завдяки чому зменшується кількість паперової роботи та спрощується сам процес отримання послуг. Це дозволяє громадянам витрачати менше часу на бюрократичні дії і швидше отримувати необхідні результати, а державним органам – працювати більш узгоджено в межах єдиної цифрової системи. У перспективі «Дія» перетворюється на повноцінну цифрову екосистему, яка робить взаємодію з державою більш швидкою і зрозумілою для користувачів [4].

Важливою складовою сучасного розвитку державного управління є формування цифрових інструментів у соціальній сфері. Йдеться про створення єдиних інформаційних систем, які дозволяють державі більш якісно збирати, обробляти та використовувати дані щодо осіб, які потребують соціальної підтримки. У цьому контексті Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери» визначає правові та організаційні засади функціонування такого цифрового середовища, що забезпечує централізований облік соціальних даних і зменшує їх дублювання [5]. Завдяки таким цифровим рішенням держава отримує можливість більш націлено реалізовувати свою соціальну функцію. Процеси призначення соціальної допомоги й обробки звернень стають швидшими і менш бюрократизованими, що дозволяє оперативніше реагувати на потреби населення. Зasadниче значення має Закон України «Про адміністративні послуги», у ньому закріплюється можливість їх надання в електронній формі та визначає основні принципи організації таких сервісів [6].

У системному зв'язку з зазначеним варто виокремити Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», який забезпечує юридичну силу електронних документів, електронного підпису та ідентифікації особи [7]. Це дозволяє прирівнювати електронні дії громадян до традиційного документального оформлення та є ключовою умовою довіри до цифрових сервісів держави.

Водночас, попри очевидні переваги електронного врядування, його впровадження супроводжується низкою практичних труднощів. Значна частина населення не має стабільного доступу до якісного інтернету, особливо у сільських та віддалених районах, що обмежує можливість користування електронними послугами. Окрім цього, існує проблема цифрової грамотності: не всі громадяни, особливо старшого віку, можуть легко орієнтуватися у цифрових сервісах та нових технологіях. Ще одним важливим викликом є питання захисту

конфіденційної інформації. Оскільки електронне врядування передбачає обробку значного обсягу даних, виникає потреба у надійному захисті приватності громадян та запобіганні несанкціонованому доступу до інформації. Це робить питання кібербезпеки одним із ключових у процесі цифрової трансформації держави.

Проаналізувавши інформацію, електронне врядування є одним із ключових напрямів модернізації сучасної держави, що суттєво впливає на трансформацію системи публічного управління. Воно змінює традиційні підходи до взаємодії між державними органами та громадянами, підвищуючи її функціональність, швидкою та доступною. Його розвиток сприяє підвищенню ефективності державного управління, оскільки дозволяє оптимізувати адміністративні процеси та скоротити часові витрати на отримання послуг. Водночас воно формує новий рівень відкритості держави, за якого взаємодія з громадянами стає більш прозорою та орієнтованою на їхні потреби.

Література:

1. Стратегія сталого розвитку "Україна – 2020": Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>. (дата звернення: 20.04.2026).
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/404-2021-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 20.04.2026).
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text. (дата звернення: 20.04.2026).
4. Послуги/Дія. Каталог послуг: <https://diia.gov.ua/>.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери» від 14 квітня 2021 р. № 404. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/404-2021-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 20.04.2026).
6. Закон України «Про адміністративні послуги» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>. (дата звернення: 20.04.2026).
7. Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>. (дата звернення: 20.04.2026).

ПЛАТФОРМА
ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ
ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

*Секція 1. Адміністративне право та адміністративно-деліктний процес,
адміністративне судочинство, адміністративні процедури*

Пожарун А.В.

«Право», 2 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.ю.н., доцент, доцент кафедри

публічного та міжнародного права Шевченко Л.В.

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТА МЕЖІ

Після початку повномасштабної збройної агресії проти України 24 лютого 2022 року на всій території держави було введено воєнний стан, що зумовило необхідність запровадження певних обмежень прав і свобод людини та громадянина з метою забезпечення національної безпеки, оборони держави. У цьому контексті особливого значення набуває наукове осмислення меж і підстав такого обмеження, а також визначення критеріїв його правомірності. Саме тому актуальним є звернення до доктринальних підходів щодо розуміння природи обмеження прав людини.

Так, у сучасній правовій доктрині, зокрема у наукових дослідженнях Летнянчина Л. І., під правомірним обмеженням прав і свобод людини розуміється таке втручання у сферу прав особи, яке є законним, обґрунтованим та допустимим відповідно до норм національного і міжнародного права, а також спрямоване на захист суспільних цінностей, зокрема життя, безпеки та громадського порядку. Обмеження прав не є їх скасуванням, а означає лише звуження можливості їх реалізації в певних умовах [2]. Ключове значення при цьому має правореалізація, яка полягає у фактичному втіленні правових норм у поведінці суб'єктів, і саме на цій стадії виникають найбільші труднощі.

Правові підстави обмеження прав людини закріплені у Конституції України, зокрема у статті 64, відповідно до якої в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод [1]. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає воєнний стан як особливий правовий режим, що передбачає надання органам державної влади та військовому командуванню додаткових повноважень, а також тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини [5]. При цьому перелік прав, які можуть бути обмежені, є вичерпним і не підлягає розширеному тлумаченню. Тобто, підставами обмеження прав є: введення воєнного стану на підставі Указу Президента України; необхідність забезпечення національної безпеки та оборони; пряма передбаченість обмежень у законі; дотримання принципів законності, необхідності та пропорційності [4].

Разом з тим, Конституція України та міжнародне право встановлюють перелік прав, які не можуть бути обмежені за жодних умов, зокрема право на життя, заборону катувань, право на гідність та право на справедливий суд, що є фундаментальними гарантіями прав людини.

Важливим є те, що будь-які обмеження прав повинні відповідати принципам законності, необхідності та пропорційності. Тобто, вони мають бути прямо передбачені законом, спрямовані на досягнення легітимної мети та не перевищувати меж, необхідних для її досягнення. Надмірне або необґрунтоване обмеження прав може розглядатися як порушення міжнародних зобов'язань держави та стати підставою для звернення до Європейського суду з прав людини.

Особливої уваги заслуговує проблема правореалізації прав людини, яка проявляється у конкретних практичних ситуаціях. Зокрема, одним із найбільш поширених прикладів є обмеження свободи пересування через запровадження комендантської години, яка забороняє перебування осіб у визначений час без спеціальних перепусток. Це обмеження прямо передбачене правовим режимом воєнного стану і застосовується на всій території України. Однак на практиці воно може ускладнювати реалізацію інших прав. Іншим прикладом є обмеження права на інформацію та свободу слова, що пов'язане із заборобою поширення відомостей про переміщення військ або наслідки обстрілів. Такі обмеження є необхідними для захисту національної безпеки, однак на практиці виникає проблема визначення меж допустимої критики, що може призводити до ризику надмірного втручання у свободу вираження поглядів. У наукових дослідженнях підкреслюється, що держава повинна забезпечити баланс між інтересами суспільства та правами особи, а будь-яке обмеження має бути пропорційним [2].

Судова практика підтверджує необхідність чіткого дотримання принципів законності та обґрунтованості обмеження прав людини. Зокрема, у постанові Верховного Суду від 11 листопада 2020 року у справі № 806/1988/17 було розглянуто спір щодо права ветерана війни на безоплатне медичне обслуговування. Позивач, який мав статус учасника бойових дій, оскаржував відмову військової частини у наданні безкоштовної медичної допомоги та вимагав відшкодування коштів, сплачених за лікування. Верховний Суд дійшов висновку, що чинне законодавство розмежовує правовий статус ветеранів війни та ветеранів військової служби, і право на безоплатне медичне обслуговування у закладах Міністерства оборони прямо передбачене лише для останніх. У зв'язку з цим суд визнав відмову правомірною. Водночас зазначена справа демонструє проблему правореалізації, оскільки особа, маючи статус учасника бойових дій, обґрунтовано очікувала отримання безоплатної медичної допомоги, однак через нечіткість нормативного регулювання та різне тлумачення законодавства фактично була змушена оплачувати лікування. Таким чином, навіть за наявності формального правового регулювання виникають ситуації, коли реалізація соціальних прав ускладнюється, що свідчить про необхідність удосконалення законодавства та практики його застосування [3].

Підсумовуючи сказане слід зазначити, що обмеження прав людини в умовах воєнного стану є допустимим лише за наявності чітких правових підстав і повинно відповідати принципам законності, необхідності та пропорційності. Водночас такі обмеження мають бути тимчасовими, чітко визначеними за змістом і межами застосування, а також не можуть порушувати сутнісного змісту основоположних прав і свобод людини. Особливого значення набуває забезпечення ефективного контролю за діяльністю органів державної влади під час реалізації обмежувальних заходів. Крім того, застосування обмежень має відповідати міжнародним стандартам у сфері прав людини, що передбачає їх обґрунтованість легітимною метою, недискримінаційний характер та співмірність із загрозами, які виникають у державі. Таким чином, забезпечення балансу між інтересами національної безпеки та захистом прав і свобод людини є ключовим завданням держави в умовах воєнного стану, від реалізації якого залежить збереження демократичних цінностей і верховенства права.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text>

2. Летнянчин Л. І. Обмеження в реалізації прав людини та основоположних свобод в умовах воєнного стану через призму практики Європейського суду з прав людини / Л. І. Летнянчин, В. О. Яворський. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2024. Вип. 86(1). С. 220-225.

3. Постанова Верховного Суду від 11 листопада 2020 р. у справі № 806/1988/17 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92787360>

4. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

Замула М.О.

«Право», 2 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – д.ю.н., старший науковий співробітник,

професор кафедри публічного та міжнародного права Муза О.В.

ГРЕЙДИНГОВА СИСТЕМА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ПРОЗОРОСТІ ОПЛАТИ ПРАЦІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Сучасний етап трансформації державного управління в Україні вимагає докорінного перегляду підходів до формування кадрового потенціалу. Контекст реформування диктується переходом від застарілої, непрозорої моделі нарахувань оплати праці державних службовців, де дохід залежав від суб'єктивних премій, до сучасної грейдингової архітектури. Впровадження грейдів — це передусім інструмент забезпечення прозорості, який унеможливорює «ручне» службове управління та дозволяє державі ефективно конкурувати за компетентні кадри з приватним сектором.

Нормативною основою реформи оплати праці державних службовців є Закон України № 4282-IX, який набув чинності 1 квітня 2025 року. Цей закон детермінував перехід до грейдингової моделі. Так, згідно із оновленою статтею 50 Закону України «Про державну службу» (далі по тексті – Закон), заробітна плата тепер враховує кваліфікацію, складність роботи, ступінь відповідальності та результативність. Це фіксує перехід від оплати «за факт перебування на посаді» до концепції «цінності посади» (*job value*), що дозволяє об'єктивно оцінювати працю державних службовців [1].

Розподіл на сталу та варіативну частини є ключовим запобіжником проти фінансового тиску на службовця. Важливим кроком на шляху до мінімізації суб'єктивного фактора в управлінні публічною службою стало закріплення у ст. 50 Закону імперативної норми, згідно з якою «загальний розмір премій не може перевищувати 30 відсотків фонду його сталої заробітної плати за рік». Це положення має концептуальне значення, оскільки історично відсутність жорстких обмежень (коли премії могли сягати 100–200% посадового окладу) дозволяла керівникам використовувати стимулюючі виплати як інструмент неформального впливу або «покарання». Лімітування варіативної частини заробітної плати повертає премії її справжню правову природу — винагороди за об'єктивні досягнення, унеможливаючи маніпуляції з фондом оплати праці [1].

Практична імплементація грейдингової моделі реалізується через норми ст. 51 згаданого Закону, яка визначає, що каталог типових посад державної служби передбачає перелік та описи: 1) сімей посад; 2) рівнів посад; 3) юрисдикцій і типів державних органів.

На наше переконання, диференціація посад за професійними сім'ями (сферами компетенції) та ієрархічними рівнями (ступенем складності завдань) є базовим інструментом міжвідомчої уніфікації. На практиці це означає впровадження принципу «рівна оплата за рівну працю незалежно від державного органу». Як наслідок, фахівці тотожних профілів (наприклад, у сфері правового забезпечення) у різних центральних органах виконавчої влади матимуть співставні посадові оклади за умови збігу їхнього функціоналу та ступеня відповідальності [1].

Принципово новим вектором кадрової політики є закріплення у ст. 51 Закону «Про державну службу» норми, згідно з якою «розміри посадових окладів... встановлюються з урахуванням... зіставлення рівня оплати праці... з рівнем оплати праці у приватному секторі». Впровадження цього імперативу свідчить про концептуальний зсув: держава вперше нормативно визначила необхідність орієнтації на ринкові показники вартості праці. За відсутності такого нововведення публічна служба неминуче програє конкуренцію за висококваліфіковані кадри бізнес-структурам. Відтак, інтеграція ринкових механізмів в оцінку посад має стратегічне значення для залучення талановитих кадрів, які раніше ігнорували державний сектор через неконкурентне матеріальне забезпечення [1].

Постановою Кабінету Міністрів України № 369 від 1 квітня 2025 року затверджено Каталог типових посад державної служби, який є основним механізмом практичного впровадження грейдингової системи оплати праці державних службовців. Цей документ остаточно скасовує прив'язку заробітної плати до формальних назв посад, замінюючи її об'єктивною класифікацією за уніфікованими критеріями. Відтепер кожна посада оцінюється за трьома базовими індикаторами: сім'я посади, її рівень, а також юрисдикція та тип державного органу. Каталог виокремлює 27 сімей посад, які об'єднують державних службовців за спільними функціональними напрямками діяльності – від правового забезпечення до управління персоналом. Важливою новацією є правило «переважного робочого часу», згідно з яким посада класифікується саме за тією функцією, яку працівник виконує найчастіше. За ступенем складності та відповідальності всі посади поділено на дев'ять рівнів, де перші шість стосуються керівного складу, а три останні — виключно фахового. За результатами такого аналізу кожній посаді присвоюється унікальний класифікаційний код, що відображає її реальну цінність для державного органу. Крім того, документ встановлює запобіжники проти штучного збільшення кількості штатних одиниць, дозволяючи визначати кількість посад вищого фахового рівня виключно в межах затвердженого фонду оплати праці [2].

Закономірність та легітимність таких структурних змін, зокрема, зменшення варіативної частини виплат, знаходить своє підтвердження і в актуальній судовій практиці. Показовою є правова позиція Великої Палати Верховного Суду, викладена у постанові від 19 лютого 2026 року справа № 240/7215/24. Розглядаючи спір щодо правомірності імперативного зменшення надбавки за вислугу років із 50% до 30% посадового окладу, найвища судова інстанція констатувала, що такі дії держави не є порушенням прав службовців чи звуженням їхніх соціальних гарантій. Суд наголосив, що обмеження варіативної складової відбулося синхронно зі зростанням посадового окладу. Таким чином, судова практика підтвердила, що грейдинговий підхід є не лише економічно обґрунтованим, а й повністю відповідає конституційним принципам правової визначеності та справедливості [3].

За даними НАДС, імплементація грейдингу мала масштабний інституційний вплив. Найбільш масовим наслідком стала ревізія посадових інструкцій (до 99% в органах третьої юрисдикції) [4, с. 43]. Водночас найскладнішим викликом виявилася зміна істотних умов служби, що найбільше зачепила місцевий рівень (19%) та центральні апарати (14%), підтверджуючи глибоку структурно-функціональну трансформацію апарату [4, с. 43-44]. Зважаючи на інноваційність реформи, держава адаптує її з урахуванням стандартів ОЕСР/SIGMA, оперативно коригуючи методологію на основі виявлених під час перекласифікації помилок [4, с. 46].

Попри позитивну динаміку інституційного впровадження (78% респондентів у 2025 році переведені на нову систему [5, с. 27]), ключовим викликом залишається фінансова мотивація. Темпи зростання доходів суттєво уповільнилися: про збільшення зарплати у 2025 році заявили лише 19% опитаних проти 50% у 2024 році [5, с. 29]. Як наслідок, серед переведених на грейдинг працівників лише 12% задоволені рівнем оплати, тоді як 59% висловлюють абсолютне незадоволення. Це доводить, що зміна моделі нарахування без належного фінансового підкріплення фонду оплати праці не здатна вирішити глибинну кризу мотивації в державному секторі [5, с. 31].

Подолання виявлених кризових явищ та подальша професіоналізація державної служби вимагають еволюції самої системи класифікації. Зважаючи на міжнародний досвід, грейдингова архітектура не є сталою: від «первинного» етапу імплементації вона має трансформуватися у більш просунуту та гнучку систему. Стратегічним вектором такого розвитку виступає структурна оптимізація Каталогу типових посад шляхом укрупнення загальних сімей із одночасним виокремленням вузькоспеціалізованих підсімей. Наприклад, концепція передбачає об'єднання розрізнених ІТ-напрямів у єдину споріднену групу з відповідними підкатегоріями, а в межах правового забезпечення — чітке розмежування функцій судового представництва, договірної роботи та нормотворчої експертизи.

Впровадження таких додаткових критеріїв оцінки, як ступінь автономії у прийнятті рішень та обсяг керованих фінансових чи людських ресурсів, дозволить максимально точно відобразити складність кожної посади. Практична цінність цієї структурної деталізації полягає не лише у вдосконаленні зарплатної тарифікації, а й у можливості розробки вузькопрофільних навчальних програм. Це забезпечить цільове підвищення кваліфікації службовців відповідно до їхнього реального функціоналу, що є логічним кроком до остаточної синхронізації українського державного управління з європейськими стандартами [4, с. 48-49].

Отже, перехід до грейдингової системи оплати праці державних службовців успішно ліквідував «ручне управління», закріпивши об'єктивну оцінку цінності посади та обмеживши суб'єктивні премії. Однак, попри інституційну трансформацію, головним викликом залишається критично низька фінансова мотивація службовців. Для успішної євроінтеграції та утримання кадрів реформа потребує належного економічного підкріплення фонду оплати праці та подальшої деталізації Каталогу посад.

Література

1. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.
2. Деякі питання проведення класифікації посад державної служби : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2025 № 369. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/369-2025-%D0%BF#Text>.
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 19 лютого 2026 р. у справі № 240/7215/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134688422>.
4. Класифікація посад державної служби 2024: поточний стан, виклики та перспективи : звіт / Національне агентство України з питань державної служби. Травень 2025. URL: <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/DIYALNIST/OPLATA%20PRACI/zvit-klasifikaciia-2024-bez-dodatviv11-1.pdf>.
5. Організація роботи державних службовців та оплата праці в умовах воєнного стану: щорічне дослідження. Звіт 2025 / Національне агентство України з питань державної служби. Київ, 2025. URL: <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/uploaded-files/opituvannia-vs-2025-07112025.pdf>.

Постоюк А.О.
«Право», 2 курс
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник – к.ю.н., доцент, доцент кафедри
публічного та міжнародного права Шевченко Л.В.

АНТИКОРУПЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ У ПРОЦЕСІ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Після початку повномасштабної збройної агресії проти України питання не лише захисту державності, а й майбутнього повоєнного відновлення набуло першочергового значення. Відбудова інфраструктури, економіки та ключових сфер суспільного життя потребуватиме залучення значних фінансових ресурсів, у тому числі міжнародної допомоги, що об'єктивно підвищує ризики неефективного використання коштів і корупційних зловживань.

У цих умовах антикорупційні механізми виступають не лише інструментом протидії правопорушенням, а й ключовою гарантією забезпечення прозорості, підзвітності та ефективності державної політики. Саме від їх належного функціонування залежить рівень довіри суспільства та міжнародних партнерів до процесів відновлення України, а також можливість інтеграції держави до європейського правового простору.

Правові засади функціонування антикорупційних механізмів в Україні закріплені, зокрема, у Законі України «Про запобігання корупції» [1], який визначає систему спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, до яких належать: органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції. Вказані інституції наділені визначеним обсягом повноважень, спрямованих на запобігання, виявлення та припинення корупційних правопорушень, а також притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.

Взаємодія цих органів утворює цілісну антикорупційну інфраструктуру. У науковій доктрині підкреслюється, що ефективність такої системи значною мірою залежить від чіткого розмежування повноважень та превентивного характеру діяльності [4].

Водночас, аналіз судової практики підтверджує важливість не лише нормативного закріплення, а й належної реалізації принципів законності та ефективності антикорупційних механізмів. Зокрема, у вироку Вищого антикорупційного суду від 6 серпня 2025 р. у справі № 991/1196/24 було розглянуто обвинувачення у підбуренні до надання неправомірної вигоди службовій особі. У межах цього провадження Національне антикорупційне бюро України спільно зі Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою здійснили досудове розслідування, зібрали належну доказову базу щодо вчинення корупційного правопорушення, за результатами чого суд визнав особу винною та призначив покарання у вигляді позбавлення волі. Суд також констатував, що відповідні дії завдали істотної шкоди державним інтересам. Разом із тим, зазначена справа ілюструє наявні проблеми правореалізації, оскільки навіть за умов достатньої доказової бази та незалежності розслідування ефективність досягнення результату значною мірою залежить від належної координації між уповноваженими органами. Додатковим підтвердженням цього є дані Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, згідно з якими у 2024-2025 роках зафіксовано значну кількість правопорушень, зокрема у сфері державних закупівель та відбудови, що актуалізує необхідність посилення превентивної складової антикорупційної політики [5]. Тож, навіть за наявності нормативно-правової бази виникають ситуації, коли результативність антикорупційних механізмів визначається не лише формальним закріпленням повноважень, а передусім рівнем їх узгодженості, ефективністю взаємодії та якістю практичного застосування [2].

У цьому контексті проблема розмежування повноважень між зазначеними суб'єктами антикорупційної діяльності залишається однією з ключових у контексті забезпечення ефективності функціонування всієї системи. Зокрема, на практиці нерідко виникають ситуації

дублювання функцій, перетину компетенцій або, навпаки, прогалин у правовому регулюванні, що ускладнює оперативність реагування на корупційні правопорушення та знижує результативність діяльності відповідних органів. Особливо це стосується співвідношення повноважень органів досудового розслідування та органів, уповноважених на здійснення превентивних заходів.

З огляду на це доцільним є нормативне уточнення меж компетенції кожного із суб'єктів антикорупційної діяльності із закріпленням чітких функціональних пріоритетів. Зокрема, необхідно посилити інституційну спеціалізацію органів: за органами досудового розслідування – закріпити виключні повноваження щодо виявлення, розслідування та документування корупційних правопорушень, тоді як за спеціалізованими органами превентивного характеру – забезпечення системи запобігання корупції, моніторингу дотримання антикорупційного законодавства та формування відповідної політики.

Крім того, важливим кроком є впровадження ефективних механізмів міжвідомчої координації та обміну інформацією, зокрема через створення єдиних електронних платформ, що забезпечують оперативний доступ до необхідних даних і мінімізують ризики дублювання діяльності. Доцільним також є розроблення уніфікованих процедур взаємодії між суб'єктами антикорупційної інфраструктури, що дозволить підвищити узгодженість їх дій.

Окремої уваги потребує питання посилення превентивної складової антикорупційної політики, адже саме запобігання корупції є більш ефективним, ніж реагування на вже вчинені правопорушення. У цьому контексті важливим є підвищення ролі антикорупційної освіти, формування культури доброчесності та запровадження сучасних інструментів оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів публічної влади.

Таким чином, чітке розмежування повноважень, підвищення рівня координації та посилення превентивної функції є ключовими напрямками вдосконалення антикорупційного механізму в Україні, що сприятиме підвищенню його ефективності та відповідності міжнародним стандартам.

Крім того, для удосконалення антикорупційних механізмів пропонується створення нового державного органу – Національного агентства з антикорупційного аудиту та моніторингу проєктів повоєнного відновлення України. Необхідність такого спеціалізованого органу зумовлена тим, що повоєнна відбудова передбачає залучення сотень мільярдів гривень міжнародної допомоги та внутрішніх ресурсів, а існуючі антикорупційні інституції орієнтовані переважно на виявлення та покарання вже вчинених правопорушень. Водночас саме на етапі реалізації масштабних інфраструктурних, житлових та оборонних проєктів виникають найвищі ризики зловживань через пришвидшені процедури закупівель, послаблення контролю в умовах воєнного стану та високий тиск на швидке відновлення. Як зазначає Ю. Курилюк, ефективність відновлення інфраструктури значною мірою залежить від запровадження системних антикорупційних запобіжників, серед яких ключовим є саме незалежний аудит та реальний час моніторингу великих проєктів, що забезпечує прозорість і раціональне використання ресурсів [3]. Аналогічної позиції дотримується І. О. Кресіна, підкреслюючи, що війна та перспективи повоєнної відбудови створюють нові корупційні виклики, які вимагають інституційних реформ і спеціалізованих превентивних механізмів контролю [4].

Національне агентство з антикорупційного аудиту та моніторингу проєктів повоєнного відновлення України заповнить цю прогалину, забезпечуючи саме превентивний захист публічних коштів на стадії планування та виконання проєктів відбудови. Такий механізм дозволить запобігати корупції ще до настання шкоди, підвищити ефективність використання коштів і гарантувати відповідність міжнародним стандартам.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що антикорупційні механізми відіграють визначальну роль у забезпеченні прозорого та ефективного повоєнного відновлення України. Їх роль полягає не лише у реагуванні на вже вчинені корупційні правопорушення, а й у запобіганні таким проявам шляхом створення дієвої системи контролю, підзвітності та

невідворотності відповідальності. Функціонування НАБУ, САП, ВАКС, НАЗК та ДБР створює цілісну інституційну основу протидії корупції, проте її результативність залежить від рівня координації, якості доказової бази та оперативності розгляду справ. Запровадження запропонованого Національного агентства з антикорупційного аудиту та моніторингу проєктів повоєнного відновлення дозволить усунути ключову прогалину – відсутність спеціалізованого превентивного контролю на етапі реалізації відновлювальних проєктів. Лише за таких умов антикорупційні механізми стануть не перешкодою, а надійним фундаментом стійкого повоєнного розвитку держави, збереження демократичних цінностей і європейського майбутнього України.

Література

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
2. Вирок Вищого антикорупційного суду від серпня 2025 р. у справі №991/1196/24 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129342625>
3. Курилюк Ю. Політична економія відновлення й антикорупційні запобіжники у великих інфраструктурних проєктах. *Науковий вісник ЗНУ*. 2025. URL: <https://sas.ztu.edu.ua/article/view/349461>
4. Кресіна І. О. Інституційні пріоритети антикорупційної політики України. *Політологічний вісник*. 2024. Вип. 92. С. 130–152. URL: <https://www.zpy.knu.ua/index.php/pb/article/download/227/209>
5. Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення. URL: <https://corruptinfo.nazk.gov.ua/>

Ковтун В.В.

*«Публічне управління та адміністрування», 1 курс
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник – к.ю.н., доцент, доцент кафедри
публічного та міжнародного права Шевченко Л. В.*

РОЛЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ: НОВІ ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ВИКЛИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Органи місцевого самоврядування — це сільські, селищні та міські ради разом із їхніми виконавчими органами. Вони завжди були найближчим до людей рівнем влади, як це закріплено в Конституції України [1]. У повоєнному відновленні саме вони стають тією першою ланкою, яка тримає територію на плаву й швидко реагує на реальні потреби громад. Децентралізаційна реформа 2014–2021 років значно зміцнила їхні можливості згідно із Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» [2], а воєнний стан від 24 лютого 2022-го та законодавчі зміни 2022–2025 років додали нових повноважень, але й принесли чимало серйозних викликів [3].

Органи місцевого самоврядування фактично стали основною «робочою силою» відновлення. Вони забезпечують щоденну роботу шкіл, лікарень, комунального господарства, відновлюють житло та критичну інфраструктуру [2]. Завдяки тому, що вони добре знають свою територію, рішення приймаються швидше, ніж на центральному рівні. Громади також підтримують економічну й соціальну сферу: допомагають внутрішньо переміщеним особам, переміщують бізнес, створюють нові робочі місця й залучають інвестиції. По суті, громади перетворилися на надійні тилові хаби гуманітарної допомоги. Децентралізація дала їм бюджетну автономію, Державний фонд регіонального розвитку та можливість працювати з міжнародними грантами — усе це дозволяє відновлювати території за принципом «build back

better» [2]. Навіть у воєнний час органи місцевого самоврядування продовжують працювати пліч-о-пліч із військовими адміністраціями, зберігаючи легітимність і місцеву ініціативу [3]. Крім того, вони активно готують Україну до ЄС, впроваджуючи принципи субсидіарності, прозорості та цифровізації [1; 2].

Доречно зазначити, що законодавство воєнного часу значно розширило права органів місцевого самоврядування. Зокрема, їм було надано додаткові повноваження у сфері забезпечення обороноздатності, організації цивільного захисту населення, координації евакуаційних заходів, розміщення внутрішньо переміщених осіб, а також участі у відновленні пошкодженої інфраструктури.

Крім того, органи місцевого самоврядування отримали можливість більш оперативно ухвалювати управлінські рішення, зокрема щодо використання бюджетних коштів, управління комунальним майном та взаємодії з військовими адміністраціями. Важливим аспектом є також їх залучення до реалізації державних і міжнародних програм відновлення територій, що постраждали внаслідок бойових дій, що свідчить про зростання їх ролі у процесах повоєнної реконструкції України.

Суттєві новації у сфері функціонування органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану передбачені Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» [4], яким внесено зміни, зокрема, до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та запроваджено спрощені процедури призначення на посади в органах місцевого самоврядування, а також врегульовано порядок звільнення відповідних посадових осіб в умовах особливого періоду [3], що в свою чергу забезпечує безперервність функціонування органів публічної влади, оперативне укомплектування кадрового складу та підвищення ефективності управлінських рішень в умовах воєнних викликів.

Також, на територіях, де не ведуться бойові дії й не створено військову адміністрацію, сільський, селищний чи міський голова може одноосібно вирішувати: передавати кошти місцевого бюджету на потреби ЗСУ та заходи воєнного стану; створювати установи безоплатної первинної правової допомоги; боротися зі стихійними лихами, епідеміями та епізоотіями; організовувати поводження з небезпечними відходами; звільняти комунальні землі від незаконних тимчасових споруд; обстежувати й демонтувати аварійні будівлі, пошкоджені через бойові дії [3; 4].

Вагомим етапом у нормативному забезпеченні процесів повоєнного відновлення стала і Постанова Кабінету Міністрів України № 1748 від 12 грудня 2025 року [5], якою визначено поетапний механізм переходу від військового до цивільного управління. У документі врегульовано порядок відновлення повноважень територіальних громад, передбачено проведення консультацій з асоціаціями органів місцевого самоврядування, а також окреслено програмні засади відновлення системи місцевого самоврядування після припинення воєнного стану [5]. Завдяки цим нормам принцип субсидіарності набуває практичного значення, адже передбачає прийняття управлінських рішень на найближчому до громадян рівні, що підвищує ефективність та адресність відновлювальних процесів.

Водночас, розширення повноважень органів місцевого самоврядування супроводжується низкою викликів. По-перше, гостро стоїть проблема фінансового забезпечення. Зокрема, вилучення «військового ПДФО» з місцевих бюджетів до державного суттєво зменшило фінансову автономію багатьох громад. На тлі падіння місцевих економічних витрати на відновлення критичної інфраструктури, облаштування укриттів та підтримку ВПО лише зростають. По-друге, ОМС зіткнулися з безпрецедентним кадровим дефіцитом. Мобілізація фахівців та міграція населення за кордон призвели до відтоку кваліфікованих управлінців. Навіть спрощена процедура працевлаштування не вирішує проблеми нестачі спеціалістів, здатних розробляти проектно-кошторисну документацію та працювати з міжнародними донорами. По-третє, серйозним викликом є безпековий фактор, зокрема замінування територій та загроза повторних обстрілів гальмують капітальну відбудову.

Окрім цього, існує проблема інституційного дуалізму, що полягає у необхідності чіткого нормативного розмежування повноважень між виборними органами місцевого самоврядування та призначеними військовими адміністраціями. Так як, відсутність належної координації та правової визначеності у цьому питанні може призводити до дублювання функцій, конфліктів компетенцій та зниження ефективності управлінських рішень [6].

Отже, повоєнне відновлення України є складним багаторівневим процесом, що потребує належного правового забезпечення, ефективних управлінських механізмів та узгодженої взаємодії між органами державної влади й місцевого самоврядування. В умовах воєнного стану відбулося суттєве розширення повноважень органів місцевого самоврядування, що дозволило їм оперативно реагувати на виклики, пов'язані з безпекою, гуманітарною підтримкою населення та відновленням інфраструктури. Нормативно-правові зміни, зокрема спрощення кадрових процедур та визначення механізмів переходу від військового до цивільного управління, сприяли підвищенню гнучкості та ефективності публічного адміністрування.

Подальший розвиток системи повоєнного відновлення має ґрунтуватися на принципах верховенства права, субсидіарності, відкритості та партнерства, а також передбачати активне залучення міжнародної підтримки та впровадження сучасних управлінських і цифрових інструментів, що створить передумови для ефективної відбудови держави, зміцнення інституційної спроможності та забезпечення сталого розвитку України в післявоєнний період.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII.
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану: Закон України від 12.05.2022 № 2259-IX.
5. Деякі питання реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в умовах воєнного стану і підготовки до набуття членства України в Європейському Союзі: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.2025 № 1748.
6. Адміністративне право України: підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дяченко та ін. ; за заг. ред. Ю. П. Битяка. Харків : Право, 2020. 520 с.

Хам'як М.О.

«Право», 3 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – д.ю.н., старший науковий співробітник,

професор кафедри публічного та міжнародного права Муза О.В.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ ЯК ЧИННИК ПОДОЛАННЯ БЮРОКРАТИЧНИХ БАР'ЄРІВ НА ШЛЯХУ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

В умовах подолання наслідків збройної агресії та активної імплементації норм європейського права у національне законодавство, питання ефективності державного апарату набуває критичного значення. Економічне відновлення об'єктивно неможливе в реаліях надмірної зарегульованості та неефективного адміністрування. З юридичної точки зору, цифровізація публічних послуг сьогодні перестає бути виключно технологічним процесом перенесення даних у віртуальний простір. Вона трансформувалася у фундаментальний адміністративно-правовий інструмент, здатний зруйнувати застарілі бюрократичні перепони та забезпечити реальний перехід до концепції «сервісної держави» [3, с. 2].

Аналізуючи еволюцію адміністративного права, варто констатувати, що стагнація традиційних управлінських рішень роками генерувала надмірну бюрократизацію всіх сфер суспільного життя. Цифрова трансформація пропонує дієвий механізм вирішення цієї проблеми, проте її правова сутність полягає у системному оновленні адміністративних процедур [2, с. 28-29]. Фундаментальну роль у цьому процесі відіграє Закон України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг», який на законодавчому рівні закріпив принцип безпаперовості та встановив пріоритетність електронної форми взаємодії. Відповідно до положень цього Закону, держава не може вимагати від особи паперові документи, якщо інформація вже міститься в реєстрах. Завдяки такій законодавчій базі, розвиток довірчих послуг, електронної ідентифікації та легалізація автоматизованого ухвалення управлінських рішень формують безпечне правове середовище, що є критично необхідним для забезпечення довіри суспільства та інвесторів до державних інституцій [1].

Головним механізмом дебіюрократизації, який забезпечує цифровізація, є суттєве обмеження дискреційних повноважень посадових осіб. Правова природа бюрократичних бар'єрів та корупційних ризиків безпосередньо пов'язана з наявністю у чиновника можливості суб'єктивного трактування правової норми або штучного затягування строків розгляду звернень. Переведення адміністративних послуг в електронний формат дозволяє усунути безпосередній контакт між суб'єктом звернення та суб'єктом владних повноважень. Завдяки алгоритмізації процесів рішення приймаються суворо в межах заданих правових норм, що об'єктивно ліквідує підґрунтя для корупційних зловживань, радикально скорочує час надання послуги та зменшує фінансові витрати держави [2, с. 114].

Окремої уваги у цьому контексті заслуговує рівень місцевого самоврядування. Внаслідок реформи децентралізації саме територіальні громади стали основним суб'єктом надання базових адміністративних послуг. Імплементация європейських стандартів електронного врядування на місцях виступає практичним втіленням принципів належного врядування Європейського Союзу, зокрема принципів прозорості, ефективності та підзвітності влади. Водночас на практиці фіксується правова та інфраструктурна проблема: спостерігається значна нерівномірність цифрового розвитку. Тоді як великі міста швидко інтегрують інноваційні сервіси, значна частина середніх та малих громад стикається з відсутністю затверджених локальних політик інформатизації та належного фінансування [4, с. 180–182].

Незважаючи на очевидні переваги, процес цифрової трансформації породжує нові правові виклики. Електронна держава залишається вразливою без створення надійних адміністративно-правових гарантій. По-перше, в умовах воєнного стану та гібридних загроз імперативного значення набуває питання інформаційної безпеки державних реєстрів та захисту персональних даних громадян. По-друге, в адміністративному процесі виникає потреба у розробці чітких нормативних процедур оскарження рішень, що були згенеровані автоматизованими системами без участі людини. По-третє, держава несе позитивний обов'язок щодо подолання так званого «цифрового розриву», що вимагає законодавчого забезпечення інклюзивного та рівного доступу до публічних послуг для всіх категорій громадян [3, с. 7].

Додатковим фактором, що безпосередньо впливає на якість електронного адміністрування, є кадрове забезпечення. Найсучасніша електронна інфраструктура не здатна функціонувати ефективно без публічних службовців, які володіють високим рівнем цифрових компетентностей та здатні застосовувати новітні інструменти у правозастосовній практиці. Темпи та якість цифрового розвитку безпосередньо залежать від здатності посадових осіб працювати з інформаційно-комунікаційними системами, аналізувати дані та використовувати сучасні сервіси у щоденній управлінській діяльності. У зв'язку з цим критичного значення набуває створення умов для постійного професійного розвитку працівників. Трансформаційний перехід до електронного урядування вимагає застосування методів заохочення службовців до участі у спеціалізованих тренінгах, програмах підвищення кваліфікації та стажуваннях, що в комплексі гарантує швидке та якісне надання адміністративних послуг [4, с. 183].

Варто окремо наголосити на безпосередньому впливі цифровізації на розвиток підприємницького середовища та макроекономічну стабільність. З правової та економічної точок зору, електронне врядування означає для бізнесу кардинальне зниження транзакційних витрат: час і фінансові ресурси, які раніше витрачалися на фізичне подолання бюрократичних лабіринтів, отримання ліцензій чи дозволів, тепер реінвестуються безпосередньо у розвиток власної справи. Переведення реєстраційних процедур, митного оформлення та податкового адміністрування у цифровий формат створює рівні умови для всіх учасників ринку. Це забезпечує максимальну прозорість управлінських процесів та стимулює розвиток підприємництва, оскільки легальна взаємодія з державою стає швидкою, зручною та абсолютно прогнозованою. Для іноземних інвесторів чіткі електронні процедури є ключовим індикатором захищеного правового поля, що робить цифровізацію потужним магнітом для залучення капіталу.

Отже, адміністративно-правове забезпечення цифровізації публічних послуг стає невіддільним елементом макроекономічної стійкості України. Швидкість та безпека взаємодії бізнесу з державою є визначальними факторами для формування інвестиційного клімату. Лише за умови комплексного підходу, який поєднує технологічні інновації із міцними нормативними гарантіями, цифрова трансформація виконає свою головну функцію – остаточно ліквідує бюрократію та стане дієвим рушієм повоєнного економічного відновлення держави.

Література

1. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг : Закон України від 15 лип. 2021 р. № 1689-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text>
2. Ксенофонов С. В. Діджиталізація надання адміністративних послуг: сьогодення та перспективи : кваліфікаційна робота. Маріупольський державний університет. Київ, 2025. 127 с.
3. Мигаль Р. В., Фітяк Є. М., Кузик Д. О. Адміністративно-правове регулювання цифровізації адміністративних процедур в Україні. *Академічні візії*. 2024. Випуск 33. С. 2–8.
4. Курилас В. В. Забезпечення адміністративно-правових засад цифровізації діяльності органів місцевого самоврядування в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2026. Вип. 93. Ч. 3. С. 179–183.

Хлистова А.А.

«Право», 3 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – д.ю.н., старший науковий співробітник,

професор кафедри публічного та міжнародного права Муза О.В.

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

У сучасній правовій системі України практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) набула значення самостійного джерела адміністративного судочинства. Її роль виходить за межі допоміжного тлумачення норм і полягає у формуванні обов’язкових правових стандартів, що застосовуються судами при вирішенні публічно-правових спорів. Така трансформація зумовлена як міжнародними зобов’язаннями України, так і потребою забезпечення ефективного захисту прав людини у відносинах із державою [3]. Імплементация практики ЄСПЛ у національне право розпочалася після ратифікації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у 1997 році, що зобов’язало Україну виконувати рішення Суду відповідно до ст. 46 Конвенції [3].

Адміністративне судочинство найбільш чутливо реагує на впровадження стандартів ЄСПЛ. Це пояснюється тим, що у відносинах «особа – держава» існує структурна нерівність, яка потребує додаткових гарантій захисту. Практика ЄСПЛ забезпечує такі гарантії шляхом формування конкретних критеріїв оцінки дій суб'єктів владних повноважень, що замінюють формальний підхід до застосування норм права [1].

У науковій літературі проблема визначення місця практики ЄСПЛ у системі джерел адміністративного права залишається дискусійною. Зокрема, у дослідженні В.В. Турецького підкреслюється, що для української правової системи, яка традиційно не визнавала судовий прецедент, впровадження практики ЄСПЛ стало «викликом» і водночас необхідним етапом розвитку [9]. Вказується, що рішення ЄСПЛ містять правоположення, які не зводяться до буквального застосування норм, а ґрунтуються на ширших принципах, передусім – верховенстві права.

Аналіз наукових джерел дозволяє виділити два основні напрями дослідження практики ЄСПЛ. Перший напрям охоплює роботи, присвячені правовій природі рішень ЄСПЛ. У цих дослідженнях практика Суду розглядається як специфічне правове явище, що поєднує в собі елементи судового прецеденту, міжнародного права та доктринального тлумачення. Вчені акцентують увагу на структурі практики ЄСПЛ, яка включає не лише рішення, а й ухвали, консультативні висновки та окремі думки суддів [9]. Це дозволяє розглядати її як комплексне джерело права, що має власну внутрішню систему. Другий напрям досліджень стосується впливу практики ЄСПЛ на національну правову систему. У межах цього підходу практика Суду розглядається як чинник трансформації правозастосування. Зокрема, підкреслюється, що її впровадження змінює саму логіку адміністративного процесу: від формального застосування норм до оцінки їх відповідності стандартам прав людини [8].

Окрему увагу науковці приділяють прецедентному характеру рішень ЄСПЛ. Суд послідовно дотримується власної практики, що забезпечує стабільність правового регулювання та принцип правової визначеності [9]. Водночас цей підхід поєднується з еволютивним тлумаченням Конвенції, що дозволяє адаптувати її положення до сучасних умов, що було закріплено у справі *Tyrer v. the United Kingdom* [13]. Така подвійна природа – стабільність і динамізм – робить практику ЄСПЛ особливо ефективним інструментом правового регулювання. У цьому контексті важливим є розуміння практики ЄСПЛ як «живого права», яке формується в процесі розгляду конкретних справ. Це означає, що правові норми набувають змісту не лише через їх текстуальне закріплення, а й через судові тлумачення.

На національному рівні інтеграція практики ЄСПЛ закріплена законодавчо, зокрема Законом України «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ» [2]. Це свідчить про формування змішаної моделі правової системи, у якій поєднуються риси континентального та прецедентного права.

Таким чином, практика ЄСПЛ відіграє ключову роль у модернізації адміністративного судочинства України. Вона забезпечує переорієнтацію правозастосування на стандарти прав людини, сприяє подоланню формалізму та формує нову модель взаємодії між особою і державою.

Подальший розвиток адміністративного судочинства України безпосередньо пов'язаний із практичним застосуванням правових позицій ЄСПЛ, які конкретизують зміст принципу верховенства права. На відміну від абстрактних норм законодавства, рішення ЄСПЛ формують чіткі стандарти оцінки діяльності суб'єктів владних повноважень, що забезпечує їхню універсальність і безпосередню придатність до застосування у судовій практиці.

Одним із ключових стандартів, вироблених ЄСПЛ, є принцип належного урядування, який отримав розвиток, зокрема, у справі *Rysovskyu v. Ukraine* [11]. Його зміст полягає у зобов'язанні держави діяти послідовно, передбачувано та добросовісно. Це означає, що органи влади не можуть отримувати вигоду від власних помилок або недосконалості адміністративних процедур. Такий підхід суттєво вплинув на практику адміністративних судів України, які дедалі частіше оцінюють не лише формальну законність рішень, а й їх відповідність принципу справедливості [4].

Іншим важливим стандартом є вимога якості закону, сформульована у справі *Shchokin v. Ukraine* [12]. ЄСПЛ наголосив, що норма права повинна бути доступною, чіткою та передбачуваною у застосуванні. У разі неоднозначного тлумачення перевага має надаватися найбільш сприятливому для особи варіанту. У контексті адміністративного судочинства це трансформується у пріоритет прав людини над формальним підходом до застосування норм [1].

Значного розвитку в практиці ЄСПЛ набула також доктрина легітимних очікувань, яка є складовою принципу правової визначеності. Її застосування передбачає, що держава повинна поважати обґрунтовані очікування особи щодо стабільності правового регулювання. Цей аспект має особливе значення у сфері адміністративно-господарських відносин, оскільки забезпечує передбачуваність державної політики та підвищує рівень довіри до держави [4; 5].

Аналіз сучасних тенденцій розвитку практики ЄСПЛ свідчить про її здатність реагувати на нові виклики. Зокрема, у новітніх рішеннях Суду підтверджується застосовність конвенційних стандартів до цифрового середовища та діяльності електронної держави, що знайшло відображення у справі *Ilareva and Others v. Bulgaria* [10]. Як зазначається у дослідженні О. Задихайла, практика ЄСПЛ виступає джерелом адміністративного процесуального права України та визначає стандарти діяльності публічної влади, зокрема в умовах трансформації адміністративних процедур [7].

Важливу роль у впровадженні практики ЄСПЛ відіграє національна судова система, передусім Верховний Суд. Узагальнення практики ЄСПЛ та її системне застосування відображені, зокрема, в оглядах практики ЄСПЛ за серпень-вересень 2025 року та листопад 2025 року [4; 5]. Крім того, правові позиції ЄСПЛ інтегруються у рішеннях національних судів, що підтверджується постановою Великої Палати Верховного Суду від 14 травня 2025 року у справі № 466/2086/14-ц [6]. Водночас ефективність застосування практики ЄСПЛ залежить від рівня її реального сприйняття судами. Формальне цитування без аналізу змісту правових позицій не забезпечує належного рівня захисту прав людини. Тому ключовим завданням є формування сталої правозастосовної практики, в якій рішення ЄСПЛ використовуються як повноцінний інструмент юридичної аргументації [8].

Отже, практика ЄСПЛ є фундаментальним елементом сучасного адміністративного судочинства України. Вона трансформує систему джерел права, формуючи змішану континентально-прецедентну модель, наповнює принцип верховенства права реальним змістом та забезпечує ефективний захист прав людини у відносинах з державою [1; 2]. Її еволютивний характер, закріплений у практиці ЄСПЛ, зокрема у справі *Tyrer v. the United Kingdom* [13], гарантує здатність правової системи реагувати на виклики сучасності, включаючи цифровізацію публічного управління та трансформацію суспільних відносин.

Література

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Огляд практики ЄСПЛ за серпень–вересень 2025 року / Верховний Суд. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyad_ESPL_08_09_2025.pdf
5. Огляд практики ЄСПЛ за листопад 2025 року / Верховний Суд. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyad_ESPL_11_2025.pdf
6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14 травня 2025 року у справі № 466/2086/14-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127424263>
7. Задихайло О. Практика Європейського суду з прав людини як джерело адміністративного процесуального права України. *Збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди «Право»*. 2024. Вип. 40. С. 99–105. URL: <https://doi.org/10.34142/23121661.2024.40.11>

8. Монаєнко А., Смирнова К. Застосування практики ЄСПЛ та суду ЄС на прикладі адміністративного судочинства. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/zastosuvannya-praktiki-espl-ta-sudu-es-na-prikladi-administrativnogo-sudochinstva.html>

9. Турецький В. В. Практика Європейського суду з прав людини як джерело адміністративного права у вітчизняному правовому дискурсі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 68. С. 200–204. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.68.34>

10. Ilareva and Others v. Bulgaria, Judgment of September 2025. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-244721%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-244721%22])

11. Rysovsky v. Ukraine, Judgment of 20 October 2011. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-107088%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-107088%22])

12. Shchokin v. Ukraine, Judgment of 14 October 2010. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#%22itemid%22:\[%22001-100944%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/rus#%22itemid%22:[%22001-100944%22])

13. Tyrer v. the United Kingdom, Judgment of 25 April 1978. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57587>

Михеєнко О.В.

«Право», 3 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – д.ю.н., професор кафедри

публічного та міжнародного права Цвіркун Ю. І.

АНАЛІЗ ПІДСТАВ ПЕРЕДАЧІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ СПРАВИ З ОДНОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ ДО ІНШОГО ЗГІДНО ІЗ ЗАКОНОМ УКРАЇНИ «ПРО СУДОУСТРІЙ І СТАТУС СУДДІВ»

Судоустрій в Україні ґрунтується на принципах територіальності, спеціалізації та інстанційності, що встановлено у статті 125 Конституції України [1]. Територіальна юрисдикція (підсудність) виступає ключовим механізмом розподілу справ між судами, забезпечуючи ефективність і доступність правосуддя.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає можливість відступу від загальних правил територіальної підсудності у виняткових випадках, що обумовлено необхідністю гарантування безперервності здійснення правосуддя в умовах, коли окремі суди не можуть функціонувати. Так, визначальною нормою щодо цього є положення частини сьомої статті 147 цього Закону, яка встановлює, що у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин (воєнний або надзвичайний стан, військові дії, терористичні загрози, стихійні лиха тощо) може бути змінено територіальну підсудність судових справ [2].

Водночас спрямованість такої передачі на дотримання принципу розумного строку розгляду справи обґрунтовується положеннями процесуального законодавства, зокрема Кодексу адміністративного судочинства України, який встановлює завдання своєчасного розгляду справ [3].

Як зазначено в частині сьомій статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», рішення про зміну територіальної підсудності судових справ ухвалюється Вищою радою правосуддя за поданням Голови Верховного Суду, а у разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя відповідних повноважень – безпосередньо Головою Верховного Суду [2]. Особливістю правового регулювання, окрім іншого, є те, що рішення про зміну територіальної підсудності, передбачене частиною сьомою статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», має загальний характер і автоматично зумовлює передачу всіх справ, які перебували на розгляді відповідного суду [2], без необхідності ухвалення окремих процесуальних рішень щодо кожної справи.

Такий підхід у науковій літературі, зокрема у працях Паскар А. Л., розглядається як прояв запровадження принципу екстериторіальності судочинства. Його сутність полягає у можливості здійснення правосуддя поза межами традиційної територіальної юрисдикції суду з метою забезпечення безперервності розгляду справ та реального доступу осіб до судового захисту навіть за умов надзвичайних обставин [4].

Водночас положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів», можна так сказати, доповнюють норми Кодексу адміністративного судочинства України, який визначає загальні процесуальні підстави передачі адміністративних справ з одного суду до іншого, зокрема, стаття 29 цього Кодексу закріплює такі підстави [3].

Таким чином, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» розширює процесуальне регулювання, визначене Кодексом адміністративного судочинства України, вводячи спеціальну додаткову підставу передачі справ – неможливість здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин, зокрема в умовах воєнного стану чи інших надзвичайних обставин, що закріплено в частині сьомій статті 147 відповідного Закону.

У науковій літературі, зокрема у роботі Руденко О. А., висловлюється критика щодо того, що зміна територіальної підсудності у передбачених законом випадках здійснюється не виключно законом, а також на підставі актів Вищої ради правосуддя або розпоряджень Голови Верховного Суду. Автор зазначає, що це може створювати потенційні колізії з принципом законності та визначеності юрисдикції судів, оскільки питання підсудності повинні бути врегульовані саме законом [5].

Колтун Ю. М. у дослідженні, присвяченому захисту прав і свобод людини в адміністративному судочинстві в умовах воєнного стану, звертає увагу на проблему перевантаження судів, до яких передаються справи. Автор зазначає, що концентрація значної кількості проваджень у судах, які продовжують здійснювати правосуддя, призводить до підвищеного навантаження на суддів та працівників апарату суду, що негативно впливає на своєчасність розгляду справ та дотримання розумних строків [6].

Водночас у наукових дослідженнях Паскар А. Л. підкреслюється, що механізм зміни територіальної підсудності та передачі справ виконує важливу гарантійну функцію. Він забезпечує реальну можливість доступу до судового захисту навіть в умовах воєнного стану або інших надзвичайних обставин, коли окремі суди не можуть здійснювати правосуддя, що відповідає принципам доступності та безперервності судочинства [4].

Передача адміністративних справ у зв'язку зі зміною територіальної підсудності фактично впливає на процесуальне становище сторін, зокрема на можливість реалізації ними процесуальних прав, таких як участь у судових засіданнях, подання доказів, заяв і клопотань. Крім того, у правовому регулюванні, передбаченому Законом України «Про судоустрій і статус суддів», та в наукових дослідженнях наголошується, що зміна територіальної підсудності та передача справ зумовлюють необхідність належного організаційного і документального супроводу. Йдеться, зокрема, про забезпечення збереження матеріалів справи, їх повноти та цілісності під час передачі між судами.

Аналіз положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» свідчить, що підстави передачі адміністративних справ з одного суду до іншого мають винятковий характер і застосовуються у разі об'єктивної неможливості здійснення правосуддя, насамперед в умовах воєнного стану. Такий механізм забезпечує безперервність правосуддя, доступ до судового захисту та реалізацію права на справедливий суд, водночас демонструючи адаптивність судової системи до надзвичайних обставин. Разом із тим, правове регулювання є складним і фрагментарним, що обумовлює певні колізії між нормами процесуального та спеціального законодавства. Практика його застосування також виявляє проблеми перевантаження судів, дотримання процесуальних строків і організаційного забезпечення розгляду справ. У зв'язку з цим, актуальним є подальше вдосконалення законодавства та розвиток сучасних цифрових інструментів судочинства для підвищення ефективності та доступності правосуддя, зокрема, в умовах воєнного стану.

Література

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 24.04.2026).
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 24.04.2026).
3. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06 липня 2005 р. № 2747-IV (в ред. Закону № 2147-VIII від 03.10.2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 24.04.2026).
4. Паскар А. Л. Зміна територіальної юрисдикції (підсудності) судових справ – інструмент забезпечення доступності адміністративного судочинства. *Проблеми законності*. 2023. Вип. 161. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7701/278568-Article%20Text-653033-1-10-20230629.pdf> (дата звернення: 24.04.2026).
5. Руденко О. А. Зміна територіальної підсудності справ як підстава для їх передачі іншому суду у цивільному судочинстві. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 42–49. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2022/6.pdf (дата звернення: 24.04.2026).
6. Колтун Ю. М. Захист прав і свобод людини в адміністративному судочинстві в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 474–478. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/303583/295628> (дата звернення: 24.04.2026).

Бойко Ю.В.

«Право», 3 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – д.ю.н, професор

кафедри публічного та міжнародного права Цвіркун Ю.І.

ПЕРЕДАЧА АДМІНІСТРАТИВНОЇ СПРАВИ З ОДНОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ ДО ІНШОГО ЗГІДНО ІЗ КОДЕКСОМ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ

Аналіз норм, які регулюють питання передачі адміністративної справи з одного адміністративного суду до іншого суду, є актуальним в умовах сучасних викликів, оскільки цей процесуальний механізм безпосередньо пов'язаний із забезпеченням права особи на доступ до правосуддя, дотриманням принципів територіальної юрисдикції та гарантуванням права на справедливий суд.

Однією із основних засад судочинства, які закріплені в статті 129 Конституції України, є розумні строки розгляду справи судом [1]. Інститут передачі адміністративної справи з одного суду до іншого суду спрямований, окрім іншого, на своєчасність розгляду судових справ судами адміністративної юрисдикції.

Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАС України), як закріплено в статті 1 цього Кодексу, визначає юрисдикцію та повноваження адміністративних судів, встановлює порядок здійснення судочинства в адміністративних судах, в тому числі регламентує питання щодо предметної, інстанційної та територіальної підсудності, а також процедуру передачі справ з одного суду до іншого. Зокрема, стаття 29 цього Кодексу встановлює перелік підстав, за яких адміністративна справа може бути передана на розгляд іншого адміністративного суду [2]. В свою чергу такий підхід забезпечує правову визначеність, дотримання строків розгляду справи та запобігає зловживанню процесуальними правами.

Так, у відповідності до частини першої статті 29 КАС України суд передає адміністративну справу на розгляд іншого адміністративного суду, якщо: 1) до початку

розгляду справи по суті задоволено клопотання відповідача, зареєстроване у встановленому законом порядку, місце проживання (перебування) якого раніше не було відоме, про передачу справи за місцем його проживання (перебування); 2) при відкритті провадження у справі суд встановить, що справа належить до територіальної юрисдикції (підсудності) іншого суду; 3) після відкриття провадження у справі суд встановить, що справа належить до територіальної юрисдикції (підсудності) іншого суду; 4) після задоволення відводів (самовідводів) чи в інших випадках неможливо утворити новий склад суду для розгляду справи; 5) ліквідовано або з визначених законом підстав припинено роботу адміністративного суду, який розглядав справу; 6) однією із сторін у справі є суд, в якому розглядається справа, або суддя цього суду; 7) справа підлягає розгляду як зразкова у порядку, визначеному статтею 290 цього Кодексу [2].

Проаналізуємо положення частини першої статті 29 КАС України.

За приписом, який містить пункт 1 частини першої статті 29 КАС України, суд передає справу за місцем проживання (перебування) відповідача, якщо до початку розгляду справи по суті його місце перебування стало відомим, а подальший розгляд у початковому суді порушував би правила підсудності. Цей підхід реалізує принцип «наближення до місця перебування особи» та відповідає захисній функції підсудності.

Якщо при відкритті провадження суд встановить, що справа належить до юрисдикції іншого адміністративного суду, він передає справу на розгляд саме туди, як визначено пунктом 2 частини першої статті 29 КАС України.

Аналогічна підстава діє після відкриття провадження, коли під час розгляду з'ясовується, що підсудність визначено помилково, як закріплено в пункті 3 частини першої статті 29 КАС України.

Якщо в результаті відводів (самовідводів) або інших обставин неможливо сформувати склад суду, або якщо суд, який розглядав справу, ліквідований чи припинив здійснення правосуддя, то відповідно до пунктів 4 та 5 частини першої статті 29 КАС України, справа також передається до іншого суду. У таких випадках Кодекс вказує, що справа передається до найближчого за територією суду, що забезпечує провадження.

Важливим запобіжником конфлікту інтересів є норма пункту 6 частини першої статті 29 КАС України, яка передбачає, що справа підлягає передачі, якщо учасником справи є сам суд або суддя цього суду. Це гарантує неупередженість і виключає сумніви у доброчесності судового розгляду.

Аналіз положень статті 29 КАС України указує на те, що інститут передачі адміністративної справи з одного суду до іншого є важливим елементом процесуального права, що забезпечує ефективне функціонування адміністративного судочинства.

Крім того, порядок передачі справи, який закріплений в статті 29 КАС України, служить дієвим інструментом коригування порушення територіальної юрисдикції або вирішення об'єктивних перешкод, які роблять неможливим повноцінний судовий розгляд у відповідному суді. Така процедура спрямована на результативне здійснення судочинства, що дозволяє забезпечити розгляд справи в розумні строки та підвищити дієвість судового захисту.

Слід зауважити, що ефективне функціонування інституту передачі справ є запорукою формування єдиної судової практики. Через розгляд зразкових справ Верховний Суд впроваджує єдині стандарти, що розвантажує систему адміністративної юстиції.

Також процесуальний розвиток системи «Електронний суд» дозволяє мінімізувати негативні наслідки передачі справи до територіально віддаленого суду, оскільки учасники отримують можливість брати участь у засіданнях у режимі відеоконференції, що безпосередньо впливає на реалізацію принципу розумних строків.

Адміністративне судочинство в Україні потребує вдосконалення шляхом його реформування та трансформації. При цьому важливим є вивчення та запровадження досвіду

провідних країн, що, безумовно, позитивно вплине на адміністративну юстицію в Україні та надасть змогу їй наблизити нашу систему до світових стандартів [3].

Разом з тим, під час запровадження в Україні воєнного стану до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» були внесені зміни, які зокрема встановлюють, що у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин ... може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді ... шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду [4].

Тобто наразі питання щодо передачі адміністративної справи з одного адміністративного суду до іншого, окрім статті 29 КАС України, також регулюється і положеннями частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

І такий крок законодавця, є підстави вважати, зумовлений саме введенням воєнного стану та неможливістю здійснювати правосуддя окремими судами на тимчасово окупованих територіях.

Як зазначає Малихіна В. В., після повномасштабної збройної агресії росіян проти України з'явився новий значний пласт суспільних відносин, пов'язаних із війною та її впливом на життя українців, які треба регулювати нормативно-правовими актами [5].

Проте, видається доцільним, щоб питання, пов'язані із здійсненням судочинства в судах, в тому числі щодо передачі адміністративної справи з одного адміністративного суду до іншого, регулювалися нормами процесуального права, а саме КАС України, оскільки норми матеріального права не мають регулювати відносини щодо відправлення правосуддя. Принаймні, це може призвести до конкуренції норм матеріального і процесуального права.

Підсумовуючи, можна констатувати, що стаття 29 КАС України, яка встановлює підстави та порядок передачі адміністративної справи на розгляд іншого адміністративного суду, закріплює необхідний механізм, який сприяє ефективному захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів публічної адміністрації. І в подальшому цей механізм має досліджуватись та удосконалюватись.

Література

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 24.04.2026).
2. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон від 06.07.2005 № 2747-IV. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 24.04.2026).
3. Чалик В. Р. Сучасний стан та перспективи розвитку адміністративного судочинства в Україні. *Юридичний самоврядувальний вектор: світовий досвід та українські реалії* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Одеса : Видавничий дім «Гельветика». 2023. С.117–121. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/880d7cba-5cdf-434d-b477-e84aa8eb9033/content> (дата звернення: 24.04.2026).
4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 24.04.2026).
5. Малихіна В. В. Вплив правового режиму воєнного стану на здійснення адміністративного судочинства. *Київський часопис права*. 2025. № 2. С. 253–258. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/klj_2025_2_36 (дата звернення: 24.04.2026).

Терзі А.О.

«Право», 3 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

*Науковий керівник – д.ю.н., старший науковий співробітник,
професор кафедри публічного та міжнародного права Муза О.В.*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗГЛЯДУ АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВ ЗА ПРАВИЛАМИ СПРОЩЕНОГО ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Сучасний етап розвитку адміністративного судочинства України характеризується активною трансформацією процесуальних форм з метою забезпечення ефективності судового захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина у публічно-правових спорах.

Запровадження та нормативне закріплення спрощеного позовного провадження стало логічним результатом реформування процесуального законодавства та прагнення до оптимізації судового навантаження. Водночас практичне застосування цієї форми судочинства виявило низку дискусійних аспектів, що потребують комплексного теоретико-практичного осмислення.

Спрощене позовне провадження є особливою процесуальною формою розгляду адміністративних справ, що характеризується скороченими строками, обмеженим обсягом процесуальних дій та спрощеною процедурою доказування [1, с. 111]. Його правова природа полягає у поєднанні принципу процесуальної економії з обов'язком держави гарантувати кожному право на справедливий суд. Такий баланс є складним, оскільки будь-яке скорочення процесуальних механізмів потенційно впливає на повноту реалізації права на ефективний судовий захист.

Спрощене позовне провадження, відповідно до частини 2 статті 12 Кодексу адміністративного судочинства України (далі по тексту – КАСУ), призначене для розгляду справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи [2, с. 47].

Нормативна модель спрощеного провадження передбачає можливість розгляду справ без проведення судового засідання та без виклику сторін. Це істотно змінює традиційне розуміння змагальності процесу, адже письмова форма провадження обмежує безпосередню участь сторін у судовому розгляді. Водночас така модель є виправданою у справах незначної складності, де фактичні обставини є очевидними, а вирішення справи не потребує складних судових тлумачень норм права.

Разом з тим процесуальна економія, яка є ідейною основою спрощеного провадження, повинна співвідноситися з принципом пропорційності. Обмеження процесуальних механізмів є допустимим лише тією мірою, якою воно не порушує сутність права на ефективний судовий захист. У цьому контексті суд зобов'язаний оцінювати не лише формальні критерії складності справи.

Ключовою проблемою правозастосування є відсутність чітких критеріїв віднесення справ до категорії незначної складності. Законодавче формулювання має оціночний характер, що розширює межі судової дискреції. Практика свідчить про неоднорідність підходів до визначення доцільності застосування спрощеного провадження, що впливає на правову визначеність застосування норм КАСУ [3].

Окремого аналізу потребує питання переходу від спрощеного провадження до загального. Зміна предмета або підстав позову, збільшення позовних вимог, подання зустрічного позову — ці процесуальні дії обумовлюють необхідність зміни форми позовного провадження. Такий механізм покликаний гарантувати повноцінну реалізацію процесуальних прав сторін, що водночас знижує рівень передбачуваності судового розгляду справи.

Важливим аспектом функціонування спрощеного позовного провадження є специфіка реалізації обов'язку доказування. Скорочені строки подання доказів та обмеження щодо їх витребування істотно підвищують вимоги до процесуальної дисципліни сторін. У таких умовах саме належна підготовка адміністративного позову та відзиву на позов набуває визначального значення, оскільки подальше подання додаткових матеріалів може бути процесуально ускладненим або обмеженим судом.

Спрощене провадження істотно трансформує зміст принципу змагальності. За відсутності усного судового засідання процесуальна активність сторін реалізується переважно через письмові заяви. Це підвищує роль юридичної аргументації та логічної структури процесуальних документів, адже саме вони формують основу для внутрішнього переконання суду при постановленні судового рішення.

Проблематика апеляційного та касаційного перегляду рішень, ухвалених у спрощеному порядку, залишається однією з найбільш дискусійних. Обмежені підстави касаційного перегляду, а також застосування оціночних критеріїв «винятковості» чи «фундаментального значення» справи формують ризик надмірного звуження доступу до суду касаційної інстанції. Це вимагає вдосконалення мотивувальної частини відповідних судових актів з огляду на широку судову дискрецію суду касаційної інстанції у питанні відкриття касаційного провадження.

Суттєвого значення набуває інститут типових та зразкових справ, який спрямований на забезпечення єдності судової практики. Його ефективність безпосередньо залежить від чіткості критеріїв типізації спорів та належного обґрунтування правових позицій у зразкових рішеннях [4, с. 258].

У контексті воєнного стану та цифровізації судочинства спрощене провадження набуло додаткової актуальності. Можливість дистанційного розгляду справ та електронної комунікації засобами Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи сприяє безперервності здійснення правосуддя. Разом з тим необхідно забезпечити належний рівень процесуальних гарантій для учасників справи.

Вимоги практики Європейського суду з прав людини щодо забезпечення права на справедливий суд зумовлюють необхідність збереження реальної можливості сторін бути почутими. Навіть за письмового розгляду справи суд повинен забезпечити належну оцінку доводів кожної зі сторін та відобразити її у мотивувальній частині рішення, що є гарантією довіри до правосуддя.

Отже, спрощене позовне провадження є ефективним інструментом оптимізації адміністративного судочинства, однак його подальший розвиток потребує системного вдосконалення нормативного регулювання та узгодження судової практики. Забезпечення балансу між процесуальною економією та реальним дотриманням права на справедливий суд має залишатися пріоритетним напрямом розвитку адміністративного судочинства України.

Література

1. Кожевников А. Ю. Особливості спрощеного позовного провадження при розгляді публічно-правових спорів адміністративними судами. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 3. С. 110-115.
2. Куйбіда А. А. Форми адміністративного судочинства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Вип. 73. С. 43-50.
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 року № 2747-IV (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
4. Гембара Г. І. Справи спрощеного позовного провадження в адміністративному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 256-259.

Цибратенко Д.С.

«Право», 4 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – д.ю.н., старший науковий співробітник,

професор кафедри публічного та міжнародного права Муза О.В.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ПРАВО: ЧИ ВСТИГАЄ ПРАВОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ ЗА ЦИФРОВИМИ ТЕХНОЛОГІЯМИ?

Сучасний світ переживає технологічну революцію. Штучний інтелект (далі – ШІ) – це помічник у багатьох сферах життя: право, медицина, освіта, бізнес, тощо. В Україні активно проводиться процес цифровізації, але він потребує зміни організаційно-правових підходів. Основна проблема – це відсутність чітких правових механізмів, що забезпечують використання ШІ. Тож постає ключове питання: чи встигає українська правова система за темпами технологічного розвитку і яким має бути правове регулювання штучного інтелекту в майбутньому?

Штучний інтелект (ШІ) – це система, що працює, поєднуючи великі обсяги даних з інтелектуальними алгоритмами обробки [11]. Особливо актуальним є застосування штучного інтелекту у сфері правосуддя. Такі технології можуть використовуватися для аналізу великого масиву судової практики, пошуку релевантних судових рішень та формування правових позицій. Крім того, штучний інтелект здатний автоматизувати обробку процесуальних документів, здійснювати попередню класифікацію справ, а також сприяти оптимізації роботи судів.

Попри значні переваги використання штучного інтелекту, його розвиток породжує низку правових та етичних проблем. Однією з найактуальніших проблем є питання захисту персональних даних та права на приватність. Сучасні системи штучного інтелекту здатні обробляти значні обсяги інформації, зокрема фотографії, відео, історію пошуку та інші персональні дані. Це створює ризики несанкціонованого збору та використання інформації, що може призводити до стеження за громадянами і втручання в їхнє особисте життя. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває дотримання права на приватність, гарантованого ст. 32 Конституції України [1].

Важливою проблемою є також визначення юридичної відповідальності за шкоду, заподіяну внаслідок використання штучного інтелекту. У випадках, коли рішення або дії системи ШІ призводять до порушення прав людини, постає питання щодо суб'єкта відповідальності – розробника, користувача чи іншої особи, причетної до функціонування такої технології.

Не менш важливою є проблема використання штучного інтелекту у кіберпросторі. Такі технології можуть застосовуватися для здійснення кібератак, створення шкідливого програмного забезпечення, поширення дезінформації та так званих «діпфейків». Подібні інструменти здатні маніпулювати громадською думкою та впливати на прийняття рішень людьми.

Водночас дискусійним залишається питання об'єктивності рішень, які приймаються системами штучного інтелекту. Оскільки ШІ навчається на масивах даних, що можуть містити соціальні, культурні чи гендерні упередження, існує ризик формування дискримінаційних або несправедливих рішень, зокрема у судовій, фінансовій чи освітній сферах. Такі ситуації породжують складні моральні та правові дилеми, які потребують належного нормативного врегулювання [10, с. 74].

Стан українського законодавства щодо штучного інтелекту перебуває на етапі формування. Наразі в Україні ще немає окремого закону, який би комплексно регулював використання ШІ. Основні гарантії захисту приватності закріплені у Конституції України. Так, відповідно до ст. 31 гарантується таємниця листування, телефонних розмов та іншої кореспонденції, а ст. 32 встановлює заборону втручання в особисте і сімейне життя особи, крім

випадків, передбачених законом [1]. Певні положення, які можуть застосовуватися до діяльності систем штучного інтелекту, містяться і в Законі України «Про інформацію» [2]. Важливе значення має також Закон України «Про захист персональних даних», який регулює обробку персональних даних, у тому числі із застосуванням автоматизованих засобів [3].

Окрім чинних нормативно-правових актів, в Україні поступово формується стратегічна політика у сфері регулювання штучного інтелекту. Зокрема, розроблено Дорожню карту з регулювання штучного інтелекту, метою якої є підготовка бізнесу та суспільства до майбутнього законодавчого регулювання, наближеного до європейських стандартів [14]. Важливим кроком є також підготовка Міністерством цифрової трансформації України «Білої книги» щодо регулювання штучного інтелекту [8; 13]. Стратегічні напрями розвитку цієї сфери визначені також Національною стратегією розвитку штучного інтелекту на 2021–2030 роки [7].

Міжнародно-правове регулювання штучного інтелекту активно розвиває та формує загальні стандарти для держав. Одним із ключових документів є AI Act – Regulation (EU) 2024/1689, який встановлює гармонізовані правила щодо розробки, впровадження та використання систем штучного інтелекту в Європейському Союзі. Документ передбачає класифікацію систем ШІ за рівнем ризику (заборонені системи, системи високого ризику, системи з вимогами прозорості та ін.). Для окремих категорій систем передбачено обов'язкові вимоги щодо документування, аудиту та контролю, а також застосування санкцій у разі порушення правил. Водночас із сфери дії акта виключено військове використання ШІ та деякі дослідницькі системи до моменту їх виходу на ринок [4].

Важливим міжнародним документом є також Рамкова конвенція Ради Європи про штучний інтелект (2024), яка стала першою юридично обов'язковою міжнародною угодою у цій сфері. Її положення поширюються на весь життєвий цикл систем ШІ – від розробки до використання та виведення з експлуатації. Конвенція закріплює ключові принципи застосування ШІ, серед яких: дотримання прав людини, недискримінація, прозорість, відповідальність, демократія та верховенство права [5]. Крім того, значну роль відіграють міжнародні етичні стандарти, зокрема Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence, ухвалена UNESCO у 2021 році. Хоча цей документ не має обов'язкової юридичної сили, він формує глобальні принципи відповідального використання ШІ: повага до прав і гідності людини, справедливість, а також розвиток мирного та справедливого суспільства [6].

Отже, стрімкий розвиток штучного інтелекту створює як значні можливості, так і нові правові виклики для держави та суспільства. Водночас українська правова система поки що не повністю готова до всіх ризиків і наслідків активного впровадження таких технологій. Для ефективного регулювання сфери штучного інтелекту необхідним є удосконалення національного законодавства шляхом його адаптації до міжнародних стандартів, визначення правового статусу систем ШІ та меж відповідальності за їх використання, а також забезпечення належного захисту прав і свобод людини. У цьому контексті доцільним є врахування досвіду Європейського Союзу, зокрема основних принципів регулювання, передбачених AI Act.

Розвиток технологій штучного інтелекту може відігравати важливу роль у післявоєнній відбудові України. Використання цифрових технологій та інструментів ШІ здатне сприяти ефективному управлінню ресурсами, відновленню інфраструктури, боротьбі з корупційними ризиками та підвищенню прозорості державного управління.

Література

1. Конституція України: Документ від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. №2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

3. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. №2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
4. Artificial Intelligence Act, AI Act. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>
5. Рамкова конвенція Ради Європи про ШІ (Framework Convention on Artificial Intelligence – CETS No. 225). URL:
6. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence (2021). URL: https://osf.io/preprints/osf/csyux_v1
7. Національна стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні 2021-2030: Міністерство освіти і науки України, НАН України. 2021. URL: https://wp.oecd.ai/app/uploads/2021/12/Ukraine_National_Strategy_for_Development_of_Artificial_Intelligence_in_Ukraine_2021-2030.pdf
8. Регулювання штучного інтелекту в Україні: Мінцифри випустило «Білу книгу» / Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rehulivannia-shtuchnoho-intelektu-v-ukraini-mintsyfri-prezentuie-bilu-knyhu>
9. Забокрицький І.І. Акт про штучний інтелект як основа правового регулювання штучного інтелекту в ЄС: огляд основних положень. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. № 03(3). С. 282-286. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/06/46-2.pdf>
10. Жорнокуй Ю.М. Штучний інтелект: охорона та захист прав людини (етичний аспект). *Вісник ХНУВС–Bulletin of KhNUA*. 2025. № 1(108). URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f74482d9-00db-4d3e-99da-10fc4216e206/content>
11. ШІ ТА РЕВОЛЮЦІЯ В DIGITAL: ЯК ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЗМІНЮЄ ГРУ. URL: <https://ukrainiandigital.com/strong-yak-stvoryty-vlasne-onlayn-navchannia-strong/>
12. Дія. Освіта – ІТ-студії. Типи штучного інтелекту. URL: <https://it.osvita.diia.gov.ua/task/item/4920f6f9-80ef-471c-8131-60a2932c9130>
13. Біла Книга, Government BI та курс для студентів-медиків: плани Мінцифри у сфері AI на 2024 рік / Прес-офіс Міністерства. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/technologies/bila-kniga-government-bi-ta-kurs-dlya-studentiv-medikiv-plani-mintsifri-u-sferi-ai-na-2024-rik>
14. Дорожня карта з регулювання штучного інтелекту в Україні / Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://cms.thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/docs.pdf>

Горай М.В.

«Право», 2 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.ю.н., доцент,

доцент кафедри публічного та міжнародного права Шевченко Л.В.

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Масштабні руйнування, спричинені збройною агресією, зумовлюють необхідність формування якісно нового адміністративно-правового інструментарію державного управління. Процес відновлення України потребує не лише значних фінансових ресурсів, але й створення ефективної системи правових механізмів, здатних забезпечити послідовність, прозорість і результативність відбудовчих заходів. У цьому контексті саме правове регулювання виступає фундаментом для узгодження діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання та міжнародних партнерів, які залучені до процесу відновлення країни. Водночас повоєнна відбудова передбачає формування цілісної та взаємопов'язаної системи нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання суспільних відносин у сфері відновлення інфраструктури, стимулювання інвестиційної активності, компенсації завданих збитків, а також забезпечення належного рівня захисту прав і законних інтересів громадян.

Правове забезпечення відбудовчих процесів базується на комплексному поєднанні національних та міжнародних нормативних джерел. Визначальне значення мають положення

Конституції України, які закріплюють основоположні принципи функціонування держави, зокрема верховенство права, соціальну спрямованість державної політики та гарантії прав і свобод людини. Водночас суттєву роль відіграє галузеве законодавство у сферах містобудування, публічних фінансів, інвестиційної діяльності, регіонального розвитку та державного планування, яке конкретизує механізми реалізації відбудовчих заходів. Зокрема, ключовим нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна...» від 23 лютого 2023 р. № 2923-IX [1]. Його особливістю є запровадження уніфікованого підходу до фіксації завданих збитків, а також узгодження національних правових процедур із європейськими стандартами, зокрема у сфері екологічно безпечного та сталого будівництва. Органічним продовженням зазначеної нормативної основи виступає оновлений Закон України «Про засади державної регіональної політики» [2], який було суттєво модернізовано з урахуванням викликів воєнного стану. Положення вказаного акта спрямовані на нормативне закріплення категорії «територій відновлення», визначення їх правового статусу, а також запровадження диференційованих інструментів державної підтримки залежно від рівня руйнувань і соціально-економічних втрат. Важливо, що цей акт формує підґрунтя для територіально орієнтованого підходу до відбудови, забезпечуючи узгодженість між стратегічним плануванням і практичними заходами реконструкції. Вагоме значення має також Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» [3], зміни до якого спрямовані на дерегуляцію та оптимізацію адміністративних процедур у будівельній сфері. Зокрема, спрощення дозвільних і погоджувальних механізмів, цифровізація окремих процесів, а також скорочення строків розгляду документації створюють передумови для оперативного відновлення зруйнованої інфраструктури. У сукупності зазначені нормативно-правові акти забезпечують формування гнучкого правового середовища, здатного ефективно реагувати на потреби повоєнної реконструкції та інтегрувати принципи сталого розвитку, безпеки і просторової збалансованості.

Поряд із внутрішнім правовим регулюванням, вагомий вплив на формування правових механізмів повоєнної реконструкції мають міжнародні договори, міжурядові угоди та програми співробітництва, що визначають порядок залучення фінансової допомоги, технічної підтримки та інвестиційних ресурсів. Так, визначальним кроком стала ратифікація Фінансової угоди між Україною та Європейським інвестиційним банком (ЄІБ), спрямованої на реалізацію проєкту «Програма відновлення України», а також підписання низки двосторонніх меморандумів про взаєморозуміння щодо співробітництва у сфері інфраструктурного відновлення з урядами США, Японії та Великої Британії. Участь України у міжнародних ініціативах відновлення створює можливості не лише для мобілізації необхідних ресурсів, але й для впровадження передових світових практик у сфері повоєнної реконструкції, зокрема щодо прозорого управління проєктами, оцінки ризиків та забезпечення підзвітності.

Слід зазначити, що важливим елементом правового механізму є інституційне забезпечення процесів відновлення. Ключову роль у цьому процесі відіграє держава, яка здійснює стратегічне планування, формує нормативно-правову базу, координує діяльність залучених суб'єктів та забезпечує контроль за реалізацією програм щодо відновлювальних заходів. Водночас ефективність відбудови значною мірою залежить від рівня взаємодії між центральними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, які безпосередньо реалізують проєкти на місцях.

З метою інституційного забезпечення відбудовчих процесів урядом було утворено спеціалізований суб'єкт — Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України (Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2023 р. № 193) [4]. Специфіка діяльності цього органу полягає у концентрації функцій стратегічного планування та управління проєктами загальнодержавного значення, тоді як реалізація проєктів на місцевому рівні покладається на органи місцевого самоврядування, зокрема через діяльність спеціально створених комісій, що забезпечують оцінку потреб, відбір пріоритетних об'єктів та контроль

за виконанням відновлювальних заходів. Прикладом ефективної взаємодії Агентства з органами місцевого самоврядування є алгоритм відбудови пошкоджених соціальних об'єктів (шкіл, лікарень) та інфраструктури. Територіальні громади самостійно формують перелік потреб, фіксують збитки та подають проєктні заявки через цифрову екосистему. Після цього Державне агентство відновлення бере на себе залучення централізованого державного чи донорського фінансування, проведення прозорих тендерних закупівель та загальну координацію будівельних робіт. Таким чином, місцева влада виступає замовником та ініціатором, а Агентство — ключовим менеджером, що гарантує дотримання єдиних будівельних стандартів.

Не менш важливою складовою є залучення приватного сектору та громадянського суспільства до процесів відбудови. Використання механізмів державно-приватного партнерства дозволяє поєднати ресурси держави та бізнесу, сприяє впровадженню інноваційних технологій і підвищує ефективність реалізації проєктів. Участь громадськості забезпечує прозорість та підзвітність прийнятих рішень, а також сприяє врахуванню інтересів різних соціальних груп.

Також, особливого значення набуває питання фінансово-правового забезпечення відбудовчих процесів, зокрема необхідним є чітке визначення джерел фінансування, механізмів розподілу коштів, а також інструментів контролю за їх цільовим використанням. Основними джерелами фінансування є державний бюджет, міжнародна фінансова допомога, інвестиції приватного сектору, а також спеціальні фонди відновлення. При цьому ключовим завданням є забезпечення прозорості фінансових потоків та мінімізація корупційних ризиків, що особливо актуально в умовах масштабних відбудовчих програм.

Доречно сказати, що попри наявність сформованої нормативної бази, реалізація правових механізмів повоєнної відбудови супроводжується низкою проблем, серед яких можна виокремити фрагментарність правового регулювання, складність процедур реалізації проєктів, а також ризики неефективного використання ресурсів. Окремою проблемою є необхідність забезпечення ефективної координації між різними суб'єктами відбудови, що потребує чіткого розмежування їх повноважень та відповідальності.

У зв'язку з цим, особливої актуальності набуває вдосконалення правових механізмів, які передбачають систематизацію та гармонізацію законодавства, спрощення процедур реалізації відбудовчих проєктів, посилення механізмів контролю та відповідальності, а також розвиток інструментів державно-приватного партнерства.

Важливим є також впровадження цифрових рішень, що дозволяють підвищити ефективність управління та забезпечити прозорість розподілу коштів. Яскравим прикладом є реалізація державної програми «Відновлення» [5]. Використання порталу «Дія» для надання житлових сертифікатів мінімізує дискреційні повноваження чиновників та знижує корупційні ризики. На міжнародному рівні ключовою особливістю є механізм «Ukraine Facility» [6], який прив'язує надання фінансування до чіткого виконання Україною плану інституційних реформ.

Традиційні інструменти адміністративного нагляду доповнюються впровадженням сучасних цифрових рішень, зокрема функціонуванням Галузевої системи управління відбудовою інфраструктури (DREAM). Зазначена екосистема забезпечує можливість здійснення комплексного моніторингу всіх етапів реалізації відбудовчих проєктів у режимі реального часу, що сприяє підвищенню рівня прозорості та підзвітності як перед громадськістю, так і перед міжнародними донорами, а також мінімізує ризики неефективного використання ресурсів і корупційних зловживань.

Таким чином, правові механізми реалізації повоєнної відбудови України становлять складну багаторівневу систему, ефективність якої залежить від узгодженості дій усіх суб'єктів, відповідності міжнародним стандартам та здатності держави забезпечити прозорість і підзвітність відбудовчих процесів. Лише комплексний підхід до їх формування та практичної реалізації дозволить відновити зруйновану інфраструктуру, та створити умови для сталого соціально-економічного розвитку держави в довгостроковій перспективі.

Література

1. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України... : Закон України від 23.02.2023 р. № 2923-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20>
2. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 р., № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/156-19>.
3. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011р., № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3038-17>.
4. Деякі питання діяльності центральних органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2023 р. № 193. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/193-2023-п>
5. Про затвердження Порядку надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів... з використанням електронної публічної послуги «Відновлення» : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.04.2023 р. № 381. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2023-п>
6. Регламент (ЄС) 2024/792 Європейського парламенту та Ради від 29 лютого 2024 року про створення Ukraine Facility. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/UK/TXT/?uri=CELEX%3A32024R0792>

Секція 2. Фінансове право та процес

Сидоренко Ю. С.

«Право», 2 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, професор

кафедри публічного та міжнародного права,

уповноважений з антикорупційної діяльності Богдан Б. В.

ВІЙСЬКОВИЙ ЗБІР: СПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військовий збір в Україні було започатковано Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України» [1] як тимчасовий спосіб фінансування Збройних Сил України та інших силових структур у відповідь на початок російської агресії на сході країни з метою підвищення обороноздатності держави. Саме тому ст. 9-10 Податкового кодексу України (далі – ПКУ) [2], що визначають перелік загальнодержавних та місцевих податків і зборів України, не містять військовий збір. Проте справляння військового збору передбачене п. 16¹ підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» ПКУ. Відповідно до вищезгаданого Закону [1] військовий збір встановлювався тимчасово до 01 січня 2015 року, а його справляння розпочалось з 03 серпня 2014 року.

Правова природа військового збору, на наш погляд, носить суперечливий характер, що обумовлено законодавчим визначенням терміну «збір». Відповідно до ст. 6 ПКУ *«збором (платою, внеском) є обов'язковий платіж до відповідного бюджету або на єдиний рахунок, що справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значимих дій»*. Проте фактично платники військового збору не отримують ні спеціальної вигоди, ні юридично значимих дій на свою користь за сплату військового збору, що дає підстави стверджувати наступне: військовий збір носить безумовний характер, що є ознакою податку, а не збору як обов'язкового платежу.

Запровадження військового збору у 2014 році і його справляння з 03.08.2014, на наш погляд, відбулося з порушенням принципу стабільності податкового законодавства України, що закріплений серед основ, на яких ґрунтується податкове законодавство.

Відповідно до п. 4.1.9 ст. 4 ПКУ принцип стабільності передбачає, що *«зміни до будь-яких елементів податків і зборів можуть вноситися не пізніше ніж за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому запроваджуються нові правила та ставки. Податки, збори, їх ставки та податкові пільги не підлягають зміні протягом бюджетного року»* [2]. Варто зауважити, що термін «стабільність» не означає «незмінність податкового законодавства». Навпаки, через динамічний характер змін, яких потребують податкові правовідносини та їх врегулювання, виникає потреба в систематичному оновленні податкового законодавства з метою належного та своєчасного реагування держави на зовнішні загрози та внутрішні економічні виклики. Визначаючи зміст принципу стабільності, законодавець передбачив чіткий порядок внесення змін до податкової системи, елементів податків і зборів.

Згідно зі змістом принципу стабільності податкового законодавства військовий збір мав бути встановлений щонайменше за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, тобто відповідний закон про внесення змін до ПКУ щодо започаткування справляння військового збору мав бути ухвалений до 01.07.2013, аби справляння військового збору у 2014 році відповідало змісту принципу стабільності. Іншим варіантом мало б бути справляння військового збору з 1 січня 2016 року (тобто з наступного бюджетного періоду) у разі внесення змін до ПКУ після 01.07.2014, тобто пізніше ніж за шість місяців до початку нового (наступного) бюджетного періоду.

Тим не менш 28.12.2014 абз.1 п. 16¹ підрозділу 10 розділу XX ПКУ, яким було запроваджено військовий збір, набув змін: формулювання «до 1 січня 2015 року» було замінено на словосполучення «до набрання чинності рішення Верховної Ради України про завершення реформи Збройних Сил України» [3]. Наразі абз. 1 п. 16¹ підрозділу 10 розділу XX ПКУ встановлює, що «Тимчасово, до набрання чинності рішенням Верховної Ради України про завершення реформи Збройних Сил України, встановлюється військовий збір». Вважаємо, що такі зміни теж було внесено з порушенням принципу стабільності податкового законодавства, оскільки цей Закон набув чинності з 1 січня 2015 року, хоча згідно з принципом стабільності податкового законодавства мав би почати діяти з 1 січня 2016 року.

Найбільш резонансною зміною ПКУ щодо справляння військового збору в умовах воєнного стану вважаємо Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану» [4]. Цим Законом було суттєво змінено елементи військового збору, а саме – підвищено розмір ставки військового збору, розширено коло платників військового збору. Так, ставка військового збору для фізичних осіб-резидентів і нерезидентів, які отримують доходи в Україні, а також для податкових агентів, була збільшена з 1,5 % до 5 %. Водночас на період дії воєнного стану сплата військового збору не розповсюджується на грошове забезпечення військовослужбовців та працівників силових структур.

Крім того, законодавчими нововведеннями передбачено обов'язкову сплату військового збору фізичними особами-підприємцями (далі – ФОП) та юридичними особами — платниками єдиного податку третьої групи. Для ФОП, які перебувають на загальній системі оподаткування, встановлено ставку військового збору у розмірі 5 % від чистого оподаткованого доходу. Для ФОП третьої групи, які перебувають на спрощеній системі оподаткування — 1% від суми доходу. Представникам першої, другої та четвертої груп платників єдиного податку встановлено фіксовану суму військового збору — 10 % від мінімальної заробітної плати.

В той же час абз. 5 п.п. 1.1. п. 16¹ підрозділу 10 розділу XX ПКУ визначає, що для окремих платників військового збору (фізичних осіб – підприємців – платників єдиного податку 1, 2 та 4 груп, платників єдиного податку 3 групи, крім електронних резидентів) військовий збір встановлюється з 01 січня 2025 року по 31 грудня третього календарного року, наступного за роком, в якому буде припинено чи скасовано воєнний стан в Україні. Такі зміни були внесені до ПКУ Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану» від 10.10.2024 № 4015-IX [4]. Тож, вперше за час запровадження та справляння військового збору його почали справляти з платників єдиного податку.

Всі вищевказані зміни щодо справляння військового збору в умовах дії воєнного стану, внесені всупереч принципу стабільності податкового законодавства. Їх внесення можна спробувати обґрунтувати об'єктивними зовнішніми обставинами — початком збройної агресії російської федерації у 2014 році, подальшим введенням воєнного стану в Україні у 2022 році через повномасштабне вторгнення російської федерації, необхідністю фінансування заходів із підвищення обороноздатності держави та іншими актуальними факторами. Проте, підсумовуючи викладене вище, вважаємо, що дотримання норм податкового законодавства повинно бути як з боку держави – при формуванні та реалізації зваженої, повноцінно обґрунтованої прогностичними показниками податкової політики, так і з боку платників податків – при додержанні податкового законодавства, враховуючи запровадження змін, яких потребує держава в умовах сьогодення.

Література

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України : Закон України від 31.07.2014 № 1621-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-18#Text> (дата звернення: 25.04.2026).

2. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n144> (дата звернення: 25.04.2026).

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи : Закон України від 28.12.2014 № 71-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-19#n1804> (дата звернення 26.04.2026).

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану : Закон України від 10.10.2024 № 4015-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4015-20#Text> (дата звернення: 26.04.2026).

Горенюк Є.Ю.

«Право», 2 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.ю.н, доцент, доцент кафедри

публічного та міжнародного права Уложенько В.М.

РОЛЬ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ У ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В умовах повномасштабної війни, розв'язаної росією, українська економіка зазнала значних втрат. з моменту вторгнення Росії в Україну за даними оновленої спільної швидкої оцінки завданої шкоди та потреб на відновлення (RDNA5), оприлюдненої сьогодні Урядом України, Групою Світового банку, Європейською Комісією та Організацією Об'єднаних Націй, станом на 31 грудня 2025 року загальна вартість відбудови та відновлення в Україні становить майже 588 мільярдів доларів США [1]. Найбільш постраждалими економічними секторами є – енергетична, транспортна, промислова та житлова інфраструктура. Від загальної суми потреб у довгостроковій перспективі потреби на відбудову та відновлення є найвищими у транспортному секторі, понад 96 мільярдів доларів США. Наступними є сектор енергетики – майже 91 мільярд доларів, житловий сектор – майже 90 мільярдів доларів, торгівля і промисловість – понад 63 мільярди доларів та сільське господарство – понад 55 мільярдів доларів [1]. Через активні бойові дії, окупацію територій та міграцію населення України знизились доходи держбюджету, ВВП та зріс рівень безробіття. Після вторгнення росії в лютому 2022 року Україна зазнала жакливих руйнувань і страждань. Людські витрати конфлікту величезні – десятки тисяч людей були вбиті та поранені, 8,1 мільйона переміщених осіб у європейських країнах і 5,4 мільйона внутрішньо переміщених осіб, відсоток українців, які живуть у бідності, зріс з 5,5 відсотка до 24,1 відсотка [2]. У таких умовах пріоритетного значення набувають забезпечення економічної стійкості, підтримка критичного імпорту, а також фінансування нагальних потреб держави й населення. Тому, роль міжнародної допомоги, включаючи фінансову, є невід'ємною частиною відродження економіки.

За даними Ukraine Support Tracker, обсяг допомоги від європейських країн уже перевищив підтримку США: Європейський Союз пообіцяв надати близько 144 млрд євро, з яких уже виділено 77 млрд євро для України [3]. Загалом сукупна допомога Європи становить понад 200 млрд євро, тоді як допомога США — близько 115 млрд євро, що означає різницю приблизно у 85 млрд євро на користь європейських партнерів. Допомога, яка надається Україні, поділяється на грантову (яка є безповоротною) та кредитну (поворотна). За останніми даними, зокрема звітів Кільського інституту світової економіки, станом на початок 2026 року, Європа (включаючи Європейський Союз та держави-члени) посіла провідне місце за обсягами всебічної підтримки України. Це значною мірою зумовлено скороченням нових зобов'язань з боку США після зміни адміністрації, що спонукало європейські країни суттєво наростити фінансову та інституційну допомогу з метою компенсації відповідного дефіциту. Водночас

підтримка з боку США, яка раніше значною мірою надавалася у формі грантів, у сучасних умовах дедалі частіше трансформується у формати військово-технічної співпраці, продажу озброєння та спільних програм, що свідчить про зміну підходів до фінансування. Важливою відмінністю є також структура допомоги: європейські партнери переважно надають фінансові ресурси у вигляді кредитів і позик через спеціалізовані механізми підтримки, тоді як американська модель історично базувалася на безповоротній допомозі, частка якої нині суттєво скоротилася [4]. Окрім США та ЄС, вагомий внесок у фінансову стабілізацію України здійснюють міжнародні інституції та держави-партнери, зокрема Міжнародний валютний фонд у межах програми розширеного фінансування, а також Світовий банк, уряди Японії, Канади та Великої Британії, які забезпечують як кредитну, так і грантову підтримку, формуючи багаторівневу систему міжнародної допомоги Україні. З 2022 року Україна отримала понад 172,9 млрд доларів США бюджетної підтримки від міжнародних партнерів, зокрема близько 52,4 млрд доларів США у 2025 році [5].

Більша частина залучених фінансових ресурсів спрямовується на покриття дефіциту державного бюджету України, що є ключовою умовою підтримання макроекономічної стабільності в умовах війни. У цьому контексті вирішальне значення має допомога міжнародних партнерів, яка дозволяє забезпечувати фінансування захищених статей видатків, зокрема виплату заробітних плат працівникам бюджетної сфери, пенсій та соціальних допомог. Окрім цього, отримані кошти спрямовуються на підтримку внутрішньо переміщених осіб, фінансування закупівель лікарських засобів, а також забезпечення безперервного функціонування об'єктів критичної інфраструктури, що загалом сприяє стабілізації соціально-економічної ситуації в державі. Окремі напрями міжнародної допомоги спрямовані на підтримку конкретних секторів економіки, що є важливим для їх відновлення та адаптації до воєнних умов. Зокрема, для агропромислового комплексу залучено понад 2 млрд дол. у формі пільгового кредитування, що використовується для забезпечення виробничого процесу. Паралельно значна увага приділяється розвитку малого та середнього бізнесу: у співпраці з Європейським Союзом, Європейським банком реконструкції та розвитку та Європейським інвестиційним банком впроваджуються програми грантової підтримки, мікrokредитування та технічної допомоги, що сприяє збереженню підприємницької активності та економічної стійкості. Як зазначає Смірнова О.М., загальна потреба у фінансуванні для відновлення економіки та подолання наслідків руйнувань у середньостроковій перспективі становить понад 750 млрд доларів [6]. Як висновок: міжнародна фінансова допомога стала фундаментом економічної життєздатності України в умовах безпрецедентної агресії. Враховуючи, що потреби у відбудові сягнули \$588 млрд роль зовнішнього фінансування трансформувалася з короткострокової гуманітарної підтримки у стратегічний інструмент макроекономічної стабілізації та галузевого відродження. Аналіз структури допомоги станом на початок 2026 року демонструє критичну значущість європейського вектора підтримки, який компенсував зміну підходів США. У цьому контексті надзвичайно важливо забезпечити системну координацію зусиль усіх міжнародних донорів, гарантуючи повну відповідність їхніх дій стратегічним пріоритетам Уряду України. Побудова прозорого механізму взаємодії дозволить уникнути хаотичного дублювання ініціатив та недоцільного розпорошення дефіцитних ресурсів. Вирішальну роль у цьому процесі має відіграти інституційне підсилення Офісу з питань відновлення при Кабінеті Міністрів України [7], що стане запорукою ефективного управління проєктами відбудови та раціонального використання кожного залученого centa для реанімації національної економіки. Таким чином, міжнародна фінансова підтримка виступає не лише фінансовим донором, а й каталізатором інституційних змін, необхідних для перетворення України на стійку, сучасну та інтегровану в європейську спільноту державу.

Література

1. World Bank Group // оновлена оцінка потреб України на відновлення та відбудов: URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2026/02/23/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs->

assessment-released#:~:text=Через%20чотири%20роки%20після%20повномасштабного%20вторгнення%20Росії,588%20мільярдів%20доларів%20США%20впродовж%20наступного%20десятиліття.

2. The World Bank and Ukraine: Laying the Groundwork for Reconstruction in the Midst of War . – URL : <https://www.worldbank.org/en/results/2023/11/30/the-world-bank-and-ukraine-laying-the-groundwork-for-reconstruction-in-the-midst-of-war>.

3. Ukraine Support Tracker / Kiel Institute for the World Economy/ URL: <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/>.

4. Kiel Institute for the World Economy/ звіт надання допомоги Україні. – URL: <https://www.kielinstitut.de/publications/news/ukraine-support-tracker-europe-now-leading-spender-on-weapons-production-for-ukraine/>

5. Міністерство фінансів України / Ukraine Resilience / URL: https://mof.gov.ua/uk/news/olga_zykova_at_the_ukraine_resilience_business_forum_in_luxembourg_ukraines_financial_system_maintains_predictability_amid_uncertainty-5622

6. Смірнова О.М. Фінансування післявоєнної відбудови України: світовий досвід та можливості для України. *Фінанси України*. 2023. № 4. С. 49–63.

7. Післявоєнне відновлення України: принципи, пріоритети, механізми / Я.А. Жаліло, Я.Б. Базиліук, С.В. Кононенко, О.В. Яблонський. Київ: НІСД, 2022. 116 с.

8. Council on Foreign Relations// URL: <https://www.cfr.org/articles/how-much-us-aid-going-ukraine>

Бунчак К.О.

“Право”, 2 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.ю.н., доцент, доцент кафедри

публічного та міжнародного права Уложенко В.М.

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНУ

У сучасних умовах глобалізації та гострої потреби у повоєнному відродженні України прямі іноземні інвестиції стають стратегічним ресурсом для стабілізації національної економіки. Брак внутрішніх накопичень та необхідність технологічної модернізації роблять залучення іноземного капіталу не лише фінансовим, а й безпековим пріоритетом. Проблема актуалізується через нестабільність правового поля та високі воєнні ризики, що потребує створення прозорого юридичного механізму, здатного забезпечити довіру світової спільноти.

Ступінь досліджуваності проблеми свідчить про значну увагу до цієї теми з боку таких вчених, як В.М. Косак, Т.В. Майорова, А.А. Пересада, Н.В. Дацій та А.О. Бойко. Проте динаміка воєнного часу вимагає нових підходів до міжнародно-правових гарантій та публічного управління інвестиційними процесами.

Метою роботи є аналіз теоретико-правових основ функціонування механізму залучення прямих іноземних інвестицій та розробка рекомендацій щодо вдосконалення державної інвестиційної політики для забезпечення повоєнного відновлення. У процесі дослідження використано методи логічного аналізу та синтезу для вивчення нормативної бази, порівняльно-правовий метод для аналізу світового досвіду, а також економіко-статистичні методи для моніторингу динаміки капіталовкладень.

Важливим елементом дослідження є звернення до міжнародного досвіду, зокрема США та Сінгапур. У США ефективність інвестиційної політики забезпечується стабільністю правової системи, високим рівнем захисту прав власності та розвинутою судовою практикою. Значну роль відіграють прозорі регуляторні процедури та податкові стимули на рівні окремих штатів, що створюють конкурентне середовище для інвесторів. Водночас держава поєднує відкритість економіки із захистом національних інтересів через спеціалізовані механізми контролю іноземних інвестицій.

Показовою є модель Сінгапуру, де держава виступає активним учасником інвестиційних процесів. Ключову роль відіграє Economic Development Board, який забезпечує комплексний супровід інвесторів, розробляє індивідуальні інвестиційні рішення та сприяє створенню сприятливого бізнес-клімату. Сінгапур характеризується високим рівнем цифровізації державних послуг, стабільною податковою політикою та мінімальними адміністративними бар'єрами, що робить його одним із світових лідерів за привабливістю для інвесторів.

Правовий механізм залучення прямих іноземних інвестицій в Україні є комплексною системою, що базується на принципах недискримінації, правової визначеності та захисту від незаконної експропріації. Юридичну основу складають Закони України «Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземного інвестування» та «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями». Публічно-правовий аспект механізму реалізується через діяльність Міністерства економіки, довілля та сільського господарства України та Ukraine Invest — урядового офісу із залучення та підтримки інвестицій, який забезпечує супровід інвесторів за принципом «єдиного вікна», надає консультаційну допомогу та сприяє взаємодії бізнесу з органами державної влади. Особливе значення мають міжнародно-правові угоди про взаємний захист інвестицій, що надають право на звернення до міжнародних арбітражів, та механізми страхування від політичних і воєнних ризиків. Інвестиційні стимули включають податкові та митні пільги в межах вільних економічних зон і технопарків.

Дослідження підтверджує, що для успішного економічного відродження держава має перейти до активного стимулювання прямих іноземних інвестицій через цифровізацію послуг, дерегуляцію та розвиток інститутів спільного інвестування з урахуванням провідного міжнародного досвіду. Пріоритетним завданням є страхування інвестицій від воєнних ризиків та закріплення стабільних «правил гри» у законодавстві. Лише цілісна система, що поєднує національні правові гарантії з міжнародними механізмами захисту, дозволить перетворити інвестиційний потенціал на реальний інструмент відновлення України.

Література

1. Бойко А. О., Боженко В. В., Безрук В. В. Механізм залучення іноземних інвестицій. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2018. Том 29 (68). № 6. С. 15–20.
2. Кичук А. О. Механізм залучення іноземних інвестицій в Україні : кваліфікаційна робота магістра. Одеса : ОНЕУ, 2018. 120 с.
3. Муковоз О. О. Правове регулювання іноземних інвестицій в Україні. *Юридичний маркетплейс «Консультант»*. 2024. URL: <https://consultant.net.ua/statti/pravove-regulyuvannya-inozemnyh-investytsij-v-ukrayini>.
4. Раманова Ю. С., Герасимчук В. Г. Механізм підвищення ефективності залучення іноземних інвестицій в економіку України. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2017. № 14. С. 417–422.

Ковальчук Ю.В.

«Міжнародне право», 5 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.е.н, доцент, доцент кафедри

публічного та міжнародного права Фукс Н.А.

УКРАЇНА І ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ

Співробітництво України з Європейським інвестиційним банком (далі — ЄІБ) є одним із ключових напрямів залучення зовнішнього фінансування для розвитку критичної інфраструктури, підтримки малого і середнього бізнесу та реалізації кліматичних і

енергетичних проєктів. В умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну та постійно зростаючих потреб у відновленні зруйнованої інфраструктури значення партнерства з ЄІБ суттєво посилилося. Таким чином, дослідження правових засад та практичних механізмів цього співробітництва набуває особливої актуальності.

Метою доповіді є аналіз правової основи та практичних механізмів взаємодії України і ЄІБ, виявлення ключових напрямів фінансової підтримки, а також окреслення перспектив поглиблення співробітництва в контексті євроінтеграційних прагнень України.

ЄІБ є фінансовою установою Європейського Союзу, заснованою відповідно до Договору про заснування Європейського економічного співтовариства, підписаного в Римі 25 березня 1957 року [1]. Банк є найбільшим у світі багатостороннім публічним кредитором та активно провадить діяльність не лише в державах-членах ЄС, а й у країнах-кандидатах та партнерах, зокрема в Україні — з 2007 року [2].

Україна розпочала співпрацю з ЄІБ щодо створення правової основи для залучення його ресурсів для реалізації інфраструктурних, енергетичних, природоохоронних та інших інвестиційних проєктів з 2004 року на підставі Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їхніми державами-членами від 14 червня 1994 року (ратифікована Законом України від 10 листопада 1994 р. № 237/94-ВР), яка нині втратила чинність [3].

Правовою основою співробітництва України і ЄІБ є Рамкова угода між Україною та Європейським інвестиційним банком, підписана 14 червня 2005 року та ратифікована Верховною Радою України у лютому 2006 року [4]. Ця угода визначає загальні умови діяльності ЄІБ на території України, регламентує питання юрисдикційного імунітету, режиму майна та архівів банку, а також фінансові операції з українськими позичальниками. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27 червня 2014 року (ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII) додатково закріпила пріоритетні напрями фінансової співпраці [5].

Основні напрями діяльності ЄІБ в Україні охоплюють фінансування інфраструктурних проєктів (дороги, залізниці, міський транспорт), підтримку енергетичного сектору, кредитування малого і середнього підприємництва через банки-партнери, а також фінансування соціальної інфраструктури. Зокрема, публічний портфель ЄІБ в Україні включає 25 проєктів на загальну суму понад 5,2 млрд євро [6].

З початком повномасштабного вторгнення у 2022 році ЄІБ переорієнтував свою діяльність відповідно до нових реалій. З 2022 року банк надав понад 4 млрд євро для задоволення найбільш нагальних потреб України, включаючи муніципальні послуги, водопостачання, енергетичну безпеку та підтримку малого бізнесу [2]. Зокрема, у 2022 році було виплачено 1,05 млрд євро, у 2023–2024 роках — ще 540 млн євро [2]. ЄІБ адаптував стандартні процедури оцінки ризиків до надзвичайних умов воєнного стану, що дозволило прискорити надання фінансування.

У контексті повоєнного відновлення ЄІБ реалізує спеціалізований інструмент — Фонд ЄС для України (EU for Ukraine Fund), створений у 2023 році за підтримки 16 держав-членів ЄС із загальним обсягом 410 млн євро [2]. Цей фонд фінансує як публічний, так і приватний сектори, підтримуючи відновлення критичної муніципальної інфраструктури та доступ підприємців до кредитних ресурсів. У 2025 році ЄІБ надав рекордний обсяг нового фінансування — майже 1,5 млрд євро під гарантії ЄС для підтримки відновлення та стійкості України [2].

Згідно зі Звітом про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2025 рік у 2025 р. укладено та/або набрали чинності наступні міжнародні договори з ЄІБ [7]:

- 29 січня 2025 року укладено Фінансову угоду за проєктом «Цифрові служби реагування на надзвичайні ситуації в Україні (Впровадження системи екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112 з урахуванням потреб осіб з інвалідністю)», що передбачає

залучення кредиту ЄІБ у сумі 40 млн. євро для фінансування створення нової системи екстреного виклику 112 на основі сучасної платформи, операційної моделі та європейських стандартів;

- 12 липня 2025 року укладено Фінансову угоду за проєктом «Покращення мереж автомобільних доріг в рамках Ініціативи ЄС «Шляхи солідарності» («Відновлення транспортних мереж»)). Кошти кредиту ЄІБ у сумі 134 млн євро буде спрямовано на зменшення впливу пошкоджених, зруйнованих або ускладнених транспортних мереж, на життя населення та економіку України. Для цілей швидкої реанімації пошкодженої транспортної мережі України, забезпечення ефективного та своєчасного надання гуманітарної допомоги, а також сприяння відновленню постраждалих від війни громад, було визначено життєздатні середньострокові рішення щодо відновлення автомобільних доріг західного та південного регіонів;

- 6 червня 2025 року набрала чинності Грантова Угода за проєктом «Рішення для відновлюваної енергетики (RES)» між Україною та ЄІБ, якою передбачається спрямувати 16,5 млн. євро на забезпечення енергоефективності громадських будівель, сприяння сталому розвитку муніципалітетів та зменшення залежності від традиційних джерел енергії;

- 18 вересня 2025 року набрала чинності Фінансова угода за проєктом «Відновлення водопостачання і водовідведення України» між Україною та ЄІБ, що спрямована на модернізацію та розширення систем подачі й очищення води, каналізаційних мереж, насосних станцій, очисних споруд і придбання спеціалізованої техніки на суму 100 млн. євро;

- 18 вересня 2025 року набрала чинності Фінансова угода за проєктом «Програма відновлення України III» Транш В» між Україною та ЄІБ, яка передбачає залучення 100 млн. євро у межах інструменту Ukraine Facility для відновлення, відбудови та покращення критичної та соціальної інфраструктури, зокрема у регіонах, що найбільше постраждали від війни чи зазнали значного навантаження через вплив внутрішньо переміщених осіб.

Підсумовуючи, можна констатувати, що співробітництво України і ЄІБ пройшло шлях від поодиноких інфраструктурних проєктів до стратегічного партнерства, яке набуває дедалі більшого значення в умовах воєнного стану та євроінтеграційних процесів. Подальше вдосконалення правової бази взаємодії, зокрема адаптація національного законодавства до стандартів ЄС у сфері публічних фінансів та державних закупівель, є необхідною умовою для ефективного освоєння фінансових ресурсів ЄІБ у процесі відновлення та розвитку України.

Література

1. Договір про заснування Європейського економічного співтовариства від 25.03.1957 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017 (дата звернення: 04.05.2026).

2. The EIB stands with Ukraine. European Investment Bank. URL: <https://www.eib.org/en/projects/topics/eib-solidarity-ukraine> (дата звернення: 04.05.2026).

3. Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їхніми державами-членами від 14 червня 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#top (втратила чинність) (дата звернення: 04.05.2026).

4. Рамкова угода між Україною та Європейським інвестиційним банком від 14.06.2005 р. № 994_585: станом на 07.02.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_585 (дата звернення: 04.05.2026).

5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 04.05.2026).

6. EIB increases funding for projects in Ukraine eightfold in 2023. Ukrinform. 2024. URL: <https://www.ukrinform.net/rubric-economy/3842219-eib-increases-funding-for-projects-in-ukraine-eightfold-in-2023.html> (дата звернення: 04.05.2026).

7. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2025 рік / Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu/zviti-pro-vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu> (дата звернення: 04.05.2026).

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФІНАНСУВАННЯМ БАНКОМ РОЗВИТКУ РАДИ ЄВРОПИ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ В УКРАЇНІ

Банк розвитку Ради Європи (БРРЄ) — це багатостороння фінансова установа, що має виключно соціальну спрямованість. На відміну від комерційних банків, БРРЄ інвестує в проєкти, які сприяють соціальній згуртованості та підтримці вразливих верств населення.

Перспективи набуття Україною членства у БРРЄ розглядалися ще у 2017 р. в контексті співробітництва з ЄС у сфері міграції, надання притулку та управління кордонами відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27 червня 2014 року (ратифікована Законом України від 16.09.2014 року № 1678-VII) [1]. Однак це питання набуло особливої актуальності з 24 лютого 2022 року, коли постала нагальна необхідність у залученні коштів для відбудови інфраструктури, насамперед соціального спрямування, пошкодженої чи зруйнованої під час російсько-української війни.

Україна офіційно стала 43-ю державою-членом Банку 15 червня 2023 року. Основою для вступу став Закон України «Про прийняття Статуту Банку розвитку Ради Європи та приєднання до Третього протоколу до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи» від 29.05.2023 р. № 3114-IX [2]. Це дозволило надати Банку необхідний правовий статус, імунітети від оподаткування та судових позовів на території України.

Діяльність Банку регулюється його Статутом [3], до якого Україна приєдналася в повному обсязі. Статут визначає три пріоритетні напрями: допомога біженцям та мігрантам, реалізація соціальних інвестицій та захист довкілля.

Членство в Банку надає Україні доступ до кредитних ресурсів за ставками, що значно нижчі від ринкових. Це можливо завдяки кредитному рейтингу БРРЄ на рівні AAA. Україна отримала свою частку до статутного капіталу Банку, що дало право не лише отримувати кредити, а й брати участь в управлінні установою через представництво в Адміністративній раді Банку.

Взаємодія з БРРЄ базується на підписанні Рамкових угод та конкретних кредитних договорів під кожен проєкт. Головною особливістю є те, що Банк вимагає суворого дотримання своїх внутрішніх стандартів — «Керівних принципів закупівель» та «Політики соціальних і екологічних стандартів».

У 2024 році, зокрема діяли проєкти: (1) проєкт «Heal Ukraine» (Зміцнення системи охорони здоров'я) з обсягом фінансування у 100 млн євро. Кошти спрямовуються на закупівлю обладнання, відновлення лікарень та оплату послуг первинної медичної допомоги. Юридично це оформлено як державне зовнішнє запозичення, де бенефіціаром виступає Міністерство охорони здоров'я України [4]; (2) проєкт «НОМЕ» (Житло для відновлення) з обсягом фінансування у 100 млн євро. Мета — надання компенсацій за знищене житло (через механізм сертифікатів у застосунку «Дія») та розвиток фонду соціального житла. Цей проєкт безпосередньо пов'язаний із виконанням Закону України № 2923-IX про компенсації за пошкоджене майно [6].

Як зазначено у Звіті про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2025 рік, у звітному році набрали чинності наступні міжнародні договори між Україною та БРРЄ [7]: (1) Рамкова угода про позику за проєктом «НОМЕ: Компенсація за знищене житло. Додаткове фінансування» (100 млн. євро) для забезпечення права на житло для тих громадян України, чиє житло було знищене внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією РФ проти України, а також на створення умов для повернення

громадян до постраждалих від бойових дій територіальних громад шляхом надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна (відновлення яких є неможливим шляхом поточного або капітального ремонту, реконструкції, реставрації чи економічно недоцільним) з використанням житлових сертифікатів; (2) Рамкова угода про позику за проектом «Житлові приміщення для внутрішньо переміщених осіб» (50 млн. євро) для фінансування придбання житла шляхом надання позики внутрішньо переміщеним особам, які втратили своє житло чи доступ до нього внаслідок російсько-української війни; (3) Рамкова угода про позику за проектом «Підтримка внутрішньо переміщених осіб в Україні» (200 млн. євро) для фінансування бюджетних витрат на підтримку вразливих категорій внутрішньо переміщених осіб.

БРРЕ використовує наступні правові інструменти контролю:

1. Due Diligence (належна перевірка). Перед виділенням коштів Банк проводить правовий та фінансовий аудит кожного об'єкта. Перевіряється право власності на землю, наявність дозволів на будівництво та відсутність корупційних ризиків.

2. Моніторинг. Банк має право проводити перевірки на будь-якому етапі реалізації проекту. У разі виявлення порушень процедур закупівлі або нецільового використання коштів, фінансування може бути припинено, а кошти відкликати.

3. Грантова складова. Окрім кредитів, Україна отримує гранти (безповоротну допомогу) через Трастовий фонд соціальної згуртованості. Ці кошти використовуються для технічної допомоги — оплати послуг юристів, інженерів та консультантів, які готують проектну документацію.

Таким чином, співпраця з БРРЕ є ефективним інструментом для соціального відновлення України. На відміну від короткострокової гуманітарної допомоги, цей формат дозволяє будувати довгострокову інфраструктуру. Угоди з БРРЕ мають пріоритет над нормами національного законодавства у питаннях закупівель. Якщо правила Банку суперечать Закону України «Про публічні закупівлі», застосовуються правила Банку. Це спрощує процедури, але вимагає від державних службовців знання міжнародних регламентів. У довгостроковій перспективі БРРЕ стане одним із головних партнерів у відбудові шкіл, лікарень та житлових будинків, що потребує від юридичної спільноти якісного супроводу кожної кредитної угоди та прозорості на всіх етапах реалізації.

Література

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 05.05.2026).

2. Про прийняття Статуту Банку розвитку Ради Європи та приєднання до Третього протоколу до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи: Закон України від 29.05.2023 р. № 3114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3114-20#Text> (дата звернення: 05.05.2026).

3. Статут Банку розвитку Ради Європи : міжнар. документ від 16 квіт. 1956 р. (у ред. від 25 черв. 2023 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-93/ed19930616 (дата звернення: 05.05.2026).

4. Рамкова Угода про позику між Україною та Банком Розвитку Ради Європи для реалізації Проекту "Зміцнення системи охорони здоров'я та збереження життя: міжнар. угода від 11 червня 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/902_002-24#Text (дата звернення: 05.05.2026).

5. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 23 лют. 2023 р. № 2923-IX. *Голос України*. 2023. № 51.

6. Про схвалення Основних умов здійснення державних зовнішніх запозичень шляхом залучення кредиту від Банку розвитку Ради Європи для реалізації проекту «НОМЕ. Житло для відновлення, мобільності та розширення можливостей» : постанова Кабінету Міністрів України від 21 черв. 2024 р. № 729. *Офіційний вісник України*. 2024. № 56. Ст. 3412.

7. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2025 рік / Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu/zviti-pro-vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu> (дата звернення: 05.05.2026)

Герасимов Д.О.

«Право», 2 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник — к. ю. н., доцент, доцент кафедри

публічного та міжнародного права Чугаєвська А.В.

ПИТАННЯ ВІДМЕЖУВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІД ПОСОБНИЦТВА ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРУ

Із початком повномасштабного вторгнення Україна була змушена реагувати на нові виклики, які становлять серйозну загрозу для основ національної безпеки. У зв'язку з цим відбулися суттєві трансформації кримінального законодавства, зокрема було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» [1], яким Кримінальний кодекс України доповнено новою статтею, що передбачає відповідальність за окремі види колабораційної діяльності.

Водночас, відповідно до ст. 17 Конституції України, захист суверенітету і територіальної цілісності України є найважливішою функцією держави, що зумовлює необхідність належного кримінально-правового реагування на діяння, пов'язані зі співпрацею з державою-агресором [2]. Практика застосування цієї норми виявила значні труднощі у її відмежуванні від суміжних складів кримінальних правопорушень, зокрема пособництва державі-агресору (ст. 111-2 КК України) [3]. Відсутність чітких законодавчих критеріїв та наявність оціночних понять створюють ризики неправильної кваліфікації та можуть сприяти уникненню кримінальної відповідальності, що й обумовлює актуальність обраної тематики.

Відповідно до законодавчої конструкції, ч. 4 ст. 111-1 КК України встановлює відповідальність за передачу матеріальних ресурсів представникам держави-агресора, її збройним формуванням або окупаційній адміністрації. Натомість ст. 111-2 КК України охоплює більш широкий спектр діянь, пов'язаних із допомогою державі-агресору, зокрема збір, підготовку та передачу матеріальних ресурсів або інших активів. Це призводить до конкуренції норм через те, що окремі діяння можуть одночасно відповідати ознакам обох складів. Оскільки на законодавчому рівні термін «матеріальні ресурси» не закріплений, виникають проблеми із тлумаченням поняття. Зокрема, придбання матеріальних цінностей із подальшою передачею може розглядатися в якості елемента як безпосередньої передачі, так і забезпечення діяльності держави-агресора, що ускладнює правильну кваліфікацію.

Важливе значення для відмежування зазначених складів має об'єктивна сторона кримінального правопорушення. Як зазначає Н. Антонюк, у ч. 4 ст. 111-1 КК України криміналізовано насамперед сам факт добровільної передачі матеріальних ресурсів, тобто завершену дію, спрямовану на їх безпосереднє надання представникам держави-агресора. Натомість ст. 111-2 КК України охоплює значно ширший комплекс діянь, який включає не лише передачу, а й попередні стадії — збір, підготовку та накопичення матеріальних ресурсів або інших активів. Тобто об'єктивна сторона пособництва державі-агресору має більш розширений характер, оскільки охоплює як завершені, так і підготовчі дії, спрямовані на сприяння державі-агресору, що і виступає одним із ключових критеріїв відмежування від колабораційної діяльності. Відповідно, вирішальним є встановлення того, чи обмежуються дії особи лише передачею, чи охоплюють попередню діяльність із формування відповідних ресурсів [4].

Одним із ключових критеріїв відмежування є предмет кримінального правопорушення. Законодавець використовує оціночне поняття «матеріальні ресурси», не надаючи його

визначення, що зумовлює неоднозначність правозастосування. Доцільно зазначити, що Верховний Суд у постанові від 31 липня 2025 року у справі № 646/3927/23 вказав: предметом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 111-1 КК України, є матеріальні ресурси, якими особа безпосередньо володіє або користується та має реальну можливість їх контролювати чи використовувати [5]. У розвиток згаданого підходу О. Яновська зазначає, що розмежування колабораційної діяльності у формі передачі матеріальних ресурсів та пособництва державі-агресору доцільно здійснювати з урахуванням характеру зв'язку особи з відповідними ресурсами. Так, у межах ч. 4 ст. 111-1 КК України йдеться про передачу матеріальних ресурсів, які перебувають у фактичному володінні чи користуванні особи та щодо яких вона має можливість безпосереднього розпорядження. Натомість ст. 111-2 КК України охоплює випадки, коли особа не володіє такими ресурсами, але здійснює активні дії, спрямовані на їх пошук, збір, підготовку або організацію передачі представникам держави-агресора. Отже, визначальним критерієм є не лише сам факт передачі, а й характер участі особи у забезпеченні такими ресурсами [6].

У судовій практиці окремі засоби зв'язку можуть розглядатися як матеріальні ресурси у розумінні ч. 4 ст. 111-1 КК України, що зумовлено характером їх використання. Водночас речі побутового характеру, які не мають очевидного зв'язку із забезпеченням діяльності відповідних формувань, самі по собі не свідчать про наявність ознак такого предмета. З урахуванням викладеного доцільно звернутися до правозастосовної практики, в якій особа в межах одного кримінального провадження передавала різні предмети представникам держави-агресора. Так, у справі № 574/369/22 на початковому етапі передавалися речі побутового споживання (зокрема вода), а в подальшому — SIM-карта [7]. Аналіз зазначених обставин дає підстави вважати, що вирішальне значення для кваліфікації має саме функціональне призначення відповідного предмета, оскільки засоби зв'язку забезпечують можливість комунікації та координації дій, що може надавати їм ознак матеріального ресурсу у розумінні кримінального закону.

Важливим критерієм відмежування також виступає суб'єктивна сторона кримінального правопорушення. Так, диспозиція ст. 111-2 КК України передбачає наявність спеціальної мети — завдання шкоди Україні шляхом підтримання рішень чи дій держави-агресора, її збройних формувань або окупаційної адміністрації. Зокрема, О. Яновська наголошує, що умисел на співпрацю з окупантами — завжди проявляється через об'єктивну сторону кримінального правопорушення. Тобто в будь-якому випадку, коли особа передає матеріальні ресурси, то залишаються певні сліди того, зробила вона це добровільно, з власної ініціативи чи під примусом. Авторка зазначає, що підтвердити це можна різними доказами, зокрема електронними, отриманими з відкритих джерел [6]. Отже, у випадку, коли встановлено, що особа передає матеріальні ресурси зі спеціальною метою завдання шкоди Україні шляхом сприяння державі-агресору, її дії можуть бути кваліфіковані за ст. 111-2 КК України за відсутності ознак державної зради. Водночас така кваліфікація потребує комплексної оцінки всіх обставин справи, зокрема характеру дій, предмета та спрямованості умислу особи. У цьому контексті окремої уваги потребує питання добровільності як елементу суб'єктивної сторони колабораційної діяльності. Як зазначає Р. Мовчан, добровільною слід вважати поведінку особи навіть у випадках, коли вона формувалася під впливом близького оточення (родичів, знайомих, друзів), оскільки такий вплив не виключає вольового характеру діяння. Водночас автор наголошує на необхідності уніфікації підходів законодавця, зокрема шляхом перегляду акценту на ознаці добровільності у відповідних нормах Кримінального кодексу України, що дозволить уникнути помилок під час кваліфікації [8, с. 358].

Особливість суб'єкта кримінального правопорушення потребує окремого аналізу. Так, згідно з висновками Є. Письменського, за змістом частин 4 та 6 ст. 111-1 КК України суб'єкт є загальним, тобто ним може бути будь-яка осудна фізична особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності. Натомість відповідно до ч. 1, 2, 3, 5, 7 ст. 111-1 КК України суб'єкт є спеціальним, оскільки кримінальна відповідальність передбачена виключно для громадян України [9, с. 341].

Таким чином, основні складнощі відмежування колабораційної діяльності від пособництва державі-агресору полягають у розмитості законодавчих формулювань, відсутності чітких критеріїв визначення предмета злочину, складності встановлення суб'єктивної сторони, а також у конкуренції або колізії кримінально-правових норм. У науковій літературі відсутній єдиний підхід до вирішення цієї проблеми. Окремі дослідники пропонують вирішувати такі ситуації за правилами конкуренції норм, надаючи пріоритет спеціальній нормі, якою у відповідних випадках може виступати ст. 111-2 КК України. Зокрема, М. І. Хавронюк обґрунтовує позицію про наявність саме колізії між статтями 111-1 та 111-2 КК України у зв'язку зі значним збігом їх ознак та пропонує застосовувати правила подолання темпоральних колізій [10]. У цьому контексті заслуговує на увагу положення п. 2 ч. 3 ст. 66 Закону України «Про правотворчу діяльність», відповідно до якого у разі колізії між актами однакової юридичної сили застосовується акт, що набрав чинності пізніше [11]. Водночас інший підхід до вирішення зазначених проблем пропонують В. І. Павликівський та А. М. Яценко. На їхню думку, доцільною є декриміналізація ст. 111-2 КК України шляхом розширення та уточнення положень про державну зраду та колабораційну діяльність (ст. ст. 111, 111-1 КК України) [12, с. 44-45]. З цією метою пропонується удосконалення законодавства [13].

Отже, питання відмежування окремих видів колабораційної діяльності від суміжних кримінальних правопорушень залишається недостатньо врегульованим на законодавчому рівні. Це зумовлює необхідність комплексного підходу до його вирішення, який має включати конкретизацію кримінально-правових норм, формування сталої та узгодженої судової практики, а також вироблення єдиних підходів до кваліфікації відповідних діянь. Удосконалення правового регулювання у цій сфері сприятиме забезпеченню принципу юридичної визначеності та підвищенню ефективності протидії кримінальним правопорушенням проти основ національної безпеки України.

Література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 24.03.2026).
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 24.03.2026).
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 24.03.2026).
4. Антонюк Н., Анісімов Г. Розмежування колабораційної діяльності із суміжними складами кримінальних правопорушень. *Верховний Суд*. 2022. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/2022_07_22_Antonuk_Anisimov.pdf.
5. Постанова Верховного Суду від 31.07.2025 р. у справі № 646/3927/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129342876>.
6. Колабораційна діяльність та пособництво державі-агресору: розмежування кримінальних правопорушень і доказова база. *Верховний Суд*. 2022. URL: <https://court.gov.ua/archive/1298545/>.
7. Рішення Буринського районного суду Сумської області від 21.12.2022 р. у справі № 574/369/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107991214>.
8. Movchan R. O., Pysmenskyi Y. O. New provisions of criminal law of Ukraine on collaborative activities: discussion issues and attempt to solve them. *Juridical scientific and electronic journal*. 2022. No. 6. P. 356–360. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/79>.
9. Письменський Є. О. Суб'єкт колабораційної діяльності як елемент складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 111-1 КК України. *Науковий вісник Ужгородського національного Університету. Серія ПРАВО*. 2024. Вип. 86: ч. 4. С. 335–343. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/53-2.pdf>.
10. Хавронюк М. І. За пособництво державі-агресору – кримінальна відповідальність: науково-практичний коментар про зміни до Кримінального кодексу, прийняті під час воєнного стану. *Центр політико-правових реформ*. 2022. URL: <https://tinyurl.com/4jsrfek6>.
11. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 24.03.2026).

12. Павликівський В. І., Яценко А. М. Кримінальна відповідальність за різні прояви колабораціонізму: проблеми правозастосування. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2023. № 2 (29). С. 31–50. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/download/53/29>.

13. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та суміжні кримінальні правопорушення» від 20.07.2022 р. № 7570. URL: <https://itd.rada.gov.ua/4a7383eb-72b6-4c42-a8ab-544550467cae> (дата звернення: 24.03.2026).

Терещук Д.М.

«Міжнародне право», 2 курс

Київських національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

*Науковий керівник – к.ю.н., доцент, доцент кафедри
публічного та міжнародного права Чугаєвська А.В.*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕЗІНФОРМАЦІЮ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ

В умовах сучасних міжнародних конфліктів інформаційний простір набуває ознак самостійного середовища протидії, у якому поряд із класичними військовими засобами активно застосовуються інформаційні та психологічні операції. Особливо це проявляється в умовах повномасштабної агресії проти України, де інформаційні технології використовуються як інструмент впливу на суспільну свідомість, політичні процеси та систему державного управління.

Актуальність теми зумовлена тим, що дезінформація, пропаганда та інформаційні маніпуляції стали невід’ємною складовою гібридної війни. Вони спрямовані на викривлення реальності, формування панічних настроїв, зниження рівня довіри до державних інституцій, а також на підрив обороноздатності держави. Це не епізодична проблема, а системна загроза, що вимагає адекватної та ефективної правової відповіді.

Дезінформація у сучасному правовому та науковому розумінні є складним соціально-правовим явищем, яке охоплює навмисне поширення неправдивих, викривлених або частково неправдивих відомостей з метою введення в оману окремих осіб, груп або суспільства в цілому.

Вона може бути спрямована на підрив довіри до державних інститутів, посилення соціальної напруженості, створення панічних настроїв у суспільстві, дискредитацію національних збройних сил або навіть розпалювання міжнаціональної ворожнечі [3]. Наслідки такого впливу можуть бути катастрофічними: від економічних втрат і політичної дестабілізації до прямої загрози життю та здоров’ю громадян, як це продемонструвала пандемія COVID-19, коли дезінформація про вакцини коштувала тисяч життів [5].

У структурі інформаційної агресії дезінформація тісно пов’язана з такими явищами, як пропаганда, інформаційні операції та психологічний вплив. Пропаганда виступає системним інструментом поширення певних ідей, тоді як дезінформація є її конкретним змістовним наповненням.

Конституція України кожному гарантує право на свободу думки і слова [1]. Водночас, це право не є абсолютним і може бути обмежене в інтересах національної безпеки. У цьому контексті ключового значення набуває принцип пропорційності: втручання держави у свободу вираження поглядів повинно бути необхідним, обґрунтованим та мінімально достатнім для досягнення легітимної мети.

Водночас така фрагментарність породжує низку проблем.

По-перше, відсутність законодавчого визначення поняття «дезінформація» у кримінальному праві ускладнює однакове застосування норм.

По-друге, існує ризик надмірно широкого тлумачення відповідних положень, що може призвести до обмеження свободи слова.

Кримінальне законодавство України не містить єдиної узагальненої норми, яка прямо встановлювала б відповідальність за дезінформацію як окремий склад злочину. Водночас окремі прояви дезінформаційної діяльності охоплюються низкою положень Кримінального кодексу України.

Зокрема, відповідальність за виправдовування, визнання правомірною або заперечення збройної агресії передбачена ст. 436-2 КК України.

Також, важливе значення має стаття 436 Кримінального кодексу України, що передбачає відповідальність за пропаганду війни, яка включає публічні заклики до розв'язування агресивного збройного конфлікту та поширення відповідних матеріалів.

Крім того, криміналізованою є пропаганда тоталітарних режимів, стаття 436-1 Кримінального кодексу України, що проявляється у поширенні символіки та ідей, спрямованих на виправдання або популяризацію злочинних практик минулого, і може використовуватися як інструмент інформаційного впливу на суспільство.

Окрему групу становлять кримінальні правопорушення, пов'язані з розпалюванням національної, расової чи релігійної ворожнечі, стаття 161 Кримінального кодексу України, де дезінформація часто виступає засобом маніпуляції суспільною свідомістю та провокування конфліктів. Дії, спрямовані на перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України, можуть кваліфікуватися за ст. 114-1 КК України. Важливу роль у протидії інформаційній агресії відіграють також норми, що встановлюють відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України, зокрема державну зраду, колабораційну діяльність та інші форми сприяння державі-агресору, статті 109–114-2 Кримінального кодексу України, у межах яких поширення дезінформації може розглядатися як інструмент підривної діяльності. У випадках втручання в інформаційні системи застосовується ст. 361 КК України [2].

Багато держав усвідомили серйозність проблеми дезінформації та шукають шляхи її правового регулювання. Міжнародне право, зокрема Женевські конвенції та Додаткові протоколи до них, передбачає відповідальність за поширення неправдивої інформації під час збройних конфліктів, яка може спричинити серйозну шкоду цивільному населенню [4].

Однак, у мирний час підходи до криміналізації дезінформації відрізняються.

Європейський Союз активно розробляє стратегії боротьби з дезінформацією, але наразі не має єдиного кримінального законодавства з цього приводу. Країни-члени, такі як Франція, Німеччина, Латвія, приймають окремі закони, що передбачають відповідальність за поширення дезінформації, особливо у контексті виборчих кампаній або під час надзвичайних ситуацій [6].

Наприклад, у Німеччині діє закон про боротьбу з мовою ворожнечі в соціальних мережах, який передбачає значні штрафи за не видалення протиправного контенту, включаючи дезінформацію, що розпалює ненависть [9].

США в основному дотримуються принципу свободи слова, закріпленого в Першій поправці до Конституції, і рідко криміналізують дезінформацію, за винятком випадків, коли вона безпосередньо призводить до насильства або є шахрайством. Проте, питання відповідальності за поширення дезінформації, що становить загрозу національній безпеці, активно дискутується [8]. Канада має законодавство, що забороняє поширення неправдивої інформації, яка може завдати шкоди громадським інтересам, особливо у контексті тероризму або розпалювання ненависті [10].

Східноєвропейські країни, які мають досвід протидії російській пропаганді, є більш рішучими у криміналізації дезінформації. Наприклад, у Латвії та Литві існують положення, що передбачають відповідальність за поширення завідомо неправдивої інформації, яка загрожує національній безпеці або громадському порядку [11, 12]. Цей досвід свідчить про те,

що немає універсального підходу до криміналізації дезінформації, і кожна країна шукає баланс між свободою слова та необхідністю захисту національних інтересів.

Втім, спільним знаменником є усвідомлення того, що дезінформація, особливо в умовах інформаційної агресії, є серйозною загрозою, яка вимагає адекватної правової відповіді. Кримінальна відповідальність за дезінформацію є важливим елементом системи забезпечення інформаційної безпеки держави в умовах збройної агресії. Чинне законодавство України характеризується фрагментарністю правового регулювання інформаційних правопорушень, що ускладнює їх кваліфікацію та правозастосування.

Отже, наразі стоїть питання про необхідність розроблення такого правового механізму, який, з одного боку, дозволить ефективно протидіяти інформаційній агресії, а з іншого – не порушить фундаментальні принципи демократії та свободи слова. Чітке визначення "дезінформації" та критеріїв її суспільної небезпеки: Законодавчі положення повинні містити вичерпний перелік ознак, за якими інформація вважається дезінформацією, та чіткі критерії суспільної небезпеки, що виникла або могла виникнути внаслідок її поширення. Необхідно враховувати контекст поширення, потенційний вплив на громадськість, намір особи, що поширює інформацію, та обставини, за яких було скоєно діяння [7].

Література

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 01.05.2026).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 01.05.2026).
3. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 01.05.2026).
4. Женевські конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (дата звернення: 01.05.2026).
5. World Health Organization. Managing the COVID-19 infodemic: promoting healthy behaviours and mitigating the harm from misinformation and disinformation. URL: <https://www.who.int/news/item/23-09-2020-managing-the-covid-19-infodemic-promoting-healthy-behaviours-and-mitigating-the-harm-from-misinformation-and-disinformation> (дата звернення: 01.05.2026).
6. European Commission. A European approach to tackling disinformation. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/communication-tackling-online-disinformation-european-approach> (дата звернення: 01.05.2026).
7. Council of Europe. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи щодо боротьби з дезінформацією та забезпечення свободи вираження поглядів. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU22030> (дата звернення: 01.05.2026).
8. Settle in US. First Amendment Rights in the U.S. Law. URL: <https://www.settlein.us/uk/life-us/us-laws/us-law-first-amendment-rights> (дата звернення: 01.05.2026).
9. Netzwerkdurchsetzungsgesetz (NetzDG) : Act to Improve Enforcement of the Law in Social Networks (Germany), 2017. URL: https://www.bmjbv.de/SharedDocs/Downloads/DE/Gesetzgebung/RefE/NetzDG_engl.pdf (дата звернення: 01.05.2026).
10. Government of Canada. Criminal Code (R.S.C., 1985, c. C-46). URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/> (дата звернення: 01.05.2026).
11. Ministry of Justice of the Republic of Latvia. Clarification of amendments to the Criminal Law concerning deliberate dissemination of false information both in the public sphere and in the digital environment. URL: <https://www.tm.gov.lv/en/article/ministry-justice-republic-latvias-clarification-amendments-criminal-law-concerning-deliberate-dissemination-false-information-both-public-sphere-and-digital-environment> (дата звернення: 01.05.2026).
12. LRT (Lithuanian National Radio and Television). URL: <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1887143/lithuania-moves-to-criminalise-troll-farms> (дата звернення: 01.05.2026).

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОЛАБОРАЦІОНІЗМ В КРАЇНАХ ЄС

Актуальність питання кримінальної відповідальності за колабораціонізм у країнах Європейського Союзу зумовлена суттєвими трансформаціями безпекового середовища у Європі та світі, які відбуваються під впливом збройних конфліктів, гібридних загроз, інформаційних операцій та активізації діяльності іноземних спецслужб. Колабораціонізм як соціально-правове явище набуває нових форм прояву, зокрема через інформаційні технології економічну співпрацю з державою-агресором та участь у політичних або адміністративних структурах окупаційної влади.

У контексті сучасних подій в Україні дана проблема має особливе значення, оскільки потребує не лише ефективного національного правового регулювання, а й врахування досвіду держав Європейського Союзу, які мають тривалу історію протидії подібним загрозам. Дослідження цієї теми є важливим для забезпечення належного рівня національної безпеки, а також для гармонізації українського кримінального законодавства із європейськими стандартами.

У країнах Європейського Союзу відсутній єдиний підхід до нормативного визначення поняття колабораціонізму, що пояснюється історичними, політичними та правовими особливостями розвитку окремих держав. У більшості випадків термін «колабораціонізм» прямо не закріплений у кримінальному законодавстві, а відповідні діяння охоплюються ширшими категоріями злочинів проти держави. До таких, зокрема, належать державна зрада, шпигунство, надання допомоги іноземній державі, а також інші форми підривної діяльності. Такий підхід свідчить про те, що у правових системах країн ЄС колабораціонізм розглядається не як окремих склад злочину, а як сукупність різних форм протиправної поведінки, спрямованої проти національної безпеки. Водночас у деяких країнах, особливо тих, що мають досвід окупації, спостерігається тенденція до більш детального нормативного регулювання подібних діянь [1, с. 245-268].

У Франції кримінальна відповідальність за діяння, що мають ознаки колабораціонізму, передбачена у розділі Кримінального кодексу, присвяченому злочинам проти основоположних інтересів нації [2]. Зокрема, відповідно до статті 411-2 Кримінального кодексу Франції встановлюється відповідальність за передачу інформації іноземній державі, яка може завдати шкоди основним інтересам нації. Крім того, статті 411-3 та 411-4 передбачають відповідальність за співпрацю з іноземною державою та участь у діяльності, спрямованій на підриив обороноздатності країни [2]. Важливою особливістю французького підходу є акцент на наслідках діяння та його впливі на національну безпеку, що обумовлює суворість санкцій, включаючи довічне позбавлення волі.

У Німеччині відповідні норми містяться у Кримінальному кодексі (Strafgesetzbuch) [7]. Зокрема, §94 передбачає відповідальність за державну зраду, включаючи передачу державної таємниці іноземній державі, а §99 встановлює відповідальність за шпигунську діяльність на користь іноземної держави. Також §97 охоплює розголошення державної таємниці, а §100 — підготовчі дії, пов'язані зі шпигунством [7]. Німецький підхід характеризується високим рівнем деталізації складів злочинів, що забезпечує правову визначеність і ефективність правозастосування.

У Польщі кримінальний кодекс встановлює відповідальність за державну зраду та шпигунство, зокрема відповідно до статті 127, яка передбачає відповідальність за посягання на незалежність або територіальну цілісність держави, та статті 130, що регламентує

шпигунство, включаючи участь у діяльності іноземної розвідки. Важливою особливістю є положення частини 3 статті 130, яке передбачає відповідальність за підготовчі дії до шпигунства, що дозволяє державі реагувати на загрози ще на ранніх стадіях їх виникнення [8].

У країнах Балтії, зокрема у Литві [6], Латвії [5] та Естонії [4], кримінальне законодавство є більш деталізованим у частині протидії колабораціонізму. Так, у Литві стаття 118 Кримінального кодексу передбачає відповідальність за співпрацю з іноземною державою, яка діє проти Литовської Республіки, а стаття 119-за шпигунство. У Латвії стаття 81 Кримінального закону встановлює відповідальність за державну зраду, включаючи допомогу іноземній державі у діяльності проти Латвії. В Естонії відповідні положення містяться у §232 Кримінального кодексу, який передбачає відповідальність за державну зраду, та §234, що регулює шпигунство. У цих державах також передбачена відповідальність за участь у діяльності окупаційних адміністрацій та інші форми співпраці з державою-агресором, включаючи інформаційну підтримку.

Аналіз законодавства країн Європейського Союзу дозволяє виділити низку спільних характеристик кримінальної відповідальності за діяння, пов'язані з колабораціонізмом. Насамперед це віднесення таких діянь до категорії злочинів проти держави та національної безпеки, що обумовлює їх підвищену суспільну небезпечність.

Крім того, спільною рисою є широкий підхід до визначення форм співпраці з іноземною державою. Законодавство більшості країн охоплює не лише військову чи розвідувальну діяльність, а й економічну, політичну та інформаційну взаємодію. Ще однією спільною рисою є орієнтація на превентивність кримінально-правового впливу, що проявляється у криміналізації підготовчих дій або змови з метою вчинення відповідних злочинів [9, с. 112-135].

Попри наявність спільних рис, підходи до криміналізації колабораціонізму у країнах Європейського Союзу мають і суттєві відмінності. Насамперед це стосується рівня деталізації кримінально-правових норм. У країнах Західної Європи, таких як Франція та Німеччина, законодавство більшою мірою зосереджене на класичних формах державної зради та шпигунства, без виділення колабораціонізму як окремого складу злочину.

Натомість у країнах Центрально-Східної Європи та Балтії спостерігається тенденція до більш широкого розуміння колабораціонізму, що включає не лише військову чи розвідувальну діяльність, а й інформаційну підтримку агресора, участь у діяльності окупаційних адміністрацій та інші форми співпраці.

На відміну від більшості країн Європейського Союзу, в Україні колабораціонізм прямо криміналізований як окремий склад злочину. Зокрема, у Кримінальному кодексі України передбачена стаття 111-1, яка встановлює відповідальність за колабораційну діяльність [10].

Українське законодавство визначає різні форми колабораціонізму, серед яких: публічне заперечення збройної агресії, добровільне зайняття посад у незаконних органах влади, передача матеріальних ресурсів державі-агресору, а також інші форми співпраці з окупаційною владою. Такий підхід є більш деталізованим порівняно з більшістю країн ЄС і обумовлений реальними умовами воєнного стану та необхідністю оперативного реагування на загрози національній безпеці. Водночас українська модель у певній мірі наближена до підходів країн Балтії, які також мають досвід протидії окупаційним режимам. Це свідчить про формування спільної регіональної тенденції до розширення криміналізації діянь, пов'язаних із співпрацею з державою-агресором [3, 10]

Отже, проведені дослідження дає підстави стверджувати, що кримінальна відповідальність за колабораціонізм у країнах Європейського Союзу не має єдиного нормативного оформлення, проте реалізується через систему злочинів проти національної безпеки, зокрема державної зради та шпигунства. Такий підхід забезпечує гнучкість правового регулювання та дозволяє охоплювати широкий спектр суспільно небезпечних діянь, пов'язаних зі співпрацею з іноземною державою.

Українська модель криміналізації колабораційної діяльності, незважаючи на її розгорнутість та оперативне запровадження в умовах воєнного стану, не може вважатися

повною мірою адаптованою до сучасних викликів, оскільки на практиці виникають суттєві проблеми правозастосування, зокрема щодо правильної кваліфікації діянь та їх відмежування від суміжних складів злочинів, таких як державна зрада чи пособництво державі-агресору.

У цьому контексті досвід країн Європейського Союзу є важливим орієнтиром для реформування національного законодавства. Зокрема, доцільним є використання підходів щодо чіткої систематизації кримінально-правових норм, удосконалення механізмів відмежування складів злочинів, а також підвищення стандартів юридичної визначеності. Важливим напрямом є також забезпечення балансу між ефективним захистом національної безпеки та дотриманням прав і свобод людини, що є характерним для правових систем держав ЄС.

Подальше дослідження практики країн Європейського Союзу може сприяти вдосконаленню чинного кримінального законодавства України у сфері протидії колабораційній діяльності, зокрема шляхом імплементації найбільш ефективних правових механізмів та усунення існуючих прогалин і колізій.

Література

1. Ambos K. European Criminal Law. Cambridge : Cambridge University Press, 2018. 680 p.
2. Code pénal (France). URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006070719/> (дата звернення: 29.04.2026).
3. Constitution of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 29.04.2026).
4. Criminal Code of the Republic of Estonia. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/521032023002/consolide> (дата звернення: 29.04.2026).
5. Criminal Code of the Republic of Latvia. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/88966-the-criminal-law> (дата звернення: 29.04.2026).
6. Criminal Code of the Republic of Lithuania. URL: <https://e-seimas.lrs.lt> (дата звернення: 29.04.2026).
7. German Criminal Code (Strafgesetzbuch). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (дата звернення: 29.04.2026).
8. Kodeks karny (Poland). URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970880553> (дата звернення: 29.04.2026).
9. Sieber U. National Criminal Law in a Comparative Legal Context. Berlin : Duncker & Humblot, 2019. 450 p.
10. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 29.04.2026).

Іляшишена В.Р.

«Міжнародне право», 2 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.е.н., доцент, доцент кафедри

публічного та міжнародного права Чугаєвська А.В.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

З початку повномасштабного вторгнення РФ постала низка питань стосовно кваліфікації співпраці громадян України з державою-агресором. Верховною Радою України було прийнято Закон від 03.03.2022 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність», зокрема Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 111-1, яка встановлює кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність [1]. За даними Офісу Генерального прокурора станом на 25 лютого 2025 р. було зареєстровано 20 960 злочинів проти національної безпеки,

серед яких майже 9.5 тис. злочинів – колабораційна діяльність [2]. Науковці, такі як Д. Терещенко стверджують, що законодавство не містить єдиного визначення цього терміну, водночас Кримінальний кодекс містить низку вичерпних критеріїв, за якими дії суб'єктів можуть бути кваліфіковані, як колабораціонізм [с. 10, 3].

Родовим об'єктом є злочини проти основ національної безпеки України [4]. Відповідно до ст. 111-1, об'єктивною стороною кримінального правопорушення є діяння у формах, які можна поділити на декілька груп залежно від характеру діяння. До інформаційних форм належать публічне заперечення збройної агресії РФ проти України та глорифікація учасників збройної агресії: ч. 1 ст. 111-1. До адміністративно-управлінських форм відносять добровільне зайняття посад в окупаційних органах влади, у тому числі виконання організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій ч. 5 ст. 111-1, а також участь у незаконних судових чи правоохоронних органах ч. 7 ст. 111-1. Окрему групу становлять дії, пов'язані з матеріальною та організаційною підтримкою Агресора, зокрема передача матеріальних ресурсів незаконним збройним формуванням ч. 2, ч. 4 ст. 111-1 та здійснення пропагандистської діяльності в її інтересах ч. 3, ч. 6 ст. 111-1. Суспільно небезпечною формою також є безпосередня участь у збройних формуваннях держави-агресора ч. 7 ст. 111-1. Кваліфікований склад міститься в ч. 8 ст. 111-1, що полягає у вчиненні особою дій, передбачених у ч. 5-7, що призвели до загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків. У примітці до статті вказується, що тяжкими наслідками вважається шкода, що в одну тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян [4].

Варто звернути увагу на розмежування ч. 1 ст. 436-2 КК «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників», що містить чотири форми об'єктивної сторони, однією з яких є заперечення збройної агресії Російської Федерації, за допомогою використання, об'єкта посягання, а саме мир, безпека людства і міжнародний правопорядок [4; 5]. Ч. 4 ст. 111-1 КК потребує розмежування зі ст. 111-2 КК «Пособництво державі-агресору», якщо в першому випадку особа передає ті ресурси, які належать їй, то в другому об'єктивною стороною будуть активні дії в збиранні та акумулюванні таких ресурсів [5]. Кваліфікований склад міститься у ч. 8, а саме дії чи прийняття рішень, які призвели до загибелі людей, або настання інших тяжких наслідків. У примітці до статті вказується, що тяжкими наслідками вважається шкода, що в одну тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян [4].

Суб'єктом ст. 111-1 КК є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку, а в ч. 5 та 7 передбачений спеціальний суб'єкт у вигляді службової особи. Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом (особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачає їх наслідки та бажає їх настання) за відсутності примусу [4].

Основними покараннями, які передбачає санкція є позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, штраф, виправні роботи та позбавлення волі. Додатковим покаранням може бути конфіскація майна [4].

У постанові ККС ВС у справі №383/426/23 від 03.12.2024 залишив без змін апеляційну скаргу щодо рішення нижчих інстанцій, де Особу було засуджено за ч. 5 ст. 111-1 КК до покарання у виді позбавлення волі на строк 6 років з позбавленням права обіймати певні посади в органах державної влади та/або місцевого самоврядування або органах, що надають публічні послуги, в тому числі посади пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій, на строк 15 років та з конфіскацією її майна [6].

Разом із тим, судова практика застосування цієї норми виявляє низку проблем, пов'язаних із тлумаченням окремих її положень, що потребує подальшого наукового осмислення та вдосконалення законодавства.

Наприклад, у справі № 183/8535/22 від 20.01.2026 Верховний Суд скасував рішення суддів попередніх інстанцій через відсутність конкретизації форми колабораційної діяльності, що здійснювалася суб'єктом [7]. Суд інкримінував особі ч. 6 ст. 111-1, зокрема, не звернувши уваги на примітки 2, 3 до статті, які розтлумачували положення вказані в диспозиції. У

провадженні № 638/18926/23 від 01.12.2025 суди встановили, що суб'єкт активно взаємодівав із представниками військових формувань держави-агресора, організовував роботу на території населеного пункту та фактично здійснював контролюючі функції, хоча сторона захисту стверджувала на виконанні гуманітарній меті особи [8].

Норми Женевської конвенції 1949 р. про «Захист цивільного населення під час війни» не передбачають автоматичної кримінальної відповідальності для цивільного населення лише за факт взаємодії з окупаційною владою [9]. Окупаційна держава здійснює фактичний контроль над територією, що об'єктивно змушує населення вступати у певні правовідносини з окупаційною адміністрацією. Тому ключовим є розмежування добровільної співпраці і вимушеної поведінки, зумовленої необхідністю виживання. ЄСПЛ у справі **“Vasiliauskas v. Lithuania” (2015)** наголошує на необхідності достатньої чіткості кримінальної норми та передбачуваності для особи. Її застосування повинно відповідати принципу *nullum crimen, nulla poena sine lege* [10]. Аналогічну позицію висловлює суддя Н. Антонюк, вказуючи на обов'язок судів з'ясовувати чи спрямована діяльність особи на фактичне забезпечення функціонування окупаційної адміністрації [5].

Вартим уваги є рішення Верховного Суду у провадженні № 766/12766/23, де вказується, що зайняття посади керівника закладу освіти саме по собі не утворює складу злочину, передбаченого ч. 5 ст. 111-1 КК України [11]. Суд підкреслив, що заклад освіти не є органом влади, а його керівник не здійснює владних управлінських повноважень у сфері публічного управління.

Отже, запровадження кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність стало своєчасною реакцією держави на виклики, спричинені збройною агресією проти України, та важливим інструментом захисту національної безпеки. Аналіз положень кримінального законодавства свідчить про комплексний характер правового регулювання, яке охоплює різні форми співпраці з державою-агресором – від інформаційної підтримки до участі в окупаційних адміністраціях і збройних формуваннях.

Література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20> (дата звернення: 25.04.2026).
2. Офіс Генерального прокурора України. Загальні відомості про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та результати їх досудового розслідування за 2025 рік. URL: <https://surl.li/skiszh> (дата звернення: 25.04.2026).
3. Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму в період воєнного стану : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., 09 серп. 2024 р. Київ, 2024. 287 с. URL: file:///C:/Users/48534/Downloads/_5_1.pdf
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
5. Як розмежовувати колабораційну діяльність і суміжні склади кримінальних правопорушень // Верховний Суд України. URL: <https://surl.li/bhrmxk> (дата звернення: 25.04.2026).
6. Постанова Верховного Суду України від 03.12.2024 р. у справі № 383/426/23 (провадження № 51-1940км24). URL: <https://surl.li/ekgnsh> (дата звернення: 25.04.2026).
7. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 20.01.2026 у справі № 183/8535/22 (провадження № 51-4231км24) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133828713>
8. Постанова Верховного Суду України від 03.07.2025 р. у справі № 638/18926/23 (провадження № 51-714км25). URL: <https://surl.li/gnigvy> (дата звернення: 25.04.2026).
9. Женевські конвенції про захист жертв війни від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151 (дата звернення: 25.04.2026).
10. CASE OF VASILIAUSKAS V. LITHUANIA (Application no. 35343/05), Judgment of the Grand Chamber of the European Court of Human Rights of 17 May 2010. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158290> (date of access: 25.04.2026).
11. Постанова Верховного Суду України від 25.02.2026 р. у справі № 766/12766/23 (провадження № 51-4057 км 25). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C032600> (дата звернення: 25.04.2026).

ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ І КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ

Проблема меж обмеження прав людини в умовах надзвичайних правових режимів є однією з ключових у сучасному кримінальному праві, оскільки саме в кризових ситуаціях держава отримує розширені повноваження, які можуть істотно впливати на обсяг і зміст основоположних прав і свобод. В умовах воєнного стану чи надзвичайного стану виникає необхідність балансування між забезпеченням національної безпеки та дотриманням прав людини, що знаходить своє відображення як у національному законодавстві, так і в міжнародно-правових актах [1]. У порівняльному аспекті слід зазначити, що різні держави по-різному підходять до цього балансу: наприклад, у країнах Європейського Союзу обмеження прав супроводжується більш розвиненими механізмами судового контролю, тоді як у деяких державах із менш усталеними демократичними інститутами спостерігається тенденція до розширення дискреційних повноважень органів влади.

Основоположною міжнародною нормою, яка визначає допустимість обмеження прав людини, є положення Європейська конвенція з прав людини, зокрема стаття 15, яка дозволяє державам відступати від своїх зобов'язань у разі війни чи іншої суспільної небезпеки, що загрожує життю нації. Водночас такі відступи повинні бути строго необхідними за обставин, не суперечити іншим міжнародним зобов'язанням держави та не стосуватися прав, які є абсолютними (наприклад, заборона катувань, рабства, покарання без закону) [2]. Аналогічні положення містяться у Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, який також передбачає можливість дерогації, але встановлює чіткі межі та вимоги до таких обмежень [3]. У порівнянні цих двох актів можна відзначити, що Конвенція більш деталізована через практику її застосування, тоді як Пакт має ширший універсальний характер і застосовується глобально, що іноді ускладнює його однакове тлумачення в різних правових системах.

У кримінально-правовому аспекті межі обмеження прав людини проявляються передусім у сфері кримінальної відповідальності, застосування примусових заходів та діяльності правоохоронних органів. В умовах надзвичайних правових режимів можуть розширюватися повноваження органів досудового розслідування, зокрема щодо затримання осіб, проведення обшуків, негласних слідчих (розшукових) дій, що потенційно створює ризики порушення права на свободу та особисту недоторканність, права на приватність та справедливий суд [4]. У порівняльному плані, наприклад, у Великій Британії та Франції під час надзвичайних режимів запроваджувалися розширені повноваження поліції, однак вони супроводжувалися обов'язковим парламентським і судовим контролем, що зменшує ризик зловживань.

Водночас кримінальне право встановлює певні гарантії, зокрема принцип законності (*nullum crimen sine lege*), який забороняє притягнення до кримінальної відповідальності за діяння, що не були передбачені законом на момент їх вчинення, навіть в умовах надзвичайного стану [5]. У порівнянні з деякими правовими системами, де допускається ретроактивність у виняткових випадках (наприклад, післявоєнні трибунали), сучасне європейське право чітко дотримується цього принципу як фундаментальної гарантії.

Особливе значення має принцип пропорційності, який вимагає, щоб будь-яке обмеження прав людини було адекватним, необхідним і співмірним із легітимною метою. У кримінальному праві це означає, що навіть у період воєнного стану покарання, запобіжні заходи та інші заходи кримінально-правового впливу не можуть бути надмірними або свавільними [6]. У практиці різних держав спостерігається різний рівень дотримання цього

принципу: у країнах із розвинутою судовою системою суди активно перевіряють пропорційність обмежень, тоді як у державах із слабшими інституціями цей принцип може застосовуватися формально.

На національному рівні правове регулювання меж обмеження прав людини в Україні закріплено, зокрема, у Конституція України, яка в статті 64 передбачає можливість обмеження окремих прав і свобод в умовах воєнного або надзвичайного стану із зазначенням строку дії таких обмежень. Водночас Конституція визначає перелік прав, які не можуть бути обмежені за жодних обставин (право на життя, заборона катувань, право на правову допомогу тощо), що створює фундаментальні межі для кримінально-правового втручання [7]. У порівнянні з конституціями інших держав, українська модель є достатньо деталізованою і чітко визначає межі дерогації, що відповідає європейським стандартам.

Важливу роль також відіграють положення Кримінальний кодекс України та Кримінальний процесуальний кодекс України, які регламентують підстави та порядок притягнення до відповідальності, застосування запобіжних заходів і проведення процесуальних дій навіть в умовах особливих правових режимів [8, 9]. У порівняльному аспекті слід зазначити, що український кримінальний процес загалом відповідає європейській континентальній моделі, однак у період воєнного стану допускає певні спрощення процедур, що потребує особливої уваги з боку судів.

Слід також враховувати практику Європейський суд з прав людини, який неодноразово підкреслював, що дерогація не означає повної свободи дій держави. Суд застосовує критерії «нагальної суспільної потреби» та «пропорційності», оцінюючи, чи не виходять заходи держави за межі необхідного. У своїх рішеннях суд наголошує, що навіть в умовах боротьби з тероризмом або під час війни держава повинна забезпечувати мінімальні процесуальні гарантії, включаючи право на захист і доступ до суду [10]. У порівнянні з національними судами, ЄСПЛ виступає наднаціональним механізмом контролю, який забезпечує уніфіковане тлумачення стандартів прав людини.

Таким чином, межі обмеження прав людини в умовах надзвичайних правових режимів у кримінальному праві визначаються комплексом міжнародних і національних норм, які встановлюють як можливість тимчасового звуження прав, так і чіткі гарантії їх недоторканності. Порівняльний аналіз свідчить, що ефективність таких обмежень безпосередньо залежить від рівня розвитку правової системи, незалежності судів і наявності механізмів контролю. Ключовими критеріями залишаються законність, необхідність, пропорційність і недискримінаційність, а також збереження ядра невід'ємних прав. Недотримання цих меж може призвести до зловживань з боку держави та порушення міжнародних зобов'язань, що, у свою чергу, тягне юридичну відповідальність і підриває довіру до правової системи в цілому [11].

Література

1. Права людини у міжнародному праві : підручник / за заг. ред. канд. юрид. наук, доцента А. В. Войціховського; [Бакумов О. С., Варунц Л. Д., Войціховський А. В., Гудзь Т. І. та ін.]; передм. А. В. Войціховський. Харків : ООО «Планета-Принт», 2021. 404 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3FMB_Pravo/Prava-lyudyny-v-mizhnar.-pravi-2021-svatyy.pdf
2. Конвенція про захист прав і основних свобод людини, ст. 15. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/en/ed19900101
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, ст. 4. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
4. Кримінальний процес: підручник / [Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. П. Письменний та ін.]; за заг. ред. Д. П. Письменного, Л. Д. Удалової, М. А. Погорецького, С. С. Чернявського. Київ: «Центр учбової літератури», 2022. 780 с. URL: https://www.navs.edu.ua/files/kafedru/kkp/2022/krym_protses_2022_pidr.pdf
5. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.]; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ.

Харків, 2020. 428 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3FMB_Pravo/Kryminalne-pravo-Ukrainy_Zahalna-chastyna_pidruchnyk_KhNUVS_2020.pdf

6. Guide on Article 15 of the European Convention on Human Rights – Derogation in Time of Emergency. URL: <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselawcomp/echr/2020/123517>

7. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Ст. 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 30.04.2026).

8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

9. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2341-14#Text>

10. Посібник із застосування європейської конвенції з прав людини під час надзвичайної ситуації (кримінальне судочинство). URL: <https://lnk.ua/flh3sCu77>

11. Шамрай В.В., Головка К.В. Міжнародні стандарти прав людини в умовах надзвичайного стану. *Правова позиція*. 2025. № 2 (47). С. 121 – 125. URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2025/2/24.pdf>

Михеєнко О. В.

«Право», 3 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.ю.н., доцент, професор кафедри

публічного та міжнародного права Рощина І. О.

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Проблематика перевищення влади або службових повноважень працівниками правоохоронних органів має конституційно-правовий характер, оскільки відповідно до ст. 19 Конституції України органи державної влади та їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачений законом, а також забезпечувати дотримання прав і свобод людини як найвищої соціальної цінності [1].

Кримінально-правову основу відповідальності становить ст. 365 Кримінального кодексу України, яка передбачає кримінальну відповідальність за умисне перевищення службових повноважень, тобто вчинення дій, що явно виходять за межі компетенції службової особи та спричиняють істотну шкоду охоронюваним законом правам і інтересам [2].

Суб'єктивна сторона цього кримінального правопорушення відповідно до конструкції ст. 365 КК України характеризується виключно умисною формою вини, що передбачає усвідомлення службовою особою меж своїх повноважень та їх свідоме перевищення [2].

Загальні засади кримінального провадження визначені у ст. 7 КПК України, серед яких ключове значення мають законність, верховенство права, презумпція невинуватості та забезпечення права на захист [3]. Початок досудового розслідування регламентується ст. 214 КПК України, відповідно до якої слідчий або прокурор зобов'язані невідкладно внести відомості до ЄРДР після отримання заяви або повідомлення про кримінальне правопорушення [3].

Проведення слідчих (розшукових) дій регламентується ст. 223 КПК України, яка визначає вимогу їх оперативності та належної процесуальної форми [3]. У справах цієї категорії першочергово проводяться огляд місця події та допити потерпілих. Наукові дослідження Валентини Конової та Сергія Русанівського підкреслюють, що розслідування ускладнюється професійною обізнаністю фігурантів про методи роботи слідства та конфліктом інтересів у межах системи правопорядку [5, с. 20; 7, с. 1].

Для нейтралізації такої протидії тактика розслідування має включати проведення обшуків та виїмки документів (посадових інструкцій, журналів виїзду ГРПП, наказів про закріплення зброї) одночасно за місцем служби та проживання всіх причетних осіб для запобігання

знищенню доказів чи узгодженню версій. Пріоритетне значення має проведення аудіо- та відеоконтролю особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. Судячи з практики, саме результати НСРД часто є ключовими для доказування суб'єктивної сторони – прямого умислу та усвідомлення особою незаконності своїх дій.

Доказування у кримінальному провадженні здійснюється відповідно до положень ст. 91 та ст. 84 КПК України, які визначають предмет доказування, поняття доказів і їх процесуальні джерела [3]. У провадженнях за ознаками ч. 2 ст. 365 КК України особливого значення набуває використання спеціальних знань, оскільки встановлення факту перевищення влади часто потребує об'єктивної реконструкції подій та оцінки наслідків застосування сили [2].

Грунтуючись на практиці, важливо зазначити, що судово-медична експертиза застосовується для встановлення характеру, локалізації та механізму утворення тілесних ушкоджень у потерпілого, що має ключове значення для перевірки версій щодо правомірності застосування сили, зокрема тверджень про «необхідну оборону» або «опір». Балістична та трасологічна експертизи застосовуються у випадках використання зброї або спеціальних засобів і спрямовані на встановлення механізму їх застосування, дистанції та умов використання, що дозволяє перевірити пропорційність дій службової особи реальній ситуації

Важливу роль у формуванні якісної доказової бази відіграє правильне встановлення меж службових повноважень, що є ключовою ознакою складу злочину за ст. 365 КК України, а також чітке розмежування умисних дій від необережних правопорушень, передбачених іншими нормами кримінального закону [2]. У цьому контексті наукові підходи, зокрема позиції Микола Хавронюк, підкреслюють значення правильної оцінки форми вини та характеру перевищення повноважень для належної кримінально-правової кваліфікації [6, с. 17].

Завершення досудового розслідування здійснюється відповідно до ст. 283 КПК України, яка передбачає направлення обвинувального акта до суду за наявності достатніх доказів винуватості особи [3]. Підслідність таких злочинів згідно зі ст. 216 КПК України належить Державному бюро розслідувань [3]. Важливим є врахування позиції Верховного Суду (справа № 686/8501/21), згідно з якою «явний вихід за межі повноважень» має бути очевидним, тобто таким, що виходить за межі будь-яких наданих законом прав у конкретній ситуації [4].

Підсумовуючи результати дослідження, можна констатувати, що ефективність розслідування перевищення повноважень правоохоронцями прямо залежить від здатності слідчих органів ДБР нейтралізувати специфічні виклики, притаманні цій категорії справ. Головним бар'єром для правосуддя залишається «корпоративна солідарність» фігурантів та їхня висока професійна обізнаність у методах роботи слідства, що вимагає особливого підходу до тактики розслідування. Для нейтралізації цього чинника критично важливим є негайний початок провадження згідно зі ст. 214 КПК України та проведення одночасних обшуків за місцем служби й проживання всіх причетних осіб, оскільки це дозволяє запобігти знищенню доказів, таких як посадові інструкції та журнали, а також унеможлиблює узгодження неправдивих версій.

З огляду на те, що суб'єктивна сторона злочину за ст. 365 КК України характеризується виключно умисною формою вини, ключове значення для доказування набуває пріоритетне використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій. Саме аудіо- та відеоконтроль особи часто стають єдиним об'єктивним джерелом підтвердження того, що службова особа свідомо виходила за межі своєї компетенції та усвідомлювала незаконність своїх дій. Крім того, для встановлення істини необхідно активно залучати комплексні медико-балістичні експертизи, які дозволяють не лише реконструювати події, а й науково обґрунтовано спростувати твердження про «необхідну оборону» чи «опір», перевіряючи пропорційність застосованої сили реальній ситуації. Важливим орієнтиром для мінімізації суб'єктивізму при оцінці дій правоохоронців має стати послідовне врахування позиції Верховного Суду щодо критерію «явного виходу за межі повноважень», який має бути очевидним у конкретній ситуації. Спираючись на науковий підхід М. І. Хавронюка, стратегічним напрямом є забезпечення того, щоб відповідальність ґрунтувалася на чіткому дотриманні меж

повноважень, визначених ст. 19 Конституції України, у обов'язковому поєднанні з настанням істотної шкоди. Таким чином, лише системна комбінація оперативної тактики, широкого застосування НСРД та глибокого експертного аналізу дозволяє забезпечити об'єктивність досудового розслідування та реалізацію права на справедливий суд.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
4. Постанова Верховного Суду від 28.10.2025 у справі № 686/8501/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>
5. Кононова В. В. Криміналістичні рекомендації щодо розслідування протиправних дій, які вчиняються працівниками правоохоронних органів щодо винних (підозрюваних) та невинних осіб із використанням службового становища. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2023. № 17. С. 20-24.
6. Хавронюк М. І. Питання кримінальної відповідальності за зловживання службовими повноваженнями. *Кримінально-правова протидія корупції у воєнній та повоєнній Україні*: матеріали міжнародної наукової конференції (м. Харків, 24 листопада 2023 р.). Харків : Право, 2024. С. 12–20.
7. Русанівський С. В. Протидія розслідуванню перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу із застосуванням зброї чи спеціальних засобів та засоби її подолання. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 11. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15512765>

Зеленцов А.О.

«Право», 3 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к. держ. упр., доцент кафедри

публічного та міжнародного права Ємельянов В.Р.

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ НЕОДНОЗНАЧНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ СУДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ ТА ВАКС У КОНТЕКСТІ ІНСТИТУТУ УКЛАДЕННЯ УГОДИ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ

Інститут укладення угод у кримінальному провадженні вперше був запроваджений в Україні у 2012 році, разом із прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу, де був запроваджений відповідний інститут.

Цей інститут був оновлений 01 листопада 2024 року, колу були внесені відповідні зміни у Кримінальний кодекс України, які регламентували механізм укладення угоди про визнання винуватості у корупційних правопорушеннях або правопорушеннях пов'язаних з корупцією.

Вважаємо за необхідне охарактеризувати різницю між кримінальними корупційними правопорушеннями, та кримінальними правопорушеннями пов'язаними з корупцією.

Відповідно до абз. 5, 11 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» [1], корупційне правопорушення – діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну,

дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність. Правопорушення, пов'язане з корупцією – діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність.

Вичерпний перелік корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень пов'язаних з корупцією встановлює примітка до ст. 45 Кримінального кодексу України [2], відповідно до якої корупційними кримінальними правопорушеннями вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 Кримінального кодексу України, а кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, кримінальні правопорушення, передбачені статтями 366-2, 366-3 цього Кодексу.

Не дивлячись на запровадження в Україні інституту угоди про визнання винуватості в корупційних правопорушеннях та правопорушеннях пов'язаних з корупцією, судова практика з застосування цих норм відрізняється у судах загальної юрисдикції та Вищому антикорупційному суді.

Вивчення судової практики Вищого антикорупційного суду свідчить про активне застосування практики укладення угод про визнання винуватості в корупційних правопорушеннях та правопорушеннях пов'язаних з корупцією. Відповідно до офіційної звіту Голови Вищого антикорупційного суду Віри Михайленко, за 2025 – 2026 роки [3], за 2025 рік Вищий антикорупційний суд ухвалив 109 вироків, 72 з яких є вирокami на підставі угод про визнання винуватості.

Вищенаведене підтверджує й аналіз судової практики за останні місяці. У Єдиному державному реєстрі судових рішень за останні 2 роки відсутні будь які рішення Вищого антикорупційного суду в якому суд відмовляє у затвердженні угоди. Так, угоди були затвердженні у вирокy від 15.04.2026 по справі № 991/3042/26 [7], вирокy від 09.04.2026 по справі № 991/3139/26 [8], вирокy від 02.04.2026 по справі № 991/10394/25 [9].

В усіх наведених справах мотиви суддів є схожими. Вищий антикорупційний суд у мотивувальній частині, посилався як на підставу затвердження угоди на її відповідність вимогам закону та інтересам суспільства, які полягають у забезпеченні можливості справедливого та в розумні строки найскорішого вирішення кримінального провадження при мінімальних витратах державних ресурсів, а також у зменшенні навантаження на органи прокуратури та суди, а також на «стимулюючий ефект» для інших правопорушників в подальшому.

При цьому категорія інтереси суспільства є доволі абстрактним поняттям та розкривається з огляду на таке: воно не має визначення в законодавстві, наявний лише припис в Кримінально процесуальному кодексі України, згідно якому при укладенні угоди про визнання винуватості, прокурор зобов'язаний врахувати обставини стосовно наявності суспільного інтересу в забезпеченні швидшого досудового розслідування і судового провадження, викритті більшої кількості кримінальних правопорушень, а також наявність суспільного інтересу в забезпеченні швидшого досудового розслідування і судового провадження, викритті більшої кількості кримінальних правопорушень.

Поняття «суспільний інтерес» більш детально розкриває Вищий антикорупційний суд, в окремій думці судді від 05.07.2024 по справі № 760/14676/19 [4], суддя зазначає, що інтереси суспільства або суспільні (публічні) інтереси є оціночним поняттям, яке охоплює чітко не визначене широке коло законних інтересів та інтересів, що ґрунтуються на моральних засадах, які складають певну сукупність важливих для значної кількості фізичних і юридичних осіб приватних інтересів, що не піддаються однозначному визначенню (є невизначеним інтересом, оскільки не має конкретного суб'єкта з визначеною правосуб'єктністю та безпосередньою можливістю реалізувати свої процесуальні права у певній адміністративній процедурі або у

спорі, що розглядається у суді). Наявність такого інтересу є предметом самостійної оцінки суду у кожному конкретному випадку.

В цей час застосування цього інституту судами загальної юрисдикції відрізняється від підходу Вищого антикорупційного суду. Аналіз судової практики за останні роки, свідчить про значну більшу кількість відмов у затвердженні угоди.

Наприклад в ухвалі Шевченківського районного суду міста Києва від 26.02.2026 по справі № 761/49339/25 [6], суд відмовив в укладенні угоди про визнання винуватості в скоєнні правопорушень передбачених ч. 5 ст. 191 ст. 28 ч. 2 ст. 366 КК України, посилаючись на те що узгоджена сторонами міра покарання, а саме застосування положень ст. 69 КК України, призначення особі покарання у вигляді 5 років позбавлення волі, тобто встановлення строку покарання меншого за мінімально передбачений за ч. 5 ст. 191 КК України, та звільнення його від відбування основного покарання з випробуванням, не відповідає тяжкості вчиненого та особі обвинуваченого. Посилався суд на відсутність в угоді вказівок прокурора на можливість обвинуваченого виправитись без відбування покарання, на той факт що все сприяння обвинуваченого в розкритті обставин справи було виключно в визнанні ним вини.

В ухвалі Приморського районного суду міста Одеси від 07.04.2026 по справі № 522/14154/25 [5], суд відмовляючи в затвердженні угоди про визнання винуватості в скоєнні кримінального правопорушення передбаченого ч. 2 ст. 269-2 КК України, посилався на пряму заборону затвердження угоди про визнання винуватості, встановлену ст. 45 КК України. Як зазначив суд в мотивувальній частині: «Неможливість затвердити угоду про визнання винуватості обґрунтовується тим, що на це є пряма заборона в указаних нормах закону, оскільки згідно з приміткою до ст. 45 КК України, кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 369-2 цього Кодексу, є корупційним кримінальним правопорушенням. Вказана норма кримінального закону встановлює заборону на затвердження угод між прокурором та особами, які вчинили корупційний злочин, є загальною нормою та не містить винятків.»

Фактично таке рішення Приморського районного суду міста Одеси унеможливорює можливість укладення угоди зі слідством у будь-якому провадженні з кримінальних корупційних правопорушень, або правопорушень пов'язаних з корупцією. Це суперечить практиці як Вищого антикорупційного суду, так і вагомої частини судів загальної юрисдикції.

Загалом аналіз багатьох інших судових рішень судів загальної юрисдикції, свідчить про періодичну відмову судів у затвердженні угоди про визнання винуватості, через визнання призначеної міри покарання недостатньою для виправлення особи. Іноді суди, як в наведеному вище рішенні прямо посилаються на неможливість укладення угоди про визнання винуватості у корупційних правопорушеннях або правопорушеннях пов'язаних з корупцією, частою причиною відмови є порушення балансу між інтересами суспільства та завданнями кримінального провадження.

На нашу думку наразі наявна проблема різного підходу судів до затвердження угоди про визнання винуватості у корупційних справах. Вищий антикорупційний суд, який займається розглядом справ щодо корупційних правопорушень, віднесених до його підсудності, активно сприяє застосуванню інституту укладення угод, активно затверджує угоди з відносно м'якими покараннями, як правило без реального відбування покарання у вигляді позбавлення волі. За останні 2 роки з відкритих джерел не вдалося встановити жодного судового рішення Вищого антикорупційного суду в якому в затвердженні угоди було би відмовлено. Суди загальної юрисдикції підходять до укладення угоди про визнання винуватості у корупційних справах менш сприятливо, наявна відносно велика кількість відмов у затвердженні угоди, як правило через занадто м'яку міру покарання, яка на думку суду не відповідає інтересам суспільства.

Ми вважаємо що причина відмінності підходів при застосуванні норм Кримінального кодексу України стосовно укладення угоди про визнання винуватості, формується з деяких факторів. По-перше, Вищий антикорупційний суд керується здебільше своєю, сталою практикою. Укладення угоди про визнання винуватості активно застосовується останні роки, що впливає на формування практики по укладанню таких угод як серед суддів, так і серед

органів які безпосередньо працюють з Вищим антикорупційним судом (Національне антикорупційне бюро, Спеціалізована антикорупційна прокуратура). Відносна рідкість корупційних справ пов'язаних з укладенням угоди про визнання винуватості у судах загальної юрисдикції, як наслідок формує різний підхід судів. При цьому при затвердженні угоди про визнання винуватості, суди мають передбачено законом дискрецію, оцінюючи окрім відповідності угоди нормам закону, її відповідність інтересам суспільства.

При цьому хочемо зазначити що в останній час відмінність між практикою Вищого антикорупційного суду та судів загальної юрисдикції зменшується, що на нашу думку є позитивною тенденцією.

Література

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII : станом на 07.02.2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18> (дата звернення: 05.05.2026).
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 17.07.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 05.05.2026).
3. Звіт голови Вищого антикорупційного суду Віри Михайленко за 2025–2026 роки / Вищий антикорупційний суд. Київ, лютий 2026. 28 с. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/hcac/documents/reports/chief_2025-2026.pdf (дата звернення: 05.05.2026).
4. Окрема думка судді Вищого антикорупційного суду ОСОБА_1 до вироку від 05 липня 2024 року у справі № 760/14676/19 : окрема думка судді Вищого антикорупційного суду від 05.07.2024, справа № 760/14676/19, провадження № 1-кп/991/163/19. URL: <https://hacc-decided.ti-ukraine.org/en/documents/120341643> (дата звернення: 05.05.2026).
5. Ухвала суду від 07.04.2026 у справі № 522/14154/25, провадження № 1-кп/522/2032/26 / Приморський районний суд м. Одеси. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135511115> (дата звернення: 05.05.2026).
6. Ухвала суду від 26.02.2026 у справі № 761/49339/25, провадження № 1-кп/761/953/2026 / Шевченківський районний суд міста Києва. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134503339> (дата звернення: 05.05.2026).
7. Вирок Вищого антикорупційного суду від 15.04.2026 у кримінальній справі № 991/3042/26, провадження № 1-кп/991/39/26. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135712411> (дата звернення: 05.05.2026).
8. Вирок Вищого антикорупційного суду від 09.04.2026 у кримінальній справі № 991/3139/26, провадження № 1-кп/991/40/26. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135596404> (дата звернення: 05.05.2026).
9. Вирок Вищого антикорупційного суду від 02.04.2026 у кримінальній справі № 991/10394/25, провадження № 1-кп/991/127/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135425868> (дата звернення: 05.05.2026).

Савірьський Д.О.

«Право», 2 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.н. держ. упр. доцент кафедри

публічного та міжнародного права Ємельянов В.Р.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ СХОЖИХ ЗА ПРАВОВОЮ ПРИРОДОЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 190 ТА СТ. 222 КК УКРАЇНИ

Розмежування на перший погляд подібних за своїм складом кримінальних правопорушень, передбачених ст. 190 (шахрайство) та ст. 222 (шахрайство з фінансовими ресурсами) Кримінального кодексу України, на практиці викликає труднощі у правозастосуванні та

нерідко призводить до помилкової кваліфікації дій правопорушника органами досудового розслідування. Актуальність цього питання зумовлена зростанням кількості кримінальних правопорушень у сфері фінансово-кредитних відносин та необхідністю чіткого розмежування злочинів проти власності і злочинів у сфері господарської діяльності, адже не кожне правопорушення у фінансовій сфері є шахрайством у розумінні ст. 190 КК України, як і не кожне використання обману у фінансових відносинах охоплюється ст. 222 КК України, саме це й обумовлює потребу у правильній кваліфікації діянь з урахуванням їх правової природи.

Для всебічного дослідження особливостей розмежування насамперед слід проаналізувати склад кримінальних правопорушень, передбачених ст. 190 та ст. 222 КК України, по-друге – виявити істотні відмінності, по-третє встановити критерії для відмежування.

Шахрайством відповідно до ст. 190 КК України є заволодіння чужим майном або набуття права на нього шляхом обману чи зловживання довірою [1]. Даний склад кримінального правопорушення є матеріальним, оскільки вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків, тобто фактичного заволодіння майном або набуття права на нього та можливості розпорядження ним. Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини власності, що охоплюють право володіння, користування та розпорядження майном. Об'єктивна сторона виражається у активних діях, спрямованих на заволодіння чужим майном або правом на нього шляхом обману чи зловживання довірою. Суб'єкт є загальним – фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і корисливим мотивом, спрямованим на безоплатне заволодіння чужим майном [2].

Водночас, згідно зі ст. 222 КК України, шахрайством з фінансовими ресурсами є надання завідомо неправдивої інформації органам державної влади, органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи податкових пільг [1]. Склад цього кримінального правопорушення є формальним, оскільки вважається закінченим з моменту подання завідомо неправдивих відомостей незалежно від фактичного отримання фінансових ресурсів. Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини у сфері бюджетного фінансування, кредитування та оподаткування. Об'єктивна сторона полягає у поданні недостовірної інформації з метою отримання фінансових ресурсів або податкових пільг. Суб'єкт є спеціальним – це фізична особа-підприємець, засновник або учасник суб'єкта господарювання, або службова особа юридичної особи. Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом та спеціальною метою отримання фінансових ресурсів чи податкових пільг [2].

Істотні відмінності між цими складами полягають насамперед в об'єкті кримінально-правової охорони. У ст. 190 КК України ним є відносини власності, тоді як у ст. 222 КК України – встановлений порядок функціонування фінансово-кредитної, бюджетної та податкової системи. Відрізняється і предмет злочину: у першому випадку це чуже майно або право на нього, у другому — фінансові ресурси у вигляді кредитів, субсидій, дотацій, субвенцій або податкових пільг. Різною є й об'єктивна сторона: при шахрайстві особа безпосередньо заволодіває майном шляхом обману, тоді як за ст. 222 КК України відбувається подання неправдивих відомостей для отримання фінансових ресурсів. Відмінним є також момент закінчення злочину: ст. 190 КК України передбачає матеріальний склад, а ст. 222 КК України — формальний, що означає закінчення злочину вже в момент подання недостовірної інформації. Крім того, різниться суб'єкт злочину — загальний у ст. 190 та спеціальний у ст. 222 КК України.

Ключовим критерієм розмежування зазначених складів є спрямованість умислу та момент його виникнення. Якщо умисел особи спрямований на безпосереднє заволодіння чужим майном із самого початку, дії слід кваліфікувати за ст. 190 КК України. Якщо ж особа має на меті отримання фінансових ресурсів або пільг шляхом подання неправдивої інформації у межах фінансово-кредитних відносин, застосуванню підлягає ст. 222 КК України. Вирішальне значення має встановлення того, чи існував умисел на заволодіння майном вже на момент укладення правочину або отримання коштів.

Головним критерієм розмежування злочинів, передбачених ст. 222 і ст. 190 КК України, є спрямованість умислу і момент його виникнення. У разі шахрайства з фінансовими ресурсами умисел винного спрямований на тимчасове отримання кредитних коштів з наступним, можливо, несвоєчасним їх поверненням [3].

Наприклад, щодо неповернення банківського кредиту як способу шахрайського заволодіння майном, яке не охоплюється диспозицією ст. 222 КК України, потрібно виходити з того, що отримання майна під умовою виконання якого-небудь зобов'язання може кваліфікуватися як шахрайство лише у разі, коли винна особа ще в момент заволодіння цим майном мала на меті його присвоїти, а зобов'язання не виконувати. У разі шахрайства винна особа укладає кредитний договір лише для того, щоб приховати злочинний характер своїх дій, спрямованих на безоплатне заволодіння назавжди чужим майном.

У науковій літературі питання шахрайства з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України) розглядається у контексті його співвідношення зі злочинами проти власності та злочинами у сфері господарської діяльності. Окрім класичної праці О.В. Курмана «Методика розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами» (2002 р.), у якій комплексно досліджено криміналістичні ознаки цього виду правопорушень, типові слідчі ситуації, сліди злочину та систему слідчих версій, у подальших дослідженнях акцент змістився на питання правової кваліфікації та розмежування суміжних складів [4].

Зокрема, у працях окремих сучасних науковців (зокрема Чекмарьової І.М. та Резніченко Г.С.) основна увага приділяється критеріям розмежування ст. 190 та ст. 222 КК України. Автори підкреслюють, що вирішальне значення має не лише спосіб вчинення діяння, а й об'єкт посягання, характер обману та спрямованість умислу. Наголошується, що ст. 222 КК України є спеціальною нормою, яка охоплює неправомірне отримання фінансових ресурсів у сфері кредитування, бюджетного фінансування та оподаткування, тоді як ст. 190 КК України спрямована на охорону відносин власності в цілому.

Додатково у доктрині кримінального права (у коментарях до Кримінального кодексу України та навчальній літературі) підкреслюється, що шахрайство з фінансовими ресурсами має самостійний правовий характер і не може автоматично ототожнюватися з класичним шахрайством. Зазначається, що ключовим критерієм є момент виникнення умислу та мета діяння: у ст. 222 КК України – це незаконне отримання фінансових ресурсів або пільг, тоді як у ст. 190 КК України – безпосереднє заволодіння чужим майном. Таким чином, сучасні наукові підходи підтверджують необхідність чіткого розмежування цих складів для забезпечення правильної кваліфікації та єдності правозастосовної практики [5].

Отже, незважаючи на зовнішню схожість складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 190 та ст. 222 КК України, їх правова природа, об'єкт посягання, спосіб вчинення та спрямованість умислу істотно відрізняються. Шахрайство за ст. 190 КК України є посяганням на право власності та полягає у заволодінні чужим майном або правом на нього шляхом обману чи зловживання довірою. Натомість шахрайство з фінансовими ресурсами за ст. 222 КК України посягає на встановлений порядок надання кредитів, субсидій, дотацій, субвенцій і податкових пільг та виражається у поданні завідомо неправдивої інформації з метою отримання відповідних фінансових ресурсів.

Ключовими критеріями розмежування зазначених складів є безпосередній об'єкт кримінально-правової охорони, характер обману, момент закінчення правопорушення, суб'єкт його вчинення, а також зміст і спрямованість умислу винної особи. Вирішальне значення при кваліфікації має встановлення того, чи мала особа з самого початку намір безоплатно заволодіти чужими коштами, чи лише незаконно отримати фінансові ресурси шляхом подання неправдивих відомостей.

Правильне відмежування ст. 190 від ст. 222 КК України має важливе практичне значення для забезпечення законності досудового розслідування, однакового застосування кримінального закону та недопущення помилкової кваліфікації діянь. У сучасних умовах розвитку фінансових відносин і зростання економічної злочинності подальше наукове дослідження цих питань та формування сталої судової практики залишаються необхідними.

Література

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Савченко А. В., Шуляк Ю. Л. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини (у схематичних діаграмах) [текст] : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2023. 312 с.
3. Дорохіна Ю. А., Ляшко А. О. Окремі проблеми розмежування шахрайства та шахрайства з фінансовими ресурсами. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. Т. 30 (69). № 3. DOI: <https://doi.org/10.32838/1606-3716/2019.3/16>
4. Курман О.В. Методика розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами: дис.... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національна юридична академія України ім.Ярослава Мудрого. Харків, 2002. 227 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. І. М. Копотуна. К. : Професіонал, 2023. 932 с.

Петрик Є.С.

«Право» 2 курс,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

*Науковий керівник – к.держ.упр., доцент кафедри
публічного та міжнародного права Ємельянов В.Р.*

ЯК ПОВЕДІНКА, СОЦІАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ І ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУЮТЬ РИЗИК СТАТИ ЖЕРТВОЮ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Останніми роками у вітчизняній та світовій криміналістиці фокус уваги все частіше зміщується з особи злочинця на постать потерпілого. Саме існування такого дискусу підтверджує факт, що така закономірність далеко не випадкова. Це механізм, що переплітає внутрішні фактори, дії людини та середовище в якому вона зростала і перебуває зараз. В українській науці цей напрям активно розвивається в межах кримінологічної та криміналістичної віктимології. Як зазначають провідні українські кримінологи, дослідження системи формування поведінки майбутньої жертви є необхідним елементом пізнання механізму злочину, оскільки без розуміння особи потерпілого картина злочину залишається неповною. Саме в цьому контексті постає принципове наукове питання, що становить проблематику цього дослідження: чи завжди поведінка жертви є фактором, що впливає на віктимну складову вчинення злочину? Вирішення цієї проблеми має як теоретичне, так і практичне значення, адже від відповіді на нього залежить розуміння самої природи віктимності — чи є вона виключно наслідком зовнішніх обставин, чи формується через взаємодію середовища, особистісних рис та конкретних дій людини. З цього випливає мета даної роботи — дізнатися, якою мірою власні дії та особистісні характеристики людини зумовлюють її уразливість перед злочинним посяганням, а також розмежувати вплив суб'єктивних і об'єктивних чинників у механізмі перетворення особи на жертву злочину.

Для повного розкриття теми необхідно розмежувати суміжні поняття та надати їм дефініції як з точки зору юриспруденції, так і з позиції інших суспільних наук. Наприклад, Наталія Теслик в своєму навчальному посібнику аналізує з точки зору психології та дає визначення віктимності, як сукупності психологічних особливостей типової поведінки індивіда, які обумовлюють потенційну або реальну схильність стати жертвою [9, с. 27]. В науково-правовій доктрині це визначення звучить як—притаманна людині здатність ставати жертвою злочину, що може формуватися протягом життя або підсилюватися залежно від низки об'єктивних і суб'єктивних факторів у конкретній ситуації; сукупність рис особи, що зумовлює високу ймовірність стати об'єктом злочинного посягання [10]. Що, в принципі, доповнює

формулювання Теслик. Також дуже доречно вона згадує віктимблеймінг як проблемне питання в цій темі, зазначаючи, що це явище коли на жертву (жертв) злочину, нещасного випадку або будь якого виду насильства покладається повна або часткова відповідальність за вчинене щодо них порушення або нещастя, що з ними відбулося [9, с. 22].

У правовій доктрині існують різні підходи до оцінки ролі жертви у генезисі злочину. Особливий інтерес становлять погляди правників щодо меж відповідальності потерпілого за власну безпеку. Наприклад згідно з дослідженням О. О. Шумило та М. А. Божкової, віктимна поведінка не розглядається виключно як наслідок людсьеої вразливості. Автори зазначають, що така поведінка «обумовлена психологічними та психоемоційними (наприклад, тривожність), соціальними, віковими та ситуаційними... чинниками», а також трактують її як прояв «вивченої беспорядності» або результат неправильного подолання життєвих криз [7, с. 155]. Моє позитивне ставлення до цієї позиції пояснюється, перш за все її етичною коректністю та в той же час науковою об'єктивністю, вона знімає моральну відповідальність із потерпілої особи, концентруючи увагу на поведінці зловмисника, який свідомо використовує вразливий стан жертви.

Натомість другий підхід, притаманний класичній кримінологічній школі, викликає лише часткову згоду через наявність суттєвих морально-етичних суперечностей. У праці К. Б. Марисюка, який спирається на роботи та типування В. Тулякова, аналізується поділ потерпілих на види, серед яких виокремлюється раціональна жертва, або «жертва-провокактор», яка сама створює ситуацію вчинення злочину), та пасивний провокактор, котрий «своїм зовнішнім виглядом, способом життя, підвищеною тривожністю і доступністю підштовхує» злочинця до протиправних дій [8, с. 331]. Якщо дивитись на зазначені речі прагматично, то можна погодитися з тим фактом, що певні умови середовища або необережні дії об'єктивно підвищують статистичний ризик виникнення криміногенної ситуації. Однак етична складова та термінологія цього підходу є такими, що суперечать етичним установкам суспільства. Використання таких визначень як «жертва-провокактор» або тверджень про те, що стан жертви «підштовхує» до злочину, як мінімум, є проявом віктимблеймінгу. Така формулювання зміщує фокус вини, перекладаючи відповідальність на потерпілого, та опосередковано легітимізує рішення зловмисника порушити закон.

Піднімаючи таке питання, як віктимологічна характеристика, важливо наголосити на фундаментальному принципі—вина за вчинене насильство завжди лежить на людині, що це насильство вчиняє. Визначальним чинником будь-яких деструктивних дій є злочинна мотивація нападника, а поведінка жертви відіграє лише вторинну роль. Якою б не була провокація з боку потерпілого—навіть якщо вона свідомо та спрямована на порушення особистих кордонів чи моральних норм—реакція на неї є виключно особистим вибором зловмисника. Перетин межі закону та застосування насильства є актом вільної волі злочинця, за який він має понести співрозмірну відповідальність. Якщо ж провокація з боку жертви була несвідомою або взагалі була відсутня, це лише підкреслює надзвичайно високий ступінь суспільної небезпеки нападника, чиї реакції є непередбачуваними та загрожують суспільству.

Відповідно до закону, єдиною підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення [2, с. 24]. Навіть якщо протиправна або аморальна поведінка потерпілого, що зумовила вчинення злочину, і визнається обставиною, яка пом'якшує покарання, вона ніколи не виправдовує нападника і не звільняє його від відповідальності [2, с. 187].

З точки зору правової доктрини, віктимологічний чинник не здатний змінити цей склад. Поведінка жертви, незалежно від її характеру, не нівелює злочинної волі правопорушника та його здатності керувати своїми діями.

Водночас кримінальний закон диференціює підходи до оцінки віктимної поведінки через інститут обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання, що слугує механізмом індивідуалізації кримінальної відповідальності.

Так, протиправна або аморальна поведінка потерпілого, що зумовила вчинення злочину згідно з п. 7 ч. 1 ст. 66 КК України, визнається обставиною, яка пом'якшує покарання. Проте її правова природа полягає у врахуванні специфічного емоційного стану винного, спровокованого зовнішнім подразником, і спрямована на зменшення міри державного примусу, а не на легітимізацію деструктивних дій.

З іншого боку, віктимологічна характеристика має критичне значення для встановлення обставин, що обтяжують покарання. Вчинення злочину щодо особи, яка перебуває у безпорадному стані, має фізичні чи психічні вади, або використання її підвищеної віктимності, свідчить про крайній ступінь суспільної небезпечності суб'єкта злочину. Відсутність будь-якої провокації з боку жертви у поєднанні з її вразливістю вказує на криміногенні установки нападника, що вимагає застосування суворіших заходів кримінально-правового впливу.

Література

1. Криміналістика: підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. Київ: Ін Юре, 2001. 684 с.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ: Дакор, 2018. 1316 с.
3. Кримінологія: підручник / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина. Харків: Право, 2014. 464 с.
4. Горбачевський В.Я. Віктимологічна характеристика жертви навмисного вбивства.
5. ТЕМА 1. Кримінологічна віктимологія: поняття, предмет, перспективи розвитку.
6. Львівський державний університет внутрішніх справ.
7. Шумило О. О., Божкова М. А. Віктимна поведінка жінок-жертв домашнього насильства. *Актуальні питання юриспруденції*. 2023. Вип. 2. С. 154-159.
8. Марисюк К. Б. Роль жертви у генезі злочину. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2017. № 865. С. 329-334.
9. Теслик Н. М. Віктимологія : навч. посіб. Суми : Сумський державний університет, 2021. 71 с.
10. Велика Українська енциклопедія.

Прокопова А. М.

«Право», 3 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Науковий керівник – к.ю.н., доцент, професор

кафедри публічного та міжнародного права Задерейко С. Ю.

ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ: ЕФЕКТИВНІСТЬ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ПРИПИСІВ

Домашнє насильство, як суспільно небезпечне та багатоаспектне кримінологічне явище становить одну з найбільш актуальних проблем сучасного правопорядку, що потребує ефективних правових механізмів запобігання та реагування. У системі таких механізмів особливе місце займає обмежувальний припис, як превентивний захід захисту постраждалих осіб, спрямований на тимчасове обмеження прав і поведінки кривдника з метою мінімізації ризиків повторного насильства. Його правова природа характеризується комплексністю, оскільки поєднує елементи адміністративно-правового та цивільно-правового регулювання, що зумовлює специфіку застосування та контролю за його дотриманням.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 24 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», обмежувальний припис належить до спеціальних заходів впливу на кривдника, спрямованих на запобігання повторним актам насильства. Його сутність, визначена п. 7 ч. 1 ст. 1 цього Закону, полягає у встановленні судом тимчасових обмежень прав або покладенні обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, з метою гарантування безпеки постраждалої особи.

З кримінологічної точки зору, ключова відмінність обмежувального припису від термінового заборонного припису полягає у часовому та функціональному аспектах впливу: якщо ТЗП виконує функцію негайного припинення протиправної поведінки (реактивний захід), то обмежувальний припис спрямований на мінімізацію ризику рецидиву насильницької поведінки у майбутньому (превентивний захід довгострокової дії). Саме тому його ефективність доцільно оцінювати через призму запобігання повторній віктимізації та зниження рівня латентної та повторної злочинності у сфері домашнього насильства.

Важливим елементом кримінологічної ефективності обмежувального припису є механізм оцінки ризиків. Згідно з п. 9 ч. 1 ст. 1 та ч. 3 ст. 26 Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству», суд при вирішенні питання про його видачу повинен оцінити ймовірність повторного вчинення насильства, настання тяжких наслідків або навіть смерті постраждалої особи. Такий підхід фактично відображає кримінологічну модель прогнозування поведінки правопорушника. Водночас відсутність уніфікованої методики оцінки ризиків у судовому провадженні зумовлює неоднорідність правозастосовної практики та знижує прогностичну точність судових рішень.

Аналіз судової практики підтверджує, що обмежувальні приписи можуть бути ефективними за наявності системного насильства та чітко встановленого ризику його повторення. Так, у рішенні Черкаського районного суду Черкаської області від 14.08.2025 встановлено систематичний характер насильницької поведінки кривдника, який зловживав алкоголем, вчиняв психологічне та фізичне насильство, а також вже неодноразово притягувався до адміністративної відповідальності. Наявність повторюваності деліктної поведінки (рецидиву) та попереднє застосування ТЗП не забезпечили належного стримувального ефекту, що з кримінологічної точки зору свідчить про високий рівень небезпеки особи. Саме це стало підставою для застосування більш тривалого заходу – обмежувального припису строком на 6 місяців, який передбачав заборону спільного проживання.

Такий приклад демонструє, що ефективність обмежувального припису значною мірою залежить від правильності ідентифікації факторів ризику: систематичність насильства, ескалація агресії, наявність залежностей (зокрема алкогольної), залучення дітей, як свідків або жертв насильства. У цьому випадку припис виконує функцію вторинної профілактики, спрямованої на недопущення більш тяжких наслідків, включаючи тілесні ушкодження або летальні випадки.

Разом із тим кримінологічний аналіз виявляє і обмеження ефективності цього інструменту. По-перше, доказовий стандарт, передбачений ст. 81 Цивільного процесуального кодексу України, ускладнює отримання припису у випадках, коли насильство має латентний або психологічний характер. Це підтверджується і наведеним судовим рішенням, де у частині заборони комунікації суд відмовив через відсутність належних доказів, що свідчить про залежність ефективності припису від можливості документування насильства.

По-друге, ефективність обмежувального припису, як превентивного заходу знижується у разі несвоєчасного його застосування. Кримінологічно доведено, що затягування реагування на перші прояви насильства сприяє закріпленню девіантної моделі поведінки кривдника та підвищує ризик рецидиву.

По-третє, важливим є питання виконання припису. Навіть за умови його винесення, відсутність належного контролю з боку уповноважених органів (зокрема щодо дотримання заборони наближення) знижує його стримувальний ефект, що з позиції кримінології свідчить про недостатню ефективність механізмів соціального контролю.

Окремої уваги заслуговує проблема захисту дітей. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству», дитина визнається постраждалою не лише у разі безпосереднього насильства, а й у разі його спостереження. Однак на практиці така категорія потерпілих часто не отримує належного правового захисту, що підвищує ризик формування у дітей девіантних поведінкових моделей у майбутньому.

Водночас з кримінологічної точки зору обмежувальний припис доцільно розглядати не лише, як правовий механізм захисту, а і як інструмент впливу на поведінку кривдника. Його

застосування здатне виконувати функцію стримування (deterrence), формуючи у особи усвідомлення неминучості правових наслідків за подальше вчинення насильства. Однак ефективність такого впливу значною мірою залежить від невідворотності відповідальності за порушення припису, передбаченої, зокрема, ст. 390-1 Кримінального кодексу України, а також від реального контролю за дотриманням встановлених обмежень. За відсутності належного контролю та швидкого реагування на порушення, обмежувальний припис втрачає свій превентивний потенціал і не забезпечує належного рівня захисту постраждалих осіб.

Критерій оцінки	Зміст (нормативне підґрунтя)	Кримінологічна характеристика	Проблеми реалізації	Вплив на ефективність
Правова природа заходу	П. 7 ч. 1 ст. 1 Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству» – тимчасове обмеження прав кривдника	Засіб індивідуальної превенції	Подвійна (адміністративно-цивільна) природа	Ускладнює практичне застосування
Мета застосування	Ч. 2 ст. 26 Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству» – захист постраждалої особи	Запобігання рецидиву насильства	Часто застосовується вже після систематичних проявів	Знижена профілактична ефективність на ранніх стадіях
Оцінка ризиків	П. 9 ч. 1 ст. 1, ч. 3 ст. 26 Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству»	Прогнозування повторної злочинної поведінки	Відсутність єдиної методики для суду	Неоднорідність судової практики
Доказова база	Ст. 81 Цивільного процесуального кодексу України - обов'язок доказування	Виявлення латентного насильства	Складність доведення психологічного насильства	Часткова неефективність при прихованих формах насильства
Строки розгляду	Ст. 350-5 Цивільного процесуального кодексу України - 72 години	Оперативність реагування	Часте порушення строків	Підвищення ризику повторного насильства
Повторюваність насильства (рецидив)	Судова практика (напр. справа 14.08.2025)	Ключовий кримінологічний індикатор	Реагування відбувається після неодноразових випадків	Припис стає «запізнілим» заходом
Фактори ризику (алкоголь, агресія)	Враховуються судом при оцінці ризиків	Підвищують імовірність ескалації	Не завжди належно фіксуються	Частково знижують точність прогнозування
Захист дітей	П. 2 ч. 1 ст. 1 Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству» – дитина, як постраждала	Попередження міжпоколінної злочинності	Діти-свідки не завжди визнаються потерпілими	Зниження довгострокової профілактики
Виконання припису	Ч. 6 ст. 26 Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству» – контроль поліції	Соціальний контроль за поведінкою кривдника	Відсутність технічних засобів контролю	Низький рівень фактичного стримування
Пропорційність обмежень	Практика Верховного Суду	Баланс між правами кривдника і жертви.	Високий стандарт обґрунтування	Обмежує швидкість застосування заходу

Проведений аналіз свідчить, що обмежувальний припис є важливим інструментом індивідуальної превенції домашнього насильства та довгострокового захисту постраждалих осіб (п. 2 ч. 1 ст. 24, ст. 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»), однак його ефективність обмежена: він часто застосовується вже після систематичних проявів насильства, що знижує превентивний потенціал, а також ускладнюється відсутністю єдиної методики оцінки ризиків, складністю доказування (особливо психологічного насильства), порушенням строків розгляду справ і недостатнім контролем за виконанням приписів, що додатково посилюється проблемами належного захисту дітей, як постраждалих або свідків насильства.

Отже, підвищення ефективності обмежувальних приписів потребує уніфікації оцінки ризиків, дотримання процесуальних строків, удосконалення доказування та посилення контролю за виконанням. Це сприятиме більш ефективному запобіганню домашньому насильству.

Література

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
2. Цивільний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, № 42. Ст. 492). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
3. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Рішення Черкаського районного суду цивільної справи окремого провадження про видачу і продовження обмежувального припису від 14.08.2025 №446/1682/25; URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129556163>
5. Ковальова О. В., Дубенко О. М. Спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству: сучасні виклики та напрями їх вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 163–167.

Снігур Д. С.
«Право», 3 курсу
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент, професор
кафедри публічного та міжнародного права Задерейко С. Ю.

ДОПУСТИМІСТЬ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ ЗА ДОПОМОГОЮ OSINT- РОЗСЛІДУВАНЬ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ МЕЖІ

Стрімкий розвиток цифрових технологій суттєво трансформував методи збирання доказової інформації у кримінальному провадженні. Одним із актуальних явищ є використання OSINT (Open Source Intelligence — розвідка на основі відкритих джерел) — сукупності методів і засобів отримання інформації із загальнодоступних цифрових джерел: соціальних мереж, відкритих реєстрів, новинних ресурсів, публічних баз даних тощо. Зазначений феномен породжує низку гострих процесуальних питань, пов'язаних із допустимістю зібраних у такий спосіб доказів у кримінальному судочинстві України.

Відповідно до ч. 1 ст. 86 КПК України доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом. Критерії допустимості охоплюють чотири складові: належний суб'єкт збирання доказів; законне джерело; належний спосіб отримання; дотримання встановленої процесуальної форми [1]. OSINT-матеріали генерально не вписуються у традиційні процесуальні механізми збирання доказів, оскільки їх збір здебільшого здійснюється поза встановленою КПК процедурою.

У судовій практиці склалася неоднозначна ситуація: з одного боку, суди посиляються на скріншоти соціальних мереж, публічні геолокаційні дані та відкриті бази даних як на докази; з іншого — відсутня єдина процесуальна процедура їх легалізації. Ключовою проблемою є те, що «відкритість» джерела не автоматично гарантує допустимість відомостей, що з нього походять.

Науковці виокремлюють кілька процесуальних механізмів, за допомогою яких OSINT-відомості можуть набути статусу допустимого доказу [2]:

1) долучення скріншотів або інших зафіксованих матеріалів через тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 159–166 КПК України) — за умови отримання ухвали слідчого судді та забезпечення цілісності цифрового сліду;

2) проведення слідчого (розшукового) дії у формі огляду відкритих електронних ресурсів із складанням відповідного протоколу (ст. 237 КПК України) — цей підхід дозволяє зафіксувати момент отримання інформації та суб'єкта, який її отримав;

3) залучення спеціаліста чи експерта у сфері цифрових технологій для верифікації автентичності OSINT-матеріалів (ст. 71–73 КПК України).

Особливої уваги потребує питання незмінності (цілісності) цифрових доказів. Практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) виходить із того, що цифрові матеріали мають бути автентичними, достовірними та такими, що не зазнали несанкціонованого редагування (рішення у справі «Копланд проти Сполученого Королівства», 2007) [3]. У контексті OSINT це означає необхідність застосування хеш-функцій та часових міток для підтвердження незмінності зібраного контенту.

Процесуальні межі допустимості OSINT-доказів визначаються насамперед: (1) дотриманням права на приватність (ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ст. 32 Конституції України); (2) заборонаю використання доказів, отриманих внаслідок провокації або маніпуляції публічним контентом; (3) вимогою належної фіксації процесуальних дій. Водночас «пастка» відкритого доступу полягає у тому, що правоохоронці нерідко сприймають загальнодоступність інформації як *carte blanche* для її необмеженого використання, що суперечить принципу верховенства права.

Таким чином, допустимість OSINT-доказів у кримінальному провадженні є питанням не лише технічним, але й суцільно процесуальним. Відсутність спеціальних норм у КПК України щодо порядку збирання й фіксації цифрових розвідувальних матеріалів створює правову невизначеність. З огляду на це, убачається доцільним доповнення КПК України положеннями, які б регламентували порядок залучення OSINT-матеріалів до кримінального провадження із визначенням вимог щодо їх автентифікації, збереження цифрового сліду та процесуального оформлення.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 25.04.2025).
2. Назаров В. В. Допустимість доказів у кримінальному процесі України: монографія. Харків: Право, 2017. 368 с.
3. Copland v. the United Kingdom, Application no. 62617/00, ECHR, 3 April 2007. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> (дата звернення: 25.04.2025).

ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ У СУЧАСНОМУ ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сучасний етап розвитку інформаційного суспільства характеризується інтенсивною цифровізацією, що зумовлює трансформацію криміногенної ситуації серед неповнолітніх. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання: чому традиційні методи профілактики правопорушень неповнолітніх є недостатньо ефективними у цифровому середовищі?

Цифрове середовище виступає специфічним криміногенним простором, якому притаманні анонімність, зниження соціального контролю та швидкість поширення інформації. Такі умови сприяють редукції психологічних бар'єрів до протиправної поведінки та формуванню нових її форм, зокрема кібербулінгу, онлайн-шахрайства, несанкціонованого втручання в інформаційні системи.

Актуальність проблеми підтверджується офіційною статистикою Офісу Генерального прокурора та Департаменту кіберполіції Національної поліції України. Зокрема, у 2023–2025 роках кількість кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, вчинених за участю неповнолітніх, зросла більш ніж у 43 рази (з поодиноких випадків до близько 130 у 2025 році), що пов'язано з їх вербуванням через цифрові платформи. Водночас загальна кількість кіберзлочинів перевищує 2,5 тисячі на рік, причому неповнолітні найчастіше залучаються до кібершахрайства. Додатково, за соціологічними даними, близько 29% підлітків в Україні зазнавали кібербулінгу, що свідчить про їх підвищену віктимність.

Нормативно-правове регулювання у цій сфері загалом сформоване, однак не повною мірою враховує специфіку цифрового середовища. Так, особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх системно закріплені у Розділі XV КК України (ст. 97–108). Разом з тим чинне законодавство не містить достатньо диференційованого підходу до кіберзлочинів, вчинених неповнолітніми.

Особливістю злочинності у цифровому середовищі є також подвійна роль неповнолітніх – вони можуть виступати як суб'єктами, так і жертвами правопорушень. Це зумовлює необхідність комплексного підходу до профілактики, який враховує як делінквентну, так і віктимологічну складові.

Додатково слід звернути увагу на те, що цифрове середовище суттєво змінює механізми залучення неповнолітніх до протиправної діяльності. Якщо у традиційних формах злочинності визначальну роль відігравало безпосереднє соціальне оточення, то в умовах цифровізації дедалі більшого значення набувають онлайн-спільноти, соціальні мережі та месенджери. Саме через такі канали відбувається не лише комунікація, але й цілеспрямований вплив на підлітків, включаючи маніпуляцію, психологічний тиск та формування девіантних моделей поведінки. У цьому контексті особливу небезпеку становить використання анонімних платформ для вербування неповнолітніх до протиправної діяльності, що значно ускладнює виявлення таких випадків та їх своєчасне припинення.

Крім того, важливо враховувати, що рівень цифрової грамотності неповнолітніх нерідко є фрагментарним і не супроводжується належним рівнем правової обізнаності. Це призводить до ситуацій, коли підлітки не усвідомлюють юридичних наслідків власних дій у мережі, сприймаючи їх як безпечну або анонімну діяльність. Водночас недостатній рівень підготовки батьків та педагогів у сфері цифрової безпеки обмежує можливості своєчасного реагування на такі загрози. У сукупності це формує сприятливе середовище як для вчинення правопорушень, так і для віктимізації неповнолітніх.

Ключова проблема полягає у невідповідності традиційних профілактичних механізмів умовам цифрового середовища. Такі механізми орієнтовані переважно на офлайн-контроль поведінки та не враховують впливу соціальних мереж, алгоритмів поширення контенту та цифрової комунікації.

У зв'язку з цим доцільно запропонувати: впровадження обов'язкових освітніх програм з цифрової безпеки та правової обізнаності; розробку спеціалізованих превентивних програм за участю підрозділів кіберполіції, а також удосконалення кримінального законодавства з урахуванням специфіки кіберзлочинності неповнолітніх.

Отже, злочинність неповнолітніх у цифровому середовищі є складним динамічним явищем, що потребує переосмислення традиційних підходів до профілактики та їх адаптації до сучасних цифрових реалій.

Література

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III : станом на 1 трав. 2026 р. URL: rada.gov.ua (дата звернення: 01.05.2026).
2. Чекмарьова І. М. Шахрайство в інтернеті як один із видів шахрайства. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С.639 – 643.
3. Топчій В. В. Цифровізація у системі детермінант злочинності. *Ірпінський юридичний часопис*. 2024. № 1(14). С.132–137.
4. Орлов Р.Р., Окушко А.В. Різновиди онлайн шахрайств та методи протидії злочинам у мережі Інтернет. *Застосування інформаційних технологій у правоохоронній діяльності*: матеріали круглого столу, м. Харків, 14 грудня 2023 р. Харків, 2023. С. 50–52.
5. Бедан В.Б. Проблема кібербулінгу у молодіжному середовищі: теоретичний аналіз. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 1. С. 42– 47.
6. Tintori A., Ciancimino G., Bombelli I., De Rocchi D., Cerbara L. Children's Online Safety: Predictive Factors of Cyberbullying and Online Grooming Involvement. *Societies*, 2023, 13(2), 47. <https://doi.org/10.3390/soc13020047>
7. Wissink I. B., Asscher J. J., Stams G. J. Online Delinquent Behaviors of Adolescents: Parents as Potential “Influencers”? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 2023. <https://doi.org/10.1177/0306624X231206521>

Іляшишена В.Р.

«Міжнародне право», 2 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – завідувач кафедри публічного та міжнародного права

доктор юридичних наук, професор, Кузьменко О.В.

РЕПАРАЦІЇ ЯК СКЛАДОВА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

На думку І. Канта, природним станом (*status naturalis*) у відносинах між державами є не мир, а війна та постійна загроза її виникненню [1]. Саме тому сучасне міжнародне право спрямоване на обмеження застосування сили. Незважаючи на закріплення заборони загрози сили чи її застосування відповідно до ст. 2 (4) Статуту ООН 1945 р., ст. 51 вищевказаного міжнародного договору закріплює невід'ємне право на індивідуальну та колективну самооборону держави у разі збройного конфлікту [2].

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації (далі—РФ) проти України стало серйозним порушенням імперативних норм міжнародного права (*jus cogens*), зокрема, принципу незастосування сили. У цьому контексті особливої актуальності набуває питання щодо міжнародно-правової відповідальності агресора та застосування репарацій як одного з ключових механізмів відновлення справедливості й компенсації завданих збитків.

Важливе значення для формування сучасного розуміння репарацій має практика міжнародних судових органів. Рішення Суду у справі «*Factory at Chorzów*» між Німеччиною та Польщею 1928 р. встановило фундаментальний принцип: «будь-яке порушення зобов'язань тягне за собою обов'язок відшкодувати збитки в повному обсязі, прагнучи відновити ситуацію, яка існувала б, якби незаконна дія не відбулася» [3].

У своїй роботі «Відповідальність держав у міжнародному праві» Д. Кровфорд аналізує відповідальність держав за порушення норм міжнародного права і визначає відповідальність як універсальний механізм дотримання міжнародно-правових зобов'язань. Автор зазначає, що ключовими умовами є наступні: 1) порушення міжнародного зобов'язання; 2) віднесення цього порушення до конкретної держави. Особливу увагу приділено формам відшкодування та об'єктивному характеру відповідальності [4].

Спираючись на цей доктринальний підхід у 2001 р., Комісією міжнародного права ООН було прийнято «Проект статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння», ст. 34 якого визначає репарацію як повне відшкодування за шкоду, завдану міжнародно-протиправним діянням, що здійснюється у формі реституції, компенсації та сатисфакції, окремо або в поєднанні [5]. Реституція спрямована на відновлення стану (положення), який існував до вчинення протиправного діяння, якщо це матеріально можливо (ст.35). У свою чергу, компенсація – це відшкодування будь-якої шкоди (яка піддається фінансовій оцінці), що була завдана діянням, яке унеможливило використання реституції (ст.36). Зокрема, сатисфакція застосовується у випадку, якщо попередні дві форми репараційного відшкодування є неможливими (ст. 37) у формі визнання порушення, вираження жалю або офіційного вибачення. Репарація не повинна бути непропорційною шкоді і набувати форми, принизливої для відповідальної держави і супроводжуватися метою, передбаченою в міжнародним правом [5].

Зауважимо, що доцільно звернути увагу сучасну судову практику з цього питання. Наприклад, у справі «*Bosnia and Herzegovina v. Serbia*» Суд постановив, що Сербія не вжила заходів щодо запобігання геноциду, порушивши норми Конвенції про запобігання геноциду

[6]. Він визначив форму відповідальності для Сербії у вигляді сатисфакції відповідно до принципу пропорційності. Важливе значення має є справа «Nicaragua v. United States», де США порушили принцип невтручання та заборони застосування сили. Суд встановив відповідальність у формі компенсації, проте США не виконали це рішення [7].

Держава, як постійний член Ради Безпеки ООН, скористалася правом вето, що унеможливило прийняття відповідного рішення. Крім того, попередньо було відкликано декларацію щодо обов'язкової юрисдикції Міжнародного Суду ООН.

РФ порушила основні принципи міжнародного права, зокрема, принцип незастосування сили. Такі дії кваліфікуються як порушення імперативних норм міжнародного права (*jus cogens*), що породжує міжнародно-правову відповідальність держави з обов'язком припинити порушення та забезпечити повне відшкодування завданої шкоди. Держава-агресор зобов'язана здійснити репарації на користь України, як форму реалізації своєї міжнародно-правової відповідальності. Насамперед, це підтверджується Резолюцією A/ES-11/5 ГА ООН, у якій визнається необхідність створення міжнародного механізму відшкодування шкоди, завданої Україні внаслідок акту агресії РФ, а також закріплюється обов'язок держави-агресора забезпечити відповідні репарації [8]. Зокрема, під егідою Ради Європи було створено Реєстр збитків для України, який має на меті фіксацію завданої шкоди та формування доказової бази для подальших компенсаційних вимог [9]. У Звіті за 2026 р. RDNA5 Світового банку зазначено, що збитки завдані внаслідок бойових дій перевищують суму в 600 млрд [10].

Доцільно підкреслити, що обговорюється можливість заснування спеціального механізму або фонду, який забезпечить виплату репарацій за рахунок заморожених активів РФ. Такий підхід є одним із найбільш реалістичних в умовах відсутності добровільного відшкодування шкоди.

З огляду на викладене, реалізація репарацій стикається з низкою суттєвих правових і політичних проблем. По-перше, це питання імунітету держав та її активів, що ускладнює їх примусове стягнення через відсутність універсального механізму забезпечення виконання рішень міжнародних судових органів, що підтверджується практикою. По-друге, додатковим викликом є політичний фактор: можливість блокування рішень державами у Раді Безпеки ООН, що обмежує ефективність міжнародно-правових механізмів притягнення держав до відповідальності.

Репарації є основною складовою міжнародно-правової відповідальності держави за вчинення міжнародно-протиправного діяння та виступають ключовим інструментом відновлення порушених прав і забезпечення справедливості [5]. Повномасштабна агресія РФ проти України підтвердила актуальність застосування цього інституту у сучасних умовах та необхідність його подальшого розвитку.

З урахуванням сучасної міжнародної практики, ефективність реалізації репарацій значною мірою залежить від політичної волі держав і наявності дієвих механізмів їх забезпечення. Водночас, відбувається формування нових підходів до притягнення держави агресора до відповідальності, зокрема, створення Реєстру збитків для України [9].

Таким чином, репарації слід розглядати не лише як форму відшкодування завданої шкоди, а й елемент, який спрямований на забезпечення невідворотності відповідальності за порушення норм міжнародного права та сприяє ефективному повоєнному відновленню України.

Література

1. Кант І. До вічного миру : філософський нарис. Київ: Юніверс, 2005. 228 с. URL: <https://surl.it/jnltgs> (дата звернення: 15.04.2026)
2. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 14.04.2026).
3. Case concerning The Factory At Chorzów (Germany v. Poland): Judgment of the Permanent Court of International Justice of 13.09.1928, № Series A, No. 17. URL: <https://www.trans-lex.org/380600> (дата звернення: 15.04.2026).

4. Crawford J. *State Responsibility: The General Part*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 912 p. URL: <https://surl.lu/sognrl> (date of access: 15.04.2026).
5. **Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts**: резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 12.12.2001. № A/RES/56/83. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf (date of access: 15.04.2026).
6. **Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro** (Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide): Judgment of the International Court of Justice of 26.02.2007. URL: <https://www.icj-cij.org/case/91/judgments> (date of access: 15.04.2026).
7. **Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)** : Judgment (Merits) of the International Court of Justice of 27.06.1986, No. 70. URL: <https://www.icj-cij.org/case/70> (date of access: 15.04.2026).
8. UN General Assembly Resolution ES-11/5 : «Furtherance of remedy and reparation for aggression against Ukraine» від 15.11.2022, № A/ES-11/L.6. URL: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_res_es_11_5.pdf (date of access: 15.04.2026).
9. Про встановлення Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України : Резолюція Комітету Міністрів Ради Європи від 12.05.2023, № CM/Res(2023)3. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/961_001-23#Text (дата звернення: 15.04.2026).
10. Ukraine Fifth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA5), February 2022 – December 2025. Washington, DC: World Bank Group, 2026. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/c52d910e-e4f9-4bcd-9257-6867bdd89dd4> (date of access: 15.04.2026).

Ковальчук Д.Ю.

«Міжнародне право», 2 курс

*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник – завідувач кафедри публічного та міжнародного права,
доктор юридичних наук, професор, Кузьменко О.В.*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ВІДШКОДУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗБИТКІВ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Збройна агресія Російської Федерації проти України призвела не лише до значних людських втрат та масштабних руйнувань інфраструктури, але й до суттєвих негативних наслідків для навколишнього середовища. Забруднення водних ресурсів, деградація ґрунтів, знищення екосистем, а також техногенні катастрофи, серед яких особливо резонансним є підлив Каховської гідроелектростанції, формують безпрецедентний рівень екологічних збитків [8].

Проблема відшкодування екологічної шкоди, спричиненої збройними конфліктами, досі залишається недостатньо регламентованою у межах сучасного міжнародного права. Попри існування загальних принципів відповідальності держав, закріплених, зокрема, у Проекті статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння [1], а також положень міжнародного гуманітарного права, притягнути державу до міжнародної відповідальності за завдану шкоду довіллю надзвичайно складно. Реалізація наявних норм міжнародного права часто залежить від політичних чинників, що ускладнює процес компенсації екологічних збитків.

У міжнародному праві екологічна шкода визначається як негативні зміни у стані довкілля, що виникають унаслідок протиправної діяльності та призводять до порушення екологічної рівноваги, виснаження природних ресурсів або створення загрози для життя і здоров'я людей.

Під час збройних конфліктів така шкода набуває особливого характеру, оскільки зазвичай має масштабні, тривалі та подекуди незворотні наслідки.

Міжнародне гуманітарне право містить норми щодо захисту довкілля в умовах ведення бойових дій. Зокрема, у I Додатковому протоколі до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів 1977 р. забороняється використання методів і засобів війни, які можуть спричинити широкомасштабне, довготривале та серйозне пошкодження природного середовища (ст. 35, 55) [2]. Таким чином, охорона довкілля визнається складовою частиною міжнародно-правового регулювання збройних конфліктів.

Екологічна шкода, спричинена воєнними діями, може проявлятися у різних формах. До її наслідків належать забруднення водних ресурсів через руйнування промислових об'єктів або гідротехнічних споруд, деградація ґрунтів унаслідок застосування вибухових речовин і військової техніки, знищення лісів і природоохоронних територій, а також техногенні катастрофи, які порушують цілісність екосистем у широкому масштабі.

Доречно зазначити, що екологічна шкода часто має транскордонний характер і здатна поширюватися не лише на територію держави, де відбуваються бойові дії, але й на сусідні країни та регіони. Це обумовлює актуальність міжнародного принципу, який впроваджує заборону завдання шкоди довкіл्लю інших держав. У свою чергу, це створює підґрунтя для застосування механізмів міжнародно-правової відповідальності.

Зокрема, у міжнародному праві існують механізми для відшкодування шкоди, завданої внаслідок збройних конфліктів, проте їхня ефективність у контексті екологічних збитків залишається суттєво обмеженою. Основним інструментом у цій сфері є інститут міжнародно-правової відповідальності держав, який покладає на порушника зобов'язання щодо повного відшкодування спричиненої шкоди в результаті міжнародно-протиправних діянь. Ці вимоги закріплені в Проекті статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння, який визначає три основні форми відшкодування: реституцію, компенсацію та сатисфакцію.

Однак реалізація механізмів притягнення до відповідальності у випадках екологічних збитків стикається з низкою суттєвих перешкод, серед яких особливе місце займає недостатність дієвих примусових інструментів. Наприклад, юрисдикція Міжнародного суду ООН обмежується розглядом спорів лише за взаємною згодою сторін, що значно звужує можливості юридичного притягнення держави-агресора до відповідальності [5]. Водночас повноваження Міжнародного кримінального суду стосуються головним чином індивідуальної кримінальної відповідальності, і хоча суд може розглядати екологічні збитки як складову воєнних злочинів, дана компенсація залишається опосередкованою та обмеженою [3].

Одним із яскравих прикладів міжнародного механізму компенсації збитків є Компенсаційна комісія ООН, яку було засновано після збройної агресії Іраку проти Кувейту [4]. Ця комісія займалася розглядом заяв від держав, фізичних та юридичних осіб та забезпечувала виплату компенсацій з коштів спеціального фонду, що наповнювався за рахунок доходів від експорту іракської нафти. Особливо важливим є те, що серед категорій компенсацій були вперше враховані збитки, завдані довкіл्लю і природним ресурсам, що стало значущим прецедентом для системного міжнародного визнання екологічної шкоди як підстави для відшкодування. Практичний досвід Комісії демонструє можливість створення дієвого інституційного механізму, спроможного забезпечити реальну компенсацію завданих втрат.

На сучасному етапі ключовим кроком у напрямку формування аналогічного механізму є ініціатива щодо створення Реєстру збитків для України [6]. Його основне завдання – фіксування шкоди, заподіяної через військову агресію РФ. Попри те, що Реєстр сам по собі не передбачає виплати компенсацій, він виконує функцію створення доказової бази для забезпечення роботи майбутнього міжнародного механізму відшкодування збитків.

Відшкодування екологічних збитків, завданих унаслідок збройної агресії РФ проти України, демонструє значну складність і специфічність, що вирізняє його серед традиційних механізмів міжнародно-правової відповідальності. Це зумовлено не лише масштабами

екологічної шкоди, але й її багаторівневим і системним характером, а також триваючою природою конфлікту, що створює додаткові виклики в процесі оцінки та компенсації витрат [7].

Одним із важливіших аспектів цієї проблематики є методологічна складність визначення обсягу екологічних збитків. Багато проявів шкоди мають пролонгований або відкладений ефект, що ускладнює об'єктивну оцінку їхнього повного масштабу в момент фіксації. Наприклад, руйнування Каховської гідроелектростанції спричинило не лише миттєве затоплення значних територій, але й суттєві порушення природних екосистем, забруднення водних об'єктів та зниження рівня біорізноманіття. Ці наслідки характеризуються довготривалим впливом, прояви якого можуть ставати очевидними протягом тривалого часу після самого інциденту.

Ключовою проблемою у забезпеченні компенсації від держави-агресора є відсутність ефективного міжнародно-правового механізму, здатного примусово зобов'язати виконувати такі обов'язки. Чинні інструменти міжнародного права демонструють свою обмежену дієвість, особливо у випадках, коли йдеться про вирішення наслідків масштабних збройних конфліктів, оскільки вони не гарантують реального відшкодування.

У сучасних умовах створення Реєстру збитків для України є кроком на шляху формування майбутнього компенсаційного механізму. Його діяльність спрямована на ретельне документування та впорядкування даних про завдану шкоду, що має значення для збору доказової бази. У цьому зв'язку зауважимо, що сам по собі Реєстр не забезпечує безпосереднього відшкодування збитків, що свідчить про необхідність у подальшому розробленні інституційних механізмів, здатних вирішити це завдання.

Також доцільно звернути увагу на можливості використання заморожених активів РФ як джерела для компенсації. Попри широку політичну підтримку цієї ініціативи, її реалізація залишається складною через низку правових перешкод. Серед них варто вказати наступні: дотримання принципу державного імунітету; забезпечення захисту права власності.

Отже, наявні міжнародно-правові механізми відшкодування екологічних збитків, завданих воєнними діями, є недостатньо ефективними. Незважаючи на відповідні норми щодо міжнародної відповідальності та приклади успішної практики, все-таки існують певні перешкоди для відшкодування шкоди, завданої довілля. З огляду на негативні наслідки для навколишнього середовища, під час російсько-української війни необхідно виробити нові підходи для притягнення держави-агресора до міжнародної відповідальності та компенсації екологічних збитків.

Література

1. Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf (date of access: 19.04.2026).
2. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 8 червня 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 19.04.2026).
3. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 19.04.2026).
4. Компенсаційна комісія ООН: загальна характеристика та практика діяльності. URL: <https://epl.org.ua/wp-content/uploads/2022/05/Kompensatsijna-komisiya-OON.pdf> (дата звернення: 19.04.2026).
5. Міжнародний суд ООН. Офіційний сайт. URL: <https://www.icj-cij.org/> (дата звернення: 19.04.2026).
6. Реєстр збитків для України. Офіційна інформація. URL: <https://rd4u.coe.int/> (дата звернення: 19.04.2026).
7. United Nations Environment Programme (UNEP). Environmental impacts of the war in Ukraine. 2022–2023. URL: <https://www.unep.org/resources/report/environmental-impact-conflict-ukraine-preliminary-review> (date of access: 19.04.2026).
8. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Офіційні матеріали щодо оцінки екологічних збитків. URL: <https://mepr.gov.ua/> (дата звернення: 19.04.2026).

СПЕЦІАЛЬНИЙ ТРИБУНАЛ ЩОДО ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВИ

Злочин агресії в сучасному міжнародному праві обґрунтовано вважається основоположним, «головним» злочином, який створює підґрунтя для виникнення інших міжнародних злочинів. Саме агресивний акт слугує каталізатором для систематичних порушень норм міжнародного гуманітарного права, що охоплюють воєнні злочини, злочини проти людяності, депортації, акти катувань і масштабне знищення об'єктів цивільної інфраструктури. Такий підхід має глибоке історичне підґрунтя, сформоване ще під час Нюрнберзького процесу, під час якого було визначено, що агресивна війна є найтяжчим міжнародним злочином. Зокрема, головний обвинувач від США Р. Джексон у своїй промові наголосив, що *«почати загарбницьку війну – це не лише міжнародний злочин; це найвищий міжнародний злочин, який містить у собі накопичене зло всіх інших»* [9]. Саме ця ідея стала фундаментом сучасного розуміння агресії як «злочину злочинів».

У міжнародному праві зазначене положення закріплено у Римському статуті Міжнародного кримінального суду 1998 р. Відповідно до ст. 5 Статуту злочин агресії належить до переліку основних міжнародних злочинів, а згідно зі ст. 8 під ним доцільно розуміти планування, підготовку, ініціювання або здійснення акту агресії особою, яка здійснює ефективний контроль над політичними чи військовими діями держави [2]. Таким чином, агресія має чітко виражений характер «leadership crime», тобто злочину керівництва, що засвідчує необхідність притягнення до відповідальності саме тих осіб, які ухвалюють рішення про початок війни, а не лише тих, хто їх виконує.

Попри наявність нормативної бази, існує певна проблема щодо притягнення рф за злочин агресії щодо України. Міжнародний кримінальний суд позбавлений можливості здійснювати юрисдикцію щодо злочину агресії, оскільки російська федерація не ратифікувала Кампальські поправки 2010 року, які визначають порядок реалізації відповідної юрисдикції. Унаслідок цього виникає ситуація, коли найбільш серйозний міжнародний злочин фактично опиняється поза межами ефективного міжнародного кримінального переслідування [3].

Зауважимо, що існує проблема ефективності міжнародного кримінального правосуддя, пов'язана з механізмами виконання його рішень. Міжнародний кримінальний суд має повноваження видавати ордери на арешт осіб, однак їх виконання залежить виключно від політичної волі держав. Крім того, міжнародне право не передбачає дієвих санкцій за невиконання таких ордерів, що призводить до того, що формально обов'язкові рішення можуть залишатися фактично невиконаними. Це суттєво знижує ефективність міжнародного кримінального правосуддя та підсилює його залежність від державної співпраці. Саме ця обставина обумовлює необхідність створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України.

На сьогодні міжнародна спільнота вже здійснює конкретні кроки, спрямовані на реалізацію ідеї щодо створення трибуналу для розгляду злочину агресії. Зокрема, було сформовано так звану Core Group – групу, до складу якої входить понад сорок держав, об'єднаних спільною метою розробити правову концепцію майбутнього судового органу [7]. До того ж, у м. Гаага на базі Євроюсту було засновано Міжнародний центр з переслідування за злочин агресії проти України (ICPA). Цей центр наразі функціонує як своєрідна «прокуратура в очікуванні», зосереджуючи свою діяльність на зборі доказів для можливих майбутніх судових процесів [4].

Усі ці дії демонструють, що створення трибуналу вже перерейшло від теоретичних обговорень і перебуває на етапі практичної реалізації.

Водночас, однією з ключових проблем залишається вибір пошуку оптимальної моделі трибуналу. На даний момент активно обговорюються дві основні моделі: міжнародна та інтернаціоналізована (так звана гібридна). У рамках міжнародної моделі передбачається створення трибуналу на основі механізмів Організації Об'єднаних Націй, зокрема, за підтримки Генеральної Асамблеї ООН[1]. Основними перевагами цього підходу є високий рівень легітимності такого органу, а також потенційна здатність ефективно долати імунітети високопосадовців держави-агресора. Проте реалізація цієї моделі є надзвичайно складним завданням у політичному контексті, оскільки вона вимагає широкої підтримки з боку міжнародного співтовариства.

Інтернаціоналізована модель передбачає створення трибуналу в межах української юрисдикції із залученням іноземних суддів та прокурорів. Її основна перевага полягає у відносно швидких темпах створення та більшій гнучкості в реалізації. Разом з тим, така модель має обмежену міжнародну легітимність, що може зробити її менш дієвою у питанні притягнення до відповідальності керівництва держави-агресора через проблему імунітетів.

На нашу думку, питання щодо подолання імунітетів є ключовим при виборі моделі спеціального трибуналу. В рамках класичного міжнародного права чинні глави держав користуються функціональним імунітетом, що не дозволяє притягнути їх до відповідальності в національних судах[8]. Проте у результаті розвитку міжнародного кримінального права, особливо завдяки Нюрнберзького процесу, було закріплено принцип, за яким офіційний статус особи не звільняє її від відповідальності за скоєння міжнародних злочинів. З огляду на це, видається більш раціональним створення міжнародної моделі трибуналу, яка забезпечить належний рівень легітимності та ефективності.

Безумовно, слід реалістично оцінювати можливості фактичного засудження вищого керівництва держави-агресора. У короткостроковій перспективі це видається малоімовірним через відсутність фізичного доступу до обвинувачених осіб. Однак, незважаючи на зазначені обмеження, це аж ніяк не знижує рівень ефективності діяльності трибуналу. Навіть вироки, винесені заочно, чи сам факт започаткування кримінальних переслідувань спричиняють вагомі правові та політичні наслідки. Такі заходи не лише формують ґрунтовну доказову базу, але й обмежують міжнародну легітимність відповідних осіб та закладають основу для здійснення правосуддя в майбутньому.

Також необхідність створення спеціального трибуналу є очевидною у контексті питання репарацій. Визнання вини керівництва держави-агресора рівнозначне підтвердженню відповідальності самої держави за завдану шкоду. Це є ключовим фактором для розв'язання проблеми конфіскації заморожених фінансових активів російської федерації, зокрема, резервів її центрального банку, що оцінюються приблизно у 300 мільярдів доларів США. У багатьох країнах практична реалізація передачі цих коштів Україні наразі ускладнена через дію принципу суверенного імунітету. Вирок міжнародного трибуналу може стати легітимною правовою підставою для подолання зазначених юридичних бар'єрів[6].

У цьому зв'язку важливе значення має співпраця трибуналу з Реєстром збитків для України[5]. Найкраще це співвідношення можна відобразити таким чином: трибунал виступає «головою» процесу, а Реєстр збитків у м. Гаага – його «руками». Перший визначає юридичну відповідальність, тоді як другий займається документуванням та оцінкою шкоди. Така взаємодія дозволяє перетворити правові рішення на практичний механізм фінансових компенсацій, що охоплюють як державні, так і приватні втрати, включно зі шкодою довкіллю, енергетичній інфраструктурі та майну громадян.

Окрім юридичного значення, створення спеціального трибуналу має суттєвий політичний і соціальний аспект. Визнання провини керівництва держави-агресора у злочині агресії сприятиме його ізоляції на міжнародній арені та унеможливить повернення до звичних форматів взаємодії. Цей крок матиме й сильний профілактичний ефект, встановлюючи прецедент неминучості покарання за подібні злочини.

Проводячи історичні паралелі, варто згадати, що Нюрнберзький процес не лише забезпечив справедливе покарання, але й заклав підвалини для післявоєнного відновлення Європи. Це включало впровадження механізмів репарацій і формування нового міжнародного правопорядку. Подібним чином, спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України може стати ключовим елементом для її післявоєнного відновлення.

Отже, спеціальний трибунал у справі агресії проти України має розглядатися не лише як засіб кримінального переслідування, але й як багатокомпонентний інструмент економічного, політичного та правового відновлення країни. Навіть за умов обмежених можливостей виконання вироків, його створення є вкрай необхідним, оскільки це забезпечить встановлення юридичної істини, створить основу для репарацій та зміцнить основи міжнародного правопорядку в майбутньому.

Література

1. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 21.04.2026).
2. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 21.04.2026).
3. Кампальські поправки до Римського статуту Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії від 11 червня 2010 року. URL: <https://treaties.un.org/> (дата звернення: 21.04.2026).
4. Офіційний звіт Міжнародного центру з переслідування за злочин агресії проти України (ICPA). Гаага: Євроюст, 2025. URL: <https://www.eurojust.europa.eu/> (дата звернення: 21.04.2026).
5. Угода про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, прийнята в межах Ради Європи. Рейк'явік, 2023. URL: <https://www.coe.int/> (дата звернення: 21.04.2026).
6. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН ES-11/5 від 14 листопада 2022 року щодо репарацій для України. URL: <https://undocs.org/uk/A/RES/ES-11/5> (дата звернення: 21.04.2026).
7. Рада Європи розпочала офіційний процес створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України: Офіційне повідомлення Міністерства закордонних справ України. 2024. URL: <https://mfa.gov.ua/news/rada-yevropi-rozpochala-oficijnij-proces-stvorenniya-specialnogo-tribunalu-shchodo-zlochynu-agresiyi-proti-ukrayini> (дата звернення: 21.04.2026).
8. Кориневич А. О. Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України: правові засади створення та діяльності. *Право України*. 2024. № 2. С. 45–62. (дата звернення: 21.04.2026).
9. Jackson R. H. Opening Statement before the International Military Tribunal. *Voices of Democracy*. 1945. URL: https://voicesofdemocracy.umd.edu/wpcontent/uploads/2019/10/JACKSON_SPEECH-TEXT.pdf (date of access: 21.04.2026).

Симоненко Д.Д.

«Міжнародне право», 2 курс

*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник – завідувач кафедри публічного та міжнародного права,
доктор юридичних наук, професор, Кузьменко О.В.*

ПОВОЄННА ВІДБУДОВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Повномасштабна збройна агресія проти України спричинила масштабні руйнування економічної, соціальної та інфраструктурної сфери, що зумовлює необхідність формування цілісної та ефективної системи публічно-правових і міжнародно-правових механізмів відновлення держави. У сучасних умовах доцільно не лише відновити довоєнний стан, але й здійснити глибоку структурну трансформацію, яка охоплює перегляд засад державного управління, економічної політики та функціонування інституцій. Визначальним чинником цих

процесів є європейська інтеграція, що задає стандарти реформування та стратегічні орієнтири розвитку. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю вироблення системного підходу до відбудови України, заснованого на принципі верховенства права, виконанні міжнародних зобов'язань та імплементації європейських норм.

Післявоєнні відновлювальні процеси характеризуються багаторівневістю та структурною складністю, охоплюючи не лише відновлення матеріальної бази, а й трансформацію управлінських підходів і правових важелів. У науковій літературі обґрунтовується, що їх ефективність безпосередньо залежить від спроможності держави та якості правового середовища. Зазначено, що «європейська інтеграція стане каталізатором соціальних реформ в Україні», що підтверджує її системоутворююче значення [1, с. 130]. Водночас базовими засадами відбудови є верховенство права, прозорість і підзвітність публічної влади, раціональний розподіл ресурсів та орієнтація на сталий розвиток, реалізація яких потребує ефективної взаємодії органів державної влади та належної координації відповідно до європейських стандартів [2, с. 30–32].

Європейська інтеграція розглядається як процес, що супроводжується проведенням реформ та їх узгодженням з інвестиційною політикою. Як зазначає Рудік О. М., «саме проведення реформ сприятиме подальшій інтеграції української економіки в єдиний внутрішній ринок ЄС» [3, с. 63]. Такий підхід передбачає поступове наближення національної правової системи до *acquis* ЄС, зокрема, через імплементацію норм європейського права та забезпечення їх ефективного застосування. Це створює необхідні передумови для функціонування економіки на засадах правової визначеності, передбачуваності та рівності учасників правовідносин. Крім того, однією із особливостей є умовний характер міжнародної фінансової підтримки, що залежить від результативності реформ та дотримання правових стандартів. У цьому зв'язку зауважимо, що євроінтеграційний курс виступає стратегічною основою для оновлення держави та підвищення ефективності її правової системи.

Ключовим міжнародно-правовим актом, який визначає зміст і спрямованість реформ, є Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Вона встановлює правові засади політичної асоціації та економічної інтеграції, передбачає імплементацію значного масиву норм права ЄС та створює структурні інструменти для їх реалізації [4]. Втілення у життя цього міжнародного договору має стати важливою складовою процесу повоєнної відбудови.

Формування сучасної моделі повоєнного відновлення України зумовлене комплексом взаємопов'язаних організаційно-правових і соціально-економічних чинників. Одним із важливим напрямів реконструкції держави є розвиток децентралізації та посилення ролі місцевого самоврядування, що підвищує ефективність управління на місцевому рівні. Значну роль відіграє цифровізація публічного управління як засіб оптимізації адміністративних процедур і забезпечення прозорості. Екологічний компонент передбачає впровадження принципів сталого розвитку та енергоефективності відповідно до європейських стандартів. Необхідною умовою повоєнного відновлення України є залучення фінансових ресурсів шляхом співпраці нашої держави з міжнародними організаціями. На думку Криворучко В. О., саме поєднання державного фінансування, міжнародної допомоги та інвестицій є передумовою реалізації масштабних відновлювальних проєктів [5, с. 204].

Разом із тим, процес українського повоєнного відновлення супроводжується низкою системних викликів, що мають комплексний характер. Одним із них є корупція, яка знижує ефективність використання ресурсів і послаблює довіру міжнародних партнерів, що актуалізує необхідність посилення правових засад контролю та відповідальності. Іншою проблемою є обмежена спроможність органів державної влади ефективно втілювати у життя управлінські та координаційні функції. Поряд із цим, варто відзначити безпекові ризики та демографічні втрати, що стримуватимуть темпи відновлення у поствоєнний період.

Подальший розвиток України має здійснюватися шляхом проведення внутрішніх реформ відповідно до євроінтеграційного курсу. У зазначених умовах особливого значення набуває вдосконалення системи публічного управління, її правової визначеності та прозорості, а також

поглиблення співпраці з Європейським Союзом, що сприяє економічній модернізації держави та залученню інвестицій. Синергія реформ та євроінтеграційних зобов'язань сприятиме забезпеченню сталого розвитку держави. Безумовно, чільне місце посідає врегулювання питань щодо проведення судової реформи та розвитку антикорупційних правових механізмів як елементів адаптації національної правової системи до *acquis* ЄС. Водночас, у період збройного конфлікту трансформація публічного управління набуває іншого змістового наповнення, що вимагає її адаптації до завдань відновлення та імплементації європейських стандартів [2, с. 32]. У цьому контексті не менш значущим є удосконалення міжнародно-правових механізмів співробітництва для координації відновлювальних заходів та ефективного використання міжнародної допомоги.

Отже, повоєнне відновлення України є комплексним процесом системної перебудови, що охоплює не лише оновлення інфраструктури, але й інституційну модернізацію країни відповідно до норм ЄС. Завдяки дотриманню євроінтеграційного курсу наша держава зможе здійснити відбудову на основі принципів та європейських стандартів, що наближає її до вступу в ЄС. На сьогоднішній день Україна виконує усі свої євроінтеграційні зобов'язання, які є важливою складовою її повоєнної відбудови. Серед пріоритетних напрямів відновлення мають стати удосконалення організаційно-правового механізму публічного управління, екологічна модернізація та екологічна трансформація держави, а також створення можливостей для залучення міжнародної фінансової підтримки.

Література

1. Сімахова А. О. Повоєнна соціалізація економіки України в умовах євроінтеграції. *Економічний простір*. 2024. № 194. С. 128-131. URL: <https://doi.org/10.30838/EP.194.128-131> (дата звернення: 22.04.2026)
2. Пікуля, Т. О. Основні правові форми та механізми повоєнної відбудови України. *Київський часопис права*. 2023. № 3. С. 29–34. URL: <https://doi.org/10.32782/klj/2022.3.4> (дата звернення: 22.04.2026)
3. Рудік О. М. Повоєнна відбудова та трансформація України: концептуальний підхід ЄС. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2023. № 15 (1). С. 58-66. URL: <https://doi.org/10.15421/352308> (дата звернення: 22.04.2026)
4. Угода між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 22.04.2026).
5. Криворучко В. О. Джерела фінансування повоєнної відбудови міст України. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2025. № 2. С. 201-210. 2025. URL: <https://doi.org/10.32750/2025-0219> (дата звернення: 22.04.2026)

Рижков С. Ю.

«Міжнародне право», 2 курс

*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник – завідувач кафедри публічного та міжнародного права,
доктор юридичних наук, професор, Кузьменко О.В.*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД ПОВОЄННОГО ЕКОНОМІЧНОГО ВІДРОДЖЕННЯ ДЕРЖАВ: ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Тривалий час традиційним підходом до повоєнної відбудови був принцип *restitutio in integrum*, тобто відновлення до початкового стану. Однак негативний досвід Версальського миру показав, що стягнення непомірних репарацій із переможеної сторони призведе лише до

нових конфліктів [1]. Станом на 2026 рік відповідно до звіту Світового банку RDNA5 (2026) потреби України у відновленні сягають майже 588 мільярдів доларів США, що робить відбудову застарілої радянської інфраструктури економічно недоцільною та юридично не виправданою [2]. В умовах триваючої війни принцип «Build Back Better» набуває все більшої актуальності із кожним днем [3].

Аналізуючи концепцію «BBB», неможливо оминати інститут повоєнного права (*jus post bellum*). Хоч і до сьогодні, воно лишається неоформленим як галузь, своїм корінням *jus post bellum* сягає праць Аристотеля та Г. Гроція. Разом із тим, така концепція залишається предметом наукових дискусій, зокрема, через ризики її використання як інструменту політичного впливу з боку сильніших держав.

Безпрецедентний масштаб руйнувань в Україні актуалізує потребу у виробленні міжнародно-правового механізму відбудови, спрямованого не лише на компенсацію збитків, але й на досягнення сталого миру — ключової мети *jus post bellum* [4, с. 16–24].

Важливу роль у формуванні внутрішніх умов для відбудови держави відіграє Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями» («закон про інвестнянь»), ухвалений у 2021 році. Закон передбачає укладення спеціального договору з Кабінетом Міністрів України, інститут «інвестиційної няньки», а також податкові та регуляторні пільги. У 2023 році поріг інвестицій було знижено до €12 млн і визначено пріоритетні галузі — енергетику, виробництво будівельних матеріалів та глибоку агропереробку, що дозволило залучити середній бізнес до процесів відбудови [5].

Водночас, обсяги фінансування, зафіксовані у звітах RDNA, суттєво перевищують можливості стимулювання приватного капіталу. Це зумовлює необхідність комплексних міждержавних рішень і звернення до успішних міжнародних практик. Класичним прикладом є План Маршалла, який поєднав фінансову допомогу з вимогою інституційних реформ і координацією інвестицій через Організацію європейського економічного співробітництва [6, с. 54]. Його ідейним продовженням у контексті України стали Принципи Лугано (2022), що доповнили класичну модель цінностями інклюзивності, екологічності та цифровізації [7].

Практичним інструментом реалізації цих підходів стала платформа «DREAM», яка забезпечує цифрову прозорість та аудит використання коштів. На відміну від традиційних контрпарт-фондів, «DREAM» дозволяє донорам відстежувати рух фінансування до кожного окремого об'єкта, поєднуючи функції координації та контролю [8].

Якщо План Маршалла був зорієнтований на відновлення наявної промислової структури, то досвід Південної Кореї став одним із перших прикладів реалізації принципу «Build Back Better» у глобальному масштабі [9]. Завдяки діяльності Агентства ООН з відновлення Кореї, експортоорієнтованій моделі розвитку та масштабним інвестиціям в освіту країна за одне покоління трансформувалася з аграрної руїни у високотехнологічну державу. Попри неможливість прямого запозичення авторитарної моделі управління, для України цінним є акцент на розвитку освіти та підтримці стратегічно важливих галузей [10, с. 1–15].

Зокрема, станом на 2026 рік такою галуззю для України є цивільна робототехніка. Досвід «війни дронів» сформував у країні унікальний людський капітал, який може бути ефективно інтегрований у цивільні сфери — розмінування, будівництво, ліквідацію наслідків руйнувань і пожеж [11]. Розвиток роботизованих систем сприяє реалізації принципів інклюзивності та екологічності, дозволяючи залучати до відбудови жінок і ветеранів, зменшувати витрати на підготовку кадрів та мінімізувати негативний вплив на довкілля [12; 13].

Узагальнюючи проведені дослідження міжнародно-правового досвіду повоєнного відновлення, можна дійти наступних висновків. Критично необхідною є еволюція міжнародного підходу від простого відновлення до концепції «збудувати краще, ніж було» й створення інституту повоєнного права, особливо з оглядом на масштаби руйнувань та потребу у створенні сучасної інфраструктури. Повна відбудова радянської інфраструктури є безсенсовою, що зумовлює впровадження нових технологічних стандартів. Першим кроком в цьому напрямку вже стала платформа «DREAM», що разом із законом про «інвестнянь»

забезпечує прозорість інвестування та координацію коштів. Досвід Південної Кореї підкреслює важливість експортоорієнтованої моделі та інвестицій у навчання кадрів, що здатні керувати складними системами. Стратегічним пріоритетом для України має стати розвиток цивільної робототехніки, що дозволить конвертувати досвід військових операторів у прискорення темпів відновлення й забезпечить їх престижною професією. Роботизація процесів стане не лише технологічним рішенням, а й соціально-правовим інструментом реалізації Принципів Лугано щодо екологічності та інклюзивності.

Таким чином, поєднання світового досвіду, міжнародної координації, цифрової прозорості та використання високих технологій створює правовий та економічний фундамент для досягнення сталого миру та успішної модернізації держави.

Література

1. Germany attempts to restructure the Versailles Treaty [Electronic resource] / D. C. Scavone // EBSCO Research Starters. Diplomacy and International Relations. URL: <https://www.ebsco.com/research-starters/diplomacy-and-international-relations/germany-attempts-restructure-versailles> (Accessed: 23.04.2026).
2. Ukraine. Fifth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA5): February 2022 – December 2025 / World Bank Group. 2026. 62 с. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099022026094036395/pdf/P514499-22f93f3a-4278-42bc-b907-db9553d12069.pdf> (Accessed: 23.04.2026).
3. Building Back Better in Post-Disaster Recovery / Global Facility for Disaster Reduction and Recovery (GFDRR). World Bank Group, 2017. 2 с. URL: https://www.gfdr.org/sites/default/files/2017-09/Building%20Back%20Better%20Guidance%20Note_0.pdf (Accessed: 23.04.2026).
4. Jus Post Bellum: Mapping the Normative Foundations / ed. by C. Stahn, J. S. Easterday, J. Iverson. Oxford University Press, 2014. 576 с. URL: https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9780191509384_A23533291/preview-9780191509384_A23533291.pdf (Accessed: 23.04.2026).
5. Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні Закон України від 31.10.2025 № 1116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text> (дата звернення: 23.04.2026).
6. Відбудова України: принципи та політика / за ред. Ю. Городніченка, І. Сологуб, Б. Ведер ді Мауро. CEPR Press, 2023. 524 с. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf (дата звернення: 23.04.2026).
7. Outcome Document of the Ukraine Recovery Conference URC2022: «Lugano Declaration» (Lugano, 4–5 July, 2022). 2022. 3 с. URL: https://cdn.prod.website-files.com/621f88db25fbf24758792dd8/62c68e41bd53305e8d214994_URC2022%20Lugano%20Declaration.pdf (Accessed: 23.04.2026).
8. DREAM – Digital Restoration Ecosystem for Accountable Management. Офіційний вебсайт. URL: <https://dream.gov.ua/ua/about> (дата звернення: 23.04.2026).
9. World Bank Group; Republic of Korea. WORLD BANK GROUP AND REPUBLIC OF KOREA: 60 Years of Partnership. Korea timeline. Washington, DC: World Bank Group, 2020. URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/622451585396887988-0070022020/original/KoreaTimeline.pdf> (Accessed: 23.04.2026).
10. Economic development of Korea: a historical overview. Chapter 1, Post-war reconstruction and foreign aid (1950s) // Economic development of Korea / World Scientific Publishing Co. Singapore: World Scientific, 2018. URL: https://www.worldscientific.com/doi/pdf/10.1142/9789813276000_0001 (Accessed: 23.04.2026).
11. Petrișor S. M., Simion M., Bârsan G., Hancu O. Humanitarian demining serial-tracked robot: design and dynamic modeling. *Machines*. 2023. Vol. 11, no. 5. Article 548. URL: <https://www.mdpi.com/2075-1702/11/5/548> (Accessed: 23.04.2026).
12. Special report on the use of technology for disaster risk reduction. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. New York: UNDRR, 2025. URL: <https://www.undrr.org/publication/documents-and-publications/special-report-use-technology-disaster-risk-reduction> (Accessed: 23.04.2026).
13. Domicide, conflict and reconstruction: Report of the Special Rapporteur on the right to adequate housing: addendum (A/HRC/61/43/Add.3) / Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. 2026. URL: <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-housing/domicide-conflict-and-reconstruction> (Accessed: 23.04.2026).

Кондюк А. І.
«Міжнародне право», 2 курс
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник – завідувач кафедри публічного
та міжнародного права, доктор юридичних наук, професор,
Кузьменко О.В.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: ВИКОРИСТАННЯ ЗАМОРОЖЕНИХ АКТИВІВ РФ

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що конституційні гарантії України щодо захисту державного суверенітету, територіальної цілісності (ст. 17) та права на відшкодування матеріальної та моральної шкоди (ст. 56) визначають імператив пошуку ефективних міжнародно-правових механізмів повоєнного відновлення [1]. У контексті безпрецедентних руйнувань, завданих збройною агресією РФ, фінансування відбудови виключно за рахунок державного бюджету України чи добровільної донорської допомоги є неможливим. Аналіз оновлених даних звіту «Ukraine – Rapid Damage and Needs Assessment (2025–2026)», підготовленого Світовим банком спільно з Урядом України, Європейською комісією та Організацією Об'єднаних Націй (ООН), свідчить про стале зростання шкоди, втрат і потреб у відновленні, які кратною мірою перевищують макроекономічні можливості нашої держави. Відповідно до останньої оцінки завданої шкоди Україні на відбудову має піти не одне десятиріччя та близько 588 млрд доларів США [2]. Таким чином, у міжнародному дискурсі остаточно закріпився доктринальний перехід від політично обережної стратегії тимчасового заморожування до юридично обґрунтованої політики конфіскації та передачі суверенних активів РФ як інструменту забезпечення механізму справедливої репарації.

Важливим викликом для сучасного міжнародного права є подолання доктрини державного імунітету. Активи Центрального банку РФ традиційно захищені Конвенцією ООН про юрисдикційні імунітети держав 2004 року [3]. Проте, згідно зі Статтями Комісії міжнародного права ООН «Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (ARSIWA)», держава-порушниця зобов'язана здійснити повне відшкодування шкоди (ст. 31) [4]. У цьому контексті цілком погоджуємося з думкою Ф. Зелікова та Л. Трайба, які у своїй роботі обґрунтували доктрину міжнародних контрзаходів [5, с. 45–48]. Науковці доводять, що, оскільки агресія порушує зобов'язання *erga omnes* (ст. 48 ARSIWA), треті держави мають право вживати пропорційні контрзаходи (ст. 49). Конфіскація у цьому разі є не покаранням, а правомірним інструментом, що заміщує добровільне виконання РФ репараційних зобов'язань. Водночас, ми поділяємо і правову позицію Д. Аканде, висловлену в його експертному висновку, щодо необхідності уникнення фрагментації права та безальтернативності створення саме багатостороннього міжнародного механізму для захисту від майбутніх інвестиційних арбітражів [6].

На основі світового досвіду запропоновано концептуально різні шляхи імплементації цих доктрин. США продемонстрували рішучість через ухвалення закону «Про відновлення економічного процвітання та можливостей для українців» (Rebuilding Economic Prosperity and Opportunity (REPO) for Ukrainians Act, надалі – РЕПО) 2024 р., який спирається на згадану вище доктрину контрзаходів і вперше в історії вивів російські державні активи з-під дії Закону про імунітет іноземних держав (FSIA) [7]. У Європейському Союзі, де в депозитарії «Euroclear» зосереджена основна маса резервів, ми повністю підтримуємо ініціативу Ж. Борреля, закріплену в офіційній пропозиції Єврокомісії, щодо імплементації механізму вилучення надприбутків [8]. Згідно з Регламентом ЄС 2024/1469 непередбачені доходи від реінвестування не є суверенною власністю РФ, що дозволило легально спрямувати ці кошти на військову підтримку. Щодо

приватних активів російських олігархів, Директива ЄС 2024/1260 запровадила механізм цивільної конфіскації, що дозволяє вилучати майно без кримінального вироку за умови доведення його зв'язку з обходом санкцій [9].

Зауважимо, що першим кроком до розбудови глобальної архітектури правосуддя стало створення під егідою Ради Європи Реєстру збитків у Гаазі, що акумулює доказову базу [10]. Другим кроком стало укладення багатосторонньої міжнародної угоди про заснування Компенсаційної комісії, яка виконуватиме квазісудові функції для розгляду заяв про відшкодування збитків, завданих агресією РФ. Третім, вирішальним елементом міжнародно-правового механізму компенсації, повинно стати наповнення спільного Компенсаційного фонду конфіскованими російськими активами.

Таким чином, узагальнюючи сучасну міжнародну практику, можна стверджувати, що Україна та її союзники мають завершити радикальну реформу, завдяки якій європейський законодавець повинен відмовитися від реактивної моделі контролю над відсотками та імплементувати повноцінну доктрину контрзаходів для конфіскації всього «тіла» суверенних активів агресора. Саме такий комплексний підхід забезпечить повну конфіскацію заморожених російських активів для повоєнного відновлення України.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 23.04.2026).
2. Ukraine. World Bank Group. URL: <https://www.worldbank.org/ext/en/country/ukraine> (date of access: 23.04.2026).
3. Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності від 02.12.2004 р. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/state_immunities.shtml (дата звернення: 23.04.2026).
4. Responsibility of States for internationally wrongful acts. Resolution adopted by the General Assembly 56/83 of 12 December 2001. URL: <https://www.refworld.org/legal/resolution/unga/2002/12632> (date of access: 23.04.2026).
5. Tribe L. H., Zelikow P. D., Luttig J. M. (et al.). The Legal, Practical, and Moral Case for Transferring Russian Sovereign Assets to Ukraine. Renew Democracy Initiative. 2023. 96 p. URL: <https://rdi.org/wp-content/uploads/2023/09/2023.09.17-MPP-Report.pdf> (date of access: 23.04.2026).
6. Legal Memorandum on Countermeasures and the Forfeiture of Russian State Assets. 2024. 11 p. URL: <https://d1e00ek4ebabms.cloudfront.net/production/uploaded-files/legal%20memo%20on%20countermeasures-5a67e3bb-b04b-4681-beb2-a0aac7374e86.pdf> (date of access: 23.04.2026).
7. Rebuilding Economic Prosperity and Opportunity (REPO) for Ukrainians Act. H.R.4175 — 118th Congress. 2024. URL: <https://www.congress.gov/bill/118th-congress/house-bill/4175> (date of access: 23.04.2026).
8. Joint Communication to the European Parliament, the European Council and the Council on the State of Play of the EU-Russia Political Relations. EUR-Lex: Access to European Union law. 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52021JC0020> (date of access: 23.04.2026).
9. Directive (EU) 2024/1260 of the European Parliament and of the Council on asset recovery and confiscation. EUR-Lex. 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1260/oj> (date of access: 23.04.2026).
10. Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation Against Ukraine. Council of Europe. URL: <https://rd4u.coe.int/en/> (date of access: 23.04.2026).

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ У ПРОЦЕСІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

У часи повоєнної відбудови та відновлення України все більшого впливу і значення набувають залучення міжнародних інвестицій, репарацій та підтримки. Аналіз показує, що умови, ресурси та обсяги залученої фінансової допомоги все частіше не відповідають вимогам та запитам громадян. Це відбувається через відсутність ефективного апарату розподілу та правового регулювання механізму розподілу, залучення та використання коштів, які надходять від іноземних партнерів. У зв'язку з цим актуальним є дослідження правових проблем залучення та використання міжнародної фінансової допомоги в процесі повоєнного відновлення України [1; 2].

Основні джерела та організації залучення міжнародної фінансової допомоги. Провідна роль у фінансуванні повоєнного відновлення України належить таким організаціям: Європейський банк реконструкції та розвитку, Світовий банк та Європейський інвестиційний банк. Залучення їхніх коштів поширюється на розвиток енергетики, підтримку бізнесу та відновлення інфраструктури [3; 4; 5]. Підтримка з боку партнерів надає економічні можливості для розвитку України в повоєнні часи. Проте, існує проблема, яка полягає в тому, що частина фінансів надається в кредит, а разом з цим зростає і фінансовий борг держави. Важливим є, також, залучення іноземних партнерів для укладення ресурсних угод, які передбачають колаборацію у видобутку природних ресурсів. Прикладом є угода між США та Україною, яка була укладена 30 квітня 2025 року та ратифікована Верховною Радою 8 травня 2025 року. Вона несе за собою мету створення інвестиційного фонду відбудови. Ще одним важливим джерелом залучення міжнародних фінансів можуть бути репарації, отримані внаслідок замороження активів агресора. Станом на зараз, їхнє залучення до відбудови активно розглядається партнерами [1; 6].

Правові проблеми залучення міжнародної фінансової допомоги. Одна з головних проблем полягає у відсутності узгодженої системи між компенсаційними механізмами та міжнародними програмами фінансування. Прикладом є надходження коштів Світового банку та Банку розвитку Ради Європи до державного бюджету, а не прямо на відновлення певних об'єктів чи інфраструктури. Відсутність взаємодії може призводити до корупційних схем державних органів [2; 3]. Ще однією проблемою є принцип роботи та надання правового статусу заяв у Реєстрі збитків, а саме RD4U. Реєстр фіксує збитки, але функція відшкодування та направлення коштів в механізмі відсутня. Також, не існує зв'язку між Законом України, який передбачає компенсацію за пошкоджене чи знищене нерухоме майно внаслідок збройної агресії РФ проти України та поданням заяв до Реєстру збитків, що зумовлює не отримання коштів громадянами, майно яких постраждало [7; 8]. Важливою проблемою у фінансуванні лишається робота програми Ukraine Facility. Через прив'язку до виконання реформ, час очікування на кошти варіюється залежно від реалізації державою умов, що робить систему затяжною для отримання допомоги та компенсацій [9].

Ідеї вирішення проблеми. По-перше, проаналізувавши, можна дійти висновку потреби подолання інституційної розпорошеності у сфері міжнародної фінансової допомоги. Тобто, важливо запровадити єдиний ефективний механізм, який би комунікував та виконував функції безпосередньо прилеглі до іноземних інвестицій та допомоги коштами. Станом на зараз, функції виконують різні органи влади: Міністерство економіки відповідає за виконання реформ та планів пов'язаних із Ukraine Facility; Міністерство фінансів України працює над використанням та надходженням міжнародного фінансування; Міністерство економіки,

довкілля та сільського господарства України відповідає за сферу реєстрації збитків; Міністерство розвитку громад та територій України виконує адміністративні функції реєстрів пошкодженого майна. Тож, з'явилась потреба виокремлення та створення нової єдиної гілки, яка б забезпечувала взаємодію зазначених механізмів. Ще однією важливою ідеєю є створення прозорих систем, які б забезпечували обізнаність громадян щодо використання та розподілу іноземних коштів. Це сприятиме зменшенню корупції в межах міжнародного фінансування [1; 2; 8; 9].

Проаналізувавши питання правових проблем залучення фінансової допомоги у процесі повного відновлення України, встановлено, що іноземна допомога відіграє важливу роль для бізнесу, інфраструктури та нерухомого майна громадян України. Проте, наявні прогалини в сфері комунікації та взаємодії між партнерами та органами влади, що ускладнює процес отримання і надання допомоги, які потребують негайного вирішення.

Література

1. World Bank. Ukraine Overview. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine>
2. Міністерство фінансів України. План відновлення України та міжнародна фінансова допомога. URL: <https://mof.gov.ua> (<https://mof.gov.ua/>)
3. European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). Ukraine strategy. URL: <https://www.ebrd.com/ukraine.html>
4. European Investment Bank (EIB). Ukraine support. URL: <https://www.eib.org/en/projects/regions/eastern-neighbours/ukraine>
5. World Bank Group. Ukraine Recovery and Reconstruction. URL: <https://www.worldbank.org> (<https://www.worldbank.org/>)
6. OECD. Financing Ukraine's Recovery. URL: <https://www.oecd.org> (<https://www.oecd.org/>)
7. Council of Europe. Register of Damage for Ukraine (RD4U). URL: <https://www.coe.int/en/web/ukraine>
8. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України. Закон України від 23 лютого 2023 року № 2923-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
9. Regulation (EU) 2024/792 establishing the Ukraine Facility [Електронний ресурс]. Official Journal of the European Union.

Трохимчук А. Ю.

«Міжнародне право», 1 курс

Київський національно економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – д.ю.н., к.е.н., професор, професор

кафедри публічного та міжнародного права Замрига А. В.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ ДО ВІДНОВЛЕННЯ ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ ПІСЛЯ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

В умовах збройних конфліктів освітня сфера зазнає значних руйнувань, що проявляються у знищенні освітньої інфраструктури, перериванні навчального процесу, вимушеному переміщенні учнів і педагогічних працівників, а також обмеженні доступу до якісної освіти. Відновлення освітньої системи є одним із ключових напрямів післяконфліктної реконструкції держави та важливим чинником забезпечення сталого розвитку суспільства.

Міжнародно-правові підходи до відновлення освіти тримаються на нормах міжнародного гуманітарного права, міжнародного права прав людини та спеціалізованих актах у сфері

освіти. Також, право на освіту закріплене у Загальній декларації прав людини 1948 року та Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, які встановлюють обов'язок держав гарантувати доступність, якість і безперервність освіти навіть в умовах збройного конфлікту. Зазначені норми формують універсальні стандарти, яких мають дотримуватися держави під час відновлення освітньої сфери [1; 2].

Важливу роль відіграють міжнародні організації такі як ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ, діяльність яких спрямована на розробку програм відновлення освітньої інфраструктури, забезпечення безпечного освітнього середовища та інтеграцію дітей, які постраждали внаслідок конфлікту. Особливого значення набуває концепція «освіта в надзвичайних ситуаціях», яка передбачає забезпечення безперервності навчання шляхом використання дистанційних технологій, створення тимчасових освітніх центрів та надання міжнародної підтримки. Не менш важливим є впровадження програм психологічної реабілітації учнів і педагогів [3; 4].

Разом із тим, попри наявність міжнародно-правових стандартів, існує низка проблем їх практичної реалізації. Зокрема, недостатній рівень безпеки освітнього середовища, нерівний доступ до освіти для внутрішньо переміщених осіб, обмеженість ресурсів для відновлення інфраструктури, а також цифрова нерівність суттєво ускладнюють процес забезпечення права на освіту. Крім того, відсутність ефективної координації між національними органами влади та міжнародними партнерами може призводити до фрагментарності відновлювальних заходів.

На нашу думку, підвищення ефективності міжнародно-правових підходів до відновлення освітньої сфери потребує комплексного удосконалення національного законодавства з урахуванням міжнародних стандартів, посилення інституційної спроможності держави та забезпечення прозорого механізму використання міжнародної допомоги. Доцільним є також розвиток цифрових освітніх платформ, впровадження довгострокових програм підтримки освітян та створення безпечного освітнього простору.

Водночас важливим аспектом відновлення освітньої сфери є забезпечення інклюзивності та рівного доступу до освіти для всіх категорій населення, зокрема дітей з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб та осіб, які проживають у постраждалих регіонах. У цьому контексті міжнародні стандарти передбачають не лише фізичне відновлення освітньої інфраструктури, але й адаптацію освітніх програм до нових соціальних умов, модернізацію змісту освіти та впровадження інноваційних підходів до навчання. Особливого значення набуває інтеграція цифрових технологій, що дозволяє забезпечити безперервність освітнього процесу навіть за умов обмеженого доступу до традиційних форм навчання. Крім того, міжнародний досвід свідчить про необхідність активного залучення громадянського суспільства та місцевих громад до процесів відновлення освіти, що сприяє підвищенню ефективності реформ та їх відповідності реальним потребам населення.

Таким чином, міжнародно-правові підходи до відновлення освітньої сфери мають комплексний характер і передбачають поєднання правових, організаційних та гуманітарних механізмів. Їх ефективна реалізація є необхідною умовою відновлення освітньої системи та забезпечення права на освіту в післяконфліктний період.

Література

1. Загальна декларація прав людини: міжнародний документ від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: міжнародний документ від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
3. Навчання під час війни: як ЮНЕСКО допомагає зробити українські школи безпечнішими для дітей. URL: <https://www.unesco.org/uk/articles/navchannya-pid-chas-viyny-yak-yunesko-dopomahaye-zrobyty-ukrayinski-shkoly-bezpechnishymy-dlya-ditey>
4. Ukraine's recovery depends on the recovery of children's education. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/ukraines-recovery-dependent-recovery-childrens-education>

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

В умовах збройної агресії проти України питання повоєнного відновлення набуває особливої актуальності. Руйнування інфраструктури, економічні втрати та соціальні виклики потребують значних фінансових ресурсів і ефективних правових механізмів їх залучення. У цьому контексті ключову роль відіграють міжнародні організації, які забезпечують фінансову, технічну та інституційну підтримку.

Варто зазначити, що повоєнне відновлення держави є складним і тривалим процесом, який охоплює не лише відбудову зруйнованої інфраструктури, але й відновлення соціальних, політичних і правових інститутів, а також забезпечення стабільного розвитку суспільства. У цьому контексті міжнародні організації відіграють важливу роль, надаючи фінансову, експертну та технічну підтримку, а також сприяючи дотриманню міжнародних стандартів у сфері прав людини, верховенства права та соціальної справедливості. Водночас ефективність їх діяльності зумовлюється низкою чинників, а практична реалізація відповідних механізмів нерідко супроводжується певними труднощами. Це пов'язано з тим, що для успішного відновлення недостатньо лише залучення ресурсів – необхідно також враховувати складність і багатомірність викликів, з якими стикаються держави після завершення збройних конфліктів.

На практиці реалізація зазначених підходів значною мірою забезпечується через діяльність міжнародних інституцій, які виступають ключовими суб'єктами процесу повоєнного відновлення.

У цьому процесі міжнародні організації відіграють ключову роль. Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи, Європейський Союз, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Міжнародний кримінальний суд, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд та інші інституції беруть на себе відповідальність не лише за гуманітарну допомогу, а й за стратегічне партнерство з національними урядами. Вони сприяють формуванню політик реінтеграції, реформування, стабілізації й побудови миру [1].

Прикладом є діяльність Ради Європи і ЄС у Боснії і Герцеговині, де після тривалої війни ці організації надали не лише фінансову підтримку для відновлення зруйнованої інфраструктури, але і впровадили широкий спектр реформ: від судочинства і поліцейських структур до забезпечення прав меншин і розвитку громадянського суспільства. В результаті було створено механізми, що гарантують прозорість і підзвітність влади, а також законодавчо закріпили захист прав людини [2].

Також прикладом є діяльність ООН у Руанді після геноциду 1994 року. Через миротворчі місії, підтримку реформ судової системи і правозахисних програм Організація допомогла створити умови для відновлення державності, зміцнення верховенства права і сприяння процесам примирення в суспільстві. Важливо, що такі програми передбачали не лише покарання винних, а й реінтеграцію постраждалих груп [3].

Разом із тим, досвід інших держав свідчить про те, що ефективність участі міжнародних організацій у процесі повоєнного відновлення значною мірою залежить від узгодженості їх діяльності з національними інституціями. Відсутність чіткої координації між державними органами та міжнародними партнерами може призводити до дублювання функцій, нерационального використання ресурсів та затримок у реалізації відновлювальних проєктів. У зв'язку з цим важливого значення набуває створення ефективних правових механізмів взаємодії, які б забезпечували прозорість, підзвітність та узгодженість дій усіх учасників процесу.

Особливу роль у правовому забезпеченні повоєнного відновлення відіграють міжнародні фінансові інституції (зокрема Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Європейський банк реконструкції та розвитку та Європейський інвестиційний банк), які не лише надають кредити та гранти, але й встановлюють вимоги щодо проведення структурних реформ. Такі умови сприяють підвищенню ефективності державного управління, боротьбі з корупцією та гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. Водночас надмірна залежність від зовнішнього фінансування може створювати додаткові ризики для економічної стабільності держави, що потребує збалансованого підходу до залучення міжнародної допомоги.

Крім того, важливим напрямом діяльності міжнародних організацій є забезпечення притягнення до відповідальності за міжнародні злочини, вчинені під час збройного конфлікту. Зокрема, діяльність міжнародних судових інституцій спрямована на документування воєнних злочинів, захист прав потерпілих та формування механізмів відшкодування шкоди. Це має не лише правове, але й значне соціальне значення, оскільки сприяє відновленню довіри до правосуддя та зміцненню принципу верховенства права.

На нашу думку, для підвищення ефективності участі міжнародних організацій у відновленні України доцільним є створення єдиного координаційного механізму, який би забезпечував узгодженість дій між державними органами та міжнародними партнерами. Важливим є також запровадження прозорих процедур використання міжнародної допомоги, посилення контролю за її розподілом та активне залучення громадянського суспільства до процесів відновлення.

Додатково доцільним є впровадження інтегрованої цифрової системи обліку та моніторингу міжнародної допомоги, яка забезпечить прозорість усіх етапів її використання – від надходження коштів до реалізації конкретних проєктів. Важливим є також удосконалення механізмів парламентського та громадського контролю, а також запровадження чітких критеріїв оцінки ефективності міжнародних програм відновлення. Не менш значущим є розвиток правових інструментів залучення репарацій та використання заморожених активів держави-агресора як одного з джерел фінансування відбудови України.

Водночас важливим напрямом подальшого розвитку правового забезпечення повоєнного відновлення України є посилення інституційної спроможності держави у взаємодії з міжнародними організаціями. Це передбачає не лише адаптацію національного законодавства до міжнародних стандартів, але й формування ефективної системи стратегічного планування та управління відновлювальними процесами. У цьому контексті особливого значення набуває забезпечення довгострокової співпраці з міжнародними партнерами, орієнтованої не лише на відбудову, але й на модернізацію держави, впровадження інноваційних підходів до управління та зміцнення демократичних інститутів.

Таким чином, міжнародні організації відіграють визначальну роль у процесі повоєнного відновлення України, забезпечуючи не лише фінансову підтримку, але й формування правових, інституційних та соціальних основ сталого розвитку держави. Їх діяльність сприяє впровадженню міжнародних стандартів у сфері прав людини, зміцненню верховенства права та проведенню необхідних реформ. Водночас ефективність цієї допомоги залежить від належного правового регулювання, рівня координації між суб'єктами відновлення та здатності держави адаптувати міжнародний досвід до національних умов. У зв'язку з цим удосконалення механізмів взаємодії з міжнародними організаціями є важливою передумовою успішного відновлення України у післявоєнний період.

Література

1. Jung -Eun Chu. The Role of International Organizations in Resolving Global Conflicts. URL: https://www.researchgate.net/publication/384056254_The_Role_of_International_Organizations_in_Resolving_Global_Conflicts
2. Black R. Return and Reconstruction in Bosnia-Herzegovina. SAIS Review. 2001. Vol. 21. № 2. P. 177–199.
3. Barbisotti M. The United Nations and the Rwandan genocide. URL: <https://unipd-centrodirittiumani.it/en/topics/the-united-nations-and-the-rwandan-genocide>

РЕАЛІЗАЦІЯ ВИБОРЧИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ПІДХОДИ

З початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну питання проведення виборів стало болючою темою в переговорному процесі, а реалізація виборчих прав стала практично неможливою через загрози для безпеки громадян. Право вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування закріплюється ст.38 Конституції. Водночас, Конституційно закріплено положення, яке передбачає можливість певних обмежень прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного чи надзвичайного стану:

Стаття 64. Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції [1].

Оскільки стаття 38 Конституції України не міститься в переліку статей, в яких закріплені права і свободи, що не можуть бути обмежені в умовах воєнного або надзвичайного стану в разі оголошення в Україні одного із раніше вказаних станів право обирати і бути обраним може обмежуватися з метою забезпечення безпеки громадян.

Міжнародні демократичні стандарти визнають, що вибори не можуть проводитися під час надзвичайних ситуацій, які загрожують життю та безпеці людей. Законодавство більшості країн ЄС прямо забороняє проведення виборів під час надзвичайного стану, що включає війну, масштабні стихійні лиха або пандемії [8].

Щоб краще зрозуміти обґрунтованість такої позиції варто детальніше розглянути стандарти проведення виборів в умовах воєнного стану, що закріплені в нормах національного законодавства різних країн.

На міжнародному рівні не існує єдиного "всесвітнього закону" про вибори під час війни, проте Венеційська комісія (дорадчий орган Ради Європи) та норми ООН формулюють принципові вимоги.

Венеційська комісія наголошує, що будь-яке обмеження виборчих прав або відтермінування виборів має бути передбачене законом (не лише рішенням виконавчої влади), бути пропорційним і тривати лише протягом терміну дії надзвичайного стану. Рішення про скасування або перенесення не повинні залишатися на розсуд лише виконавчої влади (уряду/президента), щоб уникнути узурпації [4].

Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи «Вибори у часи кризи» (2026 року) зазначає: «17. Визнаючи, що деякі кризи не є тимчасовими збоями, а тривалими надзвичайними станами, що мають глибинні наслідки для демократичного врядування», Асамблея: 17.1. нагадує про свою Резолюцію 2605 (2025) «Правові та правозахисні аспекти агресії Російської Федерації проти України» та підтверджує, що відповідно до міжнародних демократичних стандартів вибори не можуть проводитися в умовах воєнного стану» [3].

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (МПГПП) також передбачає обмеження виборчих прав в особливих умовах, якщо цього потребує збереження життя та здоров'я людей: «1. Під час надзвичайного стану у державному секторі, який загрожує

життю нації та існування якого офіційно проголошено, держави-учасниці цього Пакту можуть вживати заходів, що відступають від своїх зобов'язань за цим Пактом, у тій мірі, в якій це суворо вимагається гостротою ситуації, за умови, що такі заходи не суперечать їхнім іншим зобов'язанням за міжнародним правом і не передбачають дискримінації виключно за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження.» – із статті 4 МПГПП [2].

Окрім міжнародних актів, де вказано про доцільність скасування чи відтермінування проведення виборів, доречним буде розглянути закріплення процедури проведення виборів в умовах воєнного стану у окремих країнах, оскільки міжнародні норми часто наголошують на тому, що остаточне і конкретне вирішення цього питання приймається на внутрішньодержавному рівні та повинне враховувати низку аспектів та особливостей, характерних для кожного кейсу окремо.

У Сполучених Штатах Америки не існує прямої конституційної заборони на проведення виборів в умовах воєнного стану.

Що говорить стаття I, розділ 4, пункт 1 Конституції США: «Час, місця та спосіб проведення виборів сенаторів і представників визначаються в кожному штаті його законодавчими зборами; але Конгрес може будь-коли законом встановлювати або змінювати такі правила, за винятком місць обрання сенаторів» [5].

У США питання виборів під час війни/надзвичайних ситуацій вирішується не через декларацію «воєнного стану» (який, до речі, не має чіткого визначення у Федеральній конституції), а через законодавчі акти Конгресу.

Федеральний закон встановлює дату виборів. Зміна цієї дати вимагає ухвалення нового федерального закону Конгресом. Президент не має одноосібної влади скасувати або перенести вибори через оголошення воєнного стану [9].

Польща, в свою чергу, має одну з найчіткіших норм у світі щодо цього питання. Конституція прямо забороняє проведення виборів під час дії надзвичайних заходів. Дана норма закріплена в пункті 7 статті 228 Конституції Польської Республіки:

«Протягом періоду запровадження надзвичайних заходів, а також протягом 90 днів після їх закінчення термін повноважень Сейму не може бути скорочений, а також не можуть бути проведені загальнонаціональний референдум, вибори до Сейму, Сенату, органів місцевого самоврядування, вибори Президента, а термін повноважень таких органів має бути відповідно продовжений. Вибори до органів місцевого самоврядування можливі лише в тих місцях, де надзвичайні заходи не були запроваджені.» [7].

Країни з "жорсткою" конституційною фіксацією як в Польщі уникають ризиків нелегітимності виборів, проведених у нерівних умовах, жертвуючи безперервністю демократичного процесу.

Франція використовує модель, де вибори в принципі не припиняються автоматично через воєнний стан, проте повноваження президента можуть бути розширені.

«Якщо інституції Республіки, незалежність Нації, цілісність її території або виконання її міжнародних зобов'язань перебувають під серйозною та безпосередньою загрозою, а також якщо належне функціонування конституційних державних органів влади переривається, Президент Республіки вживає заходів, необхідних за цих обставин, після офіційних консультацій з Прем'єр-міністром, головами палат Парламенту та Конституційною Радою.

Ці заходи мають бути розроблені таким чином, щоб якомога швидше забезпечити конституційні органи державної влади засобами для виконання своїх обов'язків. Щодо таких заходів проводяться консультації з Конституційною Радою.

Парламент засідає по праву. Національні збори не можуть бути розпущені під час здійснення таких надзвичайних повноважень.

Після тридцяти днів з моменту здійснення таких надзвичайних повноважень, питання може бути передане до Конституційної ради. Вона приймає своє рішення шляхом публічного

оголошення якомога швидше, та, за правом, проводить таке розслідування й приймає своє рішення таким самим чином після шістдесяти днів з моменту здійснення надзвичайних повноважень або в будь-який момент після цього.» – стаття 16 Конституції Французької Республіки [6].

Стаття 16 Конституції Франції надає Президенту надзвичайні повноваження у випадку серйозної та безпосередньої загрози республіці. Проте вона не скасовує виборчий цикл автоматично. Під час воєнного стану президент може розпустити Національні збори, що спричинить позачергові вибори, але саме призупинення виборів як таких Конституцією не передбачено.

Отже, проаналізувавши норми національного права України, Сполучених Штатів Америки, Польщі та Франції, а також розглянувши стандарти міжнародного права, можна дійти висновку, що проведення виборів в умовах воєнного стану лишається доволі проблемним питанням, оскільки залежить від багатьох критеріїв, які можуть відрізнятися за різних умов. Це ускладнює створення єдиного алгоритму реалізації виборчих прав під час воєнного чи надзвичайного станів.

Проте, міжнародні норми схиляються до стратегії відкладення виборчих процесів і відповідне подовження терміну здійснення повноважень попередньо обраними інституціями. Таким чином може порушитися принцип безперервності проведення виборчих процесів, але залишаються забезпечені демократичність виборів, їх рівність та доступність, а насамперед – життя та здоров'я виборців, що є найвищою соціальною цінністю будь-якої демократичної держави. І хоча влада тієї чи іншої країни може самостійно вирішувати чи проводити вибори, вона також має зважати на те, чи будуть вибори, проведені в таких умовах чесними та справедливими.

На мою думку, заборона або відкладення виборів в умовах воєнного стану є коректною та обґрунтованою, оскільки сприяє збереженню життя та здоров'я громадян, але водночас повинна передбачати й проведення виборів як тільки умови стануть сприятливими, а якщо точніше – буде припинено режим воєнного стану в країні.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996, 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4976>
2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>
3. Резолюція 2636 (2026)1, «Вибори у часи кризи», Парламентська асамблея Ради Європи, неофіційний переклад українською. URL: <https://rm.coe.int/-2636-2026-2779-3698-4338-1/48802a6f26>
4. Венеційська комісія. URL: https://www.venice.coe.int/files/Code%20de%20conduite_GBR%202025_WEB_A5.pdf
5. Конституція Сполучених Штатів Америки від 17 вересня 1787 року, URL: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/83/Constitution_of_the_United_States_%28Ukrainian_language%29.pdf
6. Конституція Французької Республіки від 4 жовтня 1958 року, URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/en/constitution-of-4-october-1958>
7. Конституція Польської Республіки від 2 квітня 1997 року, URL: <https://www.senat.gov.pl/en/about-the-senate/konstytucja/chapter-xi/>
8. Інтернет-ресурс «Війна і вибори: де голосували під канонаду гармат, а де демократія зачекала миру» – Артур Гмиря, URL: <https://thepage.ua/ua/politics/chi-mozhlivi-vibori-pid-chas-vijni-svitovij-dosvid#:~:text=>
9. Інтернет-ресурс, URL: <https://constitution.findlaw.com/article1/annotation18.html>

ЕНЕРГЕТИЧНЕ ПРАВО ЄС ЯК ПРАВОВА ОСНОВА ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ВНУТРІШНЬОГО ЕНЕРГОРИНКУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасний вектор розвитку енергетичного сектору України нерозривно пов'язаний із правовою трансформацією в межах європейського інтеграційного процесу. Енергетичне право Європейського Союзу (*acquis communautaire*) становить цілісну систему регулювання, яка через механізми Договору про заснування Енергетичного Співтовариства та Угоди про асоціацію стає правовим фундаментом для реформування внутрішнього ринку України. Основною метою такої гармонізації є створення конкурентного, прозорого та безпечного енергетичного середовища, що відповідає стандартам ЄС. Процес імплементації європейських норм передбачає не лише зміну законодавчої бази, а й глибоку інституційну перебудову, що забезпечує перехід від монополізованої моделі управління до ринкових відносин. Ключовим елементом енергетичного права ЄС є Третій та Четвертий енергетичні пакети, норми яких спрямовані на анбандінг енергетичних компаній та забезпечення недискримінаційного доступу до мереж. Це є передумовою для підвищення енергетичної незалежності держави та захисту національних інтересів у відносинах із зовнішніми постачальниками [3, с. 61-63].

Метою даного дослідження є комплексний аналіз правових механізмів адаптації енергетичного законодавства України до стандартів ЄС, виявлення критичних викликів на шляху до повної інтеграції в єдиний європейський енергоринок та обґрунтування стратегічних перспектив зміцнення енергетичної незалежності держави в умовах повоєнного відновлення.

Правове регулювання енергетичного сектору в умовах євроінтеграції вимагає впровадження ефективних механізмів конкуренції, що прямо корелює з нормами ЄС щодо відокремлення діяльності з транспортування енергії від її виробництва та постачання. Для України це означає необхідність завершення реформи корпоративного управління в державних компаніях та забезпечення реальної незалежності національного регулятора. Важливість цих кроків підтверджується досвідом країн ЄС, де лібералізація ринку призвела до диверсифікації джерел постачання та зниження цін для кінцевих споживачів. Водночас інтеграція до внутрішнього ринку ЄС передбачає технічну та правову синхронізацію з європейською мережею операторів системи передачі ENTSO-E. Це об'єднання відкриває для України можливості для транскордонної торгівлі електроенергією, що є критично важливим для забезпечення стійкості енергосистеми в умовах дефіциту потужностей або надзвичайних ситуацій [5, с. 254-255]. Юридичний супровід синхронізації включає адаптацію регламентів щодо управління мережами та розподілу пропускної спроможності міждержавних ліній, що потребує високого рівня конвергенції національних правил ринку з європейськими стандартами [1, с. 210-212].

Особливе значення в контексті енергетичного права ЄС має «Європейський зелений курс» (*European Green Deal*), який визначає стратегію переходу до кліматично нейтральної економіки до 2050 року. Правові акти, прийняті в межах цієї ініціативи, створюють нові виклики для українського енергосектору, оскільки вимагають радикального скорочення використання викопного палива та нарощування частки відновлюваних джерел енергії (ВДЕ). Еколого-правовий вимір цієї політики передбачає декарбонізацію енергетики через розвиток вітрової, сонячної та біоенергетики, що потребує створення дієвих механізмів стимулювання, таких як «зелені» тарифи або аукціони на розподіл квот [4, с. 40-42]. Водночас Україна стикається з необхідністю адаптації до транскордонного вуглецевого коригування (СВАМ), що створює ризики для енергоємного експорту у разі зволікання з екологічною модернізацією.

Впровадження системи моніторингу та звітності про викиди парникових газів є невід'ємною частиною правових зобов'язань України в межах інтеграції до внутрішнього енергоринку ЄС [4, с. 43-45].

Розвиток альтернативної енергетики є не лише екологічним, а й безпековим пріоритетом. Децентралізація генерації через мале використання ВДЕ підвищує живучість енергосистеми в умовах воєнних загроз та фізичного руйнування великих об'єктів інфраструктури. Правове забезпечення цього процесу вимагає спрощення дозвільних процедур для інвесторів та створення сприятливих умов для розвитку енергетичних кооперативів [2, с. 110-112]. Крім того, енергетичне право ЄС стимулює розвиток водневої енергетики, де Україна має значний природний та інфраструктурний потенціал. Створення правових рамок для виробництва та транспортування «зеленого» водню є одним із перспективних напрямів інтеграції, що дозволить Україні стати частиною нової європейської енергетичної архітектури та забезпечити довгострокову конкурентоспроможність на ринку ЄС [4, с. 46-48].

Важливим викликом на шляху інтеграції залишається проблема енергетичної безпеки, яка в умовах повномасштабної війни набула глобального виміру. Правові інструменти ЄС, зокрема Регламент про заходи для гарантування безпеки постачання газу, передбачають механізми солідарності між країнами-членами та партнерами Енергетичного Співтовариства. Для України це означає можливість залучення міжнародної підтримки для відновлення пошкоджених об'єктів та координацію дій щодо мінімізації впливу енергетичного шантажу з боку РФ. План REPowerEU є яскравим прикладом того, як правові та політичні ініціативи ЄС спрямовуються на швидке заміщення енергоносіїв агресора через підвищення енергоефективності та диверсифікацію. Використання українських підземних сховищ газу (ПСГ) в інтересах європейських споживачів є важливим елементом взаємовигідного співробітництва, що зміцнює роль України як стратегічного партнера ЄС [3, с. 64-66].

Проте процес гармонізації законодавства стримується низкою внутрішніх факторів, серед яких недосконалість регуляторного середовища, високий рівень заборгованості на ринку та застарілість основних фондів. Ефективна інтеграція потребує не лише прийняття нових законів, а й забезпечення їх неухильного виконання через незалежне судочинство та дієвий антимонопольний контроль. Перехід до смарт-інтеграції передбачає цифровізацію енергетичних мереж (*smart grids*), що дозволяє оптимізувати споживання та підвищити надійність постачання. Правове регулювання в цій сфері має зосереджуватися на захисті даних споживачів та кібербезпеці енергетичної інфраструктури, що є актуальним у світлі гібридних загроз [5, с. 256-258]. Створення сприятливого інвестиційного клімату через прозорі правові норми дозволить залучити приватний капітал, необхідний для повоєнного відновлення та модернізації галузі на засадах «зеленого» переходу.

Соціальний аспект енергетичного права ЄС також є вкрай важливим для України. Європейські норми вимагають захисту вразливих верств населення та боротьби з енергетичною бідністю. Це передбачає перехід від загального субсидування цін до адресних програм допомоги, що дозволяє ринку функціонувати на конкурентних засадах без надмірного соціального навантаження. Забезпечення прав споживачів на вільний вибір постачальника та доступ до інформації про структуру тарифів є фундаментальними принципами, що мають бути повністю імplementовані в українське правове поле [2, с. 115-117]. Таким чином, інтеграція до внутрішнього ринку ЄС сприяє підвищенню якості життя громадян через стабільне та доступне енергозабезпечення.

Перспективи України в межах єдиного енергоринку ЄС пов'язані з її роллю як ключового транзитного та видобувного вузла. Розширення потужностей інтерконекторів та гармонізація податкового законодавства в енергетичній сфері сприятимуть створенню спільного економічного простору. Водночас виконання зобов'язань щодо кліматичної нейтральності потребує значних зусиль у сфері енергоефективності в промисловості та будівництві, що регулюється відповідними директивами ЄС. Правова основа інтеграції постійно еволюціонує, реагуючи на нові технологічні та геополітичні виклики, що вимагає від України високої

адаптивності та професійності органів державної влади. Завершення реформ у сфері енергетичного права стане потужним сигналом для міжнародної спільноти про незворотність європейського курсу держави [1, с. 213-215].

У підсумку слід зазначити, що енергетичне право ЄС виступає не лише як сукупність технічних правил, а як інструмент цивілізаційного вибору України. Подолання викликів, пов'язаних із військовими діями та необхідністю структурної перебудови економіки, можливе лише за умови послідовного дотримання європейських цінностей вільної конкуренції, екологічної відповідальності та солідарності. Повна інтеграція до внутрішнього енергоринку ЄС відкриває перед Україною шлях до сталого розвитку та довгострокової енергетичної безпеки, роблячи її невід'ємною частиною сильної та незалежної Європи. Процес імплементації *acquis* має супроводжуватися широким суспільним діалогом та залученням наукового співтовариства для розробки оптимальних правових рішень, що враховують національну специфіку в контексті європейських стандартів [3, с. 67-68].

Література

1. Бабій О. П. Перспективи розвитку відновлюваної енергетики в контексті європейської інтеграції України. *Полтавська політехніка*. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/item/20292> (дата звернення: 22.04.2026).
2. Белоусов Н. В. Правове регулювання внутрішнього енергетичного ринку ЄС: уроки для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 75. С. 44-51. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/355290/341301> (дата звернення: 22.04.2026).
3. Дупляк О. М. Вплив European Green Deal на нормативно-правове забезпечення енергетичного сектору України. *КНТУ*. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/e3eb93a1-ce2b-4ae1-8e3b-d7c463083544/content> (дата звернення: 22.04.2026).
4. Ковальчук В. І. Енергетична безпека України в умовах воєнного стану: правовий аспект. *Сторінки історії: збірник наукових праць*. 2023. URL: <https://historypages.kpi.ua/article/view/347318/339166> (дата звернення: 22.04.2026).
5. Мельник С. В. Імплементація норм Енергетичного Співтовариства в законодавство України. *Журнал європейської економіки*. 2023. Т. 22. № 2. С. 110-125. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1866/1806> (дата звернення: 22.04.2026).
6. Савченко О. Г. Техніко-правові аспекти синхронізації ОЕС України з ENTSO-E. *Енергетика: економіка, технології, екологія*. 2023. URL: <https://eee.khpi.edu.ua/article/view/302158> (дата звернення: 22.04.2026).

Зайва Є.В.

«Міжнародне право», 3 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.ю.н., доцент, професор кафедри

публічного та міжнародного права Рижук Ю.М.

ІННОВАЦІЇ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЦИВІЛЬНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ: ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ТА МІЖНАРОДНИЙ КОНТЕКСТ

Сучасна архітектура безпеки та економічного розвитку України базується на інтеграції науково-технічного потенціалу оборонно-промислового комплексу (ОПК) у загальнодержавну інноваційну систему. Специфіка військових інновацій полягає у їхній здатності ставати фундаментальними технологічними платформами для цивільного сектору, що потребує чіткого правового регулювання та врахування міжнародних трендів.

Метою даної роботи є аналіз сучасного правового регулювання інтеграції військових інновацій у цивільний сектор економіки України, а також виявлення проблем і перспектив його вдосконалення з урахуванням міжнародних стандартів і практик.

Ключовим документом, що визначає вектор розвитку, є «Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року» (Розпорядження КМУ № 526-р) [1]. Документ встановлює правові рамки для створення цілісної екосистеми, де військовий сектор є не лише споживачем, а й генератором знань.

Стратегія передбачає:

- Удосконалення механізмів трансферу технологій, створених за державні кошти;
- Стимулювання розробок подвійного призначення через спрощення процедур сертифікації;
- Інституційну підтримку стартапів, що працюють у сфері безпеки та оборони.

У свою чергу, діяльність Державного науково-дослідного інституту випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки (ДНДІ ВС ОВТ) є критичною ланкою у ланцюжку «ідея — серійне виробництво». Сертифікація за стандартами, наближеними до міжнародних, дозволяє адаптувати військові рішення для цивільного ринку. Це стосується, зокрема, нових матеріалів, паливно-мастильних ресурсів та засобів зв'язку. Державні випробування забезпечують верифікацію технічних характеристик, що є юридичним підтвердженням надійності технології при її подальшій комерціалізації.

Доцільно виділити три ключові механізми впливу військових розробок на економіку:

1. Спін-офф ефект. Тобто пряме використання військових технологій у цивільному виробництві (наприклад, системи навігації, БПЛА для моніторингу сільськогосподарських угідь, тактична медицина) [2].

2. Кадровий капітал. Підготовка інженерів та науковців для ОПК підвищує загальний рівень людського потенціалу країни, що корелює з позитивною динамікою в Global Innovation Index.

3. Модернізація виробничих потужностей. Державні замовлення на інноваційне озброєння змушують підприємства оновлювати основні фонди, що автоматично підвищує конкурентоспроможність їхньої цивільної продукції.

Аналіз позицій України в Global Innovation Index 2024 демонструє парадоксальну, але стійку тенденцію: попри військові дії, інноваційна активність зростає в окремих кластерах [4]. Україна у 2024 році посідала 55 місце, що свідчить про наявність значного інноваційного потенціалу, зокрема у сфері оборонних технологій. Водночас ІТ-сектор залишається одним із ключових драйверів економіки: частка експорту комп'ютерних послуг перевищує 40% у структурі експорту послуг України, що створює сприятливу основу для розвитку технологій подвійного призначення.

Показовим прикладом ефективного трансферу військових інновацій у цивільну сферу є розвиток безпілотних технологій. Українські розробки у сфері Unmanned Aerial Vehicles (БПЛА), що активно використовуються у військових цілях, паралельно знаходять застосування у цивільних галузях, зокрема в аграрному секторі, логістиці та моніторингу інфраструктури. Крім того, використання систем супутникового зв'язку, таких як Starlink, продемонструвало можливість швидкої адаптації військових рішень для забезпечення критичної цивільної інфраструктури, включаючи енергетику, медицину та зв'язок [3].

Серед сильних сторін можна зазначити, що Україна традиційно має високі показники в експорті послуг інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), що безпосередньо пов'язано з розробкою військового софту та систем управління боєм.

Водночас для України досі існують виклики, наприклад, міжнародний контекст вимагає від України не лише адаптації закордонних технологій, а й правового захисту власних ноу-хау на світових ринках.

Військово-технічне співробітництво з міжнародними партнерами стає інструментом залучення прямих іноземних інвестицій. Правові механізми взаємодії з країнами НАТО та ЄС передбачають уніфікацію стандартів (STANAG), що полегшує вихід українських підприємств на глобальний ринок товарів подвійного використання. Важливим аспектом є участь у міжнародних наукових грантах та програмах, що дозволяє залучати ресурси для

фундаментальних досліджень, результати яких з часом інтегруються у цивільний сектор (енергетика, логістика, телекомунікації).

Отже, інтеграція військових інновацій у цивільний сектор економіки є складним багаторівневим процесом, що поєднує правові, економічні та технологічні аспекти. Для України в умовах сучасних викликів це не лише інструмент економічного розвитку, але й елемент забезпечення національної безпеки. Подальше вдосконалення правових механізмів, гармонізація стандартів із міжнародними нормами та забезпечення ефективного захисту інтелектуальної власності є ключовими передумовами для успішної інтеграції інновацій у глобальний простір.

Література

1. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-p#Text>.
2. Краліч Є.Р. Військові технологічні інновації в оборонному секторі економіки. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка*. 2024. Вип. 27. С. 15–22. URL: <https://visnyk.mu.edu.ua/index.php/economics/article/view/134/131>.
3. Савіцький А.В. Концептуальні основи розвитку потенціалу підприємств оборонно-промислового комплексу в економічному зростанні України. *Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного №1(47)* URL: <https://oj.tsatu.edu.ua/index.php/zbirnyk/article/view/535/507>.
4. Позиції України в Global Innovation Index 2024: аналіз і тенденції. *Економіко-технологічний центр*. URL: <https://entc.com.ua/uk/2584-pozytsii-ukrainy-v-global-innovation-index-2024-analiz-i-tendentsii>.

Малород А.А.

«Міжнародне право», 3 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к. ю. н., доцент, професор кафедри

публічного та міжнародного права Рижук Ю. М.

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ: ІННОВАЦІЙНІ ПРОЄКТНІ РІШЕННЯ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Тема європейської інтеграції України, є актуальною та однією з головних на сьогоднішній день, адже вона є інструментом глибоких економічних змін у нашій державі. Фактично мова йде про поступову перебудову економіки відповідно до стандартів ЄС, зміну підходів до державного управління та формування нової моделі розвитку, орієнтованої на інновації. Особливої значущості цей процес набуває в контексті європейської інтеграції України та її участі в програмах Європейського Союзу, зокрема у сфері цифровізації та інноваційного розвитку. Цінність цього процесу полягає в тому, що Україна отримує можливість інтегруватися у спільний економічний і науково-технологічний простір ЄС, що відкриває доступ до фінансових ресурсів, передових знань і міжнародних партнерств, які раніше були обмеженими.

У подальшому викладі доцільно детальніше зупинитися на правових та інституційних аспектах участі України у програмі Європейського Союзу «Цифрова Європа», а також на її практичному значенні для розвитку цифрової економіки держави. Перш за все хочу звернути увагу на цифровізацію як один із основних напрямів сучасної євроінтеграції. Важливим кроком у цьому контексті стало укладення Угоди між Україною та ЄС про участь у програмі «Цифрова Європа» на 2021–2027 роки, яка була ратифікована у 2023 році [1]. Ця угода має системне значення, оскільки вона фактично інтегрує Україну у загальноєвропейську цифрову

політику. Наша держава отримала статус асоційованої країни, що означає можливість участі у програмі на умовах, близьких до держав-членів ЄС. Зміст цієї угоди свідчить про те, що Європейський Союз розглядає цифрову трансформацію як один із основних факторів економічного зростання та глобальної конкурентоспроможності. Особлива увага приділяється таким напрямам, як розвиток високопродуктивних обчислень, штучного інтелекту, кібербезпеки, хмарних технологій і цифрових навичок [1]. У документі підкреслюється, що саме ці сфери формують основу сучасної економіки знань і створюють нові можливості для зайнятості та інноваційного розвитку.

Окремо варто відзначити, що угода передбачає не лише можливості, але й певні зобов'язання для України. Зокрема, участь у програмі пов'язана зі сплатою фінансового внеску до бюджету ЄС, що розраховується відповідно до економічних показників держави. Проте Україна отримує доступ до грантового фінансування, що дозволяє реалізовувати проєкти у сфері цифрових технологій. Таким чином формується взаємовигідна модель співпраці, де поєднуються інтереси як ЄС, так і України [1].

Практичні результати участі України у програмі «Цифрова Європа» вже помітні. Українські організації беруть участь у конкурсах, створюють консорціуми з європейськими партнерами та отримують фінансування на розвиток інноваційних рішень. Особливо важливим є доступ до європейських ініціатив у сфері кібербезпеки, що має стратегічне значення в умовах сучасних загроз. Насамперед, після внесення змін до угоди Україна отримала можливість долучатися до резерву кібербезпеки ЄС, що значно підвищує її стійкість до кібератак [3]. Разом із зовнішньою інтеграцією відбуваються і внутрішні трансформації. Україна активно адаптує своє законодавство до норм ЄС у сфері цифрової політики, зокрема щодо електронних комунікацій, захисту персональних даних та кібербезпеки. Важливим напрямом є також розвиток цифрової інфраструктури, включаючи дата-центри, хмарні рішення та захищені мережі передачі даних. Крім того, впроваджуються сучасні електронні сервіси, що підвищують ефективність державного управління та доступність послуг для громадян [3].

Головну роль у цьому процесі відіграє формування стратегічного бачення розвитку цифрової економіки. Зокрема, у 2026 році було представлено проєкт стратегії розвитку штучного інтелекту до 2030 року, який передбачає створення національної інфраструктури для розвитку ШІ, підтримку інноваційного бізнесу та інтеграцію українських рішень у міжнародні ринки. Це свідчить про прагнення України формувати власний технологічний потенціал [3].

Варто розглянути і цифрову інтеграцію у ширшому контексті європейської інтеграції. За даними Європейської Комісії, Україна демонструє значний прогрес у виконанні умов для вступу до ЄС, зокрема у сферах верховенства права, державного управління та функціонування демократичних інституцій. Було успішно завершено частину переговорних процедур, а також розроблено дорожні карти реформ, що свідчить про системний підхід до інтеграції. Разом із цим, Європейський Союз відзначає необхідність подальших зусиль у таких сферах, як судова реформа, боротьба з корупцією та вдосконалення державного управління. Ці аспекти є критично важливими, оскільки саме вони визначають рівень довіри до держави та її здатність ефективно інтегруватися у європейський простір. Водночас навіть у складних умовах Україна демонструє стійкість інституцій та продовжує впроваджувати необхідні зміни [2].

Офіційна політика розширення ЄС також підтверджує, що інтеграція України розглядається як довгостроковий процес, який потребує поступового виконання всіх критеріїв членства та адаптації до *acquis* ЄС [4]. У цьому контексті цифрова трансформація виступає одним із найбільш успішних напрямів, який може стати основою для подальшого економічного розвитку.

Окремо важливою є участь України у програмі «Горизонт Європа» (Horizon Europe), яка є ключовим інструментом фінансування наукових досліджень та інновацій у межах ЄС. Ця програма дозволяє українським університетам, науковим установам та

компаніям брати участь у міжнародних дослідницьких консорціумах, отримувати грантове фінансування та працювати над передовими технологіями, зокрема у сфері штучного інтелекту, кібербезпеки, медицини та оборонних технологій [5]. Участь у Horizon Europe також сприяє формуванню спільних науково-технічних кластерів між Україною та країнами ЄС. Такі кластери забезпечують інтеграцію науки, бізнесу та держави, а також створюють основу для розробки інноваційних рішень подвійного призначення, що є особливо важливим у контексті економічного відновлення, модернізації промисловості та посилення технологічного суверенітету України.

Отже, європейська інтеграція України у сфері цифрового розвитку вже сьогодні виходить за межі формальних домовленостей і перетворюється на реальний механізм глибоких трансформацій держави. Участь у програмах Європейського Союзу відкриває не лише нові можливості, але й формує нову якість мислення, орієнтовану на інновації, відкритість і відповідальність. В умовах сучасних викликів це набуває особливого значення, адже цифрова стійкість і технологічна спроможність стають основою національної безпеки. Наразі Україна поступово переходить від ролі учасника до ролі повноцінного партнера, здатного робити власний внесок у спільний європейський простір знань і технологій. Саме тому цифрова інтеграція сьогодні це символ стратегічного вибору держави, який визначає її майбутнє як сильної, сучасної та конкурентоспроможної європейської країни.

Література

1. Угода між Україною та Європейським Союзом про участь України у програмі Європейського Союзу «Цифрова Європа» (2021–2027) : Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-22#Text
2. Єврокомісія оприлюднила звіт про прогрес України на шляху до членства в ЄС : новини / Верховна Рада України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/267834.html
3. Цифрова трансформація економіки України. Березень 2026 року : аналітичний матеріал / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/tsyfrova-transformatsiya-ekonomiky-ukrayiny-berezen-2026-roku>
4. European Commission – Enlargement Policy (Ukraine) : офіційний сайт Європейської комісії. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/index_en?prefLang=uk
5. Horizon Europe – Український національний портал програми «Горизонт Європа» : офіційний інформаційний ресурс. URL: <https://horizon-europe.org.ua/uk/home/>

Семиз Д.С.

«Міжнародне право», 3 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к. ю. н., доцент, професор кафедри

публічного та міжнародного права Рижук Ю. М.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАРТАПІВ У ЄС ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Проблема правового регулювання стартапів є актуальною на сучасному етапі розвитку інноваційної економіки, оскільки саме стартапи виступають одним із ключових інструментів технологічного оновлення, залучення інвестицій та підвищення конкурентоспроможності держави. Для України ця тема має особливе значення в умовах європейської інтеграції, цифрової трансформації та необхідності післявоєнного відновлення економіки на інноваційній основі. Метою дослідження є аналіз особливостей правового регулювання діяльності

стартапів у Європейському Союзі та Україні, а також визначення перспектив удосконалення національного законодавства з урахуванням європейського досвіду.

Важливо зазначити, що в Європейському Союзі стартапи розглядаються не лише як форма підприємницької діяльності, а як важливий елемент інноваційної політики. ЄС приділяє значну увагу створенню умов для розвитку інновацій, оскільки саме вони забезпечують економічне зростання, появу нових технологій, створення робочих місць і посилення позицій Європи у глобальній конкуренції. У зв'язку з цим законодавство у сфері інноваційної діяльності в ЄС формується не лише через окремі нормативні акти, а й через стратегії, програми, фонди, плани розвитку та спеціальні механізми фінансування [1].

Особливістю законодавства ЄС у сфері інноваційної діяльності є значна роль стратегічного планування. У державах-членах ЄС ухвалюються спеціальні національні стратегії, плани розвитку досліджень, інновацій та технологій. Такі документи, як правило, визначають пріоритетні напрями розвитку науки, порядок державного фінансування, механізми підтримки бізнесу, а також способи співпраці між університетами, науковими установами, підприємствами та інвесторами.

Показовим є те, що окремі держави-члени ЄС мають власні моделі підтримки стартапів. Наприклад, у Німеччині значна увага приділяється підтримці малого та середнього інноваційного бізнесу, науково-дослідним програмам і технологічному трансферу. Так, у Франції поширеними є спеціальні програми для молодих інноваційних компаній та податкові стимули для досліджень і розробок. В той же час, в Естонії важливим чинником розвитку стартапів стала цифровізація державних послуг і можливість швидкої онлайн-реєстрації бізнесу. В свою чергу, у Фінляндії та Швеції значну роль відіграють державні інноваційні фонди, які підтримують технологічні компанії та розвиток венчурного фінансування. Таким чином, досвід країн ЄС свідчить, що ефективна підтримка стартапів потребує не одного окремого закону, а цілісної екосистеми [1].

Одним із ключових напрямів підтримки інновацій у ЄС є фінансування. У державах-членах використовуються різні форми державної підтримки. Це такі форми як: гранти, субсидії, податкові пільги, конкурсне фінансування, венчурні фонди, підтримка наукових парків, бізнес-інкубаторів та акселераторів. Важливу роль відіграють структурні фонди ЄС, Фонд фінансової підтримки, а також рамкові програми досліджень та інновацій. У цьому контексті особливе значення має програма «Горизонт Європа», яка спрямована на підтримку наукових досліджень, інноваційних розробок та міжнародної співпраці [2].

Разом із тим у Європейському Союзі існує проблема правової фрагментарності. Стартап, який прагне працювати в різних державах-членах, часто стикається з відмінностями у корпоративному праві, реєстраційних процедурах, податкових правилах, звітності та вимогах до інвестування. Саме тому Європейська комісія запропонувала **EU Startup and Scaleup Strategy**, метою якої є створення сприятливих умов для запуску та масштабування інноваційних компаній у Європі. Ця стратегія спрямована на зменшення адміністративних бар'єрів, покращення доступу до фінансування, розвиток талантів, інфраструктури, мереж і сервісів для стартапів [3].

Особливе місце у сучасній політиці ЄС займає ініціатива **EU Inc.** або так званий «**28-й режим**». Йдеться про створення єдиної добровільної корпоративної форми на рівні ЄС, яка дозволила б стартапам реєструвати компанію один раз і працювати в межах усього внутрішнього ринку за єдиними правилами. Такий підхід має зменшити витрати на юридичний супровід, усунути дублювання реєстраційних процедур і спростити масштабування бізнесу. На мій погляд, ця ініціатива демонструє важливу тенденцію, а саме що ЄС прагне зробити право не бар'єром, а інструментом розвитку інновацій [4].

Водночас ЄС приділяє увагу не лише реєстрації стартапів, а й їх подальшому зростанню. Зокрема, ініціатива **Scaleup Europe Fund** спрямована на підтримку перспективних європейських компаній у стратегічних технологічних сферах. Це важливо, оскільки багато європейських стартапів стикаються з проблемою нестачі венчурного капіталу та змушені

шукати фінансування за межами ЄС. Тому завданням Європейського Союзу є не просто створити стартап, а забезпечити умови для його перетворення на конкурентоспроможну компанію світового рівня [3].

В Україні стартап-екосистема демонструє поступовий розвиток навіть в умовах воєнних викликів. За міжнародними рейтингами держава зберігає конкурентні позиції у сфері технологічного підприємництва, а українські міста входять до глобальних рейтингів стартап-локацій. Водночас українські засновники створили низку компаній світового рівня, зокрема *Grammarly*, *GitLab*, *People.ai*, що свідчить про значний людський капітал та високий інноваційний потенціал держави [5].

Важливим елементом інституційної підтримки став Український фонд стартапів, створений у 2018 році, який забезпечує грантове фінансування інноваційних проєктів у сферах штучного інтелекту, кібербезпеки, медичних технологій, освіти, big data та інших напрямках [6]. Крім того, спеціальний правовий режим **Дія.City** запровадив сприятливі умови для ІТ-компаній і технологічного бізнесу, включаючи спеціальне оподаткування, гнучкі форми співпраці з фахівцями та можливість використання опціонів [7].

Разом із тим правове регулювання стартапів в Україні все ще перебуває на етапі становлення. Попри використання терміна «стартап» у низці нормативно-правових актів, у законодавстві відсутнє єдине універсальне визначення цього поняття. У науковій літературі стартапи визначаються по-різному: як тимчасові підприємницькі структури, інноваційні компанії ранньої стадії розвитку або суб'єкти, орієнтовані на швидке масштабування. Такі суб'єкти характеризуються високим рівнем ризику, обмеженими ресурсами та необхідністю постійної адаптації до ринкових змін. Саме ці особливості потребують спеціальних правових механізмів щодо фінансування, корпоративного управління та захисту інтелектуальної власності. Така ситуація ускладнює правозастосування, доступ до державної підтримки та формування сталої регуляторної практики [10].

В даному контексті важливо відзначити Стратегію цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року, затверджену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2024 р. № 1351-р. Документ визначає розвиток інноваційної інфраструктури, підтримку стартапів, бізнес-інкубаторів, акселераторів, наукових і технологічних парків, захист інтелектуальної власності, трансфер технологій та покращення доступу до фінансування як пріоритетні напрями державної політики. Водночас Стратегія прямо враховує виклики, спричинені війною, зокрема руйнування наукової інфраструктури, відтік людського капіталу та обмежений доступ до інвестиційних ресурсів [8].

Не менш важливе значення має й інтеграція України до європейського інноваційного простору через участь у програмах «Горизонт Європа», «Цифрова Європа», *EUREKA* та інших ініціативах Європейського Союзу. Така співпраця відкриває доступ до фінансування, міжнародних партнерств, дослідницьких мереж та найкращих регуляторних практик [9].

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що правове регулювання стартапів у ЄС має комплексний характер і поєднує стратегічне планування, фінансову підтримку, цифровізацію, захист інтелектуальної власності та спрощення корпоративних процедур. Україна вже має окремі успішні інструменти, однак потребує більш цілісної правової системи підтримки інноваційного підприємництва. Перспективним видається подальше наближення українського законодавства до європейських стандартів із урахуванням національних умов, потреб післявоєнного відновлення та потенціалу українських стартапів на міжнародному ринку.

Література

1. Законодавче регулювання інноваційної діяльності в Європейському Союзі та державах-членах ЄС / за ред. Г. Авігдора, Ю. Капіци. Київ :Фенікс, 2011. 704 с. URL:https://ipr.nas.gov.ua/wp-content/uploads/2016/10/1.24_7-Законодавче-регулювання-інноваційної-діяльності-в-Європейському-Союзі-та-держав-членах-ЄС_2011.pdf

2. Horizon Europe. European Commission : Funding & Tenders Portal. URL: <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/programmes/horizon>
3. EU Startup and Scaleup Strategy. European Commission : Research and Innovation. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-research-and-innovation/jobs-and-economy/eu-startup-and-scaleup-strategy_en
4. Europe's 28th regime: a legal framework for startups. Innokite. URL: <https://www.innokite.nl/articles/europe-28th-regime-legal-startups>
5. Богорадова Ю. В. Національне господарство України: стартапи. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/Національне_господарство_України:_стартапи
6. Про затвердження Положення щодо конкурсного відбору проектів для державного стимулювання створення і використання винаходів (корисних моделей) та промислових зразків : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 12.12.2018 № 1879. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1421-18/ed20181212#n27>
7. В Україні запустили спецрежим Дія.City: IT-компаніям обіцяють нові умови оподаткування та взаємодії із державою. *Forbes Ukraine*. 08.02.2022. URL: <https://forbes.ua/news/v-ukraini-zapustili-spetsrezhim-diyacity-it-kompaniyam-obitsyayut-novi-umovi-opodatkovannya-ta-vzaemodii-iz-derzhavoyu-08022022-3563>
8. Про схвалення Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.12.2024 № 1351-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-p#Text>
9. Островська Б. Інтеграція України до Європейського дослідницького простору та її повоєнна відбудова. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2025. № 48. С. 322–338. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2025/nov/40953/visnyk482025-2korek12022026-326-338.pdf>
10. Розумейко Д. О. Стартап: цивілістичні аспекти : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Одеса, 2025. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a83a8394-e51f-4529-b845-90dd582adb35/content>

Кирилюк Н. В.

*«Міжнародне право», 3 курс,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Науковий керівник – к.ю.н., доцент, професор кафедри
публічного та міжнародного права Рижук Ю.М.*

ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ПРАВОВИЙ ВИМІР ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Європейський зелений курс (European Green Deal) є однією з ключових стратегій Європейського Союзу, спрямованою на досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року, трансформацію економіки на засадах сталого розвитку та зниження екологічного навантаження. Для України, яка перебуває в процесі європейської інтеграції та одночасно стикається з викликами післявоєнного відновлення, імплементація принципів Зеленого курсу набуває особливого значення як у правовому, так і в економічному вимірі.

Метою даної роботи є комплексний аналіз впливу Європейського зеленого курсу на трансформацію економіки України, зокрема дослідження правових механізмів імплементації його положень, оцінка економічних можливостей і викликів для національної економіки, а також визначення перспектив сталого розвитку України в умовах європейської інтеграції та післявоєнного відновлення.

Передусім, вплив Європейського зеленого курсу на економіку України проявляється через адаптацію національного законодавства до права ЄС. Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, Україна зобов'язана гармонізувати своє законодавство у сферах енергетики, екології, кліматичної політики та промисловості [1]. Це включає імплементацію директив щодо відновлюваних джерел енергії, енергоефективності, управління відходами та скорочення викидів парникових газів.

Особливу роль відіграє механізм вуглецевого коригування імпорту (СВАМ), запроваджений ЄС, який безпосередньо впливає на українських експортерів [2]. Запровадження цього інструменту стимулює українські підприємства модернізувати виробництво, знижувати вуглецеву інтенсивність та впроваджувати екологічні стандарти. Водночас, відсутність належної адаптації може призвести до втрати конкурентоспроможності на європейських ринках.

У правовому вимірі трансформація економіки України в контексті Зеленого курсу передбачає формування нової нормативно-правової бази. Регламентом ЄС 2020/852 встановлюється шість екологічних цілей, яким має відповідати економічна діяльність задля отримання інвестування, зокрема: 1) пом'якшення зміни клімату; 2) адаптація до зміни клімату; 3) стале використання та охорона водних і морських ресурсів; 4) перехід до циркулярної економіки; 5) запобігання забрудненню; 6) охорона та відтворення біорізноманіття та екосистем [3].

Важливим кроком є прийняття Закону України «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів», який створює основу для інтеграції України до європейської системи торгівлі викидами. Також актуальним є розвиток законодавства щодо енергоефективності та «зеленої» трансформації промисловості.

З економічної точки зору, Європейський зелений курс відкриває для України нові можливості. По-перше, це доступ до фінансових інструментів ЄС, спрямованих на підтримку сталого розвитку та кліматичних ініціатив. По-друге, стимулюється розвиток інноваційних технологій, зокрема у сфері відновлюваної енергетики, водневої економіки та циркулярної економіки. По-третє, «зелена» трансформація сприяє підвищенню енергетичної незалежності України, що є критично важливим в умовах геополітичної нестабільності.

Водночас, реалізація положень Зеленого курсу пов'язана з рядом викликів. Серед них: значні фінансові витрати на модернізацію інфраструктури, необхідність реформування промислового сектору, потреба у вдосконаленні інституційної спроможності держави, недостатній рівень прозорості в енергетичному секторі стосовно інформації про функціонування ринків, динаміки відновлення, а також процесу розробки рішень та національних стратегічних документів [4]. Крім того, існує ризик соціальних наслідків, пов'язаних із трансформацією традиційних галузей економіки, що потребує впровадження політики «справедливого переходу».

У контексті післявоєнного відновлення України Європейський зелений курс може виступати стратегічною основою для відбудови економіки на принципах сталого розвитку. Відновлення інфраструктури з урахуванням екологічних стандартів, розвиток «зеленої» енергетики та впровадження інноваційних рішень сприятимуть формуванню сучасної конкурентоспроможної економіки.

Вплив Європейського зеленого курсу на трансформацію економіки України є комплексним процесом. Він охоплює правову гармонізацію, структурні економічні зміни та створення передумов для сталого розвитку. Успішна імплементація його положень сприятиме не лише інтеграції України до європейського економічного простору, але й забезпечить ефективне економічне відновлення держави на інноваційних та екологічно орієнтованих засадах.

Література

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : міжнародний

документ. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_011 (дата звернення: 26.04.2026).

2. Carbon Border Adjustment Mechanism. Taxation and Customs Union. European Commission. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/carbon-border-adjustment-mechanism_en (дата звернення: 26.04.2026).

3. Краснова Ю. А. Зелене відновлення України: правові виклики адаптації екологічного законодавства до стандартів Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/download/343850/331622> (дата звернення: 26.04.2026).

4. Європейський зелений курс в Україні: досягнення та виклики – 2023. Віднова. URL: <https://vidnova.info/evropejskyj-zelenyj-kurs-v-ukrayini-dosyagnennya-ta-vyklyky-2023.html> (дата звернення: 26.04.2026).

Коптенко О.С.

«Міжнародне право», 3 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к. ю. н., доцент, професор кафедри

публічного та міжнародного права Рижук Ю. М.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ВІДШКОДУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ МОРСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩУ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

В умовах сьогодення збройні конфлікти демонструють руйнівний вплив на навколишнє природне середовище, у тому числі на водне довкілля. Особливої уваги ця проблема набуває у контексті збройної агресії проти України, де морське середовище Чорного та Азовського морів зазнає значної екологічної шкоди.

Збройна агресія російської федерації спричинила та продовжує завдавати наймасштабніший за усі роки незалежності України вплив на довкілля нашої країни. Наслідки цієї екологічної шкоди ще довго будуть відчутні на життєдіяльності та здоров'ї громадян України.

Актуальність теми полягає в тому, що збройна агресія проти України спричинила нищівну шкоду морському середовищу, що виходить за межі національних екологічних проблем і набуває міжнародного значення, а існуючі міжнародно-правові механізми відшкодування екологічних збитків залишаються недостатньо ефективними під час воєнних дій, тому є необхідність їх удосконалення.

З огляду на те, що збройна агресія РФ досі триває, а негативний вплив на довкілля посилюється, розмір шкоди, яка завдається морському середовищу Україні постійно збільшується. На сьогодні, дуже важливо забезпечити реалізацію міжнародно-правових механізмів відшкодування шкоди, яка завдається довкіллю, щоб країна-агресор понесла своє покарання за порушення встановлених норм міжнародного права [1, с. 35].

Метою даної роботи є аналіз міжнародно-правових механізмів відшкодування екологічної шкоди, завданої морському середовищу внаслідок збройної агресії.

Збройна агресія російської федерації проти України, що розпочалася у 2014 році та набула повномасштабного характеру з 24 лютого 2022 року, спричинила значну та тривалу шкоду навколишньому природному середовищу. Йдеться про комплексні екологічні збитки, завдані компонентам довкілля, особливо атмосферному повітрю, ґрунтам, водним ресурсам і природно-заповідному фонду, переважно в районах активних бойових дій [2, с. 139].

За даними Державної екологічної інспекції, з початку повномасштабного вторгнення РФ сума завданих довкіллю збитків сягнула 6,01 трлн грн [3].

До переліку найбільш очевидних проявів екологічної шкоди, завданої морському та водному середовищу України внаслідок бойових дій армії РФ, слід віднести такі наслідки: значне забруднення водойм, а саме акваторій Чорного та Азовського морів, паливно-мастильними матеріалами внаслідок руху та затоплення військових суден; цілеспрямоване руйнування гребель і дамб на водосховищах, що порушує гідрологічний режим і якість води; замінування прибережних та морських акваторій. Окремо слід відзначити шкоду біорізноманіттю: внаслідок інтенсивного використання гідролокаційних систем військовими підводними суднами зафіксовано акустичні травми морських тварин, що призвело, до масової загибелі чорноморських дельфінів, а це понад 3 тис. особин [4, с. 57]. У сукупності це спричинило знищення значної кількості видів флори і фауни, включаючи ті, які занесені до Червоної книги України.

Масштабність та системність вищезазначених руйнувань актуалізують питання їхньої правової кваліфікації та пошуку механізмів відповідальності в межах міжнародного регулювання. Зокрема, універсальними та спеціальними міжнародно-правовими актами, що формують основу регулювання питань захисту морського середовища від забруднення є Конвенція ООН з морського права 1982 року, Конвенція із запобігання забрудненню моря нафтою 1954, Конвенція щодо втручання у відкритому морі у випадках аварій, що призводять до забруднення нафтою 1969, Конвенція про запобігання забрудненню моря скидами відходів та іншими матеріалами 1972, Міжнародна конвенція із запобігання забрудненню з суден 1973, Конвенція про охорону Середземного моря від забруднення 1976, Конвенція про захист Чорного моря від забруднення 1992 [5, с. 1].

Окреме важливе місце в системі міжнародно-правового регулювання відшкодування екологічної шкоди морському середовищу займають Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них, які формують основу міжнародного гуманітарного права, вони встановлюють обов'язок сторін збройного конфлікту обмежувати методи і засоби ведення війни та забороняють завдання надмірної шкоди цивільному населенню і довкіллю. Відповідно до ст. 35 ч. 3 Додаткового протоколу I 1977 року: «Заборонено застосовувати методи або засоби ведення воєнних дій, які мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть широкої, довготривалої і серйозної шкоди природному середовищу» [6].

Тому важливим юридичним механізмом визначення та відшкодування екологічної шкоди, завданої морському середовищу України внаслідок воєнної агресії РФ – міжнародні конвенції, які є основою міжнародно-правової відповідальності РФ за порушення вимог міжнародної безпеки та миру.

У сучасній системі міжнародного права закріплено принцип міжнародно-правової відповідальності держав за шкоду, заподіяну довкіллю, передбачений більшістю багатосторонніх природоохоронних угод, Стокгольмською декларацією [7] та Декларацією Ріо [8]. Статут ООН і принципи міжнародного права покладають на держави обов'язок забезпечувати, щоби діяльність, яка здійснюється під їхньою юрисдикцією чи контролем, не завдавала збитків навколишньому середовищу інших держав чи районів, що перебувають за межами національної юрисдикції [2, с. 141].

Незважаючи на загальне визнання існування принципу міжнародної відповідальності за шкоду, заподіяну навколишньому середовищу, реалізувати його складно. Механізми реалізації такої відповідальності за екологічну шкоду, завдану морському середовищу внаслідок збройної агресії, мають комплексний і багаторівневий характер та включають як юрисдикційні, так і інституційні інструменти. Ключову роль відіграє звернення до міжнародних судових органів, таким органом є Міжнародний суд ООН, який розглядає міждержавні спори щодо порушення норм міжнародного права, включаючи зобов'язань із захисту морського середовища та може визначати форми репарацій: реституцію, компенсацію та сатисфакцію [9, с. 69-70]. Важливе значення у цьому контексті має практика Суду у справі Коста-Ріка проти Нікарагуа (2018 р.), де було встановлено, що при розрахунку екологічної

шкоди необхідно враховувати не лише прямі збитки, але й втрати, пов'язані зі зниженням здатності навколишнього середовища надавати екосистемні послуги [10].

Інституційна складова цього механізму реалізується через діяльність уповноважених органів, таких як Державна екологічна інспекція України, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України та спеціалізовані підрозділи органів прокуратури, які забезпечують фіксацію правопорушень і підготовку матеріалів для притягнення до відповідальності. Функціонально механізм включає здійснення державного екологічного контролю, системний моніторинг стану морського середовища, збір і належну фіксацію доказів завданої шкоди, що є критично важливим для подальших юридичних процедур [4, с. 66-67].

Завершальним елементом є залучення фінансових ресурсів міжнародних організацій, фондів та окремих держав для відновлення морського середовища у повоєнний період.

Отже, у сукупності ці складові формують цілісну систему, спрямовану не лише на фіксацію та доведення шкоди, а й на забезпечення її повного та ефективного відшкодування відповідно до норм міжнародного права.

Література

1. Кірін Р. С., Ботвінов Р. Г., Ревякіна Т. О. Проблеми правового механізму визначення екологічної шкоди і збитків, завданих внаслідок російської збройної агресії. *Expert Paradigm of Law and Public Administration*. 2023. № 4(28). С. 34–41. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/expert/article/view/2852> (дата звернення: 17.04.2026).
2. Тараненко С. М. Правові інструменти відшкодування збитків завданих довкіллю, внаслідок військові агресії росії проти України. *Правова держава*. 2024. № 53. С. 138-148. URL: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2024.53.300729> (дата звернення: 18.04.2026).
3. Російська агресія вже спричинила екологічні руйнування в Україні більше 6 трлн гривень / Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України: веб-сайт. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/6fab61dd-28e9-4b18-8b22-ef06f10498a2?lang=uk-UA&title=EkologichniRuinuvanniaVUkraini> (дата звернення: 19.04.2026).
4. Ващишин М. Юридичний механізм визначення екологічної шкоди та його особливості в умовах воєнної агресії російської федерації проти України. *Право України*. 2022. № 2022/06. С. 55-68. URL: <https://doi.org/10.33498/loiui-2022-06-055> (дата звернення: 19.04.2026).
5. Охорона морського середовища. Ю. С. Шемшученко. *Енциклопедія Сучасної України* Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. URL: <https://esu.com.ua/article-77302> (дата звернення: 20.04.2026).
6. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року: Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 08.06.1977 : станом на 8 груд. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 20.04.2026).
7. Environment U. N. C. o. t. H. *Report of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 5-16 June 1972*. S.l : s.n, 1973. URL: <https://docs.un.org/en/A/CONF.48/14/Rev.1> (дата звернення: 28.04.2026).
8. United Nations Conference on Environment and Development (1992 Rio de Janeiro, Brazil). *Report of the United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 3-14 June 1992*. New York: United Nations, 1993. URL: [https://docs.un.org/en/A/CONF.151/26/Rev.1\(vol.I\)](https://docs.un.org/en/A/CONF.151/26/Rev.1(vol.I)) (дата звернення: 28.04.2026).
9. Тимчук А. Відповідальність держав за забруднення морського середовища. *Морські дослідження Дунайського регіону: молодь, наука, інновації – 2024*. С. 65-71. URL: <https://files.duit.edu.ua/uploads/dfmrt/research-activities/internet-conferences/youth-science-innovations-2024.pdf#page=72> (дата звернення: 20.04.2026).
10. Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (*Costa Rica v. Nicaragua*) URL: <https://www.icj-cij.org/case/150> (дата звернення: 18.04.2026).

ДИПЛОМАТИЧНІ ІМУНІТЕТИ ТА ПРИВІЛЕЇ: МЕЖІ НЕДОТОРКАНОСТІ В КОНТЕКСТІ ВІДЕНСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ 1961 РОКУ

Відповідно до преамбули Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року, мета дипломатичних імунітетів та привілеїв полягає не в тому, щоб приносити вигоду окремим особам, а в забезпеченні ефективного виконання функцій дипломатичних представництв як таких, що представляють держави [1]. Таким чином, імунітети та недоторканність мають виключно функціональний характер: вони слугують не особистим інтересам дипломата, а інтересам держави-відправника та стабільності міжнародних відносин. Цей підхід відображає філософію міжнародного права, де привілеї є інструментом забезпечення суверенної рівності держав та ефективної дипломатії, а не абсолютним особистим правом [3].

Конвенція чітко визначає основні види недоторканності. Особиста недоторканність дипломатичного агента закріплена в ст. 29: «Особистість дипломатичного агента є недоторканною. Він не підлягає арешту або затриманню в будь-якій формі. Держава перебування зобов'язана ставитися до нього з належною повагою і вживати всіх належних заходів для запобігання будь-яким посяганням на його особу, свободу чи гідність». Ця норма має абсолютний характер і не допускає жодних винятків щодо фізичного втручання [1]. Недоторканність приміщень дипломатичного представництва (ст. 22) передбачає, що «Приміщення представництва є недоторканими. Влада держави перебування не може вступати в ці приміщення інакше, як за згодою глави представництва». Держава перебування зобов'язана вживати всіх належних заходів для захисту приміщень від вторгнення чи пошкодження. Також приміщення представництва, предмети їхньої обстановки і інше майно, що перебуває в них, а також засоби пересування представництва, користуються імунітетом від обшуку, реквізиції, арешту і виконавчих дій. Класичним прикладом порушення цієї норми є справа «Дипломатичний та консульський персонал США в Тегерані» (США проти Ірану, 1980), де Міжнародний Суд ООН підкреслив, що «немає більш фундаментальної передумови для відносин між державами, ніж недоторканність дипломатичних посланців та посольств» [1; 2].

Окремий вид недоторканності стосується дипломатичної пошти та валізи (ст. 27 Конвенції): «Офіційна кореспонденція представництва є недоторканною. Дипломатична пошта не може бути відкрита або затримана». Вона повинна мати видимі зовнішні позначки і містити лише дипломатичні документи чи предмети офіційного призначення. Ця недоторканність поширюється також на сучасні засоби комунікації («всі належні засоби», включаючи електронні повідомлення в месенджерах та цифрові дані), оскільки ст. 27 передбачає свободу зв'язку для виконання функцій представництва [1].

Однак імунітет не є абсолютним. Конвенція встановлює чіткі межі недоторканності. Держава перебування може в будь-який час і без пояснення причин оголосити дипломатичного агента «небажаною особою» (*persona non grata*) відповідно до ст. 9. У такому разі держава-відправник зобов'язана відкликати особу або припинити її функції. Це єдиний законний механізм припинення недоторканності без порушення Конвенції [1]. Крім того, імунітет від юрисдикції може бути знятий лише державою-відправником (ст. 32), і така відмова має бути явно вираженою. Відмова не поширюється автоматично на виконавчі дії та не скасовує особисту недоторканність (ст. 29). Це підкреслює функціональний, а не особистий характер привілеїв [1; 3].

Важливою межею є обов'язок поважати закони держави перебування, закріплений у ст. 41 п. 1: «Без шкоди для своїх привілеїв та імунітетів, усі особи, що користуються такими

привілеями та імунітетами, зобов'язані поважати закони та правила держави перебування. Вони також зобов'язані не втручатися у внутрішні справи цієї держави». Зловживання (наприклад, використання приміщень для несумісних з функціями цілей) не дозволяє порушення недоторканності, але може стати підставою для оголошення *persona non grata* [1; 3].

Конвенція також передбачає винятки з імунітету від юрисдикції (ст. 31): дипломат користується повним імунітетом від кримінальної юрисдикції, але від цивільної та адміністративної – з винятками щодо приватного нерухомого майна, спадкових справ та комерційної діяльності поза офіційними функціями. Виконавчі заходи можливі лише за цих винятків і без порушення недоторканності особи чи резиденції [1]. Тривалість імунітетів обмежена ст. 39: привілеї та імунітети зберігаються протягом розумного строку для виїзду, навіть у разі збройного конфлікту, а імунітет щодо офіційних дій продовжується безстроково. Це запобігає зловживанням після завершення місії та забезпечує стабільність у кризових ситуаціях [1].

У сучасних умовах норми Конвенції зберігають актуальність. У контексті збройних конфліктів ст. 39 чітко передбачає збереження недоторканності навіть під час війни. Щодо цифрових даних та месенджерів – ст. 27 («всі належні засоби») дозволяє сучасну інтерпретацію свободи комунікації, але водночас вимагає запобігання зловживанням. Таким чином, Віденська конвенція 1961 року залишається універсальним та гнучким інструментом, який забезпечує баланс між ефективністю дипломатії та суверенітетом держави перебування [1; 3].

Література

1. Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 року (ратифікована УРСР 21 березня 1964 р.). https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf.
2. Міжнародний Суд ООН. Справа «Дипломатичний та консульський персонал США в Тегерані» (США проти Ірану), Рішення від 24 травня 1980 р. // ICJ Reports 1980.
3. Denza E. *Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2016.
4. Буткевич В. Г. Міжнародне право. Основи теорії: підручник / В. Г. Буткевич, В. В. Мицик, О. В. Задорожній ; за ред. В. Г. Буткевича. К.: Либідь, 2002. 608 с.

Кушнерик К.О.

«Право» 2 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.ю.н, доцент, доцент кафедри

публічного та міжнародного права Уложенко В.М.

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК: ОСНОВНІ ІНСТРУМЕНТИ ООН

Сучасна глобальна політика рівних можливостей, різноманіття та інклюзії не може бути реалізована без міцної міжнародно-правової основи. Захист прав жінок є одним з ключових елементів сталого розвитку, оскільки гендерна рівність безпосередньо впливає на економічне зростання, соціальну стабільність, якість освіти, охорону здоров'я та екологічну безпеку [1]. Організація Об'єднаних Націй протягом десятиліть розробила комплексну систему нормативних, політичних та інституційних інструментів, які сьогодні визначають глобальні стандарти у цій сфері.

Метою тез є комплексний аналіз основних інструментів ООН у сфері захисту прав жінок, розкриття їхньої сутності, механізмів реалізації та значення для впровадження політики інклюзії в контексті Цілей сталого розвитку.

Фундаментальним юридично зобов'язальним документом залишається Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 18 грудня 1979 року [2]. Конвенція вперше на міжнародному рівні дала чітке визначення поняття «дискримінація щодо жінок» і зобов'язала держави-учасниці (на сьогодні їх понад 189) вживати конкретних законодавчих, адміністративних та інших заходів для ліквідації дискримінації в політичній, економічній, соціальній, культурній та всіх інших сферах. Особливе значення мають статті 2 (загальні зобов'язання держав), 5 (зміна соціальних і культурних стереотипів), 7 (участь у політичному житті), 11 (рівність у сфері праці) та 16 (рівність у шлюбі та сімейних відносинах). Моніторинг виконання Конвенції здійснює Комітет CEDAW через періодичні доповіді держав, а також через розгляд індивідуальних та групових скарг за Факультативним протоколом 1999 року. Конвенція стала основою для національних законів про гендерну рівність у багатьох країнах світу.

Важливим політичним орієнтиром, який досі визначає напрями діяльності, стала Пекінська декларація та Платформа дій (1995), ухвалена на IV Всесвітній конференції зі становища жінок [3]. Документ містить 12 критичних сфер (освіта та професійна підготовка, охорона здоров'я, економічна участь, насильство щодо жінок, механізми та інститути, права людини, ЗМІ, довкілля, управління конфліктами тощо) та детальні стратегії їх подолання. Пекінська платформа не має статусу договору, проте вона є еталоном для розробки національних планів дій з гендерної рівності та регулярно переглядається на спеціальних сесіях Генеральної Асамблеї ООН.

У контексті сталого розвитку центральне місце посідає Порядок денний 2030 та Ціль 5 «Досягнення гендерної рівності та розширення прав і можливостей усіх жінок і дівчат», ухвалений Генеральною Асамблеєю ООН у 2015 році [1]. Ціль 5 включає 9 конкретних підцілей, серед яких: припинення всіх форм дискримінації, усунення всіх форм насильства, визнання неоплачуваної доглядальної праці, забезпечення рівного доступу до економічних ресурсів, земель, технологій та фінансових послуг, а також повна участь жінок у лідерстві та прийнятті рішень.

Важливо, що Ціль 5 є «перехресною» – її виконання безпосередньо впливає на досягнення майже всіх інших 16 Цілей сталого розвитку, зокрема Цілі 4 (якісна освіта), Цілі 8 (гідна робота та економічне зростання) та Цілі 16 (мир та справедливість).

Окремий і надзвичайно актуальний напрямок діяльності ООН становить порядок денний Ради Безпеки «Жінки, мир і безпека». Резолюція 1325 (2000) та ще дев'ять подальших резолюцій (1820, 1888, 1889, 1960, 2106, 2122, 2242, 2467 та ін.) визнали, що жінки та дівчата зазнають непропорційно тяжких наслідків збройних конфліктів, але водночас є ключовими акторами у запобіганні конфліктам, миротворчості та постконфліктному відновленні [4]. Резолюції вимагають від держав розробляти Національні плани дій, залучати жінок до переговорних процесів та забезпечувати їхню участь у миротворчих операціях. Цей порядок денний набуває особливого значення для країн, які переживають або пережили збройні конфлікти.

Інституційним механізмом, який координує зусилля всієї системи ООН, є Структура ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (UN Women), створена резолюцією Генеральної Асамблеї у 2010 році [5]. Організація об'єднує чотири попередні структури ООН, забезпечує технічну підтримку урядам, розробляє глобальні програми, проводить дослідження та моніторинг. Серед ключових ініціатив UN Women – кампанії з протидії гендерному насильству, підтримка жіночого підприємництва, інтеграція гендерного підходу в усі програми розвитку та гуманітарної допомоги.

Таким чином, міжнародні стандарти захисту прав жінок, розроблені в рамках ООН, утворюють цілісну, взаємодоповнюючу систему, яка поєднує жорсткі юридичні зобов'язання (CEDAW), політичні платформи (Пекінська декларація), цілі сталого розвитку та спеціальні інституційні механізми. Ефективна імплементація цих стандартів на національному рівні є необхідною умовою реалізації політики рівних можливостей, різноманіття та інклюзії.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на вивчення механізмів моніторингу, адаптації міжнародних норм до національного законодавства та оцінки реального впливу цих інструментів на життя жінок у різних регіонах світу.

Література

1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development: resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda> (дата звернення: 17.04.2026).
2. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок : прийнята резолюцією 34/180 Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 1979 року. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women> (дата звернення: 17.04.2026).
3. Пекінська декларація та Платформа дій: прийнята на IV Всесвітній конференції зі становища жінок (Пекін, 4–15 вересня 1995 р.). URL: <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/> (дата звернення: 17.04.2026).
4. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 (2000) від 31 жовтня 2000 року. URL: <https://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/> (дата звернення: 17.04.2026).
5. Структура ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (UN Women). Про нас. URL: <https://www.unwomen.org/en/about-us> (дата звернення: 17.04.2026).

ПЛАТФОРМА
ПРИВАТНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЄКТНИХ РІШЕНЬ
НА ШЛЯХУ ДО ЕКОНОМІЧНОГО ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ

Бойко М.О.

*«Міжнародне право», 1 курс
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник к. ю. н., доцент,
доцентка кафедри приватного права Білоусова. Н. О*

РЕЦЕПЦІЯ ЗАСОБІВ ПРЕТОРСЬКОГО ЗАХИСТУ
В СУЧАСНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Сучасний розвиток українського цивільного права зумовлений європейською правничою спадщиною, підвалини якої виступають напрацювання римського приватного права. Саме римська юриспруденція заклала підвалини уявлення про право як засіб досягнення справедливості, охорони приватних прав та пошук балансу інтересів учасників правовідносин. Саме тому, втрачають актуальності методи захисту, що застосовувалися преторами: у класичному римському приватному праві вони слугували інструментом для обходу надмірної жорсткості цивільних норм і гарантували фактичний, а не лише номінальний захист порушених прав.

Згідно з твердженням І. А. Покровського, преторське право постало як своєрідний інструмент для внесення поправок до жорстких положень цивільного права (*jus civile*), аби забезпечити справедливість у розв'язанні індивідуальних життєвих ситуаціях [1, с. 110]. Ця орієнтація на практичне вирішення проблем виявилася фундаментальною для еволюції приватного права, оскільки вона дала змогу подолати суто формалістичне тлумачення законодавства та сфокусуватися на фактичні обставини справи.

В умовах сьогодення українська правова система також відчуває вплив подібних труднощів. Це виражається як у не врегульованих законодавством питаннях, так і в неузгодженості між різними правовими приписами, а також у потребі використання абстрактних понять, що вимагають роз'яснення судами. З огляду на це, підвищується роль адаптивних інструментів правового впливу, які за суттю нагадують інструменти захисту, що використовувалися преторами.

Мета дослідження полягає в аналізі функцій преторських засобів захисту в римському приватному праві, оцінці їхнього відбитку у сучасних механізмах цивільно-правового захисту в Україні.

Правова система Стародавнього Риму виробила преторське право у відповідь на нездатність цивільного права належним чином реагувати на мінливі життєві обставини. Хоча формально претор не вносив змін до чинного законодавства, він, по суті, збагачував його, запроваджуючи новими формами судового захисту. Це давало змогу досягати справедливих рішень у казусах, що виникали у повсякденних правових взаємодіях [1, с. 112]. Тому, ключовим завданням преторів було подолання розриву між суворими юридичними нормами та фактичним станом суспільних відносин.

Окремої, ґрунтовної уваги заслуговують традиційні методи преторського захисту, які в римській юриспруденції охоплювали стипуляцію, реституцію та інтердикти. Їхня важливість полягає у наданні змоги гнучко реагувати на порушення прав та долати надмірну формалізованість цивільного права *jus civile*, що лягло в основу розробки сьогоднішніх судових засобів правозахисту.

Реституція (*restitutio in integrum* – повернення до початкового стану) у римському праві мала на меті повернути сторони у становище, яке існувало до моменту порушення правовідносин, коли суворе дотримання законодавчих норм призводило до несправедливих рішень. В українському сучасному праві цей інститут має чітке законодавче закріплення. Відповідно до пункту 4 частини 2 статті 16 Цивільного кодексу України способом захисту цивільних прав є відновлення становища, яке існувало до порушення права. Крім того, стаття 216 ЦК України конкретизує реституційний механізм як наслідок недійсності правочину, встановлюючи обов'язок сторін повернути все одержане за договором.

Інтердикти (*interdicta* – розпорядження претора, що забороняють або зобов'язують до певної поведінки) у римському праві слугували оперативним інструментом для захисту порушеного володіння чи права без потреби у тривалих судових слуханнях. У сучасному цивільному праві їхні функції простежуються у двох ключових напрямках. По-перше, це ст. 391 Цивільного кодексу України, яка надає власнику право вимагати припинення будь-яких перешкод у реалізації його права користування та розпорядження власністю. По-друге, це процесуальні заходи забезпечення позову, перелічені у п.п 1,-3 частини 1 статті 137 Господарського процесуального кодексу України [4] та п.п 1,-2 частини 1 статті 150 Цивільного процесуального кодексу України, які дозволяють суду тимчасово забороняти певні дії для збереження поточного становища *status quo* до остаточного вирішення суперечки.

Стипуляція (*stipulatio* – формальне усне зобов'язання у римському праві) як базова форма виникнення зобов'язань не має прямого інституційного відповідника у нинішньому праві, проте її функціональне наповнення знаходить своє відображення у договірних та процесуальних інструментах врегулювання спорів. Особливо, це мирова угода сторін у судовій процедурі, регламентована Главою 5 Розділу III ГПК України, яка ілюструє принцип взаємної згоди щодо умов завершення спору під наглядом суду. Деякі аспекти стипуляційної моделі також можна побачити у процесуальних гарантіях виконання зобов'язань, як-от положення ст. 125 ГПК України щодо авансування та забезпечення судових витрат.

Тому, розгляд наведених правових інститутів демонструє їхню пряму функціональну спадкоємність у чинному праві України. Реституція забезпечує відновлення майнового стану, що був порушений; інтердикти надають оперативний правозахист та припиняють зловживання; а стипуляція сприяє формалізованому, але гнучкому умиротворенню правових колізій. Сукупність цих механізмів засвідчує нерозривність римсько-правової традиції у сучасному цивільному та процесуальному законодавстві України.

У світлі сучасного цивільного законодавства нашої держави, засвоєння цих правових засад носить переважно функціональний характер. За висловлюванням В. І. Борисової, структура нинішніх методів охорони цивільних прав постала під впливом правових надбань Риму і має на меті дієве поновлення порушених інтересів [3, с. 85]. Те, що раніше було схоже на інтердиктні інструменти, еволюціонувало у речово-правові механізми захисту, де провідну роль відіграють позови про витребування майна (віндикаційний) та позови про усунення перешкод у його користуванні (негаторний), що знайшли своє відображення у чинному Цивільному кодексі України [2].

Практичне підтвердження викладених теоретичних засад можна побачити у сучасній судовій практиці України, наприклад у справах, де йдеться про визнання правочинів нечинними, суди послідовно оперують нормами статті 216 Цивільного кодексу України, котра закріплює механізм, що передбачає двосторонню реституцію. У таких ситуаціях сторони

зобов'язані повернути одна одній усе, що було отримано у межах укладеної угоди, а якщо повернути в натуральній формі неможливо – компенсувати вартість отриманого. Приміром, у низці постанов Верховного Суду, що стосувалися недійсності договорів купівлі-продажу, багаторазово наголошувалося, що реституція є неминучим наслідком недійсності будь-якого правочину і має на меті відновлення того майнового становища сторін, яке панувало до його укладення [6; 7]. Такий підхід демонструє функціональний зв'язок із римським принципом *restitutio in integrum*, який у доктрині цивільного права тлумачиться як повернення правовідносин до їхнього первісного стану [9; 11].

Водночас, інститути забезпечення позову та віндикаційний/негаторний захист реалізують інтердиктну модель оперативного втручання з метою збереження *status quo* між сторонами судового процесу [2; 6]. Це свідчить про збереження функціональної наступності засобів захисту, запозичених із римського права, у чинній українській правовій системі, що також підтверджується низкою сучасних наукових розробок, присвячених римській правовій традиції [10; 11].

Проведений аналіз засвідчує, що засоби преторського захисту римського права – реституція, інтердикти та стипуляція – отримали повноцінне функціональне втілення у сучасному цивільному та процесуальному законодавстві України. Реституція закріплена у ст. 216 ЦК України як універсальний наслідок недійсності правочину; інтердиктна модель реалізується через негаторний позов (ст. 391 ЦК) та інститут забезпечення позову; стипуляційні засади простежуються у мировій угоді та процесуальних гарантіях виконання зобов'язань. Це свідчить про нерозривність римсько-правової традиції у вітчизняному праві та підтверджує, що рецепція давньоримських правових конструкцій носить не лише доктринальний, а й суцільно практичний характер. Подальший розвиток правової системи України потребує більш послідовного застосування цих механізмів у судовій практиці з урахуванням їхнього первісного функціонального призначення.

Список використаних джерел:

1. Покровський І. А. Історія римського права. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 528 с.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 26.04.2026).
3. Борисова В. І. Цивільне право України: загальна частина. Харків: Право, 2018. 392 с.
4. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1798-12> (дата звернення: 26.04.2026).
5. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15> (дата звернення: 26.04.2026).
6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10 квітня 2019 року. Справа № 463/5896/14-ц, провадження № 14-90цс19. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/82065661> (дата звернення: 26.04.2026).
7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 18 листопада 2020 року. Справа № 569/6427/16, провадження № 61-39814св18. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=93053362&> (дата звернення: 26.04.2026).
8. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Приватне право України та європейська правова традиція. Одеса: Фенікс, 2021. 356 с.
9. Zimmermann R. *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: Oxford University Press, 1996. 1241 p. URL: <https://academic.oup.com/book/36387> (дата звернення: 26.04.2026).
10. Schulz F. *Classical Roman Law*. Oxford: Clarendon Press, 1951.
11. Stein P. *Roman Law in European History*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. 141 p. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/roman-law-in-european-history/C674E514A286F0D8EB4927CBEB9618D4> (дата звернення: 26.04.2026).

НЕГАТОРНИЙ ПОЗОВ: ПЕРВИННИЙ ТА СУЧАСНИЙ ЗМІСТ

У сучасному цивільному праві України питання ефективного захисту права власності залишається одним із найбільш актуальних, оскільки саме право власності виступає базовою гарантією стабільності приватноправових відносин, економічної безпеки особи та реалізації принципу непорушності майнових прав, закріпленого як у Конституції України, так і в положеннях цивільного законодавства [1; 2]. У зв'язку з цим особливого значення набувають речово-правові способи захисту, серед яких важливе місце посідає негаторний позов. Цей спосіб захисту застосовується у тих випадках, коли власник не втрачає фактичного володіння майном, однак стикається з перешкодами у здійсненні права користування або розпорядження ним. Саме така правова конструкція дозволяє забезпечити повний та ефективний захист суб'єктивного права власності [2; 3]. Історично витоки негаторного позову безпосередньо пов'язані з римським приватним правом, де існувала класична конструкція *actio negatoria*, що застосовувалася у випадках безпідставного заявлення третіми особами певних прав на річ власника, найчастіше сервітутного характеру [4]. Треба зазначити, що вже в римському праві закладено основну ідею сучасного негаторного позову — захист власника від будь-яких юридичних або фактичних втручань, які не пов'язані з втратою володіння, але обмежують повноцінне користування річчю.

У сучасному законодавстві України цей спосіб захисту прямо закріплений у статті 391 Цивільного кодексу України, відповідно до якої власник має право вимагати усунення перешкод у здійсненні права користування та розпорядження своїм майном [2]. Порушник зобов'язаний відшкодувати власнику збитки та шкоду, завдану майну, відповідно до вимог ст. 22 ЦК України, а також за невиконання законних вимог державного виконавця передбачена адміністративна відповідальність (штрафи) згідно зі ст. 188-13 Кодексу України про адміністративні правопорушення.[18;19] Ця норма практично зберігає концептуальну спадковість із римською моделлю, оскільки ключовою ознакою залишається збереження володіння за власником. Саме ця ознака дозволяє відмежувати негаторний позов від віндикаційного, який спрямований на повернення майна з чужого незаконного володіння [5].

Важливим елементом сучасного розуміння негаторного позову є його функціональне розширення у судовій практиці. Верховний Суд неодноразово підкреслював: предметом такого позову є усунення триваючих перешкод у користуванні майном, незалежно від того, чи мають вони фактичний, чи юридичний характер [6]. Наприклад, у постанові Великої Палати Верховного Суду у справах щодо земельних ділянок наголошувалося, що самовільне встановлення огорожі, будівництво на частині чужої земельної ділянки або перекриття проходу є підставами саме для негаторного позову, оскільки власник не втрачає титул на майно, але не може реалізовувати свої правомочності [6; 7]. Особливо показовою є практика Верховного Суду у спорах щодо незаконного внесення записів до Державного реєстру речових прав. У таких випадках особа формально залишається власником майна, однак через наявність незаконного арешту, іпотеки чи іншого обтяження фактично позбавляється можливості його продати, подарувати або передати у спадщину [7]. Також, саме в таких ситуаціях негаторний позов стає належним способом захисту, оскільки спрямований на усунення юридичної перешкоди у здійсненні права розпорядження. Значне місце у сучасній практиці займають житлові спори, пов'язані з недопуском співвласника до квартири, самовільною заміною замків, блокуванням доступу до житлового приміщення або створенням інших перешкод у користуванні житлом [8]. У таких випадках суди також визнають доцільним застосування негаторного позову. Цей спосіб захисту не втрачає актуальності і в умовах сучасних суспільних викликів, у тому числі в контексті обмеженого доступу до майна на

окремих територіях, переміщення осіб та спорів щодо повернення можливості користування нерухомістю.

В умовах воєнного стану особливого значення набувають положення ст. 152 Земельного кодексу України, відповідно до яких власник земельної ділянки або землекористувач має право вимагати усунення будь-яких порушень його прав на землю, навіть якщо такі порушення не пов'язані з позбавленням права володіння.[9;16] Саме ця норма найбільш повно відображає сутність негаторного позову у земельних правовідносинах, оскільки в подібних спорах мова йде не про повернення земельної ділянки, а про відновлення можливості вільно нею користуватися та розпоряджатися. У контексті війни це питання набуває особливої практичної ваги, оскільки на окремих територіях власники землі можуть стикатися з обмеженням доступу до ділянок, їх тимчасовим використанням без згоди власника, розміщенням фортифікаційних споруд, техніки або інших об'єктів, що унеможливають повноцінне здійснення права власності. [17] Крім того, після деокупації окремих територій можуть виникати спори щодо усунення перешкод у користуванні землею, коли право власності формально зберігається, однак фактичний доступ до ділянки залишається обмеженим. Саме в таких ситуаціях положення ст. 152 ЗК України у поєднанні зі ст. 391 ЦК України виступають важливою правовою основою для захисту прав власника та відновлення можливості повноцінного користування земельною ділянкою.[2;9;16;17]

Важливу роль у формуванні сучасного розуміння цього інституту відіграє практика Європейського суду з прав людини. Було проаналізовано, що стаття 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує кожній особі право на мирне володіння своїм майном [10]. Практика Суду підтверджує, що порушення права власності може полягати не лише у прямому позбавленні майна, але й у створенні юридичних чи фактичних перешкод для його використання. Особливо показовою є справа *Спорронт і Льоннрот проти Швеції*, у якій Суд визнав, що тривале існування заборон та обмежень щодо розпорядження майном становить втручання у право мирного володіння [11]. Це рішення має безпосереднє значення для розуміння природи негаторного позову, оскільки йдеться саме про усунення перешкод, а не про повернення майна.

Не менш важливою є справа *Рисовський проти України*, у якій Суд підкреслив, що право власності охоплює не лише формальне володіння, але й реальну можливість користування та розпорядження майном [12]. Це повністю кореспондує із сутністю негаторного позову в українському цивільному праві.

Питання позовної давності для звернення із негаторним позовом було вирішено Верховним Судом, який у низці рішень виходив із того, що до негаторного позову позовна давність не застосовується доти, доки триває саме порушення [6; 15]. Це пов'язано з тим, що предметом позову є усунення триваючої перешкоди, а не захист права, порушеного одноразовою дією.

Негаторний позов як засіб захисту речових прав був предметом досліджень і вітчизняних науковців. Так, у працях українських цивілістів, зокрема О. А. Підпригори, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика, підкреслюється, що негаторний позов має самостійне значення як спосіб усунення триваючого правопорушення, що не пов'язане з втратою володіння [4; 13; 14]. Сучасна правова доктрина дедалі частіше розглядає негаторний позов не лише як класичний інструмент речово-правового захисту, а і як універсальний спосіб поновлення повноти майнових правомочностей власника.

Висновкую, що негаторний позов є одним із найбільш важливих та ефективних способів захисту права власності в сучасному цивільному праві України. Його історична спадковість від *actio negatoria*, сучасне нормативне закріплення у статті 391 Цивільного кодексу України, активне застосування у практиці Верховного Суду та відповідність підходам *Європейського суду з прав людини* свідчать про фундаментальне значення цього правового інструменту [2; 10; 11; 12]. У результаті проведеного аналізу було показано, що негаторний позов залишається універсальним правовим механізмом, який забезпечує ефективний захист права користування і розпорядження майном, та успішно адаптується до сучасних суспільних і правових викликів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 29.04.2026).
2. Цивільний кодекс України : Закон від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 29.04.2026).
3. Стефанчук Р. О. Захист права власності у цивільному праві України : монографія. Київ : КНТ, 2005. 340 с.
4. Підпригора О. А. Римське приватне право : підручник. Київ : Ін Юре, 2001. 440 с.
5. Кузнецова Н. С. Речові права та способи їх захисту. *Вісник господарського судочинства*. 2011. № 3. С. 12–18.
6. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 07 серпня 2019 року у справі № 496/1561/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83665996> (дата звернення: 29.04.2026).
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04 липня 2018 року у справі № 653/1096/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 29.04.2026).
8. Судова практика щодо житлових спорів та доступу до майна : огляд судової практики Верховного Суду. URL: <https://supreme.court.gov.ua/> (дата звернення: 29.04.2026).
9. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 29.04.2026).
10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Перший протокол. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535 (дата звернення: 29.04.2026).
11. Спорронг і Льюнрот проти Швеції : Рішення ЄСПЛ від 23.09.1982 (заяви № 7151/75; 7152/75). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/> (дата звернення: 29.04.2026).
12. Рисовський проти України : Рішення ЄСПЛ від 20.10.2011 (заява № 29979/04). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_857 (дата звернення: 29.04.2026).
13. Майданик Р. А. Цивільне право України : підручник : у 2 т. Т. 1. Загальна частина. Київ : Алерта, 2014. 680 с.
14. Дзера О. В. Право власності в Україні : навчальний посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 352 с.
15. Шишка О. Р. Позовна давність у спорах про захист права власності. *Право і безпека*. 2015. № 2. С. 45–50.
16. Земельний кодекс України : Закон від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 29.04.2026).
17. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18> (дата звернення: 29.04.2026).
18. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 29.04.2026).
19. Адміністративне право : підручник / за заг. ред. Ю. П. Битяка. Харків : Право, 2013. 520 с.

Остапаченко Д.О.

«Міжнародне право», 1 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.ю.н., доцент, доцентка

кафедри приватного права Білоусова Н.О.

СПАДКОЄМНІСТЬ ТА РЕФОРМАЦІЯ РИМСЬКОГО ДОСВІДУ В СУЧАСНИХ ІНСТИТУТАХ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ

Сьогодні в Україні як ніколи гостро стоять питання захисту прав людини, особливо соціально незахищених представників нашого суспільства, тому удосконалення правового регулювання інституту опіки та піклування стає вельми актуальним. Хоча ці юридичні інструменти виникли ще в Стародавньому Римі, вони й досі є основою для допомоги дітям-сиротам та людям, які через стан здоров'я не можуть подбати про себе самостійно.

Проте, якщо подивитися на реальну ситуацію в Україні, стає зрозуміло, що цей правовий інститут працює не ідеально. Ми часто бачимо відсутність чіткої координації між різними органами влади та, що найважливіше, слабкий контроль за тим, як опікуни виконують свої обов'язки. Часто юридично все виглядає добре, натомість на практиці права вразливих людей порушуються. Як зазначають Л. Г. Парашук та Н. А. Войтюк, цей розрив між законодавчим регулюванням та практичною реалізацією захисту прав підопічних вимагає імплементації європейського досвіду (зокрема Польщі та Великої Британії) в частині запровадження чітких критеріїв оцінки діяльності опікунів [1, с. 206-207]. Тому важливо розібратися, чи можна реципіювати правову спадщину римського приватного права у частині опіки і піклування, щоб цей інститут стояв на захисті людини, а не лише її майна.

Мета цієї роботи дослідити, які напрацювання римського приватного права відображені у сучасному правовому забезпеченні опіки та піклування в Україні. За для цієї мети розглянуто трансформацію цього правового механізму під впливом сучасних прав людини, а також зроблена спроба встановити прогалини і недосконалості у законодавстві, що ускладнюють належний та ефективний захист прав і інтересів підопічних у сучасних умовах.

Аналіз механізмів правової спадкоємності дозволяє зробити висновки, що цей процес не є технічним копіюванням застарілих моделей. Навпаки, можна спостерігати складну трансформацію, де кожен новий етап розвитку права спирається на попередні досягнення, адаптуючи їх до сучасних реалій. Як зазначає Є. О. Харитонов, рецепція римського приватного права виступає не лише історичним артефактом, а й базисом, на якому стоїть сучасна цивілістична наука [2, с. 112]. Римські правові конструкції вирізняються своєю стійкістю, вони не зникають, а змінюються й пристосовуються до нових соціально-політичних умов, зберігаючи при цьому внутрішню логіку.

Вплив давньоримської спадщини на сучасні інститути опіки та піклування в Україні найбільш чітко простежується в термінології. Базис для цього розмежування заклали римські юристи, виділяючи *tutela* (опіку) та *cura* (піклування). О. А. Підпригора пояснював, що опіка в Римі сприймалася, як особлива влада над особою, що не здатна самостійно реалізувати свої права, тоді як піклування було спрямоване на допомогу дієздатним особам у розв'язанні майнових питань [3, с. 84]. Ця різниця відображена і в сучасному українському законодавстві: згідно з Цивільним кодексом України, опіка встановлюється над малолітніми особами, які є сиротами або позбавлені батьківського піклування, та фізичними особами, які визнані недієздатними, а піклування — встановлюється над неповнолітніми особами, які є сиротами або позбавлені батьківського піклування, та фізичними особами, цивільна дієздатність яких обмежена [4, ст. 58-59].

Проте було б неправильно вважати сучасний інститут опіки і піклування тотожним його римському прообразу. Якщо в часи античності опіка мала патріархальний характер і дбала про збереження майна роду, то сьогодні Конституція України [5, ст. 3] та Сімейний кодекс України [6, ст. 7] беруть за основу захист прав, гідності та здоров'я людини. І. О. Фінагєєва підкреслює, що ця трансформація сьогодні полягає у зміні пріоритетів: від охорони майнових інтересів до комплексного забезпечення особистих немайнових прав підопічного, що особливо актуально для захисту осіб, які постраждали від наслідків збройних конфліктів [7, с. 14]. Відбувся докорінний зсув концепції: від ідеї «влади над підопічним» ми перейшли до «захисту його інтересів».

Слід наголосити, що в римському приватному праві інститути опіки (*tutela*) та піклування (*cura*) розглядалися, як громадський обов'язок (*munus publicum*). Вимоги до куратора (піклувальника) були не менш суворими, ніж до опікуна: окрім майнового забезпечення, провідним був критерій бездоганної репутації. Куратор призначався для допомоги особам, які мали дієздатність, але потребували нагляду (наприклад, через вік чи стан здоров'я), і відповідав за збереження їхніх майнових інтересів.

Основним важелем впливу в Римі було *infamia* (безчестя). Опікун чи куратор, який неналежно виконував обов'язки, підлягав звинуваченню в «підозрілій опіці» (*accusatio suspecti tutoris*), що наслідком мало втрату політичних прав та соціального статусу (D. 26.10.1;

D. 26.10.3). Також діяла матеріальна санкція — повернення розкраденого майна у подвійному розмірі (*actio rationibus distrahendis*) (D. 27.3.1) [8].

У сучасному українському праві відповідальність опікунів та піклувальників (кураторів) є більш регламентованою, але часто менш дієвою. Важелі впливу включають:

- засоби цивільно-правового характеру: врегулювання відносин щодо встановлення, здійснення, звільнення від та припинення опіки та піклування, цивільно-правову відповідальність у формі відшкодування майнової та моральної шкоди, яка може бути заподіяна недобросовісністю опікуна чи піклувальника (1166, 1167, 1184) та обов'язкове погодження правочинів щодо майна підопічного з органами опіки і піклування (ст. 71) [4, 5];

- адміністративна відповідальність застосовується за ухилення від виконання обов'язків щодо виховання та навчання дітей (ст. 184 КпАП України), а також за перешкоджання діяльності контролюючих органів опіки передбачену (ст. 188⁵⁰ КпАП України) [9];

- кримінальну відповідальність за злісне невиконання обов'язків по догляду (ст. 166) та зловживання опікунськими правами з корисливих мотивів (ст. 167) [10].

Головна відмінність полягає у зміщенні акценту від римського «безчестя», яке було миттєвим репутаційним запобіжником, до сучасного правового механізму майнової та кримінальної відповідальності. У той час як Рим карав за порушення довіри втратою статусу та подвійним штрафом, сучасне право фокусується на компенсації збитків та системному нагляді, що робить санкції менш суворими, але юридично регламентованими.

Висновки

Інститут опіки та піклування в Україні має глибоке історичне підґрунтя у римському приватному праві, однак його сучасне функціонування є результатом складної трансформації, орієнтованої на пріоритет прав і гідності людини. Хоча базові конструкції (розмежування опіки й піклування, вимоги до опікунів) збережені, відбувся перехід від патріархальної моделі «влади над особою» до правозахисної моделі «забезпечення інтересів підопічного». При цьому простежується спадкоємність у термінології, розмежуванні функцій та вимогах до опікунів і піклувальників. Разом з тим, на відміну від римського права, де ключову роль відігравали репутаційні санкції, сучасне регулювання відносин опіки та піклування ґрунтується на законодавчих приписах та юридичній відповідальності, на цивільно-правовій, сімейно-правовій та кримінальній відповідальності, що свідчить про зміну підходів до забезпечення належного виконання опікунських обов'язків.

Список використаних джерел

1. Парашук Л. Г., Войтюк Н. А. Інститут опіки та піклування в Україні та країнах Європи... Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 10. С. 206.
2. Харитонов Є. О. Рецепція римського приватного права (теоретико-правовий аспект) : монографія. Одеса : Юридична література, 1997. 456 с. [1, с. 112].
3. Підпригора О. А. Основи римського приватного права : навч. посіб. К. : Вентурі, 1997. 336 с. [2, с. 84].
4. Цивільний кодекс України : Закон від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 30.04.2026). [3, ст. 58–59, 1166, 1167, 1184].
5. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 30.04.2026). [4, ст. 3].
6. Сімейний кодекс України : Закон від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 30.04.2026). [5, ст. 250–251].
7. Фінагеева І. О. Інститут опіки та піклування в сучасному приватному праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / НАВС. Київ, 2026. С. 14–15.
8. The Digest of Justinian / Translated by S. P. Scott. Cincinnati : Central Trust Co., 1932. URL: <https://www.constitution.org/sps/sps.htm>
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 30.04.2026).
10. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 30.04.2026).

Кібукевич К.О.
«Правознавство», 4 курс
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник — к.ю.н., доцент,
доцентка кафедри приватного права Намясенко О.К.

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій та глобальної цифровізації економіки зумовили кардинальну трансформацію способів здійснення господарювання: укладення договорів, здійснення розрахунків, обмін комерційною інформацією та фіксація господарських операцій дедалі більшою мірою відбуваються в цифровому середовищі. За таких умов електронні документи, цифрове листування, дані інформаційних систем та інші об'єкти цифрового походження залишаються ключовими носіями відомостей про юридичне значення фактів господарської діяльності та дедалі частіше виступають доказовою базою у господарських спорах. Проте темпи цифровізації господарської діяльності значно перевищують рівень розвитку процесуального законодавства, що на практиці породжує проблемні правові питання щодо допустимості, достовірності та належності електронних доказів у господарському судочинстві.

Господарський процесуальний кодекс України закріплює поняття електронних доказів, відносячи до них інформацію в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних й інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) (ч. 1 ст. 96 ГПК України). Електронні докази подаються у формі документів, на які накладено кваліфікований електронний підпис (КЕП) відповідно до вимог законодавства водночас законом може бути передбачено інший порядок засвідчення електронної копії електронного доказу (ч. 2 ст. 96 ГПК України) [1].

Фундаментальним аспектом у контексті проблематики електронних доказів є розмежування категорій «електронний документ» та «електронний доказ», які не є тотожними поняттями. Постановою Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 27.11.2018 у справі № 914/2505/17 визначено, що електронний доказ є суттєво ширшим поняттям, яке охоплює будь-яку цифрову інформацію, тоді як електронний документ має відповідати імперативним вимогам Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», зокрема щодо наявності КЕП [2]. Проте, Верховний Суд констатував, що юридична сила електронного документа не може заперечуватися виключно через його цифрову форму, а при оцінці електронного листування судам слід враховувати усталені звичаї ділового обороту, що фактично закріплює заборону дискримінації електронних доказів за ознакою форми їх застосування [3].

Подальший розвиток ця позиція отримала в постанові ОП КГС ВС від 15.07.2022 у справі № 914/1003/21, де зазначено, що відсутність КЕП позбавляє файл статусу електронного документа, проте не нівелює його доказового значення. Таким чином, цифрові дані (листування у месенджерах, e-mail, соціальних мережах) визнаються належними та допустимими доказами за умови можливості встановлення їх авторства, часу створення та цілісності інформації, що свідчить про формування у господарському судочинстві гнучкого підходу до оцінки засобів доказування [5].

Разом з тим, принцип недискримінації електронних доказів безпосередньо пов'язаний з обов'язком їх верифікації, що підтверджується постановою КГС ВС від 30.08.2022 у справі № 875/150/22, суд наголосив, що при дослідженні договорів, укладених в електронній формі, недостатньо лише констатувати наявність відмітки про КЕП на паперовому роздруку. У свою чергу, суд зобов'язаний безпосередньо дослідити електронний файл на цифровому носії або через мережеві ресурси для перевірки дійсності підписів та повноважень підписантів. Відсутність такої перевірки та оригінального примірника документа в матеріалах справи ставить під сумнів дійсність правочину (зокрема, третейського застереження) та свідчить про недотримання вимог закону щодо оцінки електронних доказів [7].

У постанові від 03.08.2022 у справі № 910/5408/21 Касаційний господарський суд не лише підтвердив належність скріншотів листування як доказів, а й обґрунтував високу доказову цінність метаданих та «цифрових слідів» у системах управління проектами (Jira, GitLab тощо). Суд зазначив, що метадані (IP-адреси, часові логи, історія комітів та операцій) створюють унікальний цифровий відбиток, який забезпечує презумпцію цілісності та достовірності доказу, доки не буде доведено зворотне. Оскільки такі дані фіксуються системами автоматично, що мінімізує ризик технічного втручання, відсутність КЕП не є безумовною підставою для визнання доказу недопустимим [6]. Слід зазначити, що КЕП виступає лише одним із доступних інструментів верифікації, тоді як пріоритет надається цілісному аналізу електронної інформації.

У постанові КГС ВП від 20.04.2023 у справі № 910/5174/21 суд зазначив, що електронне листування слід оцінювати в сукупності з іншими доказами, де визначальною умовою є можливість достовірно встановити авторів та зміст повідомлень. Це рішення є фундаментальним для господарських спорів, оскільки воно легітимізує можливість доведення фактів господарських операцій не лише традиційними накладними, а й комплексом доказів електронною комунікацією, свідченнями та висновками експертиз [8]. Таким чином, у господарському судочинстві остаточно формується гнучкий підхід до оцінки цифрових даних, що базується на пріоритеті змісту та вірогідності інформації над її формальною електронною оболонкою.

Відсутність законодавчо закріпленого розмежування понять «оригінал» та «електронна копія» зумовлює значні процесуальні труднощі при їх оцінці господарськими судами. Спираючись на роз'яснення КГС ВС від 23.09.2021 № 910/17662/19, слід розуміти, що оригіналом електронного документа є електронний примірник з обов'язковими реквізитами та електронним підписом автора. Якщо електронний документ створено у кількох ідентичних примірниках, кожен з них вважається оригіналом і має однакову юридичну силу. При цьому паперове відтворення цифрових даних є лише копією, а в разі подання електронного доказу в такій формі суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи зобов'язаний витребувати оригінал для підтвердження цілісності та достовірності інформації [4]. З огляду на це автентичність його електронного документа може бути підтверджена лише шляхом дослідження його оригінального цифрового файлу, що усуває будь-які сумніви.

Стрімкий розвиток генеративного штучного інтелекту зумовив появу у господарському судочинстві якісно нової проблеми відповідей систем штучного інтелекту (ШІ) як доказів, що знайшло своє вирішення у постанові КГС ВС від 08.07.2025 у справі № 925/496/24. Верховний Суд констатував, що генеративні моделі (ChatGPT, Grok тощо) можуть слугувати лише допоміжними інформативними інструментами, проте не здатні замінити роль судді чи нівелювати принципи належності та допустимості доказів. Суд підкреслив, що оцінка доказів та ухвалення рішень належать до виключної автономії людини, яку не можна делегувати технологіям, особливо коли ШІ використовується для заперечення вже встановлених судом висновків [9]. Ця позиція кореспондує із зарубіжним досвідом, Італійська електронна система “Processo Civile Telematico” продемонструвала, що існує проблема фальсифікації або маніпуляції цифровими документами, фотографіями та відеозаписами, особливо з огляду на стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту [11, с. 171–172].

Відсутність у чинному процесуальному законодавстві України уніфікованих техніко-правових стандартів перевірки електронних доказів змушує суди дедалі частіше призначати комп'ютерно-технічні експертизи, що суттєво ускладнює та затягує розгляд господарських справ. Як зазначає Волосна Я.О., ефективним світовим механізмом підтвердження незмінності цифрових даних є криптографічне хешування у поєднанні з кваліфікованим електронним штампом часу, що дозволяє технічно незаперечно зафіксувати стан та момент створення доказу. Запровадження таких стандартів на законодавчому рівні шляхом внесення змін до Господарського процесуального кодексу України забезпечило б електронним доказам презумпцію цілісності [10, с. 6-7]. Це не лише спростило б процедуру їх оцінки судом, а й сприяло б дотриманню принципу процесуальної економії у господарському судочинстві.

Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що в господарському судочинстві України відбулося концептуальне визнання електронних доказів на засадах принципу недискримінації, проте процесуальна регламентація їх верифікації суттєво відстає від темпів цифровізації ведення господарської діяльності. Встановлення судової практики та поява нових технологічних викликів, зокрема у формі систем штучного інтелекту, обумовлюють об'єктивну необхідність випереджального законодавчого регулювання через імплементацію у ГПК України уніфікованих техніко-правових стандартів.

Список використаних джерел

1. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06 листоп. 1991 р. № 1798-ХІІ : станом на 1 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення: 30.04.2026)
2. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22 трав. 2003 р. № 851-IV : станом на 1 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15> (дата звернення: 30.04.2026)
3. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 27 листоп. 2018 р. у справі № 914/2505/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78385412> (дата звернення: 30.04.2026)
4. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 19 листоп. 2020 р. у справі № 910/17662/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93035311> (дата звернення: 30.04.2026)
5. Постанова Об'єднаної палати Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 15 лип. 2022 р. у справі № 914/1003/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105581971> (дата звернення: 30.04.2026)
6. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 03 серп. 2022 р. у справі № 910/5408/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105740428> (дата звернення: 30.04.2026)
7. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 30 серп. 2022 р. у справі № 875/150/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106130259> (дата звернення: 30.04.2026)
8. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 20 квіт. 2023 р. у справі № 910/5174/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110488358> (дата звернення: 30.04.2026)
9. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 08 лип. 2025 р. у справі № 925/496/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 30.04.2026)
10. Волосна Я.О. Вплив цифровізації судочинства на якість доказування та стандарти допустимості електронних доказів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 495–498. URL: http://lsej.org.ua/10_2023/123.pdf (дата звернення: 30.04.2026)
11. Дуліба Є. В., Цевух А. І. Електронне судочинство в Україні: сучасний стан, виклики та уроки зарубіжного досвіду. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 169–174. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/292350> (дата звернення: 30.04.2026)

Кулакевич Ю.М.
«Правознавство», 4 курс
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник – к.ю.н., доцент,
доцентка кафедри приватного права Намясенко О.К.

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ У ГОСПОДАРЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

У сучасних умовах розвитку господарських правовідносин важливого значення набуває ефективність судового захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання. Господарське судочинство покликане забезпечити справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, та розгляд інших справ, віднесених до юрисдикції господарського суду, з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави. Однак реалізація цього завдання можлива лише за умови добросовісної поведінки учасників судового процесу.

Однією з проблем, яка негативно впливає на ефективність господарського судочинства, є зловживання процесуальними правами. Учасники справи іноді використовують надані їм процесуальні можливості не для належного захисту своїх прав, а з метою затягування розгляду справи, створення перешкод іншій стороні, ускладнення виконання судового рішення або впливу на хід судового процесу. Такі дії суперечать принципам добросовісності, розумності та справедливості, а також перешкоджають належному здійсненню правосуддя.

Актуальність теми зловживання процесуальними правами учасниками господарського судочинства зумовлена тим, що ефективний судовий захист неможливий без добросовісної поведінки сторін та інших учасників процесу. Надані законом процесуальні права мають використовуватися для захисту порушених чи оспорюваних прав, а не для створення перешкод у розгляді справи.

Метою роботи є дослідити поняття зловживання процесуальними правами учасниками господарського судочинства, з'ясувати дії, які можуть визнаватися таким зловживанням та, які правові наслідки це має для учасників процесу, окреслити проблемні питання цієї теми.

Окремі аспекти питання зловживання процесуальними правами у господарському судочинстві досліджували багато науковців, зокрема, Гуртова К.М., Катрич А.В., Намясенко О.К., Соломічева А.Г., Чистоклетов Л. та інші.

Визначення поняття зловживання правами на загальнотеоретичному рівні найчастіше відбувається через співвідношення його з такими категоріями як правопорушення, свобода та розсуд тощо [1, с.296]. Науковці, які досліджують поняття зловживання саме процесуальними правами, найчастіше співвідносять його з категорією недобросовісного користування учасниками процесу своїми процесуальними правами [2, с.63]. На підставі огляду наукової літератури зроблено висновок про існування загальнотеоретичних конструкцій щодо розуміння поняття «зловживання процесуальними правами» в межах двох підходів. Перший підхід стосується визначення зловживання процесуальними правами як використання процесуальних прав не за призначенням, другий – як різновид процесуального правопорушення [3, с.23].

У постанові Верховного Суду від 2 липня 2023 року у справі № 910/12713/22 зазначено, що зловживання процесуальними правами – це процесуальне правопорушення, яке характеризується умисними недобросовісними діями учасників господарського процесу (їх представників), що призводять до порушення процесуальних прав інших учасників процесу, з метою перешкоджання господарському судочинству, що є підставою для застосування судом процесуальних санкцій (позбавлення права на процесуальну дію або застосування судом інших негативних юридичних наслідків, передбачених законом). Зловживання

процесуальними правами зводиться до того, що особа реалізує свої процесуальні права і вчиняє передбачені процесуальним законодавством процесуальні, дії, але робить це на шкоду іншим особам, з метою, яка не співпадає з завданням господарського процесу, визначеним у статті 2 Господарського процесуального кодексу України [4].

Відповідно до статті 43 Господарського процесуального кодексу України учасники судового процесу та їх представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами; зловживання процесуальними правами не допускається.

Залежно від конкретних обставин суд може визнати зловживання процесуальними правами дії, що суперечать завданню господарського судочинства, зокрема:

1) подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, спрямованих на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення;

2) подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями;

3) подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер;

4) необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи, або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою;

5) укладення мирової угоди, спрямованої на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі.

Якщо подання скарги, заяви, клопотання визнається зловживанням процесуальними правами, суд з урахуванням обставин справи має право залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання.

Суд зобов'язаний вживати заходів для запобігання зловживанню процесуальними правами. У випадку зловживання процесуальними правами учасником судового процесу суд застосовує до нього заходи, визначені цим Кодексом [5].

Іншими поширеними випадками зловживання процесуальними правами є:

- подання неодноразових скарг на різні судові рішення, але у межах однієї справи;
- подання скарг, зміст яких вочевидь не відповідає вимогам процесуального законодавства;
- подання скарги без оплати судового збору;
- подання скарги з суттєвим порушенням встановленого строку;
- подання скарг, які містять образливі вирази, ненормативну лексику;
- невиконання вимог суду [6].

У рішеннях Великої Палати Верховного Суду до видів зловживання процесуальним правом, крім нормативно закріпленого переліку діянь, визначених у статті 43 ГПКУ, 44 ЦПКУ та 45 КАСУ, можна зарахувати заявлення завідомо безпідставного відводу, спрямованого на безпідставне затягування та перешкоджання розгляду справи; скаргу або заяву, яка містить нецензурну лексику, погрозливі або провокативні висловлювання проти суду; зухвалий підрив авторитету судової влади, який виявився у відмові надання суду документів, що посвідчують його особу; порушення підпункту «б» пункту 3 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка гарантує обвинуваченому «адекватний час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту»; повторне неприбуття у судові засідання без повідомлення поважних причин, неявки та заяви про розгляд справи за його відсутності [7, 319].

Заслуговує на увагу справа № 905/1728/14-908/4808/14, у якій в ухвалі від 02.02.2022 Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду встановив, що за період часу з листопада

2021 р. по січень 2022 р. від скаржника сім разів поспіль (включно з поданою останньою) надходили касаційні скарги на один і той самий процесуальний документ апеляційної інстанції, а саме ухвалу про зупинення провадження. Суд також зауважив, що за зловживання процесуальними правами та за повторне зловживання процесуальними правами зі скаржника вже було стягнуто у дохід Державного бюджету України штрафи: один раз у розмірі 22 700 грн та тричі в розмірі 124 050 грн відповідно. Під час чергового оскарження, враховуючи попередню поведінку скаржника, Верховний Суд визнав такі дії «повторним зловживанням процесуальними правами, що спрямоване на свідоме, невиправдане затягування судового процесу, яке можна кваліфікувати через критерій відсутності серйозного законного інтересу, тобто легітимного прагнення до отримання певних переваг, передбачених процесуальним законом». Як наслідок, за всі 7 поданих касаційних скарг, які були визнані зловживанням процесуальними правами, суд зобов'язав учасника сплатити штрафів у загальному розмірі 518 900 грн.

Також у справі № 910/16380/23 Господарський суд міста Києва в ухвалі від 25.03.2024 встановив, що у даному випадку, «як вбачається з матеріалів позовної заяви, позивачем заявлено дві вимоги немайнового характеру про визнання Договору від 26.02.2010 недійсним, та про припинення права власності на Об'єкт нерухомого майна; хоча сторонами правовідносин є одні й ті ж особи, проте підстави та предмет даного позову по кожній із вимог є різними, як і окреме коло доказів, і судом має бути надана правова оцінка правовідносинам сторін за кожною із вимог, тому суд дійшов висновку, що сумісний розгляд об'єднаних позивачем вимог перешкоджатиме з'ясуванню прав і взаємовідносин сторін та суттєво утруднить й затягне вирішення спору». В межах розгляду даного спору судом встановлено, що «позовні заяви у справі № 910/15874/23 і у справі № 910/16380/23 є аналогічними, тобто позивач всупереч викладеним в ухвалі Господарського суду міста Києва від 16.10.2023 зі справи № 910/15874/23 підставам повернення позовної заяви, подав до суду позов повторно, що розцінюється судом як зловживання процесуальними правами» [8, с. 123].

Проблема зловживання процесуальними правами не втрачає своєї актуальності сьогодні [3, с. 23]. Зловживання процесуальними правами у господарському судочинстві є серйозною проблемою, що перешкоджає ефективному здійсненню правосуддя [8, с. 121]. Історично на рівні теорії та судової практики доведеним фактом є непоодинокі випадки, коли суб'єкт права при реалізації своїх прав, зокрема процесуальних, використовує їх не за призначенням, а з метою спричинити негативні наслідки для іншої сторони спору.

Аналіз наукової літератури з досліджуваної тематики засвідчує, що науковці опікуються такими проблемними питаннями:

- встановлення поняття, ознак і видів зловживання процесуальними правами в господарському судочинстві;
- необхідність розмежування понять «процесуальна диверсія» та «зловживання процесуальними правами» у господарському процесі;
- визначення зловживання цивільними процесуальними правами як юридичного процесуального факту;
- обґрунтування висновку про те, що затягування є формою зловживання правом для суддів;
- роль суду в запобіганні зловживанню цивільними процесуальними правами;
- шляхи вирішення проблеми зловживання процесуальними правами в цивільному та господарському процесі [3, с. 23-24].

Підсумовуючи, можна сказати, що зловживання процесуальними правами у господарському судочинстві є недобросовісним використанням учасниками процесу своїх прав не для захисту законних інтересів, а для затягування розгляду справи або створення перешкод суду та іншим учасникам. Такі дії суперечать завданню господарського судочинства та можуть негативно впливати на ефективність судового захисту.

У роботі було з'ясовано, що суд може визнавати зловживанням подання безпідставних заяв, скарг, клопотань, повторне подання аналогічних позовів та інші дії, спрямовані на

перешкоджання розгляду справи. Для запобігання таким діям суд має право застосовувати передбачені законом заходи, зокрема повертати або залишати без розгляду відповідні заяви, скарги чи клопотання.

Таким чином, добросовісне користування процесуальними правами є необхідною умовою справедливого та своєчасного вирішення господарських спорів. Недопущення зловживання такими правами сприяє захисту прав учасників процесу та підвищенню ефективності господарського судочинства.

Список використаних джерел:

1. Намясенко О.К. Деякі питання зловживання процесуальними правами у господарському судочинстві. *ДВНЗ «Київський національний університет імені Вадима Гетьмана»*. 2014. № 14. С. 294-305. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/items/4e727072-9e7f-4dd5-b76c-1c6c7811c140> (дата звернення: 30.04.2026)
2. Катрич А.В. Зловживання процесуальними правами у господарському процесі: теоретичний аспект. *Право і суспільство*. № 4 частина 2 / 2017. С. 62-66. URL: https://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/4_2017/part_2/15.pdf (дата звернення: 30.04.2026)
3. Гуртова К.М. Деякі аспекти зловживання правом у цивільному та господарському судочинстві. *Право і безпека – Law and Safety*. 2024. № 1 (92). С. 23-30. URL: <https://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/article/view/786/621> (дата звернення: 30.04.2026)
4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 27.07.2023 у справі № 910/12713/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112545735> (дата звернення: 30.04.2026)
5. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991. №1798-XII : станом на 24 квіт. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 30.04.2026)
6. Кібенко О. Зловживання процесуальними правами в господарському процесі. *Верховний Суд*. 2021. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Kibenko_23_04_2021.pdf (дата звернення: 30.04.2026)
7. Чистоклетов Л. Проблеми зловживання правом та зловживання процесуальним правом у сфері вітчизняного законодавства. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія: “Юридичні науки”. № 3 (47), 2025. С. 310-324. URL: <https://ena.lpnu.ua/bitstreams/3fe24965-4c25-4ed8-85e5-f8263f153265/download> (дата звернення: 30.04.2026)
8. Соломічева А.Г. Зловживання процесуальними правами у господарському судочинстві: механізми запобігання. *Олді-Плюс*. 2025. С. 121-125. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/items/2ff98994-7e88-4b16-987b-97885e007016> (дата звернення: 30.04.2026)

Черняхович П.В.

«Правознавство», 4 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.ю.н., доцент,

доцентка кафедри приватного права Намясенко О.К.

ПРОБЛЕМИ РОЗПОДІЛУ ДОКАЗОВОГО ТЯГАРЯ У ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ

У роботі досліджуються теоретичні та практичні аспекти розподілу доказового тягаря у господарському процесі. Проаналізовано положення процесуального законодавства, правові позиції судової практики та підходи науковців. Особлива увага приділяється стандартам доказування, доказуванню негативних фактів та ролі суду у змагальному процесі.

Сучасний розвиток господарського судочинства в Україні характеризується ускладненням доказової діяльності сторін та зростанням ролі судової практики у формуванні підходів до

доказування. У цих умовах питання розподілу доказового тягаря набуває ключового значення для забезпечення принципу змагальності та справедливого судового розгляду.

Відповідно до ст. 74 Господарського процесуального кодексу України, кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень [1]. Зазначене правило є базовим, однак його практичне застосування свідчить про необхідність врахування низки додаткових факторів.

Зокрема, у практиці Верховного Суду підкреслюється, що розподіл доказового тягаря не може мати виключно формальний характер. Так, у постанові від 02.10.2019 у справі №910/8472/18 зазначено, що суд повинен оцінювати можливості сторін щодо подання доказів [2]. Аналогічна позиція викладена у постанові від 13.03.2020 у справі №910/13626/19, де наголошено на необхідності врахування доступу сторін до доказової інформації [3].

Важливим елементом сучасного господарського процесу є стандарти доказування, закріплені у Господарському процесуальному кодексі України. Зокрема, процесуальне законодавство визначає вимоги щодо належності, допустимості, достовірності та вірогідності доказів, які застосовуються судом під час оцінки доказової бази у справі [1]. У практиці Верховного Суду особлива увага приділяється саме стандарту вірогідності доказів. Як зазначається у матеріалах Верховного Суду, у господарському процесі застосовується підхід «переваги більш вагомих доказів», який передбачає оцінку сукупності доказів з точки зору їх переконливості та більшої ймовірності існування певної обставини [4].

У науковій літературі також наголошується на складності доказування негативних фактів, тобто обставин, які полягають у запереченні існування певної події, дії чи правовідношення. На відміну від позитивних фактів, їх доведення є значно складнішим, оскільки сторона фактично повинна підтвердити відсутність певної обставини. Зокрема, О.В. Журавльова зазначає, що доведення негативних фактів потребує застосування спеціальних механізмів, зокрема правових презумпцій [5]. Подібної думки дотримується і В.М. Кравчук, який підкреслює значення стандартів доказування для забезпечення справедливості судового розгляду [6].

Не менш важливим є питання ролі суду у процесі доказування. Як зауважує В.О. Кучер, активність суду повинна мати чіткі межі, щоб не порушувати баланс між сторонами [7]. У цьому контексті важливим є поєднання принципу змагальності та активної ролі суду.

Особливу роль у сучасному господарському процесі відіграють електронні докази. Як зазначає І.В. Бобрик, їх використання потребує додаткових гарантій достовірності та автентичності [8].

У сучасній практиці господарського судочинства важливого значення набуває також принцип добросовісності сторін у процесі доказування. Учасники справи не лише мають право подавати докази, але й зобов'язані здійснювати це сумлінно, без зловживання процесуальними правами. Зокрема, неподання доказів, які перебувають у володінні сторони, або навмисне затягування їх подання може розцінюватись судом як недобросовісна поведінка, що впливає на оцінку доказів та розподіл доказового тягаря. Такий підхід сприяє забезпеченню балансу між сторонами та підвищує ефективність судового розгляду.

Особливості розподілу доказового тягаря проявляються також у окремих категоріях господарських спорів, зокрема у спорах, пов'язаних з відшкодуванням збитків, корпоративних конфліктах та спорах у сфері публічних закупівель. У таких справах суди не рідко застосовують диференційований підхід, покладаючи обов'язок доведення на ту сторону, яка має кращі можливості доступу до відповідної інформації. Це свідчить про формування функціонального підходу до доказування, який враховує не лише формальні вимоги закону, але й фактичні обставини конкретної справи.

Отже, аналіз законодавства, судової практики та наукових підходів свідчить про необхідність удосконалення механізму розподілу доказового тягаря. Доцільним є уточнення критеріїв його розподілу, закріплення стандартів доказування та забезпечення єдності судової практики.

Список використаних джерел

1. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06 листоп. 1991 р. № 1798-ХІІ : станом на 1 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення: 30.04.2026)
2. Постанова Верховного Суду від 02.10.2019 у справі № 910/8472/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 30.04.2026)
3. Постанова Верховного Суду від 18.03.2020 у справі № 910/13626/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 30.04.2026)
4. Верховний Суд. Доказування у господарському процесі: презентація. 2022. URL: <https://supreme.court.gov.ua> (дата звернення: 30.04.2026)
5. Манжула А.А., Власов А.В. Докази та доказування у господарському процесі: новели національної практики. Наукові записки. Серія: Право. 2022. URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/203> (дата звернення: 30.04.2026)
6. Кравченко В.Я. Доказування в господарському та кримінальному процесі: порівняльний аспект. Актуальні проблеми юридичної науки та практики. 2023. №1 (7). URL: <https://ir.stu.cn.ua/items/e6acd28b-97c9-471a-93c5-33ac65c113bb> (дата звернення: 30.04.2026)
7. Ніколенко Л.М. Особливості визначення тягаря доказування у господарському судочинстві. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/282693> (дата звернення: 30.04.2026)
8. Вербіцька М., Присяжнюк М. Стандарт доказування «вірогідності доказів» у господарському судочинстві України. Актуальні проблеми правознавства. 2024. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1823> (дата звернення: 30.04.2026)
9. Минюк О.Ю., Андросович В.С. Актуальні питання доказів та доказування у господарському процесуальному праві. Міжнародний юридичний вісник. 2022. URL: <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/law/article/view/113> (дата звернення: 30.04.2026)
10. Башкірова Ю. Показання свідків в системі засобів доказування у господарському судочинстві. Науковий вісник УжНУ. – 2022. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/263114> (дата звернення: 30.04.2026)

Науменко К.С.

«Правознавство», 4 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.ю.н., доцент

кафедри приватного права Намясенко О.К.

ОСОБЛИВОСТІ НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Сучасний стан господарських відносин в Україні характеризується значним зростанням кількості спорів, пов'язаних із невиконанням або неналежним виконанням грошових зобов'язань між суб'єктами господарювання. У таких умовах особливої ваги набувають процесуальні механізми, які забезпечують оперативний, ефективний та економічно доцільний захист прав учасників господарських відносин. Наказне провадження у господарському процесі виступає одним із таких інструментів, оскільки дозволяє у спрощеному порядку вирішувати безспірні вимоги без проведення судового засідання та виклику сторін. Його значення зростає також у контексті забезпечення процесуальної економії, зменшення навантаження на судову систему та прискорення виконання судових рішень. Водночас на практиці виникають питання щодо меж застосування наказного провадження, критеріїв безспірності вимог, а також гарантій дотримання прав боржника, що зумовлює необхідність ґрунтовного аналізу даного інституту.

Метою дослідження є визначення особливостей наказного провадження у господарському процесі, зокрема його правової природи, умов застосування та процесуальних наслідків. Для досягнення поставленої мети передбачається вирішити такі завдання: проаналізувати нормативно-правове регулювання наказного провадження; дослідити підстави та порядок видачі судового наказу; охарактеризувати критерії безспірності вимог, що можуть розглядатися у даному порядку; визначити процесуальні права та обов'язки сторін у наказному провадженні.

Відповідно до ст. 12 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК) наказне провадження у господарському процесі виступає однією із самостійних форм судочинства, що прямо передбачено процесуальним законодавством поряд із позовним провадженням [1]. Його запровадження зумовлене необхідністю забезпечення оперативного та менш формалізованого механізму захисту прав суб'єктів господарювання у випадках, коли заявлені вимоги мають безспірний характер або про наявність спору заявнику невідомо. Саме тому наказне провадження орієнтоване насамперед на розгляд вимог про стягнення грошових сум незначного розміру, що дозволяє значно скоротити строки судового розгляду та зменшити процесуальні витрати сторін [1].

Особливістю даного виду провадження є також специфічний склад його учасників: на відміну від позовного провадження, де беруть участь сторони та треті особи, у наказному провадженні учасниками є виключно заявник і боржник, що визначається в статті 41 ГПК [1]. Це свідчить про спрощений характер процедури та відсутність стадії змагального розгляду справи в класичному розумінні. Гордієнко Т.О. у своїй роботі підкреслює, що наказне провадження є різновидом спрощеного судового розгляду, який здійснюється без виклику сторін та дослідження доказів у судовому засіданні, що відрізняє його від інших форм господарського судочинства [3, ст. 134].

Важливою є і правова природа судового наказу. Згідно з статтею 147 ГПК судовий наказ визначається як особлива форма судового рішення, що виноситься судом за результатами розгляду відповідної заяви [1]. Водночас його специфіка полягає у поєднанні ознак як судового рішення, так і виконавчого документа, що підлягає виконанню за загальними правилами виконання судових рішень. Загалом, судовий наказ фактично виконує функцію спрощеного інструменту реалізації права на судовий захист, оскільки одночасно підтверджує наявність права вимоги та надає можливість його примусового виконання без додаткових процедур.

Законодавець чітко визначає перелік вимог, за якими може бути видано судовий наказ. Зокрема, це вимоги про стягнення грошової заборгованості за договором, укладеним у письмовій або електронній формі, за умови, що сума вимоги не перевищує встановлений законодавством поріг, а саме ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб [1]. Така конструкція свідчить про те, що наказне провадження застосовується лише у випадках, коли характер правовідносин та обсяг вимог дозволяють суду зробити висновок про їх очевидність без детального дослідження доказів. Як вказує Гордієнко Т.О., у науковій доктрині це пов'язується з критерієм безспірності, який є ключовим для можливості застосування даної процедури [3, ст. 135].

Водночас, наказне провадження є досить обмеженим за предметом застосування. Зокрема, Вайда Д.Р. звертає увагу на те, що в господарському процесі воно стосується лише грошових вимог, які виникають із письмового договору, тоді як наприклад у цивільному процесі коло таких вимог є ширшим [4, ст. 98]. Це свідчить про більш вузьке розуміння наказного провадження саме у господарському судочинстві.

Порядок звернення до суду із заявою про видачу судового наказу також має низку особливостей. Така заява подається у письмовій формі та повинна містити визначений законом перелік відомостей, зокрема дані про сторін, зміст вимог, обставини, на яких вони ґрунтуються, а також докази на їх підтвердження. До заяви обов'язково додаються документи, що підтверджують сплату судового збору, наявність договірних відносин та інші докази, які

обґрунтовують заявлені вимоги. Водночас важливою новелою є можливість подання заяви в електронній формі та обов'язок подальшого електронного документообігу у разі використання електронного кабінету [1].

Сам розгляд заяви про видачу судового наказу здійснюється судом у максимально стислі строки – протягом п'яти днів з моменту її надходження, без проведення судового засідання та без повідомлення сторін [1]. Така процедура забезпечує швидкість прийняття рішення, проте водночас обумовлює відсутність дослідження обґрунтованості вимог по суті. Таку позицію підтримує Літвінова В.Г. у своїй праці та зазначає, що суд у наказному провадженні перевіряє лише формальну наявність підстав для видачі наказу, не вдаючись до аналізу спірних обставин [2, ст. 173].

Це, у свою чергу, пояснюється тим, що наказне провадження за своєю природою призначене для розгляду безспірних вимог. Безспірність є ключовою ознакою даного інституту, оскільки право стягувача фактично визнається і не оспорується, а боржник лише ухиляється від виконання свого обов'язку. За таких умов відсутня необхідність у повноцінному змагальному судовому розгляді, що обумовлює застосування спрощеної процедури.

Водночас, нормами статті 155 ГПК визначено, що судовий наказ повинен відповідати встановленим законом вимогам до його змісту, зокрема містити інформацію про сторони, суму стягнення, підстави задоволення вимог, а також роз'яснення щодо порядку його скасування [1]. При цьому обов'язково зазначається, що під час розгляду заяви суд не досліджує обґрунтованість вимог по суті, що ще раз підкреслює формалізований характер даної процедури.

Крім того, законодавство передбачає низку підстав для відмови у видачі судового наказу, серед яких невідповідність заяви встановленим вимогам, відсутність підстав для виникнення права вимоги або порушення правил підсудності, перелік яких визначено ст. 152 ГПК [1]. У разі відмови заявник залежно від підстав має право повторно звернутися із заявою або реалізувати своє право на судовий захист у позовному провадженні [1]. Такий механізм забезпечує баланс між оперативністю розгляду та гарантіями доступу до правосуддя.

Окремої уваги заслуговує питання співвідношення судового наказу та наказу як виконавчого документа. Як зазначає Літвінова В.Г., судовий наказ є самостійним видом судового акта, який одночасно виконує функцію виконавчого документа, тоді як наказ на виконання рішення господарського суду видається у позовному провадженні та має іншу правову природу [2, ст. 172]. Це, своєю чергою, вимагає врахування їх правової природи при застосуванні норм процесуального законодавства.

Таким чином, наказне провадження у господарському процесі є ефективним інструментом захисту прав суб'єктів господарювання, який поєднує спрощеність процедури, оперативність розгляду та можливість швидкого виконання судового рішення. Водночас його застосування обмежується чітко визначеними законодавством умовами, що обумовлює необхідність правильного розуміння його правової природи та меж використання.

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 30.04.2026)
2. Літвінова В.Г. Проблема розуміння виконавчого документа у господарському процесі: Судовий наказ чи наказ? Збірник тез доповідей студентів, аспірантів та здобувачів – учасників 78-ї звітної конф. Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Секція економічних і правових наук (19–20 трав. 2022 р., м. Одеса) / ОНУ ім. І. І. Мечникова, ЕПФ; відп. ред. О. В. Побережець. Одеса : Олді-Плюс, 2022. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/items/59711514-2608-4d67-8d61-61132203a31c> (дата звернення: 30.04.2026)
3. Гордієнко Т.О. Науково-практичні аспекти наказного провадження в господарському процесі. Порівняльно-аналітичне право/ редкол.: Ю. М. Бисага (гол. ред.), Д. М. Белов, О. Я. Рогач та ін.;

Ужгород: ДВНЗ «УжНУ». 2018. № 1. С. 133-136. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/75445> (дата звернення: 30.04.2026)

4. Вайда Д.Р. Особливості наказного провадження. Львівський науковий форум, матеріали XII міжнародної науково-практичної конференції, 19-20 червня 2024. С. 98-100. URL: <http://www.lviv-forum.inf.ua/save/2024/19-20.06/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf> (дата звернення: 30.04.2026)

5. Пальона Алеся. Правова регламентація наказного провадження: зарубіжний досвід. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 17.03.2023). С. 33-37. URL: <https://aplsp.stu.cn.ua/article/view/277550/273144> (дата звернення: 30.04.2026)

Ярошенко Я.В.

«Правознавство», 4 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.ю.н., доцент,

доцент кафедри приватного права Намясенко О. К.

ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕДІАЦІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОГО СПОСОБУ ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

Сьогодні у сфері господарської діяльності дедалі частіше виникають конфлікти між підприємцями. Вирішення таких спорів у суді не завжди є простим і ефективним: процес може бути складним, розгляд – тривалим, а витрати – значними. Саме тому сторони все частіше звертаються до альтернативних способів врегулювання спорів.

Одним із таких способів є медіація – процес, у якому сторони за участю незалежного посередника намагаються дійти згоди. Її особливість полягає в тому, що учасники самі формують рішення, яке влаштовує обох, без винесення конфлікту на публічний розгляд. Це дозволяє вирішити суперечку та зберегти ділові відносини, що особливо важливо для бізнесу.

Питанням проблематики ефективності медіації в господарському судочинстві присвятили праці такі вітчизняні вчені як Герич А.Й., Герич А.В., Лаврін О.В., Герасименко О.О та інші. З'ясування ефективності медіації як альтернативного способу вирішення господарських спорів зумовлене сучасними потребами правозастосовної практики та розвитком господарських відносин. Умови економічної діяльності характеризуються зростанням кількості конфліктів між суб'єктами підприємництва. Це вимагає пошуку більш ефективних механізмів врегулювання конфліктів, ніж традиційне судове провадження.

Альтернативне вирішення спорів охоплює різні позасудові способи врегулювання конфліктів. У європейській практиці також використовуються поняття «ефективне» або «дружнє» вирішення спорів. Такі процедури стали популярною альтернативою судовому розгляду, оскільки дають змогу швидше й дешевше врегулювати спір із дотриманням конфіденційності [1, с. 544]. Медіація є поширеним засобом захисту приватних прав у зарубіжній практиці. У деяких країнах, таких як Англія та Уельс, Італія та Німеччина, для деяких справ вона є обов'язковою. Крім того, під час подачі позову до суду адвокат повинен представити доказ про першу спробу медіації [2, с. 87].

Відповідно до п.4 ч.1 ст. 1 Закону України (далі – ЗУ) «Про медіацію», медіація – це позасудова, добровільна та конфіденційна процедура врегулювання спору шляхом переговорів за допомогою медіатора [3]. В свою чергу Господарський процесуальний кодекс України (далі- ГПК України) в ч.7 ст. 46 зазначає, що сторони можуть примиритися, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу з оформленням результату мировою угодою [4].

Сутність медіації в господарському процесі полягає у зміщенні акценту з правової позиції сторін на їхні реальні комерційні інтереси та стратегічні потреби. Якщо судовий процес має

суто змагальний характер і базується на формальних доказах, то медіація використовує гнучкі інструменти комунікації, пошуку компромісу, генерації варіантів рішень і побудови партнерських відносин [5, с. 53].

21.05.2008р. було прийнято Директиву 2008/52/ЕС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу, де зазначено, що медіація може забезпечити економічно ефективно та швидко позасудове вирішення спорів у цивільних і господарських справах на основі процесів, що враховують потреби сторін. Існує більша імовірність того, що домовленості, досягнуті в результаті медіації, будуть добровільно дотримуватися, а між сторонами збережуться дружні і стабільні стосунки [6].

Європейське регулювання медіації у цивільних правовідносинах ґрунтується на рекомендаціях Ради Європи. Зокрема, Рекомендація № R (2002) 10 визначає медіацію як добровільну процедуру врегулювання спору за участю нейтрального посередника та закріплює її основні принципи – добровільність, конфіденційність, неформальність і нейтральність медіатора. Вона орієнтує держави на застосування медіації у цивільних та пов'язаних із ними комерційних (господарських) справах як альтернативи судовому розгляду, що забезпечує економію часу та ресурсів. Подальший розвиток інституційних засад забезпечили акти ЄС, зокрема Зелена книга Європейської Комісії (2002 р.) та Кодекс поведінки медіаторів (2004 р.), який встановлює етичні стандарти професії. Попри рекомендаційний характер, ці документи суттєво вплинули на формування європейської моделі медіації [7, с. 25-26]. Натомість в Україні етичні вимоги до діяльності медіатора закріплені лише загально, а професійні кодекси формуються саморегулювними організаціями, що створює ризик неоднакового застосування стандартів [8, с. 179-180].

Важливо підкреслити, що медіація має міжнародно визнаний статус ефективного способу врегулювання спорів. [5, с. 54]. У міжнародному вимірі ключове значення має Типовий закон ЮНСІТРАЛ про міжнародну комерційну медіацію та міжнародні мирові угоди (2018 р.), який уніфікує процедуру медіації та визначає її основні етапи, конфіденційність і порядок виконання мирових угод. Його положення спрямовані на гармонізацію регулювання транскордонних цивільних і комерційних (господарських) спорів [9]. Значним міжнародним інструментом є також Сінгапурська конвенція ООН 2018 року про міжнародні мирові угоди, досягнуті в результаті медіації, яка встановлює механізм їх визнання та виконання. Водночас вона визначає винятки із сфери застосування (зокрема сімейні, трудові, спадкові та споживчі спори) та підстави для відмови у виконанні, серед яких – порушення публічного порядку [10].

Окремі міжнародні та європейські акти розширюють сферу застосування медіації, передбачаючи її використання також у сімейних, кримінальних, адміністративних і споживчих справах, що свідчить про універсальність цього інструменту позасудового врегулювання конфліктів.

Економічна доцільність медіації в господарських справах проявляється у зменшенні витрат сторін. Відповідно до ст. 130 ГПК України, у разі врегулювання спору шляхом мирової угоди, відмови від позову або визнання позову сторони мають право на часткове повернення судового збору. Якщо домовленості досягнуто до рішення суду першої інстанції, повертається 50 % збору, а у разі досягнення згоди внаслідок медіації – 60 %. Аналогічні правила діють і на стадіях апеляційного та касаційного перегляду [4].

Як зазначає Герасименко О. О., медіація у господарському судочинстві зменшує навантаження на суди та підвищує ефективність вирішення спорів. Значна частина конфліктів може врегульовуватися позасудово, що пришвидшує захист прав учасників господарських відносин. Розвиток медіації також формує більш конструктивну модель взаємодії між суб'єктами господарювання, орієнтовану на діалог і компроміс, а її застосування поступово розширюється, що підтверджується судовою практикою та діяльністю медіаторів. [5, с. 54].

Порівняно з іншими способами вирішення господарських спорів, перевагами медіації є конфіденційність, що дозволяє зберегти ділову репутацію сторін; оперативність розгляду спору; економічна вигідність через менші витрати; а також орієнтація на компромісне рішення, яке враховує інтереси обох сторін. [8, с. 179].

Роблячи висновок, слід зазначити, що медіація є ефективним альтернативним способом вирішення господарських спорів. Вона дозволяє вирішувати конфлікти швидше та дешевше, ніж судовий процес. Крім того, її перевагою є збереження ділових відносин і можливість досягнення рішення, яке буде вигідним для обох сторін. Загалом медіація вже демонструє свою ефективність і перспективність, але потенціал, який вона має в Україні, ще не повністю використаний.

Список використаних джерел

1. Герич А. Й., Герич А. В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення правових спорів: актуальні-питання. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. Т. 3, № 6. С. 542–547. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.84> (дата звернення: 30.04.2026)
2. Лаврін О. Медіація як позасудова процедура врегулювання конфлікту (спору) суб'єктів господарювання. Соціологія права. 2025. № 2 (54). С. 85–94. URL: <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2025-2.13> (дата звернення: 30.04.2026)
3. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 30.04.2026)
4. Господарський процесуальний кодекс України: Кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII: станом на 31 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 30.04.2026)
5. Герасименко О.О. Правові засади та ефективність медіації у вирішенні господарських спорів. Legal Bulletin. 2025. Т. 4 (18). С. 51–56. URL: <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2025-18-A6> (дата звернення: 30.04.2026)
6. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters. Official Journal of the European Union. L 136. 24.5.2008. p. 3–8. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2008/52/oj> (дата звернення: 30.04.2026)
7. Подковенко Т., Фігун Н. Правове регулювання медіації у європейському праві. Актуальні проблеми правознавства. 2019. Т. 4(20). С. 22–29. URL: <https://orcid.org/0000-0001-6027-161X> (дата звернення: 30.04.2026)
8. Толстих А. Медіація як альтернативний спосіб вирішення господарських спорів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2022. № 71. С. 177–180. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.29> (дата звернення: 30.04.2026)
9. United Nations Commission on International Trade Law. (2018). UNCITRAL Model Law on International Commercial Mediation and International Settlement Agreements Resulting from Mediation. URL: https://uncitral.un.org/en/texts/mediation/conventions/international_settlement_agreements (дата звернення: 30.04.2026)

Хам'як М.О

«Правознавство», 3 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.ю.н, доцент,

доцентка кафедри приватного права Гльницька Н.Ф.

ЦИФРОВІ АКТИВИ ЯК ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ПОВОЄННОГО ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ

В умовах повномасштабного воєнного стану та руйнування фізичної інфраструктури саме цифровий простір виявився найбільш безпечним і життєздатним середовищем для підтримки національної економіки та повсякденного життя суспільства. Бізнес і публічні послуги масово мігрували в онлайн, що значно прискорило глобальну цифровізацію та зумовило остаточне становлення принципово нових об'єктів цивільних прав, які існують

виключно у віртуальному світі. Для масштабної повоєнної відбудови України цифрові активи – криптовалюти, інвестиційні токени, NFT – розглядаються вже не як інновація, а як життєво необхідний стратегічний інструмент. Якщо їх повноцінно ввести у легальний цивільний оборот, це дозволить державі та приватному сектору токенизувати реальні активи, залучати міжнародні мікроінвестиції в обхід традиційних бюрократичних бар'єрів та створювати абсолютно прозорі, захищені криптографією механізми фінансування інфраструктури. Проте зараз їхня ефективна інтеграція у правове поле серйозно гальмується через відсутність системного цивільно-правового регулювання, фрагментарність наявних норм та концептуальні суперечності в чинному законодавстві [3, с. 105].

Хоча глобальний процес рекодифікації Цивільного кодексу України ще триває і комплексний законопроект поки не ухвалено, законодавець вирішив діяти на випередження. Так, до статті 177 ЦК були внесені точкові зміни, які визнали, що об'єкти цивільних прав можуть існувати в цифровому середовищі, а нова стаття 179-1 офіційно запровадила конструкцію «цифрової речі». Ці правки мали б дати ясність правовому регулюванню, проте через свою поспішність та неструктурованість вони лише спровокували концептуальну кризу. Виникла пряма правова колізія: класична стаття 179 ЦК чітко визначає «річ» як предмет матеріального світу, тоді як стаття 179-1 описує цифрову річ як благо, що існує виключно у цифровому середовищі [1]. Відповідно, застосування класичного права власності до безтілесних цифрових кодів порушує саму логіку речового права. Адже «володіння» криптоактивом – це наявність криптографічного ключа доступу, а не фізичний контроль над предметом. До того ж існують об'єкти з подвійною природою (матеріальною і цифровою одночасно), тому їх не можна штучно обмежувати рамками існування «виключно у цифровому середовищі». Як наслідок, спроба врегулювати інноваційні відносини через застарілі речові конструкції створює на практиці суцільну плутанину [5, с. 42].

Набагато гнучкішим і правильнішим кроком для оновлення законодавства є перехід до концепції «цифрового блага». Цей підхід охоплює всі віртуальні об'єкти, незалежно від того, мають вони майновий чи особистий немайновий характер. Оскільки цифрові активи дуже різні за своєю природою, до них не можна застосовувати один універсальний режим. Наприклад: криптовалюти фактично працюють як засіб обігу та збереження вартості, проте їх не можна просто ототожнити з традиційними фіатними валютами. Інвестиційні токени за суттю є аналогами цінних паперів, але не завжди мають чітке співвідношення з класичними акціями чи облігаціями. Окрема проблема виникає з класифікацією NFT: оскільки ці токени є унікальними та невзаємозамінними, досі залишається відкритим питання, чи відносити їх до об'єктів інтелектуальної власності, чи розглядати як інші види цифрового майна. Застосувати до них усіх однакове правове регулювання неможливо, тому закон має їх детально класифікувати [2, с. 338].

Можливість легально використовувати цифрові активи базується на їхній оборотоздатності – тобто здатності змінювати власника, мати ціну та бути предметом договорів. Проте правочини у цій сфері мають свою специфіку через технологічне середовище. У широкому розумінні – це будь-які дії щодо зміни володільця. У вузькому ж розумінні – це угоди, які укладаються і виконуються безпосередньо в цифрових системах (через смарт-контракти), де перехід прав відбувається завдяки електронній ідентифікації сторін та криптографічній перевірці самого активу. Відповідно, цифрова ідентичність особи стає окремим складним правовим інститутом і ключовою умовою для легальної роботи на цьому ринку [3, с. 105].

Водночас стабільний ринок віртуальних активів неможливий без дієвого державного контролю. Брак прозорості у децентралізованих фінансах створює ризики відмивання грошей та фінансування тероризму. Хоча парламент і ухвалив Закон України «Про віртуальні активи», він досі не набрав чинності через відсутність необхідних змін до Податкового кодексу, і ця

невизначеність прямо ускладнює правозастосування у разі порушень прав учасників ринку. Закон досі чітко не визначає статус емітентів віртуальних активів, не містить дієвих механізмів контролю за постачальниками послуг після їх авторизації і залишає поза правовим полем роботу децентралізованих бірж [2, с. 30]. Більше того, термінологічний апарат українського закону поступається європейським стандартам. Щоб повноцінно захистити учасників ринку, Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку і Нацбанку необхідно цифровізувати процеси нагляду, а головне – повністю імплементувати європейський Регламент MiCA (Markets in Crypto-Assets). [2, с. 28].

На практиці перспективи цифрових активів для повоєнної відбудови України величезні. Інвестиційна токенизація дозволить розбити на частки (токени) права на зруйновані заводи чи будинки. Це дасть змогу залучати мікроінвестиції від тисяч міжнародних донорів прямо у проекти відновлення. Водночас судова практика у світі вже змушена реагувати на виклики цифрової економіки. Наприклад, у справах щодо викрадення криптовалюти чи шахрайства суди Великої Британії та США вже формують прецеденти, використовуючи саму технологію блокчейн для обміну юридичною інформацією та захисту потерпілих. Створення ж єдиної концепції цифрового майна в Україні дозволить розробити чіткі механізми для використання криптовалют не лише як застави для отримання бізнесом кредитів, а й як повноцінного предмета договорів купівлі-продажу чи дарування [5, с. 338].

Повоєнне відродження України вимагає докорінної зміни правової парадигми: відмови від суперечливої концепції «цифрової речі» на користь гнучкої моделі «цифрового блага». Це дозволить адекватно врегулювати ринок децентралізованих фінансів, смарт-контрактів та токенизованих активів без штучних рамок класичного речового права. Водночас локальне регулювання втрачає сенс без системної адаптації до стандартів ЄС та повної імплементации норм Регламенту MiCA. Вирішення цієї проблеми вимагає сучасного міждисциплінарного підходу, який об'єднує правовий, економічний, технологічний та етичний виміри. Правова визначеність статусу цифрових активів, чіткі гарантії судового захисту та легальні механізми їх використання як застави стануть фундаментальним сигналом для міжнародного капіталу. Лише за таких умов Україна зможе здійснити технологічний стрибок: побудувати прозору цифрову економіку, здатну швидко залучати масштабні інвестиції для повоєнної відбудови та сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав : Закон України від 10.08.2023 № 3320-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3320-20#Text> (дата звернення: 19.04.2026)
2. Волинець В. В. Державний контроль за обігом віртуальних активів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2025. Вип. 88, Ч. 2. С. 27–31. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.2.3> (дата звернення: 19.04.2026)
3. Гулейков І. Ю. Характеристика правочинів із цифровими активами. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 103–106. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/22> (дата звернення: 19.04.2026)
4. Зозуляк О. І., Максимів Л. М. Цифрові речі як об'єкти цивільних прав: оновлені підходи регулювання. *Право і суспільство*. 2024. № 6. С. 41–46. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.6.7> (дата звернення: 19.04.2026)
5. Федосенко Н. А. Цифрові активи як об'єкт цивільних прав: спроба кваліфікації в умовах відсутності спеціального правового режиму. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 3, Ч. 1. С. 335–339. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.1.50> (дата звернення: 19.04.2026)

Іванчук Х. Р.
«Правознавство», 3 курс
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник – к.ю.н., доцент,
доцентка кафедри приватного права Ільницька Н. Ф.

МАЙНОВІ ПРАВА НА ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, СТВОРЕНІ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Питання майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, створені під час військової служби, набуло особливого значення в умовах повномасштабного вторгнення. Станом на 2026 рік підзаконне регулювання залишається неповним, що і є предметом цього дослідження.

Статтею 429 ЦК України встановлено, що майнові права на об'єкт інтелектуальної власності, створений у зв'язку з виконанням службових обов'язків під час проходження військової служби, належать суб'єкту, визначеному законом [1]. Особисті немайнові права на такий об'єкт належать військовослужбовцю, який його створив, відповідно до частини першої статті 43-2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» (далі – Закон про військову службу) [2].

Стаття 43-1 Закону про військову службу встановлює, що на військовослужбовця може бути покладено обов'язок щодо здійснення інтелектуальної, творчої діяльності відповідно до статутів Збройних Сил України та інших законів України [2]. Порядок виконання цього обов'язку деталізує стаття 16-1 Закону України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» (далі – Закон про Статут) [3]. Відповідно до неї військовослужбовець, який створив об'єкт права інтелектуальної власності у зв'язку з виконанням службових обов'язків, подає письмове повідомлення командирів військової частини.

Частини перша і друга статті 43-2 Закону про військову службу встановлюють, що особисті немайнові права на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням службових обов'язків під час проходження військової служби, належать військовослужбовцю, який його створив, а майнові права належать державі в особі відповідного органу [2].

Частина третя статті 43-2 Закону про військову службу і частина третя статті 14-1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» (далі – Закон про авторське право) закріплюють право військовослужбовця на справедливу винагороду у порядку та розмірі, що визначаються Кабінетом Міністрів України [4]. Обидві норми делегують це питання без визначення строку прийняття відповідного акта, і станом на 05.05.2026 такий акт не прийнятий.

На мою думку, порядок виплати має визначити платника, яким є відповідний орган за переліком статті 43-2 Закону про військову службу [2]; строк, аналогічний встановленому частиною третьою статті 9 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (далі – Закон про винаходи) для службових винаходів у трудових відносинах, тобто чотири місяці від дати отримання повідомлення про створений об'єкт [6]; а також розмір винагороди, яка має виплачуватись як у разі реєстрації патенту, так і у разі збереження об'єкта як інформації з обмеженим доступом відповідно до частини четвертої статті 9-1 Закону про винаходи, із визначенням розміру з урахуванням економічної цінності об'єкта за підходом частини третьої статті 9 цього Закону [6]. Для усунення ризику тривалого невиконання делегування пропонується доповнити перехідні положення Закону про військову службу граничним строком для прийняття цього підзаконного акта [2].

Стаття 14-1 Закону про авторське право встановлює, що особисті немайнові авторські права на твір, створений у зв'язку з виконанням службових обов'язків під час проходження військової служби, належать військовослужбовцю, творчою працею якого його створено [4]. Майнові права у повному складі переходять до держави в особі органу, визначеного частиною другою статті 43-2 Закону про військову службу, з моменту створення твору [2].

Стаття 9-1 Закону про винаходи встановлює, що право на реєстрацію винаходу або корисної моделі, створеного під час військової служби, належить державі в особі відповідного органу [6].

Відповідний орган протягом чотирьох місяців від дати отримання повідомлення приймає одне з двох рішень: подати заявку до НОІВ або зберегти винахід як інформацію з обмеженим доступом [6]. Про прийняте рішення орган письмово повідомляє винахідника протягом десяти робочих днів від дати його прийняття [6]. Якщо орган не виконує зазначених вимог у встановлений строк, право на реєстрацію переходить до винахідника або його правонаступника, а за відповідним органом зберігається переважне право на придбання ліцензії [6].

Закон України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» (далі – Закон про правовий режим майна) доповнено статтею 3-1, яка встановлює особливості правового режиму військового майна в частині майнових прав інтелектуальної власності: військові частини наділяються такими правами для виконання поставлених завдань та здійснення господарської діяльності, дозволеної законом, в обсязі та порядку, визначених Міністерством оборони України та іншими органами, які здійснюють управління військовим майном [7].

Потребу в чітких процедурних механізмах передачі прав від держави до виробників оборонної промисловості для уникнення розриву інноваційного циклу підкреслює А.А. Гончар [5]. Д. Шматков зазначає, що ліцензійні угоди в оборонному секторі мають охоплювати право на модифікацію та інтеграцію об'єктів і укладатися до початку постачання, щоб запобігти правовим конфліктам при подальшій комерціалізації [8]. Порядок видачі таких ліцензій Кабінетом Міністрів України станом на 05.05.2026 не затверджений.

Водночас Кабінет Міністрів України затвердив Політику управління інтелектуальною власністю в оборонно-промисловому комплексі України, яка визначає стратегічні цілі та завдання у сфері інтелектуальної власності, зокрема виплату винагороди творцям і укладення ліцензійних договорів, проте не встановлює конкретних процедур, що підтверджує потребу в окремих підзаконних актах [9]. Пунктом 2-1 статті 8 Закону про правовий режим майна передбачено, що ліцензії, видані до набрання чинності таким порядком, продовжують діяти до закінчення строку, на який їх видано, але не більше одного року після його затвердження [7].

Пропонується, щоб порядок, який має затвердити Кабінет Міністрів, визначав форму і зміст заяви про видачу ліцензії, строк її розгляду органом, підстави для відмови у видачі, вимоги до захисту інформації з обмеженим доступом при видачі виключних ліцензій, а також порядок розподілу ліцензійних платежів між органом і військовослужбовцем-автором.

Для забезпечення можливості укладення ліцензійних договорів до набрання чинності таким порядком пропонується доповнити Закон про правовий режим майна нормою про модельні умови ліцензійного договору, що застосовувалися б за умовчанням [7]. Це дозволило б не блокувати залучення розробок до обороту оборонної промисловості в перехідний період.

Важливою є умова, за якої об'єкт вважається створеним у зв'язку з виконанням службових обов'язків. Якщо об'єкт створено поза їх межами, без використання службової інформації або військового майна, цей правовий режим до нього не застосовується, і діють загальні норми цивільного законодавства. Водночас стаття 9-1 Закону про винаходи відносить до службових об'єктів, зокрема ті, що створені з використанням досвіду, отриманого під час проходження служби [6].

Цей критерій є широким: у такому формулюванні будь-яка технічна розробка військовослужбовця потенційно підпадає під режим державної власності, навіть якщо вона створена у вільний час без використання будь-яких державних ресурсів. Частина п'ята статті 43-2 Закону про військову службу частково обмежує цей ризик, виключаючи з-під дії цієї статті об'єкти, створені поза виконанням службових обов'язків у результаті наукової, технічної та художньої творчості, свобода якої гарантується законом [2]. Проте стаття 9-1 Закону про винаходи такого обмеження не містить, що зберігає правову невизначеність саме щодо винаходів і корисних моделей [6].

Цю проблему також фіксує А.А. Гончар, зазначивши, що такий підхід порушує принцип прямого причинно-наслідкового зв'язку та створює загрозу необґрунтованого привласнення державою результатів творчої діяльності, здійсненої військовим у вільний час [5].

Для її усунення пропонується внести зміни до статті 9-1 Закону про винаходи і закріпити, що об'єкт вважається створеним у зв'язку з виконанням службових обов'язків за однієї з двох умов: або він створений на підставі письмового завдання чи наказу, або при його створенні використано озброєння, військову техніку, службову інформацію з обмеженим доступом або інше державне майно [6]. Якщо жодна з цих умов не виконана, права залишаються за військовослужбовцем.

Такий підхід узгоджується з логікою двох чинних норм: стаття 16-1 Закону про Статут вже прив'язує виникнення обов'язку щодо інтелектуальної діяльності до посадової інструкції або наказу командира [3], а стаття 14 Закону про авторське право для службових творів у трудових відносинах будується на наявності трудового договору або посадових обов'язків працівника [4].

Таким чином, особисті немайнові права залишаються за військовослужбовцем, майнові права переходять до держави, автор або винахідник має право на справедливий винагорода, а законодавство встановлює процедуру повідомлення, порядок реєстрації і можливість видачі ліцензій. Водночас аналіз показав три структурні прогалини, які перешкоджають реалізації задекларованих прав.

Прийнята Кабінетом Міністрів України Політика управління інтелектуальною власністю в оборонно-промисловому комплексі підтверджує усвідомлення цієї проблеми на рівні уряду, однак не замінює відсутніх процедурних актів [9]. Широке формулювання критерію службового об'єкта у статті 9-1 Закону про винаходи через використання досвіду, набутого під час служби, створює правову невизначеність і ризик позбавлення військовослужбовця прав на розробку, до якої держава фактично не мала відношення [6].

Для усунення цих прогалин пропонується: прийняти підзаконні акти про порядок виплати винагороди і видачу ліцензій із зазначенням граничних строків у Законі про військову службу [2], доповнити Закон про правовий режим майна нормою про модельні умови ліцензійного договору на перехідний період [7], а також уточнити критерій службового об'єкта у статті 9-1 Закону про винаходи шляхом прив'язки до наказу або до використання державних ресурсів, що приведе цю норму у відповідність до логіки статей 16-1 Закону про Статут і 14 Закону про авторське право [6], [3], [4].

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 05.05.2026).
2. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> (дата звернення: 05.05.2026).
3. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 р. № 548-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14> (дата звернення: 05.05.2026).
4. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20> (дата звернення: 05.05.2026).
5. Гончар А.А. Особливості визнання майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, створені військовослужбовцями. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2026. № 1 (51). С. 82–92. DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2026-51-1-82-92>.
6. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15.12.1993 р. № 3687-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12> (дата звернення: 05.05.2026).
7. Про правовий режим майна у Збройних Силах України : Закон України від 21.09.1999 р. № 1075-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1075-14> (дата звернення: 05.05.2026).
8. Шматков Д. Візуальна ідентичність та правові ризики у виробництві військових реплік. Журнал з прав інтелектуальної власності. 2026. № 31. С. 316–324. DOI: 10.56042/jipr.v31i2.21630
9. Про затвердження політики управління інтелектуальною власністю в оборонно-промисловому комплексі України : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.04.2026 р. № 342-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-polityky-upravlinnia-intelektualnoiu-vlasnistiu-v-k342> (дата звернення: 05.05.2026).

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ДРОНАМИ ТА АВТОНОМНИМИ СИСТЕМАМИ

Стрімкий розвиток безпілотних технологій та систем на базі штучного інтелекту зумовив їхнє поширення практично в усі сфери суспільного життя. Якщо ще десятиліття тому автономні системи та дрони сприймалися як віддалена перспектива, то сьогодні вони стали невід'ємною частиною аграрного виробництва, логістики, будівництва, журналістики та оборонного сектору. Водночас зростає і кількість інцидентів, пов'язаних із заподіянням шкоди здоров'ю, життю та майну фізичних і юридичних осіб унаслідок дій таких пристроїв. Національне законодавство України виявилось не до кінця готовим до викликів, породжених автономними системами: відсутні спеціальні норми, які б регулювали деліктну відповідальність за дії безпілотників, а застосування загальних положень Цивільного кодексу України стикається з низкою теоретичних і практичних труднощів. Особливої гостроти проблема набуває з огляду на широке використання дронів під час відсічі збройної агресії, коли розмежувати цивільно-правову та військову складові відповідальності вкрай складно. За таких умов дослідження механізмів відшкодування шкоди, завданої дронами та автономними системами, є актуальним як із позицій захисту прав потерпілих, так і в контексті гармонізації українського права з європейськими стандартами.

Більшість сучасних дронів мають автономні функції, засновані на технологіях штучного інтелекту. Такі системи здатні самостійно визначати маршрут польоту, аналізувати висоту, уникати перешкод та повертатися до визначених координат без безпосереднього втручання оператора. Використання подібних технологій значно підвищує ефективність роботи дронів, однак одночасно створює нові ризики завдання шкоди життю, здоров'ю чи майну інших осіб.

У зв'язку з цим особливо актуальним є питання цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану дронами та автономними системами. Оскільки деліктна відповідальність у багатьох випадках пов'язана з використанням джерела підвищеної небезпеки, важливо визначити, чи можна безпілотні літальні апарати відносити до такої категорії.

Як зазначає Ю. В. Лесько, БПЛА доцільно відносити до джерел підвищеної небезпеки, виходячи з трьох ознак: 1) наявність шкідливих властивостей (рухомі гвинти, що обертаються, створюють реальну загрозу життю і здоров'ю); 2) неможливість повного контролю з боку оператора, зокрема через використання GPS-навігації та раптову появу перешкод на маршруті; 3) підвищена ймовірність завдання шкоди оточенню як самим літальним апаратом, так і його рухомими частинами [1, с. 47]. Такий підхід дозволяє застосовувати статтю 1187 ЦК України, покладаючи безвинну відповідальність на володільця джерела, однак автономність систем істотно ускладнює визначення суб'єкта, відповідального за шкоду.

Усвідомлення цих проблем на міжнародному рівні розпочалося задовго до масового впровадження автономних систем. Так, ще у п. 56 Резолюції Європейського парламенту від 16 лютого 2017 року з рекомендаціями Комісії щодо норм цивільного права з робототехніки (2015/2103(INL)) було наголошено, що відповідальність за шкоду має лежати на людині, а не на роботі (штучному інтелекті). При цьому ступінь відповідальності конкретної особи повинен бути пропорційним фактичному рівню наданих інструкцій та автономності системи: чим більша здатність робота до самонавчання і чим довше триває його навчання, тим вищою є відповідальність тренера. Важливе уточнення стосується того, що навички, сформовані внаслідок «навчання» людиною, не слід плутати з навичками, які робот набуває самостійно в процесі самонавчання, адже це впливає на визначення особи, якій можна приписати шкідливу поведінку [5, с. 8-9].

На європейському рівні запропоновано диференційований режим відповідальності за шкоду, завдану штучним інтелектом. Резолюція Європарламенту 2020/2014 (INL) передбачає два види цивільної відповідальності:

1) суворі відповідальність – для систем ШІ з високим ризиком, коли автономне функціонування створює значний потенціал випадкової шкоди, що виходить за межі розумних очікувань; перелік таких систем має міститися в Додатку до Регламенту й періодично оновлюватися;

2) відповідальність за принципом вини – для решти систем, де оператор може уникнути відповідальності, довівши, що шкоду заподіяно без його вини, зокрема через несанкціоновану активацію системи або належне виконання обов'язків щодо вибору, супроводу та оновлення ПЗ [2, с. 88–89].

Подібна диференціація дає змогу заздалегідь виокремити найнебезпечніші категорії БПЛА, для яких власник чи оператор нести підвищений тягар доказування або сувору відповідальність.

Звіт Європейської Комісії «Про наслідки штучного інтелекту, Інтернету речей та робототехніки для безпеки та відповідальності» (2020 р.) виявив низку системних проблем, які проєктуються й на дрони: складність встановлення причинно-наслідкового зв'язку через непрозорість алгоритмів; труднощі в ідентифікації відповідальної особи через багатоетапний ланцюг створення системи; обмеженість чинних правил безвинної відповідальності щодо автономних і самонавчальних систем; недостатність наявних механізмів обов'язкового страхування; неможливість визнати ШІ правосуб'єктом; проблеми збирання і доведення доказів в умовах непрозорості систем [3, с. 128-129].

Для України ці проблеми набувають особливої ваги з огляду на відсутність спеціалізованого законодавства, яке б дозволяло ефективно притягати до відповідальності осіб, винних у заподіянні шкоди безпілотними апаратами. Чинне законодавство не передбачає ані обов'язкової ідентифікації власників дронів, ані механізмів фіксації порушень, ані гарантій компенсації постраждалим. Це призводить до ситуацій, коли потерпіла особа фактично позбавлена правового захисту через неможливість встановити особу, яка керувала пристроєм у момент завдання шкоди. Отже, ключовим завданням національного законодавця є подолання цієї проталини шляхом комплексного реформування деліктного права з урахуванням специфіки автономних систем.

Отже, розвиток автономних систем та безпілотних технологій потребує невідкладного вдосконалення цивільного законодавства України. Існує нагальна потреба у доповненні глави 82 Цивільного кодексу України окремими нормами, які б регулювали особливості відшкодування шкоди, завданої безпілотними апаратами. Зокрема, доцільним видається законодавче закріплення презумпції вини оператора або володільця дрона, за винятком випадків, коли шкода стала наслідком непереборної сили або умислу самого потерпілого. Також важливим кроком могло б стати запровадження обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників безпілотних апаратів, створення державного реєстру операторів дронів та встановлення вимог щодо обов'язкової фіксації польотних даних. Усе це сприятиме як підвищенню рівня захисту потерпілих, так і гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами у сфері відповідальності за шкоду, завдану автономними системами.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 01.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 06.05.2026)
2. Лесько Ю. В. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок взаємодії транспортних засобів : дис. канд. юрид. Наук, Харків, 2017. 232 с. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/12525> (дата звернення: 06.05.2026)

3. Кіндзерський В. П., Земцев Д. Л. Зобов'язання з відшкодуванням шкоди завданою діяльністю з використанням штучного інтелекту. *Штучний інтелект у правовій практиці: межі та можливості* : Всеукр. круглого столу, м. Львів, 2024. С. 85–90.

4. Шишка, Н. Цивільно-правова відповідальність за шкоду завдану використанням технологій штучного інтелекту: досвід ЄС та перспективи для України 1-ї Міжнар. наук.-практ. конф. Харків : ХНУВС, 2024. С. 126-133. URL:<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cc98f9a5-9143-4242-a5fe-fbb32c1fc03e/content> (дата звернення: 06.05.2026)

5. Мічурін Є. О. Суб'єкти цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану з використанням штучного інтелекту, за законодавством ЄС та України. *Університетські наукові записки*. 2025. С.4–13. URL: https://www.researchgate.net/profile/Evgen-Micurin/publication/394875109_Sub'ekti_civilno-pravovoi_vidpovidalnosti_za_skodu_zavdanu_stucnim_intelektom_za_zakonodavstvom_ES_ta_Ukraini/link/s/68a9b1132c7d3e0029b2f2ec/Subekti-civilno-pravovoi-vidpovidalnosti-za-skodu-zavdanu-stucnim-intelektom-za-zakonodavstvom-ES-ta-Ukraini.pdf (дата звернення: 06.05.2026)

Савіна М.П.

«Правознавство», 3 курс

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Науковий керівник – к.ю.н., доцент,

доцентка кафедри приватного права Гльницька Н.Ф.

СТВОРЕННЯ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне збройне вторгнення Російської Федерації на територію України, яке було розпочате 24 лютого 2022 року, кардинально трансформувало умови ведення господарської діяльності на території країни, що і зумовило актуальність теми дослідження. Указ Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» поставив нові виклики перед українською правовою системою, одним із них є забезпечення функціонування корпоративного сектору та створення і діяльність господарських товариств, у тому числі акціонерних. В даному контексті особливого наукового та практичного значення набуває питання створення акціонерного товариства в умовах воєнного стану.

Метою даного дослідження є аналіз особливостей та певних процедурних обмежень під час створення акціонерного товариства в умовах дії воєнного стану на території нашої країни. Також, особливо необхідно звернути увагу на виявлення проблемних аспектів нормативно-правового регулювання та формулювання пропозиції щодо його вдосконалення.

Відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про акціонерні товариства» акціонерне товариство – це господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями [1].

Загальний порядок створення акціонерного товариства був визначений законодавцем у відповідному Законі України «Про акціонерні товариства». Так відповідно до ч. 1 ст. 10 цього ж Закону засновниками акціонерного товариства можуть бути фізичні та/або юридичні особи, держава в особі органу, уповноваженого управляти державним майном, територіальна громада в особі органу, уповноваженого управляти комунальним майном [1]. З аналізу даної статті також випливає, що для створення акціонерного товариства необхідно укласти засновницький договір у якому буде визначено порядок провадження спільної діяльності. Також, створення включає в себе наступні етапи: проведення збору засновників та прийняття на них рішення про створення товариства; подання всіх необхідних документів та заяви до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (далі – Комісія) для реєстрації

випуску акцій, після цього Комісія видає тимчасове свідоцтво про реєстрацію випуску акцій; укладення договору про обслуговування випусків цінних паперів з Центральним депозитарієм цінних паперів; присвоєння акціям міжнародного ідентифікаційного номера; розміщення акцій серед засновників та оплата повної їх вартості; скликання установчих зборів та затвердження ними емісії акцій та затвердження статуту; реєстрація товариства у відповідних органах; подання до Комісії звіт про результати емісії та відповідна реєстрація такого звіту; отримання свідоцтва про реєстрацію випуску акцій.

Але із запровадженням воєнного стану держава впровадила певні обмеження на проведення реєстраційних дій. Зокрема, Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 року №209 встановлює перелік суб'єктів, яким в умовах нових реалій проводиться державна реєстрація, і на початковому етапі реєстрація нових акціонерних товариств не входила до цього переліку, окрім банків та підприємств державного сектору. Але згодом даний перелік розширили, що зняло обмеження у реєстрації акціонерних товариств. Таким чином, навіть за умови дотримання всіх процедурних вимог, які передбачені законодавчо деякий час залишався недоступним завершальний етап створення товариства, а саме державна реєстрація. Це свідчить про те, що в нових реаліях перешкоди у створенні мали не лише процедурний характер, а й адміністративний.

Як зазначає А. Головачова у свої науковій праці, одним із головних викликів для правової системи України у зв'язку із запровадженням воєнного стану стало забезпечення неперервності управління в корпоративному секторі. На тлі загального форс-мажору та порушення логістичних ланцюгів, закономірно виникла потреба в спрощенні корпоративних процедур і нормативній легалізації дистанційної участі в управлінні [2, с.380]. У контексті створення акціонерних товариств це призвело до фактичної неможливості дотримання законодавчих вимог, зокрема нотаріального посвідчення засновницьких документів, фізичного проведення установчих зборів та своєчасного подання документів до реєстратора.

Окремої увагу заслуговує запровадження дистанційних форм управління. Так, Комісія вже у березні 2022 року прийняла рішення №177, яким адаптувала процедуру проведення загальних зборів акціонерів у дистанційному форматі. Л. Сішук наголошує, що особливістю дистанційних загальних зборів акціонерів є те, що їх проведення відбувається без фактичної участі акціонерів в обговоренні питань порядку денного та без формату зустрічі в режимі реального часу за допомогою засобів відео зв'язку [3, с. 275]. Ці норми стосувалися вже діючих товариств, тоді як питання створення нових акціонерних товариств залишилось значно менш урегульованим.

Також слід звернути уваги на зміни щодо мінімального розміру статутного капіталу. Закон України «Про акціонерні товариства», який був прийнятий у 2022 році, зменшив мінімальний розмір статутного капіталу. Так, відповідно до ч. 1 ст. 16 цього ж Закону мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства становить 200 розмірів мінімальної заробітної плати, виходячи із розміру мінімальної заробітної плати, що діє на день створення (реєстрації) акціонерного товариства [1]. Це значно спрощує доступ до даної організаційно-правової форми. Разом з цим, в умовах воєнного стану питання формування та підтвердження статутного капіталу набуває додаткової складності через коливання курсу, обмеження банківських операцій та загальну економічну нестабільність в країні.

Ще одним суттєвим чинником є те, що на період дії воєнного стану обіг корпоративних прав зазнав певних обмежень. Відповідно до рішень НКЦПФР, операції з акціями на організованих ринках були фактично припинені у 2022 році [2, с. 382]. Це ускладнювало проведення початкового розміщення акцій серед засновників, що є обов'язковим етапом заснування.

Слід також зазначити, що новий Закон «Про акціонерні товариства» 2022 року суттєво обмежив можливості створення публічного акціонерного товариства. Так, відповідно до ч. 4 ст. 6 публічне акціонерне товариство може бути створено виключно шляхом зміни типу акціонерного товариства з приватного на публічне або шляхом перетворення з іншого

господарського товариства [1]. Таке впровадження виключає первісне заснування публічного акціонерного товариства з нуля, що в сучасних умовах додатково ускладнює залучення широкого кола інвесторів через публічні інструменти фондового ринку.

Отже, дослідження показує, що в умовах воєнного стану створення акціонерного товариства в Україні є де-юре можливим, але супроводжується суттєвими перешкодами у вигляді обмеження реєстраційних дій, неможливістю традиційного проведення установчих зборів та ускладненням нотаріального посвідчення документів. Держава, впроваджуючи спеціальний правовий режим для корпоративного сектору, в більшій мірі зосередилась на вже існуючих товариствах та їх безперервній дії, тоді як питання заснування нових товариств отримало менш комплексне регулювання. На нашу думку, необхідним є вдосконалення законодавства в частині чіткого врегулювання спрощеного порядку створення акціонерного товариства в умовах воєнного стану, що сприятиме підтримці підприємців та залученню інвестицій навіть у такий непростий час.

Список використаних джерел

1. Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 № 2465-IX : станом на 1 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 06.05.2026)
2. Головачова А. Особливості корпоративного права України в умовах воєнного стану. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2025. № 3. С. 379–384. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/06/60.pdf> (дата звернення: 06.05.2026)
3. Сіщук Л. Управління підприємницькими товариствами в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 10. С. 273–276. URL: https://lsei.org.ua/10_2022/65.pdf (дата звернення: 06.05.2026)

Козут В. А.

«Правознавство», 3 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.ю.н., доцент,

доцентка кафедри приватного права Ільницька Н. Ф.

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Запровадження в Україні воєнного стану вплинуло на всі сфери суспільних відносин, зокрема й на цивільно-правові відносини. Обставини, спричинені цим правовим режимом, мають важливе значення у процесі виконання цивільно-правових зобов'язань. У таких умовах учасники цивільних відносин часто не мають змоги вчасно та належно виконувати зобов'язання, що підвищує значення форс-мажорних обставин. Тому актуальним є дослідження особливостей впливу воєнного стану на виконання цивільно-правових зобов'язань та захист сторін у відповідних правовідносинах.

Так, згідно з ч. 1 ст. 617 ЦКУ особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили [1]. Поняття непереборних обставин, у свою чергу, визначено в ч. 2 ст. 14-1 Закону України, відповідно до якої форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами, а саме: загроза війни, збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту, включаючи але не обмежуючись ворожими атаками, блокадами, військовим ембарго, дії іноземного ворога,

загальна військова мобілізація, військові дії, оголошена та неоголошена війна, дії суспільного ворога, збурення тощо [2].

Верховний Суд у своїй практиці не раз розглядав непереборні обставини як підставу звільнення від виконання цивільно-правових зобов'язань. Зокрема, КГС ВС у постанові від 20 червня 2024 року у справі N 910/1779/23 зазначав, що ознаками форс-мажорних обставин є такі елементи: вони не залежать від волі учасників цивільних (господарських) відносин; мають надзвичайний характер; є невідворотними; унеможливлюють виконання зобов'язань за конкретних умов господарської діяльності. Тобто ознаками форс-мажорних обставин є їх об'єктивна та абсолютна дія, а також непередбачуваність [3].

Суд також звернув увагу, що надзвичайними є ті обставини, настання яких не очікується сторонами при звичайному перебігу справ. Під надзвичайними можуть розумітися такі обставини, настання яких добросовісний та розумний учасник правовідносин не міг очікувати та передбачити при прояві ним достатнього ступеня обачливості. Невідворотними є обставини, настанню яких учасник правовідносин не міг запобігти, а також не міг запобігти наслідкам таких обставин навіть за умови прояву належного ступеня обачливості та застосуванню розумних заходів із запобігання таким наслідкам. Ключовим є те, що непереборна сила робить неможливим виконання зобов'язання в принципі, незалежно від тих зусиль та матеріальних витрат, які сторона понесла чи могла понести [3].

З урахуванням національної договірної практики, слід зауважити, що поняття форс-мажор має дві особливості порівняно із непереборною силою: по-перше, за сферою поширення форс-мажор є вузьким поняттям, оскільки застосовується лише у договірних зобов'язаннях, у той час, як непереборна сила звільняє і від договірної, і від недоговірної відповідальності; по-друге, за змістом форс-мажор, навпаки, ширше поняття за непереборну силу, так як може включати у себе також обставини, які не мають ознак надзвичайності або невідворотності, але з урахуванням засади свободи договору можуть звільняти від цивільно-правової відповідальності [4, с. 127-128].

Варто зазначити, що відповідно до п. 18 Прикінцевих та Перехідних положень ЦКУ у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитодавцем (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної статтею 625 цього Кодексу, а також від обов'язку сплати на користь кредитодавця (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення [1].

Щодо вищенаведеного положення В.І. Цікало зауважив, що за порушення інших (непозикових) грошових зобов'язань, суди відмовляли у звільненні від цивільно-правової відповідальності відповідачів у зв'язку із тим, що вони не змогли довести причинно-наслідкового зв'язку між воєнним станом та неможливістю виконати конкретне зобов'язання, оскільки сама собою військова агресія російської федерації не є підставою для звільнення від відповідальності за невиконання/неналежне виконання договірних зобов'язань [4, с. 127].

В.З. Чорнописька та О.І. Капітан у своїй науковій праці звернули увагу, що воєнний стан належить до обставин непереборної сили, які неможливо передбачити чи запобігти їм. Проте його офіційне визнання саме по собі не означає автоматичного застосування в усіх випадках як форс-мажору. Сторона зобов'язань повинна довести, що їх виконання є неможливим. Судова практика засвідчує численні випадки зловживання цим правом, коли воєнний стан використовується як привід для відмови від виконання обов'язків, що шкодить бізнесу та перевантажує судову систему [5, с. 102].

Схожа позиція викладена в постанові КГС ВС від 24.10.2024 у справі № 913/767/21, відповідно до якої форс-мажорні обставини мають індивідуальний персоніфікований характер щодо конкретного договору та його сторін. Форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) засвідчуються за зверненням суб'єктів господарської діяльності та фізичних осіб по кожному окремому договору, окремим податковим та/чи іншим зобов'язанням/обов'язком,

виконання яких настало згідно з умовами договору, контракту, угоди, законодавчих чи інших нормативних актів і виконання яких стало неможливим через наявність зазначених обставин. Форс-мажорні обставини не мають преюдиційного характеру і при їх виникненні сторона, яка посилається на них як на підставу неможливості належного виконання зобов'язання, повинна довести їх наявність не тільки самих по собі, але і те, що вони були форс-мажорними саме для конкретного випадку. Виходячи з ознак форс-мажорних обставин, необхідно також довести їх надзвичайність та невідворотність [6].

На нашу думку, така позиція є обґрунтованою, оскільки автоматичне визнання воєнного стану форс-мажорною обставиною для всіх зобов'язань призвело б до зловживань з боку сторін та порушення балансу їх інтересів. Водночас у практиці виникають труднощі з доведенням причинно-наслідкового зв'язку між воєнними діями та неможливістю виконання конкретного зобов'язання, що потребує більш чіткого підходу судів до оцінки таких обставин.

Окремої уваги заслуговує наукова позиція з відповідного питання. Так, О.С. Кочина та В. М. Болдирева зазначають, що форс-мажорні обставини не звільняють боржника від виконання свого зобов'язання загалом! Якщо обставини непереборної сили вплинули на умови та терміни виконання зобов'язання за певним договором (наприклад, постачання товару, виконання робіт, надання послуг тощо), то це означає, що боржник за договором лише звільняється від штрафних санкцій за несвоєчасне виконання умов договору на період дії вказаних обставин. Після ж закінчення дії непереборних обставин боржник має приступити знову до виконання своїх зобов'язань за договором, інакше він буде притягнутий до цивільно-правової відповідальності на загальних підставах [7, с. 57].

Таким чином, правовий режим воєнного стану суттєво впливає на виконання цивільно-правових зобов'язань, оскільки ускладнює або унеможлиблює їх виконання зобов'язаними учасниками цивільних правовідносин. Проте на підставі проведеного аналізу можна визначити, що саме по собі запровадження воєнного стану не є безумовною підставою для звільнення від відповідальності за їх невиконання чи неналежне виконання. Особа має довести наявність форс-мажору та підтвердити причинно-наслідковий зв'язок між такою обставиною та неможливістю виконання певного зобов'язання. Варто зазначити, що науковці та ВС дотримуються позиції про необхідність дотримання балансу між інтересами та зобов'язками сторін цивільно-правових відносин та недопущення зловживання правом у таких умовах.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 11 травня 2026 року).
2. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 2 грудня 1997 року № 671/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11 травня 2026 року).
3. Постанова КГС ВС від 20 червня 2024 року у справі № 910/1779/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119896214>.
4. Цікало В. І. Значення воєнного стану для цивільно-правової відповідальності у судовій практиці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 10. С. 125–128. URL: https://lsei.org.ua/10_2025/29.pdf (дата звернення: 11 травня 2026 року).
5. Чорнописька В. С., Капітан О. І. Вплив воєнного стану на виконання цивільно-правових договорів. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. Ч. 1, № 6. С. 99–103. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.1.15> (дата звернення: 11 травня 2026 року).
6. Постанова КГС ВС від 24.10.2024 у справі № 913/767/21/ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122679462> (дата звернення: 11 травня 2026 року).
7. Кочина О. С., Болдирева В. М. Вплив воєнного стану на цивільні правовідносини. *Нове українське право*. 2022. № 2. С. 53–58. URL: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.2.7> (дата звернення: 11 травня 2026 року).

ПЛАТФОРМА
АРХІТЕКТУРА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ВІД ІСТОРИЧНОГО ДОСВІДУ
ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО МАЙБУТНЬОГО

Даниленко А.С.
«Політичні технології та лідерство», 2 курс
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник – к.політ.н., доцент, доцент
кафедри політичних технологій Науменко О.М.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ
ТА СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ

Національна безпека є однією з провідних умов існування держави, збереження її суверенітету, територіальної цілісності, політичної стабільності та можливості самостійно визначати власний шлях розвитку [4, с. 5–7]. Для України це питання має особливе значення, адже історія українських земель протягом багатьох століть була пов'язана з боротьбою за самостійність, захист від зовнішніх загроз, збереження власної ідентичності та політичної суб'єктності [1]. Саме тому дослідження історичних витоків національної безпеки України є важливим для розуміння її сучасного стану та перспектив для розвитку. Однак, на мою думку, минувші дні не можуть повністю визначати шлях майбутнього нашої країни.

Історичні витoki національної безпеки України сягають часів Київської Русі, коли вже формувалися перші уявлення про політичну організацію влади, оборону території та захист державних інтересів [6]. У Середньовіччі проблема безпеки була тісно пов'язана з воєнною обороною, дипломатією та здатністю влади протистояти зовнішнім противникам. Згодом, у добу Козаччини, питання безпеки набуло ще більшого значення. Гетьманщина створила власні військово-політичні механізми захисту, а козацтво стало важливою силою оборони українських земель і показувало прагнення до самоврядування [1]. Тоді простежувалась ідея, що без власної політичної організації є неможливим захист прав і вольностей. У ХІХ – на початку ХХ ст., в умовах відсутності власної державності, український національний рух зосереджувався не лише на культурному відродженні, а й на формуванні політичної свідомості, здатної в майбутньому забезпечити власну незалежність [1; 6]. Відбувалося формування політичних партій. Під час Української революції 1917–1921 рр. питання національної безпеки виявилось в особливо виразній формі: молода держава потребувала армії, дипломатичного визнання, системи управління [1], та захисту від зовнішніх противників. Проте через внутрішню нестабільність, зовнішній тиск і брак політичної єдності ці спроби не змогли забезпечити тривале існування незалежної української держави. У радянський період національна безпека України фактично була підпорядкована загальносоюзним інтересам, а український народ був позбавлений можливості самостійно визначати свої безпекові пріоритети [6]. Водночас саме в цей час зберігалася історична пам'ять про державність, а також формувалися передумови майбутнього відновлення незалежності. Проголошення незалежності України у 1991 р. стало поворотним моментом, адже держава отримала можливість самостійно визначати власну систему національної безпеки, формувати оборонну політику, дипломатичні пріоритети та механізми захисту громадян [4; 2]. Разом із тим, становлення системи національної безпеки у період 1991–2013 рр. супроводжувалося низкою системних проблем. Цей етап характеризувався формуванням базових інституцій та

нормативно-правової основи, однак модель безпекової політики залишалася недостатньо гнучкою та значною мірою формалізованою [5]. Зокрема, у державних документах національні інтереси та цінності часто формулювалися надто загально і декларативно, без достатньої конкретизації [5]. Також спостерігалось обмежене визначення сфер, які реально охоплювалися політикою безпеки, що звужувало її практичну ефективність [5]. Особливою проблемою було непослідовне трактування загроз і ризиків, коли різні категорії (виклики, загрози, небезпеки) використовувалися без єдиної системи, що ускладнювало прогнозування та реагування [3, с. 68–69]. Крім того, безпекова система мала переважно інституційно-ієрархічний характер, де ключову роль відігравали державні органи, насамперед РНБО та сектор оборони [4], що обмежувало комплексність підходу. У результаті така модель мала переважно формальний характер і не завжди забезпечувала своєчасне реагування на потенційні загрози, орієнтуючись здебільшого на вже відомі ризики. Це створювало ситуацію, за якої нові, нестандартні або малоімовірні виклики могли залишатися поза увагою системи безпеки.

Нинішній стан національної безпеки України визначається складною сукупністю внутрішніх і зовнішніх загроз. До 2014 р. основна увага приділялася державному будівництву, розвитку Збройних Сил України, реформуванню силових структур, протидії корупції, енергетичній та інформаційній безпеці. Однак після початку російської агресії у 2014 р., а особливо після повномасштабного вторгнення 2022 р., безпекова сфера набула екзистенційного значення [3; 4, с. 72–73]. Йдеться вже не лише про захист окремих сфер державного життя, а про саме право України на існування, свободу та самостійний політичний вибір.

Сьогодні національна безпека України охоплює військову, політичну, економічну, інформаційну, енергетичну, кібернетичну, соціальну та гуманітарну складові [4; 5]. Військовий компонент залишається базовим, адже забезпечує здатність держави захищати територію і населення. Водночас ключового значення набувають політична стабільність, ефективність інституцій, довіра до влади, протидія дезінформації та стійкість економіки [5].

У сучасних умовах безпека вже не може розглядатися виключно у військовому вимірі, оскільки загрози часто мають гібридний характер і поєднують інформаційний вплив, економічний тиск, кібератаки та маніпуляцію свідомістю [4]. Особливе значення має інформаційна безпека, адже в умовах війни інформаційний простір стає одним із головних полів боротьби. Важливо не лише гарантувати безпеку кордонів, а й зберігати єдність суспільства, національну пам'ять, мову, культуру та історичну правду. Тому гуманітарний вимір є невід'ємною складовою сучасної безпекової системи [1; 3, с. 73–74].

Отже, національна безпека України має глибокі історичні витоки, [1] пов'язані з боротьбою за державність і захистом території. Її сучасний стан визначається необхідністю протидії зовнішній агресії, зміцнення обороноздатності та підвищення стійкості держави й суспільства до новітніх загроз [4]. У сучасних умовах вона є не лише сферою діяльності державних органів, а й спільною відповідальністю всього суспільства [2; 4]. Поєднання історичного досвіду, політичної волі та громадянської згуртованості створює основу для подальшого зміцнення української держави.

Список використаних джерел

1. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX століття. [Навч. посібник]. Київ: Генеза, 1996. 360 с. URL: <https://uamoderna.com/biblioteka/hrytsak-naryse-istorii-ukrainy/>
2. Конституція України: 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Офіційний портал Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Мокляк С. П., Смолянук В. Ф. Національна безпека України: історичні витоки та пріоритети сьогодення. MILITARY STRATEGY AND TECHNOLOGY. 2025. № 3 (3). С. 64–74. DOI <https://doi.org/10.63978/3083-6476.2025.3.3.05>

4. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. Офіційний портал Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>

6. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття. Київ: Генеза, 1997. 312 с. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://utek.uz.ua/wp-content/uploads/2024/02/Narys_istorii_Ukrainy_z_naidavnishykh_chasiv_do_kintsia_XVIII_st-2.pdf

Шевцов Я.Ю.

«Політичні технології та лідерство», 2 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к. п. н., доцент кафедри політичних технологій Манелюк Ю.М.

ТРАНСФОРМАЦІЯ АРХІТЕКТУРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ: ПОЛІТИЧНІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ

В умовах повномасштабної російсько-української війни виникла потреба у запровадженні змін, спрямованих на стійкості держави до зовнішніх і внутрішніх загроз. Відповідно до цього відбувається трансформація архітектури національної безпеки України. У загальному архітектура національної безпеки є багаторівневою системою, яка об'єднує сили оборони, державні органи, економічні інституції та громадянське суспільство з метою захисту суверенітету та територіальної цілісності. Так, можна спостерігати зміни, які пов'язані з посиленням участі громадянського суспільства у забезпеченні національної безпеки, а також економічних інституцій. Так само змінюється роль державних органів. З огляду на це, необхідним є аналіз політичних та інституційних аспектів трансформації архітектури національної безпеки України від початку повномасштабної війни.

Насамперед необхідно зазначити, що національна безпека України та роль окремих інституцій у її забезпеченні регулюються Законом України «Про національну безпеку України». Особливо важливим також є те, що у Законі викладено положення, які стосуються ролі окремих державних органів, які у сферах національної безпеки і оборони мають відповідні повноваження. Також варто відзначити й роль громадянського суспільства. Також національна безпека включає у себе безпеку особистості, державну безпеку, громадянську безпеку, техногенну безпеку, екологічну безпеку, економічну безпеку, інформаційну безпеку тощо. Відповідно до цього суб'єкти, які відповідають за забезпечення її складових, також будуть різними [1; 2].

Зважаючи на особливості трансформації архітектури національної безпеки України, підкреслимо, що політичні аспекти її трансформації визначені змінами у політичних підходах до її забезпечення, принципів, цілей, напрямів діяльності у цьому контексті тощо. Зокрема, це стосується змін у Стратегії національної безпеки України. Стратегія національної безпеки України була затверджена у 2020 році. Відтоді, враховуючи повномасштабну війну, відбулося чимало змін. У тому числі й тих, які пов'язані з архітектурою національної безпеки. У цьому контексті варто відзначити, що ключовою рисою сучасної стратегічної парадигми є зміщення акцентів із превентивного стримування загроз до забезпечення стійкості держави в умовах тривалого збройного протистояння. Якщо до повномасштабної війни безпекова політика переважним чином була спрямована на запобігання ризикам та реагуванням на них, то станом на сьогодні домінує підхід, який заснований на здатності держави функціонувати навіть за умов постійного тиску з боку агресора. Також варто зазначити, що відбулося переосмислення

співвідношення між різними секторами безпеки, де визначального значення сьогодні набув саме оборонний компонент. Крім того, важливою є також активна міжнародна співпраця та інтеграція України у євроатлантичну систему, що можна вважати одним із політичних аспектів трансформації архітектури національної безпеки [3; 4].

Що стосується інших політичних аспектів, то варто відмітити зміни підходів до інформаційної політики. Інформаційна безпека визначається як ключовий фактор формування національної стійкості України. Тому в умовах повномасштабного вторгнення запроваджуються дієві підходи, спрямовані на боротьбу з гібридними загрозами, вдосконалення регулювання медіапростору та оновлення законодавства у цьому напрямку тощо. Окрім цього, можна стверджувати, що наразі сформована цілісна державна політика у сфері протидії дезінформації та захисту інформаційного суверенітету. Однак, як свідчать наявні проблеми, ці зміни є неефективними, адже інформаційний вплив ворога досі є суттєвим [5].

Окрім цього, відмітимо також інституційні зміни. Вони пов'язані зі зростанням ролі Ради національної безпеки і оборони України. Під час повномасштабної війни вдалося забезпечити централізацію ухвалення стратегічних рішень, що стало важливим кроком для оперативного реагування на виклики. Також діяльність РНБО є важливою у контексті боротьби з гібридними загрозами з боку ворога, оскільки одним із робочих органів при РНБО є Центр протидії дезінформації. Діяльність цього органу під час повномасштабної війни посилюється, завдяки чому вдається забезпечити інформаційну безпеку, а також в цілому забезпечити сталість державних інституцій та збереження національного суверенітету [6].

Серед інших інституційних аспектів трансформації архітектури національної безпеки України у сучасних умовах необхідно відзначити глибоку перебудову сектору безпеки і оборони. Так, на сьогодні проведено масштабну модернізацію Збройних Сил України. ЗСУ пройшли швидку адаптацію до стандартів сучасної війни: впроваджено нові тактики, цифрові технології, безпілотні системи та кіберзасоби. Також суттєво посилилась взаємодія між військовими, розвідувальними та правоохоронними органами. Варто відмітити, крім того, реформування розвідувальних структур та розвиток кібербезпеки. Створено також нові підрозділи, які орієнтовані на протидію інформаційним та кіберопераціям. Окрім цього, Міністерство оборони України сьогодні активно трансформуються: вже проводять консультації щодо змін в оборонній політиці держави, розробляється перспективна модель оборони, яка була б здатна забезпечити стійкість держави та стримування агресора. Передбачається перехід до інтегрованої системи оборони, ключовими особливостями якої є міжцентрична взаємодія, технологічна адаптивність та «війна інтелектів». Наостанок, варто відмітити формування системи територіальної оборони та залучення громадянського суспільства до забезпечення безпеки, що з перших днів війни відіграє особливу роль у забезпеченні національної безпеки України [7].

Таким чином, можна спостерігати зміни в архітектурі національної безпеки України. Сучасна трансформація в умовах повномасштабної війни пов'язана зі змінами стратегічних підходів та стратегічних орієнтирів, трансформацією інформаційної політики, посиленням участі окремих органів у забезпеченні національної безпеки. Також відбуваються позитивні зміни у Збройних Силах України, інших збройних формуваннях, запроваджуються стратегічні зміни у Міністерстві оборони України. Усе це свідчить про те, що у майбутньому трансформація архітектури національної безпеки буде продовжуватися, враховуючи сучасні виклики та загрози.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України: Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 31, ст.241
2. Павленко Д. Г., Семенюк Ю. В., Лисецький Ю. М. Національна безпека: поняття, складники, чинники впливу. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2021. №3. Т. 32 (71). С. 102-107

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України": Указ Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 15.04.2026)
4. Таран Є. І. Трансформація державної політики національної безпеки в умовах геополітичних змін. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2025. №11. С. 126-134
5. Ульяненко К. В. Інформаційна безпека як фактор формування національної стійкості України. *Науковий журнал «Політикус»*. 2025. №2. С. 148-153
6. Ромців О.І. Забезпечення національної безпеки України в умовах геополітичних викликів. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. №4 (1). С. 237-242
7. Галушко С. Аналіз структури Стратегії національної безпеки України. 2026. URL: <https://uifuture.org/statti/strategiya-naczionalnoyi-bezpeky-ukrayiny/> (дата звернення: 16.04.2026)

Овчїсва С.С.

«Політичні технології та лідерство», 1 курс

*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник – к.пед.н., доцент кафедри політичних технологій Чубур Н.В.*

ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПІСЛЯ 2022 РОКУ

Після 2022 року Україна опинилася в принципово нових безпекових умовах, що вимагало повного перегляду підходів до національної безпеки. Вирішальним чинником стало Повномасштабне вторгнення росії в Україну 2022, яке продемонструвало вразливість попередньої системи стримування та необхідність її докорінної зміни. Як стверджує науковець О. Турченко «...стратегія національної безпеки формує цілісний механізм реалізації національних інтересів, пріоритетів національної безпеки в різних сферах, забезпечуючи стабільність і стійкість держави у різних сферах життєдіяльності та є фундаментом для розробки та впровадження інших стратегічних документів з метою забезпечення комплексного підходу до гарантування безпеки та сталого розвитку держави» [4, с. 9]. Отже, загрози набули комплексного характеру, а саме: поряд із воєнними діями важливими стали інформаційна війна, кібератаки, енергетичний тиск і удари по критичній інфраструктурі. Це зумовило потребу у створенні всеохоплюючої моделі безпеки, яка охоплює всі сфери функціонування держави. На думку політолога Є. Тарана «...реформа сектору безпеки й оборони після 2014 р. націлена на створення фахової, сучасної, дієвої системи оборони, здатної захищати суверенітет і територіальну цілісність у непростих геополітичних умовах. Насамперед це пов'язано з перетворенням стратегічних пріоритетів, включених в основні документи. Тому нова версія воєнної доктрини України була прийнята під час збройного нападу Росії на Україну 2014-2015 рр.» [3, с. 129].

Водночас важливими передумовами трансформації стратегії національної безпеки стали посилення міжнародної співпраці та внутрішня єдність суспільства. Україна активізувала інтеграцію до НАТО і Європейський Союз, розглядаючи їх як основу довгострокової безпеки. Паралельно відбулося зміцнення національної свідомості, розвиток волонтерського руху та підвищення ролі громадян у захисті держави. Економічні втрати й руйнування інфраструктури змусили адаптувати економіку до умов війни та прискорити реформи у сфері безпеки й оборони, що в сукупності стало основою трансформації стратегії національної безпеки України. Також «необхідно акцентувати на тому, що національна безпека є доволі багатогранною категорією, яка має безліч елементів, що її утворюють» [1, с. 22].

Після початку повномасштабного вторгнення росії у 2022 році трансформація стратегії національної безпеки України набула системного, всеосяжного і безпрецедентного характеру. Якщо до 2022 року стратегічні документи, зокрема Стратегія національної безпеки, базувалися

на поєднанні стримування, оборони та поступової інтеграції до європейських і євроатлантичних структур, то після 24 лютого 2022 року пріоритети суттєво змістилися у бік виживання держави, відновлення територіальної цілісності та побудови стійкої системи довготривалої безпеки. Насамперед визначальним принципом стала всеохоплююча оборона, що передбачає залучення не лише Збройних Сил, а й усього суспільства, економіки та державних інституцій до процесу захисту країни. Тісно пов'язаний із цим принцип національної стійкості, який означає здатність держави та громадян ефективно функціонувати навіть в умовах тривалої війни, швидко адаптуватися до криз і відновлюватися після ударів.

Важливе місце займає доктрина євроатлантичної інтеграції, що передбачає поглиблення співпраці та досягнення сумісності з НАТО, а також рух до членства в Європейський Союз. Це доповнюється принципом міжнародного партнерства, який полягає у формуванні широкої коаліції союзників для отримання військової, фінансової та політичної підтримки. Не менш важливим є принцип стримування агресора, що включає зміцнення оборонного потенціалу, розвиток сучасних озброєнь і підвищення боєздатності армії з метою недопущення повторної агресії.

Окрему роль відіграють принципи економічної та енергетичної безпеки, які передбачають адаптацію економіки до умов війни, розвиток оборонно-промислового комплексу та зменшення залежності від зовнішніх ресурсів. Україна змушена була перебудувати економіку під умови війни: переорієнтувати логістику, зменшити залежність від традиційних ринків, забезпечити функціонування оборонно-промислового комплексу. Водночас важливим стало залучення міжнародної фінансової допомоги та інвестицій для відновлення країни. Питання післявоєнної відбудови стало частиною стратегії національної безпеки, адже економічна слабкість прямо впливає на обороноздатність. Також важливим є принцип інформаційної та кібербезпеки, спрямований на захист інформаційного простору, протидію дезінформації та забезпечення кіберзахисту державних систем. У сукупності ці принципи формують нову модель безпеки України, яка є комплексною, адаптивною та орієнтованою на довгострокову перспективу.

Однією з ключових змін стала повна переорієнтація на воєнну складову безпеки. Збройні Сили України перетворилися на центральний елемент національної стійкості. Саме ЗСУ виконують головне завдання – захист суверенітету, територіальної цілісності та незалежності України. Вони стали основною силою стримування агресора, ведення бойових дій і звільнення окупованих територій. Значно зросла їхня чисельність, бойовий досвід та технічне оснащення, що дозволило ефективно протистояти значно сильнішому противнику. Крім безпосередньої участі у війні, ЗСУ відіграють важливу роль у формуванні нової стратегії безпеки. Вони інтегруються у стандарти НАТО, отримують сучасне озброєння та проходять навчання разом із міжнародними партнерами. Це підвищує їхню сумісність із арміями союзників і відкриває перспективи подальшої інтеграції у систему колективної безпеки. Також Збройні Сили України стали важливим фактором національної стійкості та єдності суспільства. Вони користуються високим рівнем довіри громадян, а їхній досвід і розвиток визначають майбутню модель оборони держави.

Не менш важливим аспектом стала концепція національної стійкості. Вона включає не лише військову оборону, але й здатність суспільства функціонувати під час війни. Було посилено кібербезпеку, захист критичної інфраструктури, енергетичну незалежність, а також інформаційну безпеку. Російська агресія показала важливість боротьби з дезінформацією, тому держава активізувала контроль за інформаційним простором і розвиток стратегічних комунікацій. Значну роль у забезпеченні стійкості відіграє громадянське суспільство, волонтерські організації та територіальна оборона.

Окремо варто відзначити зміну підходу до довгострокової безпеки. Україна відмовилася від будь-яких ілюзій щодо можливості компромісного співіснування з росією в межах попередніх моделей. Натомість формується стратегія стримування агресора через сильну армію, міжнародні гарантії безпеки та інтеграцію до західних структур. Водночас активно

розвивається оборонна дипломатія та співпраця у сфері розвідки, технологій і кіберзахисту. У майбутньому ключовим завданням стане створення ефективної моделі безпеки, яка поєднуватиме військові, політичні, економічні та технологічні інструменти. Це дозволить Україні не лише протистояти поточним загрозам, але й забезпечити довгострокову стабільність, відновлення та розвиток як незалежної європейської держави, а також щоб «підвищити в Україні загальний рівень національної безпеки, треба, передусім, сформуванати належний механізм державного управління. Цей механізм є системою різних організаційних, економічних і правових заходів, покликаних запобігати виникненню відповідних загроз» [2, с. 267].

Таким чином, після 2022 року стратегія національної безпеки України трансформувалася з відносно збалансованої моделі розвитку і стримування у модель тотальної оборони та національної стійкості. Вона охоплює всі сфери життя держави і суспільства, поєднуючи військові, політичні, економічні та інформаційні інструменти. Ця трансформація стала відповіддю на екзистенційну загрозу і водночас заклала основу для майбутньої системи безпеки України як частини європейського та євроатлантичного простору.

Список використаних джерел

1. Дубинський І., Маркіян С. Правова основа забезпечення національної безпеки України в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. Запоріжжя, 2024. Вип. 7. С. 22.
2. Пивовар М., Панько А. Особливості національної безпеки України в період воєнного стану: цілі, виклики та стратегія. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». 2024. Т. 11, № 1 (41). С. 267.
3. Таран Є. Трансформація державної політики національної безпеки в умовах геополітичних змін. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. Кропивницький, 2025. Вип. 3. С. 129-131.
4. Турченко О. Стратегія національної безпеки як основа для формування механізму реалізації національних інтересів. *Академічні візії*. Львів, 2025. Вип. 50. С. 9.

Дубас В.В.

«Політичні технології та лідерство», 4 курс

*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник – к. п. н., доцент кафедри політичних технологій Рихлік В.А.*

УЧАСТЬ МІЖНАРОДНИХ АКТОРІВ У СТРИМУВАННІ КОНФЛІКТУ ТА ЗМІЦНЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Участь міжнародних акторів у стримуванні конфлікту та зміцненні національної безпеки України має не допоміжний, а правовий і безпековий характер. Конституція України визначає Україну як суверенну і незалежну державу, а її територію — цілісною і недоторканною. Стаття 17 Конституції України покладає захист суверенітету і територіальної цілісності на державу та пов'язує це завдання із безпекою всього Українського народу [1]. Тому зовнішня підтримка України не підміняє державну оборону, а посилює її спроможність діяти відповідно до Конституції України та законів України.

Закон України «Про національну безпеку України» пов'язує національну безпеку із захищеністю державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів від загроз [2]. Це означає, що участь міжнародних акторів не можна зводити лише до військової допомоги. Вона охоплює дипломатичну підтримку, санкційний тиск, фінансування державної стійкості, гуманітарну допомогу, підтримку реформ, кіберзахист і правові механізми відповідальності за агресію.

Правовою основою міжнародної підтримки України є Статут Організації Об'єднаних Націй. Він закріплює заборону погрози силою або її застосування проти територіальної

цілісності чи політичної незалежності держави, а стаття 51 визнає право на індивідуальну або колективну самооборону у разі збройного нападу [3]. Саме тому допомога Україні засобами оборони, навчанням військових, розвідданими, засобами протиповітряної оборони та кіберзахистом має правову природу підтримки держави, яка обороняється від протиправного застосування сили.

Важливе значення має й політико-правова позиція Генеральної Асамблеї ООН. Резолюція ES-11/1 від 2 березня 2022 року засудила агресію проти України та вимагала негайного, повного і безумовного виведення збройних сил Російської Федерації з території України в межах міжнародно визнаних кордонів [4]. Такі акти не зупиняють агресію самі по собі, проте вони фіксують міжнародну оцінку подій, послаблюють спроби легітимізувати окупацію та створюють підстави для подальших санкційних, судових і компенсаційних механізмів.

У науковій літературі обґрунтовано, що співпраця України з міжнародними організаціями у сфері національної безпеки включає гуманітарну, фінансову і технічну допомогу, а також впливає на обороноздатність, відновлення інфраструктури та стабілізацію фінансової ситуації [5, с. 63]. Отже, міжнародні актори діють не лише як донори ресурсів. Вони допомагають підтримувати функціонування держави під час війни, коли бюджет, енергетика, транспорт, соціальні виплати й оборонні закупівлі одночасно зазнають надмірного навантаження.

Серед таких акторів особливе місце займає НАТО. Комплексний пакет допомоги НАТО для України передбачає невійськову допомогу за запитами України та довгострокові проекти для реформування сектору оборони і безпеки, відновлення та переходу до сумісності з НАТО [6]. Значення цієї участі полягає не тільки в матеріальній підтримці. Вона сприяє зміні підходів до планування, логістики, підготовки особового складу, оборонних закупівель і демократичного цивільного контролю.

Європейський Союз бере участь у зміцненні національної безпеки України через фінансові, санкційні та правові інструменти. Регламентом (ЄС) 2024/792 було створено Ukraine Facility — інструмент підтримки України на 2024–2027 роки із загальним фінансуванням до 50 млрд євро [7]. Така допомога має безпековий зміст, оскільки стійкість державного бюджету, відновлення інфраструктури, продовження реформ і виконання соціальних зобов'язань впливають на здатність України тримати оборону та зберігати керованість держави.

Окремо слід оцінювати довгострокові безпекові зобов'язання держав «Групи семи». У Спільній декларації про підтримку України від 12 липня 2023 року йдеться про допомогу у створенні сталої сили, здатної захищати Україну тепер і стримувати нову агресію в майбутньому, зокрема через військову техніку, розвиток оборонно-промислової бази, навчання, обмін розвідувальною інформацією, кіберзахист та економічну стійкість [8]. Такий формат не дорівнює членству в оборонному союзі, але він робить підтримку більш передбачуваною.

Водночас міжнародна участь має бути не тільки масштабною, а й керованою. Дослідники звертають увагу на проблеми бюрократичних процедур, потребу в реформуванні Ради Безпеки ООН, поглибленні співпраці у сфері прав людини та узгодженні процедур між Україною й міжнародними організаціями [9, с. 156]. Це означає, що результат допомоги залежить не лише від партнерів, а й від України: від чіткого визначення потреб, прозорого використання ресурсів, якісної звітності та здатності поєднувати оборонні потреби з реформами.

Участь міжнародних акторів у стримуванні конфлікту та зміцненні національної безпеки України є системою правових, політичних, оборонних, фінансових і гуманітарних дій. Її зміст полягає не лише в передачі ресурсів, а й у формуванні міжнародної позиції щодо незаконності агресії, посиленні оборонних спроможностей України та підтримці державного управління.

Окремого значення у цьому контексті набуває Будапештський меморандум, який хоч і не створив дієвого механізму колективної оборони, проте зафіксував політичні запевнення щодо поваги до незалежності, суверенітету та наявних кордонів України. Саме тому Україна має проводити більш наполегливу політику щодо союзників і держав-підписантів стосовно фактичного виконання взятих політичних запевнень, домагаючись не лише декларативної

підтримки, а й конкретних рішень: посилення оборонної допомоги, санкційного тиску, міжнародно-правової відповідальності агресора та участі партнерів у довгострокових безпекових гарантіях.

Найбільш результативною така участь є тоді, коли міжнародна підтримка поєднується з внутрішньою спроможністю України: належним плануванням оборони, прозорим управлінням допомогою, розвитком оборонно-промислового комплексу, зміцненням правосуддя, додержанням законів України та демократичним контролем над сектором безпеки і оборони.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 27.04.2026).
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19> (дата звернення: 27.04.2026).
3. Статут Організації Об'єднаних Націй. Сан-Франциско, 26.06.1945. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення: 27.04.2026).
4. Aggression against Ukraine: resolution adopted by the General Assembly on 2 March 2022 № A/RES/ES-11/1. United Nations Digital Library. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3965290> (дата звернення: 27.04.2026).
5. Кравченко О., Жеребятнікова І., Горбачов А. Співпраця з міжнародними організаціями як партнерами у сфері національної безпеки. Геополітика України: історія і сучасність. 2024. № 2(33). С. 63–74. DOI: [https://doi.org/10.24144/2078-1431.2024.2\(33\).63-74](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2024.2(33).63-74). URL: <https://geopolitics-of-ukraine.uzhnu.edu.ua/article/view/317242> (дата звернення: 27.04.2026).
6. Comprehensive Assistance Package (CAP) for Ukraine. NATO. Updated: 20 June 2025. URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/comprehensive-assistance-package-cap-for-ukraine> (дата звернення: 27.04.2026).
7. Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 2024 establishing the Ukraine Facility. Official Journal of the European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AL_202400792 (дата звернення: 27.04.2026).
8. G7: Joint Declaration of Support for Ukraine. European Council; Council of the European Union. 12 July 2023. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/07/12/g7-joint-declaration-of-support-for-ukraine/> (дата звернення: 27.04.2026).
9. Латишева В., Бабіна В. Співробітництво України з міжнародними організаціями в умовах війни: проблеми, напрями та перспективи. Філософія та політологія в контексті сучасної культури. 2023. Т. 15. № 1. С. 149–157. DOI: <https://doi.org/10.15421/352317>. URL: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP/article/view/1143> (дата звернення: 27.04.2026).

Бутанова В. І.

*«Міжнародна економіка та менеджмент», 3 курс
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник – д.п.н., професор,
завідувач кафедри політичних технологій Гапоненко В.А.*

НАТО І УКРАЇНА: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ БЕЗПЕКИ

Сучасна система міжнародної безпеки продемонструвала критичну обмеженість після повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році, яке фактично зруйнувало базові принципи міжнародного права та остаточно повернуло політику сили як домінуючий інструмент міжнародних відносин [1; 2]. У цих умовах безпекове середовище Європи

редукується до чіткої реальності: існує один системний агресор — Російська Федерація, що формує довгострокову, концентровану та передбачувано циклічну загрозу.

Російська Федерація у своїй зовнішній політиці значною мірою відтворює елементи стратегічної логіки СРСР, зокрема прагнення до формування зон впливу та буферних територій. У період холодної війни таку роль виконували держави Центрально-Східної Європи, однак після розпаду СРСР більшість із них переорієнтувалися на інтеграцію до Європейського Союзу та НАТО. Євроінтеграційний курс України був сприйнятий Росією як виклик її регіональному впливу, що стало одним із факторів загострення конфлікту. Водночас сучасні геополітичні тенденції свідчать про поступове зникнення концепції буферних зон і формування чіткішого розмежування між Європейським Союзом, Росією та їхніми союзниками.

НАТО як основа євроатлантичної безпеки було створене для протидії СРСР — геополітичному суб'єкту, який припинив існування [3]. Сучасна модель Альянсу є адаптованою, але не повністю переосмисленою системою, що зберігає інерцію холодної війни. Це проявляється у залежності від політичного консенсусу, відмінностях стратегічної культури держав-членів та затримках у прийнятті критичних рішень [4; 5]. В умовах повномасштабної війни така модель є недостатньо ефективною, оскільки швидкість і рішучість реагування стають ключовими факторами безпеки.

Для України ця конструкція не забезпечує достатніх гарантій безпеки, оскільки не передбачає автоматизованого механізму реагування та залишає простір для політичних коливань і затягування рішень у критичні моменти [5]. Практика війни демонструє, що система, заснована на компромісі, поступається системі, яка базується на чітких зобов'язаннях і готовності до негайних дій.

У такій логіці Україні не достатньо інтегруватися в існуючі безпекові структури. Їй об'єктивно потрібен новий формат безпекового союзу, сформований не під абстрактні загрози, а під конкретного активного агресора. Такий союз має функціонувати поза логікою консенсусу, спиратися на жорсткі оборонні зобов'язання, забезпечувати швидке військове реагування та виходити з припущення про неминучість повторних фаз конфлікту. Йдеться про перехід від реактивної до проактивної моделі безпеки.

Україна вже де-факто виконує функцію ключового елемента європейської безпеки, володіючи однією з найбільш боєздатних армій у регіоні та унікальним досвідом сучасної війни [2]. Це формує підстави розглядати її не лише як об'єкт захисту, а як суб'єкт формування нової безпекової архітектури.

Нейтральний статус може розглядатися як формальний вихід у системі міжнародної безпеки, однак він не гарантує реального захисту в умовах сучасних воєн. Його ефективність обмежується стабільним середовищем і низьким рівнем загроз, тоді як у ситуації повномасштабної агресії він не виконує стримуючої функції [3; 4]. Досвід Фінляндії, яка відмовилась від нейтралітету та приєдналася до НАТО у 2023 році, підтверджує його неспроможність як довгострокової моделі безпеки [5]. Аналогічно, швейцарська модель є винятком, а не універсальним рішенням [5]. Відповідно, нейтралітет не вирішує проблему безпеки України — він лише створює ілюзію захисту та відкладає нову фазу конфлікту.

У цих умовах об'єктивною альтернативою є створення нового регіонального оборонного союзу, орієнтованого на конкретну загрозу та спільні стратегічні інтереси. Потенційна конфігурація такого об'єднання може включати держави Північної та Східної Європи — Польщу, Німеччину, Францію, Данію, Фінляндію та країни Балтії, тобто країни, які безпосередньо або опосередковано стикаються з російським фактором ризику. Геополітично це формує єдиний безпековий пояс від Балтійського до Чорного моря, що забезпечує контроль над ключовими стратегічними напрямками та створює цілісну систему стримування.

Територіально такий союз дозволяє перейти від розрізнених національних оборон до інтегрованого простору безпеки, де планування, логістика та військова присутність координуються на наднаціональному рівні. Це суттєво підвищує швидкість реагування на загрози та усуває проблему фрагментації оборонних зусиль, характерну для великих альянсів [8].

Економічний компонент є не менш важливим. Об'єднання оборонних бюджетів, координація закупівель озброєння та розвиток спільного військово-промислового комплексу дозволяють досягти ефекту масштабу та підвищити ефективність використання ресурсів [8]. Водночас ефективність таких механізмів значною мірою залежить від рівня прозорості управління та антикорупційних практик у сфері оборонних витрат [7]. Така модель знижує залежність від зовнішніх постачальників і формує самодостатню оборонну систему регіону.

Ключовою метою союзу має стати не лише захист держав-членів, а й забезпечення стабільності всього регіону. У цьому контексті доцільно передбачити можливість надання військових та безпекових послуг країнам-партнерам, які не входять до складу союзу. За своєю логікою це може функціонувати як інституціоналізована форма «експорту безпеки», подібна до діяльності приватних військових компаній, але з державним контролем і стратегічною метою стримування загроз. Такий підхід розширює вплив союзу, створює додаткові інструменти стабілізації та формує новий рівень безпекової інтеграції.

Сучасна система міжнародної безпеки фактично провалилася, не зупинивши агресію та не забезпечивши реальних гарантій стабільності в Європі [1; 2]. НАТО залишається інструментом минулої епохи, який через залежність від консенсусу та політичних компромісів не здатний діяти достатньо швидко й жорстко в умовах війни [3; 5]. Нейтральний статус — це не рішення, а ілюзія, що не стримує агресора і лише відкладає наступну фазу конфлікту [3; 4]. Російська агресія має системний і циклічний характер, що гарантує повторення та масштабування війни в майбутньому [6]. У цих умовах орієнтація на існуючі моделі безпеки є стратегічною помилкою. Єдиний раціональний вихід — створення нового жорсткого регіонального оборонного союзу, і це не альтернатива, а необхідність для виживання України.

Список використаних джерел:

1. NATO Parliamentary Assembly. Ukraine's Fight for Freedom: Allied and Global Response to Russia's War. 2022. URL: <https://www.nato-pa.int/document/2022-ukraines-fight-freedom-allied-and-global-response-russias-war-report-016-dsc>
2. SIPRI. Trends in International Arms Transfers & Security Analysis. 2024. URL: <https://www.sipri.org/>
3. NATO. Strategic Concept 2022. URL: <https://www.nato.int/>
4. RAND Corporation. NATO Enlargement and Escalation Risk Analysis. URL: <https://www.rand.org/>
5. International Institute for Strategic Studies (IISS). European Military Capabilities Analysis. URL: <https://www.iiss.org/>
6. Kiel Institute for the World Economy. Ukraine Support Tracker. URL: <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/>
7. OECD. Anti-corruption and Governance Reports. URL: <https://www.oecd.org/corruption/>
8. European Defence Agency. Defence Cooperation in Europe. URL: <https://eda.europa.eu/>

Петухова А.Г.

«Політичні технології та лідерство», 1 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.пед.н., доцент

кафедри політичних технологій Чубур Н.В.

ВПЛИВ ІСТОРИЧНИХ ВИКЛИКІВ НА ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВ ЄВРОПИ

Питання безпеки в Європі завжди було тісно пов'язане з історичними подіями, які формували політичні, економічні та соціальні умови розвитку держав. Європейський континент пережив значну кількість конфліктів, криз і трансформацій, які суттєво вплинули на формування підходів до забезпечення безпеки. Саме історичний досвід визначає механізми

реагування на загрози та принципи міжнародної співпраці. В умовах, коли світ стикається з новими викликами, такими як гібридні війни, кіберзагрози та нестабільність у міжнародних відносинах, дослідження впливу історичних викликів набуває особливої актуальності [1, с. 22]. Аналізуючи минуле, європейські держави формують більш ефективні стратегії безпеки, які базуються на досвіді попередніх поколінь та враховують помилки минулого.

Метою дослідження є визначення того, як історичні виклики вплинули на формування та трансформацію безпекової політики держав Європи, а також яку роль вони відіграють у становленні сучасної системи колективної безпеки. Для досягнення цієї мети необхідно проаналізувати ключові історичні події, які визначили розвиток безпекових стратегій, дослідити процес трансформації підходів до безпеки після масштабних конфліктів, а також охарактеризувати сучасні механізми забезпечення стабільності. Важливим завданням є визначення ролі міжнародних організацій у підтриманні миру та безпеки, а також узагальнення впливу історичного досвіду на сучасні політичні рішення [2, с. 267]. Таким чином, дослідження дозволяє сформулювати комплексне уявлення про еволюцію безпекової політики Європи.

Історичні виклики, з якими стикнулася Європа, мали визначальний вплив на формування її безпекової політики. Одним із перших масштабних потрясінь стала Перша світова війна, яка призвела до розпаду великих імперій, зміни політичної карти Європи та виникнення нових держав. Недосконалість міжнародних механізмів стримування конфліктів після завершення війни стала причиною подальшої нестабільності в регіоні. Створена Ліга Націй не змогла ефективно запобігти новим загрозам, що зрештою сприяло початку Другої світової війни. Друга світова війна стала найбільш руйнівним конфліктом XX століття, який продемонстрував необхідність створення дієвої системи міжнародної безпеки та колективної оборони [3, с. 129].

У післявоєнний період європейські держави усвідомили важливість співробітництва для забезпечення миру та стабільності. Саме тому було створено Організацію Об'єднаних Націй, а пізніше – Організацію Північноатлантичного договору (НАТО), яка стала основою колективної оборони європейських країн. Водночас процес європейської інтеграції сприяв формуванню спільних механізмів безпеки та політичної взаємодії. Холодна війна стала ще одним серйозним викликом для Європи, оскільки континент опинився поділеним на два протилежні військово-політичні блоки. У цей період активно розвивалися концепції ядерного стримування, військового балансу та стратегічного партнерства [4, с. 9].

Після завершення Холодної війни безпекове середовище Європи зазнало суттєвих змін. Розпад соціалістичного блоку та СРСР спричинив появу нових незалежних держав і водночас загострив низку етнополітичних конфліктів. Особливо показовими стали війни на території колишньої Югославії, які продемонстрували недостатню ефективність існуючих механізмів міжнародного реагування. Саме ці події сприяли посиленню ролі міжнародних організацій у сфері миротворчої діяльності та врегулювання конфліктів.

Одним із ключових напрямів сучасної безпекової політики Європи є розвиток системи колективної безпеки. НАТО сьогодні виконує не лише оборонну функцію, а й бере участь у врегулюванні криз, боротьбі з тероризмом та забезпеченні кібербезпеки. Водночас Європейський Союз активно розвиває Спільну політику безпеки та оборони, спрямовану на посилення координації між державами-членами у сфері оборони та зовнішньої політики. Важливу роль також відіграє Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), яка забезпечує моніторинг конфліктів, підтримку демократичних процесів та розвиток міжнародного діалогу.

Сучасна безпекова ситуація в Європі характеризується появою нових, більш складних загроз, які відрізняються від традиційних військових конфліктів. Однією з основних проблем є гібридні загрози, що поєднують військові, інформаційні та кіберінструменти впливу. Кібербезпека стала критично важливим напрямом, оскільки атаки на інформаційні системи можуть паралізувати роботу державних інституцій та інфраструктури. Крім того, значний вплив мають міжнародний тероризм, міграційні кризи та енергетична залежність європейських держав [2, с. 267].

Особливе значення для сучасної Європи має російсько-українська війна, яка суттєво змінила підходи до безпеки на континенті. Повномасштабне вторгнення росії в Україну у 2022 році продемонструвало необхідність зміцнення обороноздатності європейських держав, посилення співпраці між союзниками та переосмислення концепції стратегічної безпеки. Війна стала каталізатором збільшення оборонних витрат, розширення НАТО та активізації політики підтримки України з боку європейських країн. Водночас вона підтвердила важливість єдності демократичних держав у протидії сучасним загрозам [1, с. 22].

Отже, історичні виклики відіграли вирішальну роль у формуванні безпекової політики держав Європи. Від масштабних війн і геополітичного протистояння Європа поступово перейшла до моделі співпраці та колективної безпеки, що дозволило значно підвищити рівень стабільності в регіоні. Сучасна система безпеки базується на діяльності міжнародних організацій, які забезпечують координацію дій держав та ефективне реагування на загрози. Водночас нові виклики вимагають постійного вдосконалення безпекової політики, гнучкості та готовності до швидких змін. Досвід минулого залишається важливим орієнтиром для прийняття стратегічних рішень, що дозволяє Європі адаптуватися до сучасних умов та забезпечувати стабільність і безпеку в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Дубинський І., Маркіян С. Правова основа забезпечення національної безпеки України в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. Вип. 7. С. 22–25.
2. Пивовар М., Панько А. Особливості національної безпеки України в період воєнного стану: цілі, виклики та стратегія. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». 2024. Т. 11. № 1 (41). С. 267–271.
3. Таран Є. Трансформація державної політики національної безпеки в умовах геополітичних змін. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2025. Вип. 3. С. 129–131.
4. Турченко О. Стратегія національної безпеки як основа для формування механізму реалізації національних інтересів. *Академічні візії*. 2025. Вип. 50. С. 9–12.

Філіпов Я.П.

«Політичні технології та лідерство», 2 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.пол.н., доцент кафедри політичних технологій Манелюк Ю.М.

ЄВРОСКЕПТИЦИЗМ ЯК ІНДИКАТОР СТРУКТУРНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Сьогодні світ переживає епоху, коли глобальні інтеграційні об'єднання починають стикатися з кризою керованості та втратою внутрішньої єдності. Зростання євроскептицизму свідчить про те, що ідея інтеграції наштовхнулася на природне прагнення народів зберігати власну ідентичність та політичну волю [1]. Цей процес не є випадковим: він виступає як закономірна реакція на спробу витіснити державну суб'єктність наддержавним апаратом.

У цьому контексті увага зосереджується на суперечностях між процесами наднаціональної інтеграції в Європейському Союзі та збереженням політичного суверенітету держав-членів. Йдеться не тільки про інституційний вимір взаємодії між національним і наднаціональним рівнями, а й про ширші політичні, економічні та соціокультурні чинники, які впливають на формування євроскептичних настроїв. Окрему увагу приділено тому, як ці процеси проявляються в умовах кризових ситуацій, коли пріоритети державної політики зміщуються у бік внутрішньої стабільності та оперативного реагування. У роботі також розглядаються окремі емпіричні приклади функціонування інституцій ЄС та реакції держав-членів на спільні регуляторні механізми.

У сучасному науковому дискурсі цей процес розглядається як фундаментальний індикатор глибоких структурних суперечностей усередині європейської архітектури, що виникають через конфлікт між наднаціональним регулюванням та державним суверенітетом. Тому виникає потреба в переосмисленні доцільності делегування ключових повноважень органам, які позбавлені прямої відповідальності перед націями, та аналізі функціональних обмежень європейських інституцій у період глобальної турбулентності.

Аналіз управлінських процесів демонструє зміщення від політичного керівництва до розгалужених мереж технічного регулювання, що впливає на характер формування та реалізації державної волі. Це проявляється, зокрема, у механізмах бюджетного контролю в межах Єврозони, у процесах уніфікації міграційного питання, а також у системі технічної стандартизації, котра формує єдині вимоги для внутрішніх ринків країн регіонального об'єднання. Наприклад, це проявилось за часів боргової кризи в країнах Південної Європи, коли зовнішні фінансові механізми впливали на внутрішню економічну політику окремих держав [2]. Подібні процеси можна побачити і на прикладі країн Центрально-Східної Європи: у випадку Угорщини – через конфлікт із інституціями ЄС щодо спільної міграційної політики та механізмів розподілу мігрантів, а у випадку Польщі – через відмову виконувати завдання щодо обов'язкових квот ЄС у період міграційної кризи 2015 року, що стало предметом тривалих інституційних суперечок щодо меж наднаціональних повноважень [3].

Зовнішній вимір функціонування таких структур демонструє певну інерційність у питаннях геополітичної стратегії та безпеки, де багатошаровість узгоджувальних процедур часто стає чинником стратегічного паралічу. У світі, де знову домінує право сильного, модель делегованої безпеки виявляється функціонально обмеженою, оскільки вона позбавляє держави можливості оперативного реагування на екзистенційні загрози.

Економічна модель, що обмежує фінансову гнучкість держав, унеможливорює проведення ефективного протекціонізму, який є необхідним для держав, що змушені швидко мілітаризуватися. Прив'язка до єдиної валюти та спільних фіскальних правил позбавляє уряди інструментів монетарного маневрування, що є необхідними для стимулювання оборонного сектору. В умовах дефіциту ресурсів наднаціональний контроль за дефіцитом бюджету стає перешкодою для термінового переозброєння, змушуючи держави обирати між дотриманням бюрократичних стандартів та власною безпекою.

Соціально-культурна політика інтеграційних об'єднань також стає вагомим чинником зростання скептицизму, оскільки вона все частіше виходить за межі суто економічного співробітництва. Проблема виникає тоді, коли наднаціональні структури намагаються впровадити уніфіковані соціальні стандарти. Наприклад, це стосується політики інклюзивності та мультикультуралізму – без урахування специфіки, історичного досвіду та рівня готовності суспільств окремих держав.

У цьому контексті виникає специфічний інституційний парадокс, який підживлює скептицизм навіть серед тих, хто орієнтується на принципи громадянських свобод та політичного плюралізму. Проблема полягає в тому, що просування інклюзивності часто входить у пряме протиріччя з правом на вільну дискусію. Коли наднаціональні структури визначають ці соціокультурні концепції як обов'язковий етичний стандарт, це фактично звужує поле легітимного обговорення. Будь-яка критика міграційної чи соціальної політики в певному вигляді починає маркуватися як недопустимий дискурс: дискримінація чи розпалювання ворожнечі, що на практиці призводить до ерозії свободи слова.

Наприклад, у Франції практика застосування законів проти «підбурювання до ненависті» демонструє те, як публічні висловлювання, що містять критику соціокультурних змін, стають об'єктом кримінальних переслідувань. Справи проти Марін Ле Пен за її аналогії щодо міграційних процесів свідчать про те, що наднаціональні етичні стандарти фактично криміналізують певні форми політичної риторики, змушуючи опозиційні сили діяти в умовах постійного юридичного ризику [4].

Показовим є також британський кейс із Борисом Джонсоном. У своїй авторській колонці «The Telegraph» у 2018 році він висловився щодо мусульманських жінок, які носили нікаб. Його формулювання були інтерпретовані частиною публічного простору як дискримінаційні та такі, що можуть підпадати під категорію мови ненависті в розширеному соціальному розумінні. Хоча цей випадок не мав юридичних наслідків, реакція на його слова супроводжувалася суспільним і медійним резонансом [5]. Це демонструє функціонування позаправових механізмів регулювання публічного дискурсу, де ключову роль відіграють публічна критика та інтерпретація висловлювань у категоріях дискримінації. У таких умовах формується ефект опосередкованого тиску, який може впливати на межі допустимої політичної риторики без формального втручання судової системи.

У таких умовах логічною альтернативою стає побудова держави, що базується на максимальній концентрації внутрішніх ресурсів, розвитку власного оборонно-промислового сектору та зміцненні ієрархічної системи управління. Справжня суб'єктність у нестабільному світі забезпечується не через декларативні союзи, а через здатність державного апарату до самостійного рішення без зовнішнього бюрократичного тиску. Майбутнє стабільності та порядку лежить у площині відновлення повної політичної волі та зміцнення національних інститутів, котрі будуть мати здатність самостійно визначати пріоритети розвитку, виходячи з реальних інтересів власного виживання. Справжня безпека держави в сучасних умовах залежить від її власної сили та здатності зберігати автономію у прийнятті стратегічних рішень, що робить переосмислення інтеграційних процесів неминучим кроком до відновлення державної дієздатності.

Список використаних джерел

1. Hooghe L., Marks G. Sources of Euroskepticism. URL: https://garymarks.web.unc.edu/wp-content/uploads/sites/13018/2016/09/hooghe_marks_sources-of-euroskepticism.pdf (дата звернення: 24.04.2026).
2. Council on Foreign Relations. Eurozone Crisis. URL: <https://www.cfr.org/backgrounders/eurozone-crisis> (дата звернення: 24.04.2026).
3. Council on Foreign Relations. Europe's Migration Crisis. URL: <https://www.cfr.org/backgrounders/europes-migration-crisis> (дата звернення: 25.04.2026).
4. Marine Le Pen not guilty of inciting religious hatred // The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/world/2015/dec/15/marine-le-pen-not-guilty-inciting-religious-hatred-lyon-french-front-national> (дата звернення: 24.04.2026).
5. Boris Johnson cleared over burqa comments // The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2018/dec/20/boris-johnson-cleared-over-burqa-comments> (дата звернення: 26.04.2026).

Борода М.В.

«Політичні технології та лідерство», 1 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.пед.н., доцент

кафедри політичних технологій Чубур Н.В.

ТЕОКРАТІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ДЕМОКРАТІЇ: ВИПАДОК ІРАНУ

У сучасних наукових та політичних дискусіях дедалі частіше лунає думка, що ліберальна демократія переживає глибоку кризу. Падіння довіри до виборчих інституцій, нездатність урядів швидко реагувати на глобальні виклики та зростання популістських рухів змушують дослідників знову поставити запитання: чи існують життєздатні альтернативи демократичній формі правління?

Однією з таких альтернатив може здаватися теократія, котра, попри уявлення про неї як про архаїчну форму, продовжує існувати в сучасному світі. Найяскравішим прикладом тут є Ісламська Республіка Іран. Актуальність вивчення цього кейсу особливо зросла на тлі подій кінця 2025 – початку 2026 років, коли країну охопили масштабні протести, спричинені стрімким падінням національної валюти та інфляцією. За даними Світового банку, у 2025 році інфляція сягнула майже 60%, що спричинило загальне зубожіння населення. Жорстке придушення цих виступів, з тисячами заарештованих і страчених, засвідчило стійкість, але водночас і глибоку внутрішню нестабільність теократичного режиму. Сам факт того, що Іран, перебуваючи під потужним санкційним тиском, зумів вибудувати систему «гібридної стійкості», поєднуючи релігійне правління з елементами республіканізму, робить його унікальним об'єктом для політологічного аналізу.

У сучасній політичній науці не існує єдиного погляду на іранську модель. Дослідники активно дискутують, до якого типу політичних режимів її відносити. Хуан Лінц та Альфред Степан, знані фахівці з транзитології, розглядають Іран як класичний приклад гібридного режиму, в якому незвично поєднуються елементи авторитаризму та демократії [1, р. 132]. Історик Ерванд Абрамян аналізує іранську систему через призму глибоких історичних трансформацій та революційної ідеології, що її породила [2, р. 112]. В свою чергу, Саїд Арджоманд наголошує на інституційній унікальності іранської системи, яка випливає з шиїтської доктрини «велят-е факих» (правління правознавця) [3, р. 56]. Ларрі Даймонд, один із провідних теоретиків демократії, послідовно критикує Іран як недемократичну систему з вкрай обмеженим політичним плюралізмом, де вибори не є інструментом реальної зміни влади [4, р. 236].

Варто зауважити, що більшість наявних досліджень зосереджуються на нормативній оцінці Ірану в чорно-білих категоріях «демократія / авторитаризм». Поза увагою часто залишається питання: а чи може ця модель, попри свою невідповідність ліберальним стандартам, бути внутрішньо логічною та стабільною альтернативою для певного типу суспільств?

Аналіз засвідчив, що політична система Ірану є яскравим прикладом інституційної гібридності. Формально вона містить демократичні елементи: громадяни обирають президента та депутатів Меджлісу (парламенту). Однак ці виборні інститути не є вищими. Над ними стоїть фігура Верховного лідера (рахбара), який зосереджує у своїх руках ключові важелі впливу – контроль над армією, судовою системою, ЗМІ та стратегічними напрямками розвитку держави.

Однією з ключових характеристик цієї моделі є подвійна легітимність. Влада обґрунтовує своє право на правління не лише через народне волевиявлення (вибори), але й через божественний мандат, який має Верховний лідер як намісник прихованого імама. Як зазначають дослідники, саме така система «опікунського правління» (tutelary guardianship) створює жорсткий ідеологічний каркас, що обмежує будь-які демократичні ініціативи, якщо вони суперечать релігійним догмам [3, с. 156].

Саме цей дуалізм допоміг режиму встояти під час хвиль протестів 2022 та 2026 років – силовий апарат, підпорядкований Верховному лідеру, залишався лояльним, а роздроблена опозиція не змогла запропонувати єдиної альтернативи.

З точки зору політичної ефективності, іранська модель демонструє вражаючу здатність до виживання. Попри десятиліття санкцій, що спричинили зубожіння населення та падіння рівня життя, режим зберігає контроль, використовуючи механізми «керованої свободи» — дозованого послаблення напруги за рахунок субсидій або тимчасового послаблення контролю, яке невдовзі змінюється новими репресіями. Водночас, відсутність реальної політичної конкуренції, тотальна цензура та практика масових страт опонентів свідчать про критично низький адаптивний потенціал системи в довгостроковій перспективі [4, с. 218–221].

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що теократія в іранському варіанті не є повноцінною альтернативою демократії. Радше, це глибока інституційна трансформація, яка вбудовує демократичні механізми (вибори, парламент) у жорстку ієрархічну структуру,

підпорядковану релігійному контролю. Така модель забезпечує баланс між легітимністю (завдяки симуляції народної участі) та стабільністю (завдяки репресивному апарату), але лише за умови збереження жорсткого ідеологічного контролю.

Варто наголосити, що універсальність цієї моделі є вкрай обмеженою. Її відносна «ефективність» в Ірані безпосередньо залежить від специфічного шіїтського соціокультурного контексту та історичного досвіду. Спроба механічного перенесення подібної системи в суспільства з іншими культурними кодами з високою ймовірністю призвела б до дестабілізації. Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в порівняльному аналізі інших гібридних режимів та їх здатності адаптуватися до викликів глобалізованого світу.

Список використаних джерел

1. Linz J., Stepan A. Problems of Democratic Transition and Consolidation : Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1996. 504 p.
2. Abrahamian E. A History of Modern Iran. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. 292 p.
3. Arjomand S. A. The Turban for the Crown : The Islamic Revolution in Iran. New York : Oxford University Press, 1988. 283 p.
4. Diamond L. The Spirit of Democracy: The Struggle to Build Free Societies Throughout the World. New York : Times Books, 2008. 464 p.

Колесник П.С.

“Міжнародна економіка”, 3 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – д.п.н., професор,

завідувач кафедри політичних технологій Гапоненко В.А.

БЕЗПЕКОВІ НАСЛІДКИ КОНФЛІКТУ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ

Сучасна система міжнародних відносин демонструє тенденцію до зростання кількості конфліктів, що безпосередньо мають вплив на глобальну безпеку. Особливу увагу в цьому контексті привертає Близький Схід, адже загострення конфліктів у цьому регіоні вже спричиняє низку політичних, економічних та гуманітарних наслідків, що зачіпають різні типи населення. Усвідомлення цих наслідків є важливим для формування ефективної системи міжнародної та національної безпеки в майбутньому.

Конфлікти на Близькому Сході суттєво впливають на глобальну безпеку та міжнародні відносини. Як зазначають експерти Міжнародної кризової групи, Близький Схід перебуває на межі масштабної війни, яка може стати найбільшою регіональною конфронтацією за останні десятиліття, оскільки втягує найвпливовіших гравців регіону. Ескалація конфлікту призводить до порушення глобальних торговельних маршрутів та енергетичних ринків, що спричиняє економічну нестабільність у світі [1]. Таким чином, конфлікт виходить за межі регіонального рівня і становить загрозу міжнародній безпеці.

Важливим аспектом є гуманітарні наслідки конфлікту. Загострення бойових дій призводить до масового переміщення населення, зростання кількості біженців та поглиблення гуманітарної кризи. За даними Міжнародної організації з міграції (ІОМ), у регіоні вже налічується понад 19 мільйонів внутрішньо переміщених осіб внаслідок конфліктів, насильства та стихійних лих. Як зазначається у звіті організації, «будь-яка подальша ескалація ризикує спричинити нові хвилі переміщення населення та зростання гуманітарних потреб у багатьох країнах» [2]. Мирне населення стикається з нестачею продовольства, води та медичної допомоги, а потреби у гуманітарній підтримці постійно зростають. Це свідчить про те, що конфлікт має не лише політичний, але й глибокий соціальний вимір.

Особливого значення набуває вплив близькосхідних конфліктів на систему міжнародних союзів. Участь різних держав у протистоянні поглиблює суперечності всередині військово-політичних блоків, зокрема, виявляє різне бачення стратегічних пріоритетів серед країн-членів НАТО та Європейського Союзу. Як зазначають дослідники, події на Близькому Сході демонструють, як кризи в одному регіоні можуть впливати на трансатлантичні відносини та європейську безпеку загалом [3]. Крім того, конфлікт актуалізує питання про спроможність міжнародних організацій, зокрема ООН, ефективно реагувати на виклики безпеки в умовах, коли великі держави діють поза встановленими інституційними рамками. Отже, конфлікти в регіоні є важливим чинником трансформації сучасної системи міжнародної безпеки.

Конфлікт також має суттєвий вплив на глобальну економічну безпеку. Як зазначається в аналітичних матеріалах, порушення морських маршрутів, особливо через Ормузьку протоку — критично важливий морський шлях для глобальної торгівлі та постачання продовольства, призводять до зростання вартості фрахту та палива, а також затримують доставку гуманітарної допомоги [2]. Зростання цін на енергоносії, у свою чергу, впливає на ціни продовольства та добрив, створюючи ризики для продовольчої безпеки в багатьох регіонах світу, особливо в країнах, що розвиваються. Таким чином, наслідки конфлікту мають не лише політичний, але й глибокий економічний вимір, що поширюється далеко за межі Близького Сходу.

Значних наслідків може створити і вплив конфлікту на Україну. Як зазначають аналітики, серед ключових ризиків для нашої держави у зв'язку з близькосхідним конфліктом є те, що міжнародні партнери можуть зменшити постачання та передачу Україні озброєнь, особливо систем протиповітряної оборони, або навіть припинити надання розвідувальної підтримки. Водночас зростання цін на нафту, спричинене регіональною нестабільністю, може опосередковано зміцнювати економічні можливості держав-агресорів [1]. Це означає, що конфлікт на Близькому Сході має безпосередній негативний вплив на безпекову ситуацію України.

Також важливим є те, що ескалація конфлікту може ускладнити або навіть призупинити переговорні процеси щодо завершення війни в Україні. Додатково Україна може зазнавати репутаційних ризиків у міжнародній політиці через складність узгодження позицій щодо різних конфліктів, які водночас потребують уваги світової спільноти [3]. Таким чином, події на Близькому Сході впливають не лише на глобальний рівень, але й безпосередньо на національну безпеку України.

Отже, конфлікт на Близькому Сході має комплексний характер і спричиняє значні безпекові наслідки як для світу, так і для України. Він впливає на політичну стабільність, випробовуючи на міцність міжнародні союзи, дестабілізує економічні процеси, загострює гуманітарну ситуацію, а також змінює баланс сил у міжнародних відносинах. Підводячи підсумки, варто зазначити, що ефективне запобігання та подолання таких загроз потребує не лише зусиль окремих держав, але й глибокої модернізації існуючої системи міжнародної безпеки з урахуванням нових геополітичних реалій. Як наголошують дослідники, розуміння того, як кризи на Близькому Сході трансформують регіональний ландшафт та глобальний порядок, є ключовим для формування ефективної політики безпеки в майбутньому.

Список використаних джерел

1. International Crisis Group. 2026. *Conflict and Consequences: Global Impact of a New Middle East War*. <https://www.crisisgroup.org/cmt/middle-east-north-africa/iran-israelpalestine-united-states-global/conflict-and-consequences-global-impact-new-middle-east-war>
2. International Organization for Migration. 2026. *Escalating Conflict in the Middle East: Growing Humanitarian Crisis*. <https://www.iom.int/escalating-conflict-middle-east-growing-humanitarian-crisis>
3. Ахмед Ш., Башир М. 2026. *Middle East Conflicts: Their Influence on International Politics*. https://www.researchgate.net/publication/400221035_Middle_East_Conflicts_Their_Influence_on_International_Politics

Ратушина О.В.
«Політичні технології та лідерство», 3 курс
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Пастушенко М.П.
«Політичні технології та лідерство», 3 курс
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник – к.пол.н., доцент
кафедри політичних технологій Лисенко Ю.В.

ПОПУЛІЗМ ЯК ЗАГРОЗА ДЕМОКРАТІЇ: БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ

У суспільній свідомості панує думка про демократію як єдину досконалу форму правління. Проте для тих, хто безпосередньо не залучений до політичної сфери, залишаються неочевидними ризики та виклики, що випливають з самої її природи.

Приховані для звичайного суспільства негативні наслідки демократії. Популізм – тіньова сторона демократичного режиму, самі механізми народовладдя – загальне виборче право та широка політична участь – створюють сприятливе середовище для стрімкого поширення маніпулятивних ідей.

Ключовим проявом популізму є свідоме знецінення відкритого, плюралістичного обговорення, заміщуючи раціональний діалог примітивними та емоційними зверненнями. Використання обіцянок «швидких рішень» та спекуляція на темі несправедливості перетворюють державні виклики на інструменти маніпуляції.

Найефективніше застосування популізму є словесне вираження прихованих суспільних страхів. Шляхом штучного нагнітання відчуття загрози встановлюється контроль над спільнотою. Таким чином політичний лідер чи політична партія отримує право діяти від імені народу. Це дозволяє їм не тільки монополізувати право на «правильне» трактування реальності, а й довільно інтерпретувати прагнення більшості, виправдовуючи будь-які владні рішення необхідністю захисту перед обличчям небезпеки. На думку провідного дослідника Я. Мюллера «... справжній популізм полягає в тому, що його представники переконані, що тільки вони уособлюють істинний погляд народу, і це вкрай небезпечно для демократії». [2, с. 225].

Конфлікти, кризи, революції – найкращий ґрунт для розвитку популізму. Саме він сприяє поширенню настроїв приреченості, втрати впевненості у завтрашньому дні. [2, с. 225] Популістський дискурс активно застосовує міфи побудовані на ідеї помсти. Такі наративи акумулюють ненависть, що неминуче піднімає расистські та імперіалістичні настрої всередині країни. Важливо розуміти, що актуалізація суспільних суперечностей відбувається не для їх розв'язання, а з метою встановлення тотального контролю над електоральними настроями.

Однак, на наш погляд, попри очевидні ризики, перебування популістів при владі стає свого роду інституційним випробуванням для демократії. Це критичний момент, який оголює слабкі місця в системі стримувань і противаг. Таким чином, популістський виклик не лише несе загрожує, а й парадоксально стимулює її до самооновлення. Не можна не погодитись з висловом невідомого автора: «Популізм ніколи не триває довго – але він якимось чином постійно поряд».

Популізм у сучасному світі перестав бути лише стилем політичної комунікації, перетворившись на системну загрозу національній безпеці. Згідно з дослідженнями сучасних науковців, зокрема В. Ю. Кравченка та його колег, популізм виступає потужним каталізатором демократичного регресу, системно атакуючи фундаментальні засади ліберального устрою.

Цей процес супроводжується глибокою інституційною деградацією, що виявляється у зневазі до принципу поділу влади, ігноруванні верховенства права та тиску на незалежну судову систему. Водночас популістська риторика провокує гостру політичну поляризацію, штучно розділяючи суспільство, що руйнує простір для соціального компромісу. Кінцевим результатом стає дискредитація експертності: фахова дискусія та раціональні аргументи

замінюються харизматичним лідерством і апелюванням до «необмеженої волі мас», що позбавляє державне управління стійкості та професіоналізму.

Особливий ризик популізм становить у безпековій сфері, де він перетворюється на інструмент зовнішнього впливу та внутрішньої дестабілізації, підриваючи стратегічну стійкість держави. Послаблення обороноздатності часто стає прямим наслідком прагнення політиків до швидких рішень та надмірного економічного стимулювання мас.

Крім того, популізм виступає дієвим інструментом гібридної війни: висока вразливість таких режимів до зовнішніх маніпуляцій дозволяє агресивним акторам ефективно використовувати внутрішні розколи для розхитування державності. Це супроводжується глибокою радикалізацією суспільства, де апелювання до страхів, жаги помсти та ксенофобських настроїв створює основу для внутрішньої боротьби, остаточно руйнуючи загальну єдність.

Сучасна цифрова трансформація публічного простору виступає потужним ретранслятором популістських загроз, де алгоритми соціальних мереж через механізм "ехо-камер" загострюють суспільні настрої. Це породжує феномен цифрового популізму, що підміняє раціональне державне управління пошуком уявних ворогів. За таких умов стійкість демократії залежить не лише від міцності інститутів, а й від інтеграції медіаграмотності та цифрової гігієни до системи стратегічних пріоритетів національної безпеки

Отже, вирішальне питання нашого часу полягає в тому, яку траєкторію обере популізм. Чи здатні його лідери еволюціонувати від руйнівних гасел до конструктивного визнання плюралізму. Або ж вони продовжуватимуть курс на руйнування довіри до державних інституцій, які не вписуються в їхню модель «народної волі». З іншого боку, цей виклик вимагає критичної гнучкості від традиційних політичних сил. Головне випробування для них – навчитися чути незадоволення громадян. Здатність системних партій пропонувати реальні рішення замість бажаних обіцянок визначить, чи збережеться демократія як простір для діалогу.

На нашу думку, перспективи збереження демократичного устрою залежать від здатності правової держави протиставити емоційній маніпуляції стратегічну стійкість, розвиток медіаграмотності громадян та відновлення раціонального, інклюзивного політичного діалогу.

Список використаних джерел

1. Кравченко В.Ю., Добридень О.В., Колдунов Я.В. Популізм як загроза демократії. *Український політико-правовий дискурс*. 2025 р. С. 4-15. URL: <https://ppdnz.com.ua/index.php/home/article/view/272/182>
2. Ратушна О.В. Популізм як феномен політики: виклик сучасної демократії. *Молодіжна наука: інновації та глобальні виклики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених*. (Полтава, 06 листопада 2024р.) Полтава: НУПІ імені Юрія Кондратюка, 2024. С.225-226. https://nupp.edu.ua/uploads/files/0/events/conf/2024/mnigv/zbirnik_tez_konferencii_2024_ost.pdf

Ковалишена А.С.

“Публічна політика та лідерство”, 5 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.і.н., доцент., доцент

кафедри політичних технологій Погорєлова І.С.

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ ДЕРЖАВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасних умовах трансформації міжнародної безпеки стратегічні комунікації набувають важливого значення. Інформаційний простір стає ареною протистояння, де формуються та перевіряються на міцність наративи, народжуються головні постулати громадської думки, за допомогою комунікації знаходиться й забезпечується міжнародна підтримка. Досвід

конфліктів у XXI ст., насамперед війни з російською федерацією актуалізують питання про співвідношення інформаційного впливу та реальної сили держави. Це зумовлює необхідність критичного переосмислення ролі стратегічних комунікацій у системі національної безпеки.

Звернемось до визначення понять. Дослідник А. Рудик розуміє систему забезпечення національної безпеки як сукупність тісно пов'язаних та обумовлених діяльністю одне одного механізмів та суб'єктів, що мають на меті забезпечення національної безпеки. До цього кола, як вважає дослідник, входять державні посадовці, державні установи, гравці сектору безпеки, внутрішньосупільні інститути та, просто громадяни, що діють, задля перетворення політики національної безпеки у цілеспрямовану активність, з чіткою, конкретною метою [6]. Визначення стратегічних комунікацій подається у наказі Міністерства Оборони України щодо питань реалізації стратегічних комунікацій як скоординоване та відповідне застосування комунікативних можливостей держави: дипломатії, зв'язку з громадськістю, військового зв'язку, низок заходів, задля просування цілей держави та інших інформаційних та психологічних операцій [5]. Загалом, стратегічні комунікації можна визначити як науку про застосування комунікації державними установами чи кампаніями таким чином, щоб забезпечити повне досягнення певних цілей [8]. Цілі страткому можуть бути найрізноманітніші – від заходів щодо покращення іміджу держави на міжнародній арені до побудови відносин із внутрішньою аудиторією.

У царині стратегічних комунікацій держави плідно працює низка авторів. Так, В.А.Ліпкан звертається до критично-історичного розгляду страткому США та звертає увагу на протидію російської федерації розвитку української геостратегії через умисне «змоскалення» суспільства та державних діячів. У працях О.В. Клімчук та О.Д. Лазор увага зосереджена здебільшого на розвитку державного управління під час цифровізації шляхом вдосконалення інформаційної політики та, через це, підвищення стійкості держави. Дослідник Д.В. Дубов розглядає основні проблеми розуміння стратегічних комунікацій у їх історичному вимірі та нагальні проблеми впровадження їх в Україні.

Загалом, стратегічні комунікації необхідно розуміти як складний, комплексний процес, з метою донесення та просування певних наративів. Задля формування позитивного іміджу діючої сторони, донесення намірів її основних зусиль, політичної позиції до певної аудиторії. Так, Д.В. Дубов слушно наголошує, що грань між стратегічною комунікацією та пропагандою у такому вимірі напрочуд тонка. Це, скоріше, орієнтація на те, як саме має подаватись інформація, чи вона є обманного характеру, чи вона є віддзеркаленням реальності та має на меті саме комунікаційні дії [1]. Дослідник підкреслює, що, хоча у Концепції зазначено, що у мирний час психологічні операції не застосовуються щодо громадян України, в Україні все ще відсутній сталий документ, що повністю регулював стратегічні комунікації держави у цілому [1].

При наявній концепції стратегічних комунікацій держави, на думку дослідника В.А.Ліпкан, США, у своєму захопленні глобальним лідерством та домінуванням, з силою наявної розробленої зброї, в тому числі ядерної, демонструють обмежену ефективність у запобіганні громадянській війні, можливість якої не є чітко сформованою у кластері безпекових загроз. Тобто, у США концепт стратегічних комунікацій має переважний зовнішній фокус [4]. Втім, дослідник ставить питання стратегічних комунікацій в Україні ще гостріше, зосереджуючи увагу на тому, що у державі немає жодного навчального закладу з підготовки стратіархів [4], які могли би через еволюцію стратегічної культури України збалансувати інформування населення та запобігти панічним настроям у кризових ситуаціях. Це гостро проявилось у перші дні повномасштабного вторгнення, коли Україна зіткнулась з ризиком дестабілізації внутрішньої ситуації через перевантаження транспортної та логістичної інфраструктури. У цьому контексті окремі меседжі, що вони були проголошені державними посадовцями перед самим вторгненням хоч й були скеровані на зниження рівня суспільної тривожності та утримання важелів керування ситуацією, втім, викликали такий суспільний резонанс, що стало очевидним: помилки у царині стратегічних комунікацій

внутрішнього спрямування можуть мати відкладені внутрішні та зовнішні репутаційні наслідки.

Відповідно, непрофесійне та необачне використання стратегічних комунікацій у кризових умовах може формувати кризу довіри до державних інституцій у середньостроковій та довгостроковій перспективі навіть якщо короткочасна суспільна динаміка позитивна.

Звертаючись до історичного аналізу українських реалій розвитку стратегічних комунікацій. Дослідник Г.М. Сащук виділяє три етапи розвитку стратегічних комунікацій України:

1. 2014 – 2016 рр. етап усвідомлення загроз. Початок російської інформаційної агресії проти України показав суттєві слабкі сторони політики державної стратегічної комунікації, відсутність належної координації та єдиного центру управління інформуванням населення. У цей період була сформована та визначена потреба у виробленні узгоджених наративів, розробки та розширення каналів донесення позиції до внутрішнього споживача та міжнародної спільноти.

2. 2017 – 2021 рр. – період формування нормативної бази та інституційне посилення. У 2017 році була прийнята Доктрина інформаційної безпеки, яка стала основою для визначення ключових ризиків та постановки пріоритетів у сфері інформаційної політики. У подальшому провадились заходи розширення секторальної політики, налагодження міжвідомчої взаємодії та було створено низку інституцій, зокрема Центр протидії дезінформації та Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки для виконання функцій координації зусиль з стратегічної комунікації та аналітичної підтримки заходів.

3. 2022-2025 рр. – період воєнної адаптації та спроб виходу українських доктрин стратегічної комунікації на міжнародний рівень. Саме вторгнення спричинило якісну трансформацію стратегічних комунікацій, яка, втім, була досить повільною, призводячи, навіть за наявності брифінгів між військовими, урядовими та дипломатичними структурами до провалів комунікаційної політики. Важлива роль OSINT-даних та також цілеспрямована взаємодія з медіа та лідерами громадської думки [7].

Незважаючи на послідовний розвиток української стратегічної комунікації, проблема дезінформації з боку ворога залишається актуальною. Як зазначає П. Померанцев, сучасна російська пропаганда функціонує у логіці розмивання реальності, підміни понять та послідовного введення наративу що ніщо не істино, а, отже, все дозволено. Себто, ворог не нав'язує певну версію реальності, яку могла би проаналізувати та виробити заходи для подолання, ворог підриває саму можливість об'єктивного сприйняття реальності. Небезпека такої моделі інформаційного впливу у тому, що межі між фактом та вигадкою розмиваються, і аудиторія перебуває у стані невизначеності. Складність формування стратегій комунікації у відповідь стикається з тим, що протидія ворожим впливам не обмежується тільки створенням альтернативних наративів, а передбачає підрив довіри до ворожих інформаційних повідомлень загалом. Така стратегія є ризиковою, адже за необачного застосування може призвести до загальної ерозії довіри до інформаційних джерел, включно з державними стратегічними наративами.

Стратегічні комунікації є залежними від реальної сили державі, її військової міці та наявності розвиненого фізичного атрибуту впливу. Якими б «гарними та правильними» не були слова, без реальної сили, що стоїть за ними, слова словами й залишаться. Вони є мультиплікатор сили, що підвищує ефективність інших інструментів державної політики та їх результативність залежить від рівня військової, економічної та технологічної спроможності держави.

Отже, стратегічні комунікації є важливим елементом забезпечення національної безпеки, однак, їх роль важливо не абсолютизувати. Вони не здатні замінити воєнну міць держави та не гарантують безпеку самі по собі, у відриві від реальної можливості дати відсіч загарбникам. Ефективність стратегічних комунікацій як інструменту забезпечення національної безпеки визначається здатністю держави підкріплювати їх військовою, економічною та технологічною

силою. У системі національної безпеки стратегічні комунікації мають допоміжний характер та набувають повну ефективність лише у тісному поєднанні є іншими інструментами державної сили.

Список використаних джерел

1. Дубов Д.В. Стратегічні комунікації: проблеми концептуалізації та практичної реалізації. Strategic Priorities № 4(41), 2016 URL: <https://ippi.org.ua/sites/default/files/dubov.pdf> (дата звернення 08.04.2026)
2. Іваницька О.М., Архипова Є. О. Стратегічні комунікації та їх складності в умовах гібридних війн. Національні інтереси України № 4(9) 2025 URL: https://www.researchgate.net/publication/391085764_STRATEGICNI_KOMUNIKACII_DERZAVI_TA_IH_SKLADOVI_V_UMOVA_H_GIBRIDNIH_VIJN (дата звернення 08.04.2026)
3. Климчук О.В., Лазор О.Д. Стратегічні комунікації як інструмент забезпечення інформаційної стійкості держави в умовах цифровізації публичного простору. Національні інтереси України № 2(29), 2026 URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/26d2c838-4eee-48a7-835e-859c291fb352/content> (дата звернення 08.04.2026)
4. Ліпкан В.А., Мартиненко Д.Б. Комунікації і державна безпека в контексті реалізації геостратегії української держави. Юридичний науковий електронний журнал № 8, 2024 URL: https://lsei.org.ua/8_2024/129.pdf (дата звернення 08.04.2026)
5. Наказ Міністерства Оборони України. Деякі питання реалізації стратегічних комунікацій у системі Міністерства оборони України. Документ v0653322-25, редакція від 17.11.2025 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0653322-25#n10> (дата звернення 08.04.2026)
6. Рудик А. Місце і роль стратегічних комунікацій у системі забезпечення національної безпеки. Стратегічні комунікації у сфері забезпечення національної безпеки та оборони: проблеми, досвід, перспективи IV міжнародна науково-практична конференція 27 вересня 2023 року URL: https://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/18538/1/2_5300948988634084300.pdf (дата звернення 08.04.2026)
7. Сашук, Г.М. 2025. Еволюція стратегічних комунікацій сектору безпеки та оборони України як інструменту протидії інформаційним загрозам. Політичне життя. (Вер 2025), 103-108. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2025.3.13>. (дата звернення 08.04.2026)
8. Стратегічні комунікації. <https://www.stratcom-journalism.kyiv.ua/%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0/%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0> (дата звернення 08.04.2026)

Коваленко Є.М.

“Публічна політика та лідерство”, 5 курс

Київський національний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник -к.і.н., професор кафедри політичних технологій Ніколаєва Т.М.

ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ В УМОВАХ ВІЙНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Історія – це не лише про минуле. Це про право громади, нації та держави визначати власну ідентичність. У політичному вимірі вона перетворюється на арену боротьби, де через інтерпретації минулого конструюється фундамент майбутнього. Для України «право на пам'ять» в умовах війни є не просто гуманітарним питанням, а стратегічним елементом національної безпеки і виживання – ця теза перегукується з аналізом Тімоті Снайдера у праці «Шлях до несвободи», де він описує роль історії у виживанні сучасних демократій [2].

Політика завжди впливає на історію, навіть якщо це не видається очевидним. Держава виступає головним актором, який визначає межі «офіційної пам'яті». Це реалізується через конкретні політичні механізми, які зараз регулюються Законом України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської

ідентичності»[4]. Офіційні наративи, а саме: створення цілісної картини світу, де ключові події (як-от Революція Гідності чи Голодомор) стають точками консолідації. Важливим є формування пантеону героїв, визначення свят та зміна топоніміки в межах процесів деколонізації, створюючи символічний історичний простір.

Вкрай важливою є освітня політика: розробка програм, які закладають «історичний код» у наступні покоління, що є носіями пам'яті. Таку політику навіть в умовах державності намагався нівелювати проросійський уряд президента-втікача Януковича.

В демократичних країнах «Право на пам'ять» не означає право держави на інтелектуальну монополію. Історія залишається живою та достовірною завдяки взаємодії багатьох гравців. І насамперед наукової спільноти, яка забезпечує дослідження, критичний аналіз та верифікацію необхідних для вивчення наукових фактів, дослідження цього процесу представлено у праці Г. Касьянова «Past Continuous: Історична політика 1980-х — 2000-х»[1].

Важливою складовою є громадянське суспільство, що часто стає ініціатором відновлення пам'яті про замовчувані події. Величезна кількість «білих плям історії» за часів тоталітаризму була розкрита завдяки діяльності товариства української мови ім. Т. Шевченка, українського історико-просвітницького товариства «Меморіал» імені В. Стуса, що досліджувало репресії радянського режиму та спонукало державу, навіть в умовах перебудови, вшанувати пам'ять жертв радянської тоталітарної машини.

В міжнародній політиці вагомим чинником є загальносвітові стандарти оцінки трагедій (наприклад, визнання геноцидів). На основі історичних фактів відбувається визнання геноцидів міжнародними організаціями (ООН та Європейським парламентом) та державами, що базується на Конвенції 1948 року. Станом на 2024 рік, Голодомор 1932-1933 років визнано геноцидом понад 30 країнами та Європейським парламентом як акт свідомого знищення українців радянським режимом. Також визнано геноцидом депортацію кримських татар 1944 року. Особливу роль варто відвести у збереженні історичної пам'яті(саме в українському випадку) діаспорі, що опинилась у вимушеній еміграції. Це твори Н. Полонської-Василенко, Д. Дорошенка та багато інших що зуміли зберегти історичні факти перебуваючи за кордоном. Ці надбання ставали можливістю подолати «білі плями» які замовчував тоталітарний режим і які були подолані з відновленням незалежності. Саме в цій взаємодії відбувається постійна боротьба за інтерпретації історичних подій в залежності від того, чи це була самостійна держава, чи колонія. Це особливо помітно в країнах із колоніальною історичною спадщиною, де різні групи можуть по-різному оцінювати ті самі події.

Щоб з'ясувати прикладне значення «права на пам'ять», варто розглянути приклади, де перетинаються політика, право та національна ідентичність. Повернення «Скіфського золота» стало українською юридичною перемогою у взаємодії з європейським правосуддям над імперським міфом. Росія намагалася використати культурні артефакти з колекції «Крим: золото і таємниці Чорного моря» для непрямої легітимізації анексії Криму, апелюючи до «прав місцевих музеїв». Рішення нідерландських судів на користь України підтвердило: культурна спадщина належить суверенній державі. Це стало вагомим доказом того, що і історія, і археологія можуть бути аргументами у боротьбі за державний суверенітет на міжнародній арені.

Маємо зауважити, що сучасна трансформація університетських програм не завжди відповідає актуальним потребам суспільства. Особливо в умовах інформаційної війни, коли відхід від імперських нарративів відбувається на науковому рівні, а в навчальному процесі ще потребує вдосконалення а інколи – і зміни ролі історії в освітньому процесі. Важливо, щоб замість лінійного викладу подій акцент зміщувався на вивчення механізмів формування національної ідентичності та управління історичною пам'яттю, як зазначає Ярослав Грицак у книзі «Подолати минуле: глобальна історія України», де він закликає до критичного переосмислення історичних процесів [3].

Важливий перехід від пасивного запам'ятовування хронології до критичного аналізу історії як дієвого політичного інструменту почав впроваджуватись на освітянській ниві. Це має велике значення, адже майбутні фахівці вчать сприймати минуле не просто як «текст»,

а як стратегічний ресурс для розбудови Soft Power (м'якої сили), формування міжнародного бренду держави та ефективної протидії дезінформації. Це еволюція від історії як «фонові дисципліни» до історії як активного складника сучасних політичних технологій. Сучасна трансформація університетських програм, зокрема впровадження таких дисциплін як «Історія України» «Політика культурної спадщини України», є кроком до зміни ролі історії у світі.

Цілеспрямоване і цинічне нищення Росією українських культурних пам'яток (музеїв, архівів, архітектурних шедеврів) – свідомо політика стирання української ідентичності, та пограбування спадщини сусіднього народу. Ці факти задокументовані у звітах ЮНЕСКО та Міністерства культури України щодо злочинів проти культурної спадщини під час агресії РФ [5]. Тому вкотре бачимо політичний контекст: ця війна далеко не лише за територію, а й за смисли, адже знищення матеріальної спадщини має на меті перервати тяглість української історії. Тому маємо дуже важливу місію: фіксацію цих злочинів спадщини, яке стане частиною міжнародних судових процесів, де знищена культура виступає доказом геноцидальних намірів агресора.

Історія відповідає на фундаментальні питання: Хто ми? Звідки ми? За що ми боремось? Тому контроль над нею – це контроль над ідентичністю. Політика завжди впливає на історію, навіть якщо це не очевидно. Для України подолання спадщини імперських наративів та формування нової політики пам'яті (зокрема вшанування героїв російсько-української війни від 2014 року до сьогодні) є питанням виживання. Реалізувати своє право на пам'ять – означає вийти з тіні чужих міфів і стати повноправними авторами власного майбутнього.

Список використаних джерел

1. Касьянов Г. В. Монографія Георгія Касьянова «Past Continuous: Історична політика 1980-х — 2000-х: Україна та сусіди» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uamoderna.com/images/archiv/21/UM-21-Kasianov.pdf>
2. Снайдер Тімоті. Шлях до несвободи: Росія, Європа, Америка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://kniga.biz.ua/pdf/30608-shlyah-do-nesvobody.pdf?srsId=AfmBOorNVjjGE21UAilWUln2YCLBdyKe1UAz83aAP_cdU-Pkw-VGjvy-
3. Грицак Я. Й. Подолати минуле: глобальна історія України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.kpkitp.kiev.ua/wp-content/uploads/2025/03/%D0%93%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0-%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8-%D0%93%D1%80%D0%B8%D1%86%D0%B0%D0%BA.pdf>
4. Закон України № 2834-IX від 13.12.2022 «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
5. Звіти ЮНЕСКО та Міністерства культури України щодо руйнування культурної спадщини під час агресії РФ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://kompkd.rada.gov.ua/news/main_news/77083.html

Бесарабова Ю.Д.

«Політичні технології та лідерство», 1 курс

Київський національний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.пед.н., доцент

кафедри політичних технологій Чубур Н.В.

ПОЛІТИЧНА ПОВОЄННА РЕКОНФІГУРАЦІЯ ТА ВИБОРИ В УКРАЇНІ

Актуальність теми зумовлена тим, що повномасштабна війна в Україні суттєво вплинула на всі сфери суспільного життя, зокрема на політичну систему та функціонування інститутів. В умовах воєнного стану виборчі процеси були призупинені, що є безпрецедентним викликом для держави з демократичним устроєм. Водночас після завершення війни постане необхідність

відновлення виборчого процесу та переосмислення політичної конфігурації країни. Це включає можливу трансформацію партійної системи, зміну електоральних настроїв та посилення ролі громадянського суспільства. Таким чином, дослідження особливостей повоєнної політичної реконфігурації та проведення виборів в Україні є надзвичайно актуальними і важливими як з теоретичної, так і з практичної точки зору, по закінченню війни, і під час її дії.

Метою роботи є аналіз впливу війни на політичну систему України та визначення особливостей організації і проведення виборів у повоєнний період.

Сучасна політична архітектура України наразі функціонує в специфічному режимі, який дослідники визначають як «оборонна демократія». Основною ознакою цього періоду є вимушена централізація прийняття рішень. Зміщення владного фокусу до виконавчої гілки та Ставки Верховного Головнокомандувача є раціональною відповіддю на потребу в оперативному управлінні державою в умовах екзистенційної загрози. Легітимність влади за таких умов базується не на періодичних виборчих циклах, а на високому рівні суспільної довіри до інституцій сектору безпеки та оборони. Це свідчить про високу адаптивність системи, де національна єдність стає головним політичним ресурсом.

«Політична система продемонструвала високу адаптивність, перейшовши від конкурентної боротьби до моделі національної єдності, де легітимність влади підтримується не через виборчі процеси, а через високий рівень суспільної довіри до інституцій безпеки» [3, с. 14].

Проведення виборів під час воєнного стану заблоковано на рівні національного законодавства (Закон України «Про правовий режим воєнного стану»). Проте складність питання полягає не лише в юридичній площині, а й у площині дотримання демократичних стандартів. Головна дилема – забезпечення інклюзивності. Забезпечення базових принципів загального, рівного та таємного голосування стає майже неможливим, коли мільйони громадян є внутрішньо переміщеними особами або біженцями за кордоном. Ключовим технічним викликом є стан Державного реєстру виборців, який потребує тотальної актуалізації, а також необхідність розробки механізмів дистанційного або консульського голосування, що в нинішніх масштабах не має аналогів у світовій практиці й ставить під питання повну легітимність результатів.

«Вибори в умовах воєнного стану неможливі не лише через юридичну заборону, а й через неможливість дотримання принципів загального, рівного та таємного голосування, що є базовими стандартами демократії». Організаційним викликом номер один залишається необхідність тотальної актуалізації Державного реєстру виборців» [1, с. 8–9].

Війна призвела до тектонічних зсувів у партійній структурі. Ми спостерігаємо остаточну деструкцію проросійського вектора та глибоку кризу «старих» політичних брендів, чий гасла виявилися нерелевантними новим реаліям. Формується запит на «політику дії», де основним джерелом символічного капіталу стає особистий внесок у перемогу. Це створює передумови для появи нових суб'єктів політичного процесу, ядром яких стануть: ветерани ЗСУ та представники сил оборони, лідери волонтерських рухів, активні мери та лідери громад, які продемонстрували стійкість у кризовий період.

«Електоральні настрої змістилися від ідеологічних чи мовних суперечок до оцінки професійної ефективності та особистого внеску в обороноздатність країни. Формується запит на «політику дії», а не «політику обіцянок». Соціологічні дані підтверджують, що довіра до ЗСУ та громадського сектору наразі є фундаментом для майбутнього партійного будівництва» [2, сс 34].

Повоєнне політичне будівництво не буде простим поверненням до моделі 2021 року. Очікується формування нової архітектури, детермінованої двома факторами: мілітаризацією політичного дискурсу та євроінтеграційним процесом. Євроінтеграція виступатиме зовнішнім «якісним фільтром», диктуючи жорсткі правила гри: від прозорості фінансування партій до антикорупційної стійкості інституцій, що є актуальним. Одночасно відбуватиметься реальне

обмеження впливу олігархів, оскільки стара модель впливу великого капіталу на політику через медіа-ресурси та прямий лобізм втрачає ефективність у суспільстві, що пройшло через середовище війни.

«Політична реконфігурація відбуватиметься за вектором «деолігархізації» та мілітаризації політичного дискурсу, де досвід участі у війні стане основним джерелом символічного капіталу для нових політичних сил» [4, с. 52].

І попри все зазначене до цього, повернення до звичних виборів після війни буде непростим просто через ці кілька серйозних перешкод. Найперша проблема — це безпека, адже заміновані території та загроза терактів роблять похід на дільницю небезпечним для життя. Крім того, виникає величезний демографічний розрив: мільйони українців перебувають за кордоном, а наших посольств і консульств просто не вистачить, щоб організувати голосування для такої кількості людей. Також ми залишаємося вразливими в інформаційному плані, бо росія намагатиметься маніпулювати нашими думками, розповсюджувати дезінформацію, а всередині країни можуть виникати гострі суперечки про те, як саме відбудовувати державу та «хто» кращий, також нема гарантій, що не буде технічних диверсій з боку країни агресора. Наостанок, є масштабна руйнація цивільної інфраструктури — багато шкіл, будинків культури та освітніх центрів, де раніше традиційно голосували люди, просто зруйновані, тому доведеться будувати мобільні осередки або шукати нові місця.

Повоєнна політична реконфігурація України — це процес переходу від моделі виживання до моделі сталого розвитку. Головним завданням держави є балансування між необхідністю швидкого оновлення влади та обов'язком дотримання високих стандартів демократичності й інклюзивності. Успіх цього процесу залежатиме від здатності суспільства конвертувати високу довіру до армії в довіру до оновлених цивільних інституцій.

Список використаних джерел

1. Айвазовська О., Ключев О. Виклики для повоєнних виборів в Україні: правовий та організаційний аспект. Громадянська мережа ОПОРА. Київ, 2024. С. 8–9.
2. Биченко М., Міщенко М. Соціологічне дослідження: Ставлення громадян України до політичних сил та потреба в нових політиках (2025–2026 рр.). Центр Разумкова. Київ, 2025. С. 34.
3. Попов І., Лещенко О. Повоєнні вибори в Україні: комплексне дослідження політичної реконфігурації. Аналітичний центр «United Ukraine». Київ, 2025. С. 14.
4. Попов І., Лещенко О. Повоєнні вибори в Україні: комплексне дослідження політичної реконфігурації. Аналітичний центр «United Ukraine». Київ, 2025. С. 52.

Данилюк В.

“Політичні технології та лідерство”, 1 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник — к. політ. н.,

доцент кафедри політичних технологій Мордзинська Н. А.

ЕКОНОМІЧНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ У ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ ДМИТРА ДОНЦОВА ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Сучасна Україна перебуває на тому етапі, коли питання економіки перестало набувати суто технічного чи управлінського характеру. Після всіх руйнувань, що несе за собою війна, втрати частини виробничого потенціалу, порушення логістики та залежності від зовнішніх ресурсів особливо гостро постає проблема економічного суверенітету. Саме тому звернення до політичної думки Дмитра Донцова є змістовно виправданим. Хоча він не сформулював окремої завершеної теорії економічного націоналізму в сучасному розумінні, у його працях

виразно простежується ідея підпорядкування господарського життя національним інтересам, а також вимога опори на власні сили, дисципліну, еліту і стратегічну самодостатність.

Економічний націоналізм Донцова варто розуміти насамперед як модель національно орієнтованої господарської мобілізації. Йдеться не про ізоляціонізм у вузькому сенсі, а про такий тип організації економічного життя, за якого ключові ресурси, інститути та виробничі ланцюги працюють на зміцнення держави, її стійкість і здатність до самозахисту. У межах цієї логіки економіка не є нейтральною сферою обміну або накопичення капіталу. Вона набуває виразно політичного виміру, оскільки має служити національній меті. Саме тому для мислителя є неприйнятною модель, де господарське життя визначається виключно приватною вигодою або стихією ринку. Нація, що перебуває в стані історичної боротьби, не може дозволити собі економіку без волі, без управлінського контролю та без чіткого стратегічного спрямування.

У працях «Націоналізм» і «Підстави нашої політики» виразно простежується його принципова недовіра до концепцій, у яких нація розчиняється або в абстрактному ліберальному індивідуалізмі, або в класоцетризмі соціалістичного типу. Для Донцова обидві стратегії є недостатніми, бо вони виводять економіку з-під орієнтації на національний інтерес. Натомість він розглядає державу як цілісний організм, що повинен мати внутрішню міцність, високу організаційну спроможність і здатність мобілізувати ресурси в переломні історичні моменти. Із цього логічно випливає його ключова вимога – орієнтація на власні сили, адже для держави, яка прагне суверенітету, тривала залежність від зовнішніх центрів є неприйнятною, оскільки вона обмежує не лише економічну, а й політичну та стратегічну самостійність.

Особливо важливим у цьому контексті є аграрний вимір донцовської думки. Україна в його баченні постає передусім як хліборобська країна, де земля, праця і селянський спосіб життя мають не периферійне, а фундаментальне значення. Селянству надається вагоме значення і роль основи нації, носія життєвої сили й моральної тяглості. Тому його економічний націоналізм має виразний аграрний характер: земля мусить бути не лише ресурсом обробітку, а й джерелом політичної стійкості, продовольчої безпеки та суспільної організації. У цьому особливо промовисто окреслюється значення для сучасної України, де аграрна сфера є одним із фундаментів державної незалежності, особливо за умов війни, руйнування інфраструктури та ризиків зовнішнього впливу на стратегічні ресурси.

Власне, Донцов пропонує думати про національне майбутнє України в категоріях «третього шляху». У його інтерпретації держава не повинна копіювати ані ліберальну модель, де економічне життя підпорядковане вільній грі інтересів, ані соціалістичну модель, де індивідуальна ініціатива розчиняється в колективістському проєкті. Він пов'язував державницьке майбутнє України із селянством і моделлю «селянської дрібно-буржуазної республіки», тобто з формою устрою, в якій поєднуються приватна ініціатива, соціальна вкоріненість і національна дисципліна. У цій моделі особливо помітна його спроба знайти таку господарську форму, яка не руйнує суспільну архітектуру і водночас не позбавляє державу здатності до мобілізації. Це важливо і сьогодні, бо відбудова України, окрім фінансових вкладень, потребує такої моделі економіки, що поєднує ефективність із національною стійкістю.

Якщо перекласти цю логіку на сучасну практику, з неї випливають цілком конкретні кроки. По-перше, відбудова має починатися з захисту стратегічних ресурсів, передусім землі, води, енергетичної та продовольчої інфраструктури. Втрата контролю над ними означає втрату значної частини суверенітету. По-друге, Україна повинна переходити від сировинної моделі експорту до моделі глибокої переробки, коли аграрний і промисловий потенціал працюють не тільки на зовнішній ринок, а насамперед на внутрішнє зміцнення держави. По-третє, необхідне посилення місцевого виробника та кооперації, адже саме вони здатні відновити економічну тканину регіонів і зменшити залежність від великих зовнішніх структур. По-четверте, особливого значення набувають інвестиції в аграрну науку, селекцію, насінництво, зрошення,

логістику та відновлення села, бо саме вони перетворюють природний ресурс на довготривалу економічну силу.

Не менш принциповою у Донцова є роль активної меншості, тобто еліти, яка здатна організувати націю і надати їй історичного імпульсу. У господарському вимірі це означає, що відбудова України не може спиратися лише на державну адміністрацію чи зовнішнє фінансування: вона потребує внутрішнього класу дієвих, відповідальних і мислячих стратегічно людей. У сучасних українських умовах таку роль значною мірою може виконати саме малий і середній бізнес, який, попри війну, втрати й ризики, зберігає гнучкість, ініціативу та здатність швидко адаптуватися. У межах донцовської логіки саме ці підприємці, управлінці, аграрії, виробники й локальні інноватори можуть становити ядро національної еліти, якщо їхня діяльність спрямована як на приватний успіх, так і на національні інтереси. Вони здатні бачити зв'язок між економічною політикою, безпекою, інфраструктурою, технологічною автономією та соціальною стійкістю, а отже – формувати той прошарок, який працює на довгострокову силу країни.

Отже, економічний націоналізм у політичній думці Донцова слід розуміти як органічну частину його ширшого державницького проекту. Він не сформульований у вигляді окремої економічної теорії, однак чітко присутній у вимозі підпорядкувати господарське життя інтересам нації, забезпечити самодостатність держави та спиратися на аграрну й трудову основу народу. Для сучасної України ця думка має не лише історико-теоретичне, а й прикладне значення: вона вказує, що відбудова країни неможлива без економічного суверенітету, без контролю над стратегічними ресурсами, без розвитку внутрішнього виробництва і без еліти, здатної мислити державою як цілісністю, а не окремими вигодами.

Список використаних джерел

1. Донцов Д. Націоналізм : третє видання справлене автором. Лондон-Торонто: Українська Видавнича Спілка Ліга Визволення України, 1966. 363 с.
2. Донцов Д. Підстави нашої політики. Нью-Йорк : Організація Оборони Чотирьох Свобід України, 1957. 210 с.
3. Корновенко С., Морозов А. Селянський ренесанс в Україні початку ХХ ст.: погляд Дмитра Донцова. *Український селянин*. 2024. вип. 32. С. 111.

Лютенко М.С.

“Політичні технології та лідерство”, 4 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник – к.іст.н., доцент,

професор кафедри політичних технологій Ніколаєва Т.М.

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

Революція Гідності 2013–2014 років стала для України не просто черговим масовим протестом проти влади, а справжнім переломним моментом. Вона позначила глибокий розрив із авторитарними практиками минулого і суттєво змінила суспільні настрої та політичну свідомість. Відмова тодішнього керівництва підписати Угоду про асоціацію з Європейським Союзом була не просто зовнішньополітичним рішенням, а фактором, що спричинив серйозну внутрішню кризу. Це оголило суперечність між прагненням суспільства до змін і модернізації та намаганням влади зберегти пострадянську модель управління. Саме цей розворот став поштовхом до протестів, у яких люди виходили не стільки за економічні вигоди, скільки за свій цивілізаційний вибір – за демократію, права людини і верховенство права. Тому зміни почалися не лише «згори», а безпосередньо на Майдані, де «гідність» із абстрактного поняття перетворилася на реальну суспільну вимогу.

В умовах безпекових викликів, які виникли майже миттєво після перемоги протестувальників – починаючи з анексії Криму і завершуючи розгортанням військової агресії росії на Сході – ці напрацьовані на Майдані ідеали стали справжнім фундаментом для фізичного та інституційного виживання держави. Трансформація українського суспільства в цей критичний період відбувалася на тлі внутрішніх змін і необхідності негайного збройного захисту територіальної цілісності, що суттєво прискорило темпи суспільного «дорослішання». Це призвело до того, що національна безпека перестала сприйматися як виключно відповідальність силових структур і стала справою особистої участі та відповідальності громадян, які в умовах загрози відчували себе учасниками державотворення.. [1. ст. 5]

Аналіз структурних вимірів участі громадян у протестних рухах у порівнянні подій 2004 та 2013–2014 років дозволяє стверджувати, що Революція Гідності засвідчила якісно вищий рівень суспільної самоорганізації та готовності до тривалого протистояння в складних умовах. Олександр Резнік підкреслює, що якщо під час Помаранчевої революції участь громадян здебільшого обмежувалася мітингами та підтримкою політичних лідерів, то у 2013–2014 роках вона стала більш різноманітною і практичною. Трансформація суспільства в умовах зростаючих безпекових загроз проявилася у виникненні розгалуженої системи залученості: від активного грошового та матеріального забезпечення протесту до безпосередньої участі у силах самооборони, медичних службах та загонах патрулювання. Саме цей досвід організації протестного простору став важливим чинником майбутньої стійкості суспільства в умовах зовнішньої агресії, фактично перетворивши учасника протесту на активного суб'єкта національної безпеки. Соціальна енергія, що в попередні десятиліття спрямовувалася переважно на зміну політичних персоналій, у 2014 році трансформувалася у створення сталих горизонтальних мереж солідарності, які виявилися здатними оперативно реагувати на інституційну слабкість державних структур. в умовах зовнішньої агресії, фактично перетворивши учасника протесту на активного суб'єкта національної безпеки. [4 ст. 68]

Інституційна трансформація української політичної системи після Революції Гідності стала логічним продовженням суспільного запиту на докорінну зміну характеру відносин між владою та громадянином. Як зазначає Галина Зеленько, цей процес відбувався у надзвичайно складних умовах, де необхідність глибокого реформування державних інститутів зіткнулася з викликами зовнішньої агресії та спробами внутрішньої дестабілізації. Ключовим напрямом змін стало подолання персоналізованої системи управління, яка тривалий час робила Україну вразливою до зовнішнього впливу та внутрішньої корупції. У відповідь трансформація політичного режиму була спрямована на формування системи стримувань і противаг, покликаної забезпечити стабільність демократичного вибору та підвищити ефективність державного управління.

Важливе значення в умовах безпекових викликів набули реформи децентралізації та посилення місцевого самоврядування. Вони підвищили стійкість системи управління та розширили спроможність громад до самостійного ухвалення рішень, що особливо проявилось в регіонах, які безпосередньо стикнулися з воєнними загрозами. Таким чином, інституційна модернізація, започаткована під впливом Революції Гідності, заклала основу нової моделі стійкості держави, в якій ефективність інститутів значною мірою залежить від їхньої підзвітності суспільству та здатності оперативно реагувати на кризові ситуації [2. ст. 491]

Українська ідентичність у контексті протидії зовнішнім загрозам виступає не лише як соціокультурне явище, а й як важлива складова національної безпеки та умова існування держави. Як зазначають Михайло Степико та Тетяна Черненко, однією з цілей гібридної війни проти України є спроба впливу на ідентичність громадян через нав'язування ідеологічних наративів «руського мира» та заперечення суб'єктності української держави. Трансформація суспільства, що прискорилося після Революції Гідності, сприяла формуванню більш цілісної громадянської ідентичності, зміст якої полягає в усвідомленні спільності долі громадян і готовності захищати незалежність держави. У цих умовах поняття «українець» дедалі більше набуває ціннісного змісту, пов'язаного з принципами свободи та верховенства права, а не

лише етнічного походження. Така консолідація суспільства стала важливим чинником протидії зовнішньому тиску та інформаційним впливам, оскільки спільні ціннісні орієнтири підвищують стійкість до деструктивних наративів. [5. с. 178]

Окремим важливим виміром трансформації українського соціуму в умовах сучасних безпекових викликів є осмислення та закріплення досвіду Майдану в національній пам'яті як інструменту протидії гібридним загрозам і маніпуляціям суспільною свідомістю. Як наголошує Ігор Пошивайло у збірнику наукових праць «Революція Гідності: на шляху до історії», в умовах глобальних геополітичних змін для українців важливо зберігати історичну пам'ять як основу ідентичності та чинник стійкості. Цей процес передбачає перехід від емоційного сприйняття подій до їх системного наукового осмислення, що дозволяє уникати викривлень і спрощень у трактуванні досвіду боротьби за свободу в інформаційному просторі. Створення сучасного меморіального середовища та музеєфікація подій 2013–2014 років виконують не лише функцію вшанування, а й стають простором суспільного діалогу, переосмислення травматичного досвіду та досягнення порозуміння. Формування сучасного історичного дискурсу навколо Революції Гідності сприяє консолідації суспільства та зміцненню його стійкості в умовах зовнішніх загроз. Таким чином, перетворення досвіду Революції Гідності на предмет наукового осмислення дозволяє інтегрувати його в систему суспільних цінностей як важливий чинник довгострокової життєстійкості держави. [3. ст. 9].

Підсумовуючи трансформаційний вплив Революції Гідності, варто підкреслити, що її ключовим результатом стало перетворення масштабного безпекового виклику на чинник внутрішньої консолідації та розвитку держави. Військова агресія, що розпочалася після перемоги Майдану, не зупинила демократичні зміни, а навпаки зробила їх більш незворотними, оскільки суспільство на практиці усвідомило ціну свого цивілізаційного вибору. Трансформація українського соціуму перейшла у фазу тривалої стійкості, в якій кожен новий виклик посилює внутрішні горизонтальні зв'язки та сприяє розвитку як державних інституцій, так і громадянського суспільства. Сьогодні ідеали Гідності проявляються у високому рівні суспільної солідарності, здатності до адаптації та посиленні взаємодії з сектором безпеки й оборони, що є прямим наслідком змін, започаткованих у 2013–2014 роках. Таким чином, Революція Гідності заклала основу моделі суспільної стійкості, у якій прагнення до свободи посилює національну безпеку через активну участь громадян у захисті держави. У результаті Україна утвердилася як більш згуртований суб'єкт міжнародної політики, здатний протистояти зовнішнім загрозам завдяки внутрішній єдності та відповідальності суспільства.

Список використаних джерел

1. Головка, В. В., та ін. (2015). Революція Гідності 2013-2014 рр. та агресія Росії проти України: наук.-метод. матеріали.

URL: <https://www.slideshare.net/slideshow/20132014-67217108/67217108>

2. Зеленько, Г. І. (Ред.). (2015). Політична система України: конституційна модель і політична практика. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2023/10/Politychna_systema_Ukrainy_.pdf

3. Пошивайло, І., Онишко, Л. (Ред.). (2020). Революція Гідності: на шляху до історії. Збірник наукових праць. Національний музей Революції Гідності. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0015587.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0

4. Резнік, О. С. (2014). Структурні виміри участі в Помаранчевій революції та Революції гідності. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін, 1(1), 64–74. URL: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0000343645>

5. Степико, М. Т., Черненко, Т. В. (2017). Українська ідентичність як визначальна засада протидії російській агресії. Стратегічні пріоритети, (3), 178–184. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=spa_2017_3_23

*Мігай Н.,
«Політичні технології та лідерство», І курс
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник — к. політ н.,
доцент кафедри політичних технологій Мордзинська Н.А.*

ВІД ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ ДО СУЧАСНОГО СПРОТИВУ: ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ІДЕАЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Історія України тривалий час сприймалася крізь призму трагізму, формуючи специфічне амплуа «жертви», яке тягнеться століттями як неперервний цикл поразок, болю та горя. Таке сприйняття власного минулого призвело до того, що в колективній пам'яті часто домінують образи біди, а не перемог. Навіть у культурному коді ми радше згадуємо сумну долю літературних персонажів, як-от Катерини чи Федька-халамидника, замість того, щоб акцентувати увагу на героїчних баладах про козацькі походи або успіхи українців у мистецтві, спорті та політиці. Постає питання: чи є це відображенням різних поглядів на ідентичність, чи лише ознакою політичної недосвідченості суспільства?

Для розуміння трансформації політичних ідеалів необхідно провести чітку хронологічну та еволюційну лінію від періоду визвольних змагань до сьогодення. У сучасних умовах трансформації безпекового середовища України феномен громадянської активності, зокрема волонтерства, переріс межі стихійної суспільної допомоги. Сьогодні він став системним інституційним елементом національної безпеки.

Ця еволюція зумовлена необхідністю швидкої адаптації держави та суспільства до критичних викликів. Волонтерські структури на сучасному етапі постають не як тимчасові об'єднання, а як сталі суб'єкти з розгалуженою інфраструктурою, чіткою спеціалізацією та сталими логістичними зв'язками. Таким чином, молодь відходить від пасивної ролі «жертви обставин» до активного формування архітектури безпеки, що знаменує собою перехід від стратегії виживання до стратегії активного супротиву та державного будівництва.

Дмитро Донцов: Його праця «Націоналізм» стала ідеологічним фундаментом для покоління, яке відмовилося від ролі жертви. Він пропагував культ волі та сили.

Олена Теліга: Поетка та діячка ОУН, яка втілювала ідеал «шляхетної відваги». Вона свідомо обрала шлях боротьби в окупованому Києві, демонструючи, що українська жінка — це не лише «плакальниця», а воїн і політик.

Степан Бандера та Роман Шухевич: Представники молодіжної генерації, яка перетворила підпілля на професійну військову та політичну структуру. Саме за їхнього часу виникла ідея, що незалежність не «дарується», а здобувається активним спротивом.

Після воєнних поразок еволюція ідеалів перейшла у площину правозахисту та боротьби за людську гідність. Молодь 60-х років довела, що спротив може бути ненасильницьким, але системним.

Василь Стус: Символ незламності духу. Його позиція «смерть як перемога» почала трансформувати образ жертви у образ мученика-переможця, чия моральна перевага руйнує імперію.

В'ячеслав Чорновіл: Людина, яка перевела романтичний патріотизм у рейки реальної політики та державного будівництва. Його шлях від журналіста-дисидента до політичного лідера продемонстрував еволюцію від протесту до відповідальності.

Тарас Чмут (Фонд «Повернись живим»): Уособлює перехід до «інституційного волонтерства». Замість стихійної допомоги — системна аналітика, закупівля зброї та участь у формуванні військової стратегії. Це приклад того, як цивільна ініціатива стає частиною архітектури безпеки держави.

Сергій Стерненко: Представник покоління, яке виросло в умовах війни. Його діяльність ілюструє роль «цифрового супротиву» та здатність молоді акумулювати величезні ресурси (збори на дрони-камікадзе) через горизонтальні зв'язки, мінаючи бюрократичні апарати.

Марія Берлінська: Засновниця «Невидимого батальйону» та активна адвокатка технологічної війни. Вона транслює ідею, що перемога — це питання технологій та інтелекту, а не лише жертвності.

Період	Домінуючий образ	Політичний ідеал	Ключова дія
XIX – поч. XX ст.	Жертва / Страдник	Культурне виживання	Просвітництво, збереження мови
1917–1950-ті рр.	Борець / Повстанець	Державна самостійність	Збройний спротив, підпілля
1960–1980-ті рр.	Дисидент / Моральний авторитет	Права людини та свобода	Правозахист, самвидав
Сучасність (2014–2024)	Суб'єкт / Архітектор безпеки	Ефективна держава, безпека	Волонтерство, діджиталізація, ЗСУ

Ця матриця демонструє подоланий шлях від об'єкта історичного співчуття до повноцінного гравця. Сучасний етап вимагає від нас не лише героїзму, але й інституційної спроможності та чітких аксіологічних пріоритетів для повоєнної розбудови, де сила держави вимірюється її здатністю захищати та розвивати свій людський капітал.

Сьогоднішній політичний ідеал — це не просто абстрактна суверенність, а цілком конкретна, ефективна держава. Ключові дії цього періоду — тотальне волонтерство, мілітарна підтримка ЗСУ та технологічна ініціатива — свідчать про безпрецедентний рівень соціальної самоорганізації. Від низових проєктів із забезпечення фронту новітніми технологіями (зокрема, еволюція сфери БПЛА) до протидії в інформаційному просторі — усе це формує нову українську ідентичність, стійку до когнітивних та фізичних загроз.

Список використаних джерел:

1. Донцов Д. Націоналізм. — Вінниця: ДП «ДКФ», 2006. — 384 с. *(Джерело для пояснення ідеологічного перелому від «жертви» до «борця»).*
2. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. — К.: Портал, 2021. — 432 с. *(Наукове обґрунтування трансформації української ідентичності та відмови від парадигми страждання).*
3. Стус В. Палімпсести: Вибране. — К.: Факт, 2003. — 432 с. *(Фундамент для розділу про дисидентський рух та етичний опір 60-80-х років).*
4. Національна стійкість України: стратегія та інструменти реалізації. — К.: НІСД, 2024.

Пасічник П.Ю.
«Туризм і рекреація», 1 курс
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник – к.і.н., доцент,
професор кафедри політичних технологій Ніколаєва Т. М.

УКРАЇНЬСКА ІДЕНТИЧНІСТЬ В ЕМІГРАЦІЇ: ВІД ІСТОРИЧНИХ УРОКІВ ДО СУЧАСНОСТІ

У сучасному світі процеси глобалізації та міграції стають невід’ємною частиною життя суспільства. Люди все частіше змінюють країну проживання, інтегруються в нові культурні середовища та формують нові соціальні зв’язки. У таких умовах дуже важливо пам’ятати про збереження національної ідентичності, адже саме вона визначає приналежність людини до певної спільноти.

Сьогодні, в умовах повномасштабної війни та масової міграції українців, питання ідентичності в еміграції стає особливо гострим. Мільйони громадян України опинилися в країнах Європи та світу, формуючи нову хвилю діаспори. Саме тому важливо звернутися до історичного досвіду ХХ століття, щоб зрозуміти, як можна зберегти національну ідентичність за кордоном, бо українець за кордоном сьогодні – це не лише людина, що шукає притулку, а носій культури, який опинився в точці вибору: розчинитися чи зберегтися.[1]

Одним з перших таких відомих актів об’єднання народу за кордоном стала Револуція 1917-1921 років. Тоді українська інтелігенція хоч і опинилась у вигнанні, проте змогла створити «державу в державі». Однією з найцікавіших постатей, які боролися за збереження національного «я» стала видатна педагогиня Софія Русова. Перебуваючи в еміграції у Празі, вона очолювала Український жіночий союз та працювала в Українському високому педагогічному інституті. Крім того, Софія Русова розробляла концепцію національного виховання, яка мала б зберегти українськість у дітей, відірваних від батьківщини [2].

Друга хвиля еміграції відбулася в період Другої світової війни, коли багато українців покинули свої домівки у пошуках безпеки та прихистку. Перед цими родинами постало дуже важливе питання, як в умові відсутності незалежної держави, зберегти свою історію, мову та культуру. Усвідомлюючи загрозу асиміляції, українці будували осередки опору, бо нація живе лише доти, доки вона пам’ятає свою історію поза межами своєї території.[3] Ключовою особистістю в цей час став Євген Коновалець. Саме він у Німеччині та Литві заклав фундамент для політичних структур, які не давали світовій спільноті забути про українське питання. Пізніше, у таборах для переміщених осіб у Німеччині, українці створили розгалужену мережу суботніх шкіл, молодіжних організацій (Пласт, СУМ) та мистецьких об’єднань (МУР), що стало прикладом культурного самозбереження в екстремальних умовах [4].

Ці структури виконували ключову роль у формуванні спільноти. Наприклад, українські школи забезпечували передачу мови та історії новим поколінням, а «Пласт» виховував молодь у національному дусі, зосереджуючись на її патріотичному вихованні. Сучасна хвиля української еміграції відбувається в принципово інших умовах, однак історичний досвід залишається надзвичайно цінним, бо стратегії залишаються схожими, тільки методи різні. Сучасні технології дозволяють українцям, які знаходяться за кордоном, мати постійний доступ до українських медіапросторів: соціальних мереж, освітніх програм, культурних платформ. Це є рішучою силою у впливі на міжнародну підтримку України, адже бути освіченим означає бути озброєним – не лише знаннями, а й здатністю аргументовано відстоювати свою позицію та поширювати правду про війну в інформаційному просторі.[5]. Сьогодні бути українцем за кордоном – це бренд, який допомагає відкривати двері, але цей бренд потребує змістовного наповнення. Цифрова обізнаність дозволяє спростовувати дезінформацію, поширювати лише правдиві факти та формувати позитивний імідж для України за кордоном. Завдяки цим діям українська діаспора стає не просто спостерігачем, а й активним учасником глобальної комунікації.

Водночас, разом з новими можливостями виникають і нові виклики. Так, наприклад, в сучасних реаліях дуже гостро постає проблема збереження мови в повсякденному житті, адже дуже багато українців починають переходити на мову країни перебування, щоб швидше інтегруватися. Це приводить до поступової втрати ідентичності, особливо серед дітей дошкільного та шкільного віку, які легше адаптуються до нового середовища. Саме тому так важливо зберігати українську мову хоча б у родині, як основу культурної приналежності.[6]

Іншою формою прояву сучасної ідентичності можна зазначити так звану «вуличну дипломатію» – це масові акції протесту та мітинги в великих центрах Європи та світу. Найяскравішим прикладом такої дипломатії за останній час стало 24 серпня 2025 року. У День Незалежності України тисячі українців вийшли на вулиці міст і площ у різних країнах, щоб нагадати іноземцям: війна в Україні триває. Так, наприклад у Вашингтоні українці провели мітинг біля Білого дому з виступами та українськими піснями. Опісля учасники рушили з великим українським стягом, розміром десять на 14 метрів, до меморіалу Тараса Шевченка. Завершальною частиною цього неймовірного дійства став концерт. Таку тричастинну подію започаткувала у 2022-му організація US Ukrainian Activists.[7] Відомо, що ця благодійна організація працює у США з 2015 року і займається волонтерськими та культурними проєктами, підтримує Україну в умовах війни та допомагає популяризувати українську культуру.[8] Президентка організації Надія Шапоринська наголошує на тому, що :“Жертви українців – це не лише боротьба за власне виживання. Вони захищають основні цінності Свободи та Демократії, які є фундаментом США. Стояти поруч з Україною – це не лише моральний обов’язок, це життєво важливо для національної безпеки Сполучених Штатів.” [9].

Таким чином, акції на підтримку України давно перестали бути просто проявом солідарності, а перетворилися на інструмент політичного тиску. Це демонструє перехід від пасивного збереження культури до активного захисту державних інтересів з-за кордону.

Проте, якою гарною не була б картина закордоном, треба не забувати, що тривала еміграція створює ризик «відвикання» від українських реалій. Для того, щоб перетворити вимушену міграцію на тимчасовий досвід, держава вже сьогодні має розробляти дієві стратегії, як мотивувати людей повертатися до України після закінчення війни. Це мають бути як і економічні стимули: пільги, виплати, допомога з працевлаштуванням, так і правові гарантії-визнання іноземного трудового стажу, спрощення інтеграції дітей у вітчизняну освітню систему. Отримати «карту українця» має бути престижним, а відчуття затребуваності власного досвіду на Батьківщині стане вирішальним чинником повернення «людського капіталу» після війни [10].

Підсумовуючи, треба зазначити, що сучасний українець за кордоном – це не "біженець без майбутнього", а "посол з великим минулим".Завдання вимушених емігрантів – не просто вижити в чужій культурі, а зробити українську історію частиною світового контексту.

Список використаних джерел

1. "Українська ідентичність у часі і просторі: історична пам'ять та сучасні виклики війни" (2023-2024). [Електронний ресурс]. – 19.02.2025. – Режим доступу: <https://dspace.vspu.edu.ua/items/c5334702-0492-4166-bd29-88536bae5c3>
2. Сологуб Т. Софія Русова – педагог, державний діяч, просвітитель [Електронний ресурс]. – 19.02.2025. – Режим доступу: <https://library.kpnu.edu.ua/?p=2522>.
3. Станіслав Лазебнік. Бурхливі хвилі еміграції. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.golos.com.ua/article/219441>
4. Посівнич Р. Голова ОУН Євген Коновалець [Електронний ресурс] // Український погляд. – Режим доступу: <https://ukrpohliad.org/national-memory/golova-oun-yevgen-konovalecz.html>
5. Сенченко О. М. Цифрова дипломатія як інструмент комунікації в умовах війни. Вісник Книжкової палати. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnaddy_2020_3_3
6. Cedos (Центр дослідження суспільства). Досвід українських біженців та їхні плани на майбутнє: аналітичний звіт (2023–2024) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cedos.org.ua/researches/dosvid-vymushenogo-peremishhennya-za-kordon-ta-dumky-pro-povernennya-v-ukrayinu/>

7. Сич М., Шевченко С., Абрамович О. Тисячі українців вийшли на вулиці у різних країнах, щоб нагадати іноземцям: війна в Україні триває [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/den-nezalezhnosti-zakhody-u-sviti/33511753.html>

8. Люшньова Ю. У США відбувся забіг у пам'ять українських воїнів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pravdatutnews.com/society/2025/09/08/65378-u-ssha-vidbuvsya-zabig-u-pamyat-ukrayinskyh-voyiniv>

9. Медіа «Межа». Активісти проведуть акцію біля Білого дому і вимагатимуть посилити допомогу Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mezha.net/ua/bukvy/activists_rally_in/

10. Національний інститут стратегічних досліджень. Повернення українських мігрантів після війни: виклики для державної політики: аналітична доповідь (2025) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/politika-povernennya-migrantiv-na-batkivschinu-ta-ikhnoi>

Дзюба В.

«Політичні технології та лідерство», 3 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: Піддубний С.А., к.політ.н.,

доцент кафедри політичних технологій

ОСНОВНІ ПРІОРИТЕТИ ГУМАНІТАРНОГО РЕАГУВАННЯ В УКРАЇНІ У 2026 РОЦІ ТА РОЛЬ НЕУРЯДОВОГО СЕКТОРУ

Гуманітарна ситуація в Україні у 2026 році залишається складною та динамічною. Тривала повномасштабна війна, постійні обстріли цивільної інфраструктури, вимушене переміщення населення, руйнування житла та обмежений доступ до базових послуг зумовлюють потребу в системному й водночас гнучкому гуманітарному реагуванні. У цих умовах особливого значення набуває перехід від переважно масового розподілу допомоги до більш адресного підходу, орієнтованого на конкретні потреби окремих громад і соціальних груп.

Відповідно до Плану гуманітарних потреб і реагування для України на 2026 рік, гуманітарної допомоги потребують близько 10,8 млн осіб. Водночас міжнародні гуманітарні партнери планують зосередити пріоритетну підтримку на 4,1 млн найбільш уразливих людей. Для реалізації гуманітарних програм у 2026 році заявлено потребу у фінансуванні на рівні 2,3 млрд дол. США [1; 2]. Ці показники свідчать про збереження масштабної гуманітарної кризи, але також демонструють прагнення донорів і гуманітарних організацій концентрувати ресурси на найбільш критичних потребах.

Основними пріоритетами гуманітарного реагування у 2026 році визначено підтримку людей, які залишаються поблизу лінії фронту; допомогу вразливим особам, які нещодавно виїхали з небезпечних територій або були евакуйовані; швидке реагування після обстрілів і атак; а також підтримку вразливих внутрішньо переміщених осіб і тих категорій населення, які можуть залишитися поза системою соціального захисту [1]. Особлива увага приділяється прифронтовим громадам, внутрішньо переміщеним особам, людям похилого віку, особам з інвалідністю та постраждалим від обстрілів [1].

Одним із ключових напрямів гуманітарної допомоги залишається підтримка населення прифронтових територій. Для таких громад актуальними є питання доступу до питної води, продуктів харчування, медикаментів, засобів гігієни, первинної медичної допомоги, опалення та безпечного житла. Через високі безпекові ризики та руйнування інфраструктури особливого значення набувають мобільні форми допомоги, зокрема виїзні соціальні, медичні та психосоціальні команди. Вони дозволяють наблизити підтримку до людей, які не мають можливості самостійно звернутися по допомогу або евакуюватися.

Другим важливим напрямом є підтримка евакуації та первинної адаптації людей, які залишають небезпечні території. Евакуація не завершується фізичним переміщенням особи у безпечніше місце. Після цього виникає потреба у тимчасовому житлі, доступі до медичних і соціальних послуг, правовій допомозі, психологічній підтримці, освіті для дітей і поступовій інтеграції у приймаючу громаду. У Плані гуманітарних потреб і реагування на 2026 рік наголошується, що така допомога має охоплювати різні етапи переміщення — від евакуації до короткострокової підтримки в місцях прибуття [1].

Окремим пріоритетом гуманітарного реагування є швидка допомога після обстрілів і атак. Йдеться про забезпечення постраждалих людей тимчасовим прихистком, будівельними матеріалами для екстреного ремонту житла, доступом до тепла, електроенергії, води та базових предметів першої необхідності. Оперативність такої допомоги має важливе значення, оскільки саме в перші години та дні після обстрілу громада найбільше потребує підтримки для стабілізації ситуації та запобігання подальшому погіршенню умов життя. У HNRП-2026 цей напрям визначено як реагування після ударів, що передбачає невідкладні заходи у випадках, коли місцеві можливості є обмеженими [1].

Особливе місце у гуманітарному реагуванні посідає захист найбільш уразливих категорій населення. Частина людей може не отримувати належної допомоги через відсутність документів, складність реєстрації, проживання у віддалених громадах, обмежену мобільність або інші соціальні бар'єри. До таких груп можуть належати самотні люди похилого віку, особи з інвалідністю, маломобільні громадяни, бездомні особи, родини з дітьми, а також люди, які не мають стабільного доступу до державних соціальних сервісів. Саме тому у Плані гуманітарних потреб і реагування окремо наголошено на підтримці вразливих переміщених осіб та груп, які ризикують залишитися поза системами соціального захисту [1].

У цьому контексті особливо важливою є роль неурядових організацій. У 2026 році НУО виступають не лише виконавцями окремих гуманітарних проєктів, а й важливими партнерами держави, місцевого самоврядування та міжнародних донорів. Їхня перевага полягає у гнучкості, близькості до громад, здатності швидко реагувати на зміну безпекової ситуації та краще розуміти локальні потреби. Національні й місцеві організації залишаються важливими учасниками надання допомоги на місцях, оскільки часто мають безпосередній доступ до громад, які перебувають у складних умовах [1].

Неурядові організації також виконують функцію заповнення прогалів у системі соціального захисту. Вони часто працюють з тими категоріями населення, які можуть не потрапляти до стандартних державних програм або потребують більш індивідуального супроводу. Це стосується людей без документів, осіб у складних життєвих обставинах, постраждалих від насильства, маломобільних громадян, а також мешканців ізольованих населених пунктів. Завдяки безпосередній присутності у громадах НУО можуть швидше виявляти потреби та сприяти більш адресному розподілу допомоги.

Важливим напрямом діяльності неурядового сектору є психосоціальна підтримка. Тривала війна спричиняє не лише матеріальні втрати, а й глибокі психологічні наслідки: травматичний досвід, втрату близьких, вимушене переміщення, невизначеність майбутнього, емоційне виснаження. Тому гуманітарна допомога не може обмежуватися лише продуктами, речами чи фінансовою підтримкою. Вона має включати комплексну роботу з відновлення людської стійкості, підтримки родин, дітей, людей похилого віку та фахівців, які працюють у кризових умовах.

Сучасне гуманітарне реагування потребує нових моделей місцевого лідерства. У кризових умовах важливими стають не лише управлінські навички, а й здатність до координації, комунікації, адвокації, мобілізації ресурсів і підтримки соціальної згуртованості. Представники громадських організацій, волонтери, соціальні працівники, освітяни, медики та місцеві управлінці фактично стають ключовими учасниками процесів гуманітарного реагування і подальшого відновлення громад.

Окремого значення набуває цифровізація гуманітарної допомоги. Йдеться не про заміну гуманітарної роботи технологіями, а про використання цифрових інструментів для кращої реєстрації потреб, координації між організаціями, моніторингу надання допомоги, уникнення дублювання підтримки та підвищення прозорості. Водночас застосування цифрових рішень має супроводжуватися дотриманням принципів захисту персональних даних, недискримінації та справедливого доступу до допомоги, особливо для людей похилого віку, осіб з інвалідністю та жителів громад із низьким рівнем цифрової доступності.

Після кількох років повномасштабної війни дедалі помітнішим стає виснаження ресурсів приймаючих громад. Тому гуманітарна політика має враховувати потреби не лише внутрішньо переміщених осіб, а й місцевого населення, яке приймає переселенців і також стикається з економічними, соціальними та психологічними труднощами. Такий підхід дозволяє зменшити ризики соціальної напруги, підтримати солідарність у громадах і забезпечити більш справедливий розподіл ресурсів.

Гуманітарне реагування у 2026 році також пов'язане з питаннями раннього відновлення. За даними п'ятої швидкої оцінки завданої шкоди та потреб на відновлення України, підготовленої Світовим банком, Урядом України, Європейською Комісією та ООН, станом на 31 грудня 2025 року прямі збитки оцінюються приблизно у 195 млрд дол. США, економічні втрати — у 667 млрд дол. США, а потреби у відновленні та реконструкції — у 588 млрд дол. США протягом десятирічного періоду [3]. У самому звіті також наголошується, що пошкодження, втрати та потреби залишаються значною мірою сконцентрованими у прифронтових областях і великих міських агломераціях [3]. Це свідчить про те, що гуманітарна допомога дедалі більше перетинається з питаннями відновлення інфраструктури, житла, базових послуг і соціальної стійкості громад.

Таким чином, гуманітарне реагування в Україні у 2026 році має комплексний характер. Воно поєднує екстрену допомогу, захист вразливих груп, психосоціальну підтримку, цифрову координацію, локалізацію гуманітарних програм і підготовку громад до довгострокового відновлення. Неурядові організації у цьому процесі відіграють одну з ключових ролей, оскільки забезпечують гнучкість, адресність і наближеність допомоги до реальних потреб людей.

Отже, ефективність гуманітарного реагування у 2026 році значною мірою залежить від поєднання міжнародної підтримки, інституційної спроможності держави, активності громадянського суспільства та професійності місцевих лідерів. Подальший розвиток гуманітарного сектору потребує не лише фінансування, а й підготовки фахівців, здатних працювати в умовах кризи, координувати ресурси, підтримувати громади та сприяти довгостроковому відновленню України.

Список використаних джерел

1. Ukraine Humanitarian Needs and Response Plan 2026 / United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. January 2026. URL: <https://humanitarianaction.info/plan/1515/document/ukraine-humanitarian-needs-and-response-plan-2026> (дата звернення: 18.05.2026).

2. As the relentless war in Ukraine grinds on, humanitarian partners aim to reach 4.1 million people in 2026 / United Nations in Ukraine. 13 January 2026. URL: <https://ukraine.un.org/en/308290-relentless-war-ukraine-grinds-humanitarian-partners-aim-reach-41-million-people-2026> (дата звернення: 18.05.2026).

3. Ukraine Fifth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA5): February 2022 — December 2025 / World Bank Group, Government of Ukraine, European Commission, United Nations. February 2026. 76 p. URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/ukraine-fifth-rapid-damage-and-needs-assessment-rdna5-february-2022-december-2025> (дата звернення: 18.05.2026).

РОЛЬ ЦЕРКВИ У ФОРМУВАННІ СОЛІДАРНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД XX СТОЛІТТЯ

Сучасна Україна переживає складний історичний період, у якому особливо важливими стають питання єдності суспільства, взаємної підтримки та збереження національної ідентичності. В умовах війни та постійних суспільних викликів люди дедалі більше усвідомлюють значення солідарності як основи існування держави. На мою думку, важливу роль у формуванні такої солідарності протягом XX століття відігравала церква. Вона була не лише релігійною інституцією, а й осередком духовного, культурного та громадського життя українців. Саме через церкву суспільство часто зберігало моральну стійкість і здатність до об'єднання у найскладніші історичні періоди.

Історичний досвід XX століття показує, що українська церква виконувала значно ширші функції, ніж лише проведення богослужінь. У той час, коли українські землі перебували під владою різних держав, церква допомагала людям не втрачати відчуття національної належності. Особливо це стосувалося західноукраїнських земель, де Українська греко-католицька церква стала одним із головних центрів збереження української культури та мови. Через діяльність священників, церковних братств, освітніх і благодійних організацій формувалося середовище, у якому підтримувалася ідея єдності українського народу.

На нашу думку, важливість церкви полягала також у тому, що вона об'єднувала людей не тільки на основі віри, а й навколо спільних моральних цінностей. У першій половині XX століття українське суспільство пережило війни, революції, голод і політичні репресії. У таких умовах саме церква часто залишалася тим місцем, де люди могли отримати моральну підтримку та відчуття себе частиною спільноти. Це було особливо важливо для селянського населення, яке становило більшість українського суспільства. Священники нерідко ставали авторитетами не лише у духовних питаннях, а й у громадському житті.

Особливе значення для українського суспільства мала діяльність митрополита Андрія Шептицького. На нашу думку, він є одним із найважливіших прикладів того, як церква могла впливати на суспільну солідарність. Шептицький підтримував розвиток української освіти, культури та громадських організацій. Він закликав людей до взаємної поваги, відповідальності та єдності. У складні історичні моменти митрополит намагався захистити населення від насильства й закликав не втрачати людяності. Саме тому його діяльність сьогодні часто розглядають не лише як церковну, а й як важливу частину української суспільно-політичної історії.

Окремо варто звернути увагу на роль церкви в умовах радянської влади. Після встановлення радянського режиму релігійні організації почали зазнавати серйозних переслідувань. Комуністична влада розглядала церкву як небезпечний осередок незалежного мислення, тому намагалася максимально обмежити її вплив. Закривалися храми, священників арештовували, а релігійну діяльність часто забороняли. Особливо складною була ситуація після Другої світової війни, коли Українська греко-католицька церква була офіційно ліквідована у 1946 році.

Проте навіть за умов репресій церква продовжувала існувати підпільно. На мою думку, саме в цей період особливо яскраво проявилася її роль у підтримці суспільної солідарності. Люди таємно збиралися на богослужіння, допомагали священникам і підтримували одне одного. Підпільна діяльність церкви стала не лише формою релігійного життя, а й проявом громадянської стійкості. Важливо, що в таких умовах формувалися довіра між людьми та відчуття спільної відповідальності за збереження своєї культури й традицій.

На мою думку, радянська влада не змогла повністю знищити вплив церкви саме тому, що вона була тісно пов'язана із суспільством. Для багатьох українців віра стала способом збереження власної ідентичності. Через релігійні традиції передавалися моральні цінності, історична пам'ять та відчуття належності до українського народу. Саме тому навіть після десятиліть атеїстичної політики церква змогла швидко відновити свій вплив наприкінці 1980-х років.

Важливу роль церква відіграла і в період здобуття незалежності України. У кінці ХХ століття релігійні громади стали активними учасниками громадського життя. Вони підтримували благодійні ініціативи, сприяли розвитку освіти та допомагали людям адаптуватися до нових суспільних умов після розпаду Радянського Союзу. На мою думку, саме через церковні громади багато людей вчилися взаємодії, відповідальності та самоорганізації. Це також стало одним із факторів формування громадянського суспільства в Україні.

Не менш важливо, що церква сприяла формуванню моральної основи суспільної солідарності. У своїй діяльності вона постійно наголошувала на важливості взаємодопомоги, підтримки ближнього та відповідальності перед суспільством. Саме ці принципи допомагали українцям об'єднуватися в кризові моменти історії. Навіть сьогодні можна побачити, що значна частина волонтерських і гуманітарних ініціатив реалізується за участю церковних організацій або релігійних громад.

Отже, історичний досвід ХХ століття показує, що церква відігравала важливу роль у формуванні солідарності українського суспільства. Вона допомагала людям зберігати національну ідентичність, підтримувала моральну стійкість у періоди репресій і сприяла розвитку громадської активності. На мою думку, значення церкви полягає не лише у духовному житті, а й у здатності об'єднувати суспільство навколо спільних цінностей і почуття відповідальності за майбутнє держави. Саме тому історичний досвід ХХ століття залишається важливим і для сучасної України, яка знову переживає складний етап боротьби за свою незалежність і єдність.

Список використаних джерел

1. Бойко О. Д. Історія України : підручник. Київ : Академвидав, 2012. 704 с.
2. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ : Генеза, 2000. 360 с.
3. Історія релігії в Україні / за ред. А. Колодного. Київ : Знання, 1999. 735 с.
4. Субтельний О. Україна: історія. Київ : Либідь, 1991. 512 с.
5. Шептицький А. Пастирські послання. Львів : Свічадо, 2007. 432 с.

Кресан В.

“Політичні технології та лідерство”, 1 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: к. політ н., доцент

доцент кафедри політичних технологій Мордзинська Н. А

ПОЛІТИЧНА ДУМКА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ДІЯЧІВ ХХ СТОЛІТТЯ: МІЖ НАЦІОНАЛЬНОЮ ІДЕЄЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЮ МОДЕРНІСТЮ

Політична думка західноукраїнських діячів ХХ століття сформувалася в умовах бездержавності, перебування українських земель у складі різних імперій і держав та постійного пошуку шляхів національного самовизначення, що зумовило її особливу спрямованість на обґрунтування ідеї державної незалежності як необхідної умови існування нації. На відміну від Наддніпрянської України, у Галичині та на інших західноукраїнських територіях існували відносно сприятливі умови для розвитку політичного життя, зокрема

можливість легальної діяльності партій, участі у парламентських інституціях та доступу до європейських інтелектуальних течій, що сприяло формуванню різноманітних ідеологічних напрямів. Однією з ключових постатей цього періоду був Юліан Бачинський, який у праці

«Україна irredenta» одним із перших обґрунтував необхідність повної політичної незалежності України, розглядаючи її як економічно й соціально зумовлену потребу, поєднуючи національну ідею із соціал-демократичними підходами. Важливу роль у розвитку політичної думки відіграв Іван Франко, який виступав з позицій демократичного соціалізму, наголошував на поєднанні національного визволення із соціальною справедливістю, критично ставився як до імперіалізму, так і до крайніх форм націоналізму, обстоюючи еволюційний шлях розвитку суспільства. Водночас альтернативну модель державотворення запропонував В'ячеслав Липинський, який розробив концепцію консервативного державництва, акцентуючи увагу на ролі політичної еліти, необхідності сильної державної влади та значенні традиції, обґрунтовуючи доцільність монархічної форми правління як засобу забезпечення стабільності. Інший напрям репрезентував Дмитро Донцов, який сформулював засади інтегрального націоналізму, підкреслюючи пріоритет нації, необхідність активної, вольової політики та допускаючи використання радикальних методів у боротьбі за державність.

Таким чином, політична думка західноукраїнських діячів ХХ століття не була однорідною. Навпаки являла собою складне поєднання різних ідеологічних підходів – від соціал-демократичних до консервативних і радикально-націоналістичних, що відображало пошук оптимальної моделі державного розвитку України; її значення полягає в тому, що саме в цьому інтелектуальному середовищі було вперше системно обґрунтовано ідею незалежності як стратегічну мету, а також сформульовано альтернативні концепції державотворення, багато з яких зберігають актуальність і в сучасних умовах.

Взаємодія української національної ідеї з європейською модерністю проявилася у творчій адаптації провідних західних філософських течій до українських реалій. Так, Юліан Бачинський спирався на європейський ортодоксальний марксизм, доводячи історичну неминучість незалежності через економічні чинники. В'ячеслав Липинський інтегрував ідеї європейського неоконсерватизму та елітизму (співзвучні з теоріями В. Парето та Г. Москі), пропонуючи концепцію класократії. Своєю чергою, філософія чину Дмитра Донцова формувалася під впливом європейського волюнтаризму, ірраціоналізму (зокрема Ф. Ніцше) та соціального дарвінізму, що було відповіддю на кризу ліберальної демократії у міжвоєнній Європі.

Список використаних джерел

1. Бачинський Ю. *Україна irredenta (Україна уярмлена)*. Київ: Основи, 1993. 121 с. (Репринт).
2. Донцов Д. *Націоналізм*. Лондон: Укр. вид. спілка, 1966. 363 с.
3. Зайцев О. *Український інтегральний націоналізм 1920-1930-х років: Нариси інтелектуальної історії*. Київ: Критика, 2013. 488 с.
4. Липинський В. *Листи до братів-хліборобів: Про ідею і організацію українського монархізму*. Київ; Філадельфія: [б. в.], 1995. 470 с.

ПЛАТФОРМА

ІНОЗЕМНА МОВА В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ: LEGAL ENGLISH, АІ
ТА ЕКОНОМІЧНЕ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ

Дорошко М.М.

«Міжнародне право», 1 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник — к.ю.н., доц. Гуляр Т.Б.

**THE LANGUAGE OF INTERNATIONAL TREATIES:
THE ROLE OF LEGAL ENGLISH IN ATTRACTING FOREIGN INVESTMENTS
FOR THE RECONSTRUCTION OF UKRAINE**

The full-scale Russian invasion has generated an estimated reconstruction cost exceeding \$500 billion, making legally sound foreign investment attraction a matter of national strategic priority. Legal English functions as the dominant operational language of international investment law, underpinning bilateral investment treaties (BITs), loan agreements, and concession contracts worldwide.

Unlike general English, Legal English constitutes a specialized functional system whose terminology, syntax, and performative structures carry direct legal consequences rather than merely communicative meaning. The modal verb shall in treaty drafting imposes binding obligations, while may confers discretionary rights — a distinction that fundamentally shapes risk allocation between host states and foreign investors. Standardized Legal English clause architectures — stabilization clauses, most-favoured-nation provisions, umbrella clauses — signal institutional predictability and reduce perceived sovereign risk for prospective investors.

The adoption of internationally recognized model agreements (UNCITRAL, ICSID, IFC) in Legal English lowers transaction costs and minimizes cross-jurisdictional interpretation disputes. Investor confidence in Ukraine's reconstruction projects is directly correlated with the linguistic and legal quality of contractual instruments offered by Ukrainian state and municipal bodies. Imprecise or inconsistent use of Legal English in investment documentation creates interpretive ambiguity that can trigger international arbitration proceedings at significant financial and reputational cost to Ukraine.

Ukraine's legislative approximation with EU law under the Association Agreement requires systematic and terminologically accurate rendering of domestic legal norms into Legal English. The conceptual gap between Ukraine's continental civil law tradition and the common law framework underlying Legal English creates structural translation challenges that go beyond mere vocabulary substitution. False friends — such as agreement/contract, liability/responsibility, or security/guarantee — represent a recurring source of drafting errors with potentially binding legal consequences.

Nominalization patterns characteristic of Legal English (e.g., the performance of obligations rather than performing obligations) are not stylistic preferences but carry precise scope-limiting functions in treaty interpretation. Public-private partnership agreements for critical infrastructure reconstruction require specialized Legal English competence at every stage from negotiation to enforcement. International grant instruments and multilateral financing agreements (World Bank, EBRD, EIB) are drafted exclusively in Legal English, demanding full linguistic and legal comprehension from Ukrainian counterpart institutions.

Dispute resolution clauses — including arbitration seat, governing law, and enforcement mechanisms under the New York Convention — must be formulated in precise Legal English to be internationally enforceable. The quality of Legal English in Ukraine's domestic legislation directly affects its compatibility with international investment protection standards and the country's attractiveness in global investment rankings.

Ukrainian legal professionals must develop active Legal English drafting competence — not passive reading skills alone — to negotiate and conclude investment agreements on equal terms with foreign counterparts. The integration of specialized Legal English training into law school curricula is a prerequisite for building sustainable national capacity in international investment law. Mastery of Legal English in international treaty practice is therefore not an ancillary academic skill but a core instrument of Ukraine's economic sovereignty and post-war reconstruction strategy.

Список використаних джерел:

1. Garner B.A. A Dictionary of Modern Legal Usage. Oxford University Press, 2019.
2. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. URL: <https://uncitral.un.org>
3. World Bank. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment. URL: <https://www.worldbank.org>
4. ICSID Convention, Rules and Regulations. URL: <https://icsid.worldbank.org>
5. Haigh R. Legal English. 5th ed. London: Routledge, 2018. 346 p.

Шлапак О.І.

«Правознавство», 1 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник — старший викладач кафедри іноземних мов

Юридичного інституту Чирик О.І.

CHATGPT AS A TOOL FOR LEARNING LEGAL ENGLISH: OPPORTUNITIES AND RISKS FOR LAW STUDENTS

In recent years, digital technologies have become an important part of the educational process. Among them, artificial intelligence tools such as ChatGPT are receiving increasing attention, especially in the field of learning Legal English by law students. For first-year students, legal terminology in English may be difficult to understand.

ChatGPT can help students find explanations of legal concepts, examples of professional vocabulary, and translations of legal expressions. It also allows learners to practice writing legal texts, including contracts, legal summaries, and formal correspondence. Another important advantage is the improvement of reading and translation skills. By communicating with ChatGPT, students become more familiar with the structure and language of legal documents.

Artificial intelligence technologies may also increase students' motivation. Interactive communication makes the learning process more engaging and accessible because students can ask questions and receive immediate feedback. In addition, ChatGPT may support preparation for international academic programs, moot courts, and legal conferences.

However, the use of artificial intelligence should be balanced and responsible. ChatGPT does not always provide fully accurate or updated legal information, so students must verify information using reliable academic and legal sources. Excessive dependence on AI technologies may also reduce independent thinking and critical analysis.

Another significant benefit of ChatGPT is personalized learning. Students may focus on specific areas of law such as constitutional, criminal, or international law according to their interests and educational needs. Furthermore, ChatGPT can contribute to the development of oral communication skills through simulation of interviews, negotiations, or courtroom discussions.

It is also important to consider ethical and academic integrity issues. Universities should develop clear recommendations concerning the responsible use of artificial intelligence in education in order to maintain originality and academic honesty. To sum up, ChatGPT can become a useful supplementary tool for learning Legal English; nevertheless, it should complement traditional educational methods rather than replace them completely.

Список використаних джерел:

1. Brown E. Legal English: A Practical Guide. 2020.
2. Smith J. Artificial Intelligence in Education. 2022.
3. Garner B. A Dictionary of Modern Legal Usage. Oxford University Press, 2019.
4. Johnson P. Digital Technologies in Higher Education. Cambridge University Press, 2021.
5. Richards J. Technology and Language Learning in Higher Education. Routledge, 2021.
6. Walker T. Legal Communication in English. Pearson Education, 2018.
7. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. Center for Curriculum Redesign, 2019.

Сауляк М.І.

«Правознавство», 2 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник — старший викладач кафедри іноземних мов

Юридичного інституту Чирик О.І.

LEGAL ENGLISH AS A COMPETITIVE ADVANTAGE FOR A UKRAINIAN LAWYER IN THE INTERNATIONAL LABOUR MARKET

Today, the world is more connected than ever, and the legal profession is changing because of it. For a lawyer in Ukraine, the "office" is no longer just a building in Kyiv or Lviv. Because of the internet and global business, a Ukrainian lawyer can now work with companies from all over the world. However, to step onto this global stage, you need more than just a law degree — you need to speak the language of international business, which is Legal English.

One of the biggest challenges for Ukrainian lawyers is that our legal system is quite different from the systems used in the UK or the USA. Ukraine uses a Civil Law system, while most international business is based on Common Law. Legal English is the bridge that connects these two different ways of thinking. When a lawyer learns Legal English, they learn how to think like an international professional and can explain complex ideas to foreign clients in a way that builds a strong foundation of trust.

In the legal world, even a small mistake can cause a huge problem. One wrong word in a contract can lead to a lawsuit or a loss of millions of dollars. For a Ukrainian lawyer, being proficient at Legal English means they can write and check documents without needing a translator. This makes the work faster and much safer. If you can negotiate a deal in English as easily as you do in Ukrainian, international partners will treat you as an equal.

The practical rewards for learning Legal English are very clear. It opens the door to the world's best law firms and biggest companies. Furthermore, as Ukraine moves closer to joining the European Union, almost all the new rules and documents are written in English first. Lawyers who can read and understand these EU laws directly will be the most valuable experts in the country and will lead the way in rebuilding Ukraine.

Finally, Legal English allows Ukrainian lawyers to be part of a global community — to join international groups, attend conferences in London or New York, and share ideas with experts from other countries. This kind of networking creates opportunities that simply cannot be found if one only

speaks the native language. To sum it up, Legal English is the decisive tool for the modern Ukrainian lawyer, transforming a local specialist into a global professional who can work anywhere.

Список використаних джерел:

1. The Law Society of England and Wales. International Legal Practice and English Law Resources. URL: <https://www.lawsociety.org.uk/topics/international>
2. European Commission. Ukraine – EU Relations and Accession Process. URL: <https://enlargement.ec.europa.eu>
3. International Bar Association (IBA). The Global Voice of the Legal Profession. URL: <https://www.ibanet.org/>
4. British Council. The English Effect: Impact of English on Employability and Prosperity. URL: <https://www.teachingenglish.org.uk>
5. European Court of Human Rights. Official Languages and Legal Concepts. URL: <https://www.echr.coe.int>

Савчук С.В.

«Правознавство», 2 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник — старший викладач кафедри іноземних мов

Юридичного інституту Чурик О.І.

LEGAL ENGLISH IN THE CONTEXT OF ATTRACTING FOREIGN INVESTMENTS FOR THE RECONSTRUCTION OF UKRAINE

Ukraine is facing one of the biggest reconstruction challenges in modern Europe. According to the joint assessment by the World Bank, the United Nations, the European Commission, and the Government of Ukraine, by the end of 2025 the total recovery and reconstruction needs reached USD 588 billion. As a result, Ukraine needs strong financial support from international partners, private companies, and foreign investors. In this situation, the language of international treaties becomes highly important.

Legal English plays a key role in building trust, reducing risks, and attracting foreign investments for the reconstruction of Ukraine. Today, English is the main language of international business and law. Many international treaties, commercial contracts, arbitration agreements, and investment documents are written in English. This helps representatives of different countries communicate more effectively.

Legal English is different from everyday English. It includes specific legal vocabulary, formal expressions, and precise terminology. Words such as liability, jurisdiction, arbitration, compensation, obligations, and force majeure have exact legal meanings. If such terms are used correctly, they help avoid misunderstandings between parties — this is especially important in international agreements where mistakes may lead to financial losses.

For foreign investors, predictability is one of the main factors when choosing a country for investment. If a contract is written clearly and professionally in Legal English, investors feel more confident. On the contrary, weak drafting, unclear language, or poor translation may create doubts and reduce investment interest. Ukraine needs international investment in many sectors: energy, transport, agriculture, construction, and digital technologies.

Another important issue is international arbitration. Investors often prefer neutral dispute resolution systems such as ICSID or UNCITRAL arbitration. If Ukrainian public authorities and private companies can work effectively in Legal English, they strengthen their position in negotiations and dispute settlement. At the same time, Ukraine also needs qualified lawyers, translators, and public officials who understand both English legal terminology and Ukrainian law.

In conclusion, Legal English is more than a technical tool for drafting documents. It is an important factor of trust, transparency, and legal certainty in international relations. For Ukraine, professional use of Legal English in treaties and investment contracts can help attract foreign capital and ensure successful reconstruction.

Список використаних джерел:

1. World Bank. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine>
2. United Nations. United Nations Treaty Handbook. URL: <https://treaties.un.org>
3. UNCTAD. International Investment Agreements Navigator. URL: <https://investmentpolicy.unctad.org>
4. ICSID. Convention, Rules and Regulations. URL: <https://icsid.worldbank.org/resources/rules-and-regulations>
5. UNCITRAL. Arbitration Rules. URL: <https://uncitral.un.org>

Мазуренко С.І.

«Міжнародне право», 1 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник — старший викладач кафедри іноземних мов

Юридичного інституту Чирик О.І.

**CHATGPT AS A TOOL FOR LEARNING LEGAL ENGLISH:
OPPORTUNITIES AND RISKS FOR LAW STUDENTS**

In the modern world, the study of law is no longer limited to textbooks. For law students, especially those in their first year, mastering Legal English is a primary challenge. Artificial Intelligence, like ChatGPT, has become a revolutionary tool that helps students navigate the complex world of international legal standards and terminology.

One of the greatest opportunities of AI is its ability to simplify complex legal language. Many international treaties use archaic words or very long sentences that are hard to understand. ChatGPT can take a difficult paragraph and explain it step-by-step, allowing students to understand core legal concepts before they try to use them in professional writing. Moreover, ChatGPT can help students practice writing by suggesting more professional synonyms or helping to organize ideas logically.

AI also allows students to analyze how standard clauses, like «representations and warranties», work in practice. By using ChatGPT, students can see how English constructions are used to allocate risks between parties from different countries. Unlike a static dictionary, ChatGPT is interactive: students can simulate a moot court or a negotiation session, which helps memorize terms much faster in a realistic context.

Despite its benefits, ChatGPT has a major risk: it often creates «hallucinations», meaning the AI can confidently provide a legal definition or a case name that is completely false. For a law student, using a non-existent law or a made-up precedent is a critical failure. In Legal English, even the choice of a single word such as shall, must, or may can change the entire legal result of a contract.

There is also a danger that students might start to rely on AI for all their thinking. Law is about deep analysis and finding creative solutions to human problems. If a student lets ChatGPT write every summary or analyze every case, they will not develop the analytical skills needed in court. AI should be used to support the brain, not to replace it. Presenting ChatGPT's work as one's own is also a form of plagiarism that universities are increasingly able to detect.

In conclusion, ChatGPT is a double-edged sword. It offers incredible speed and help for learning Legal English, but it also carries risks of inaccuracy and ethical violations. For a law student, the best strategy is a hybrid approach: use AI for creativity and practice, but always apply your own judgment and professional knowledge for the final result.

Список використаних джерел:

1. Haigh R. Legal English. 5th ed. London: Routledge, 2018. 346 p.
2. Garner B.A. The Elements of Legal Style. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2002. 288 p.
3. Susskind R. Online Courts and the Future of Justice. Oxford: Oxford University Press, 2019. 256 p.
4. Ethics and Governance of Artificial Intelligence for Law Students. EU Commission Guidelines, 2022.
5. Academic Integrity in the Age of AI: A Handbook for Universities / Ed. by M. Smith. New York: Global Education Press, 2024. 190 p.

Кривов'яз Т.О.

«Міжнародне право», 1 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник — старший викладач кафедри іноземних мов

Юридичного інституту Чирик О.І.

CHATGPT AS A TOOL FOR LEARNING LEGAL ENGLISH: OPPORTUNITIES AND RISKS FOR LAW STUDENTS

The rapid development of artificial intelligence has significantly influenced the modern educational process. One of the most popular AI tools today is ChatGPT, which is widely used by students for academic purposes, including language learning. For law students, Legal English is an essential component of professional training, since it provides access to international legal practice and legal communication.

Knowledge of legal terminology allows students to work with international legal acts, court decisions, and academic literature. The importance of Legal English continues to grow due to globalization and the expansion of international legal relations. However, learning Legal English is often challenging because legal terminology differs from ordinary English vocabulary, and students frequently need additional practical tools.

ChatGPT is a modern AI-based system capable of generating human-like responses and providing information on various topics. One of the main advantages of ChatGPT is its accessibility and flexibility — students may use the system at any time and receive immediate explanations. The tool can provide contextual examples that help students remember terminology more effectively, and it allows comparing terminology from different legal systems.

ChatGPT also helps students develop legal writing skills. It can generate examples of contracts, legal opinions, and case briefs. By analyzing such materials, students learn the structure of legal texts and can improve their ability to formulate legal arguments. Furthermore, ChatGPT can simulate professional legal conversations between lawyers, judges, and clients, helping students improve communication and argumentation skills.

Despite numerous benefits, ChatGPT may generate inaccurate or outdated legal information. Students should critically evaluate all AI-generated responses and compare them with official legal sources. Another significant problem is excessive dependence on AI technologies, which may negatively affect critical thinking and analytical abilities. Legal education is based on the ability to interpret legal norms and construct logical arguments, which requires independent engagement.

In conclusion, ChatGPT is an innovative tool that can significantly support the process of learning Legal English. It improves access to legal terminology, enhances writing and communication skills, and supports independent learning. However, its use also involves risks related to inaccurate information and academic integrity. Therefore, students should use ChatGPT responsibly and critically in combination with their own analytical judgment.

Список використаних джерел:

1. Ashley K.D. Artificial Intelligence and Legal Analytics. Cambridge University Press, 2017.

2. McGinnis J.O., Pearce R.G. The Great Disruption: How Machine Intelligence Will Transform the Role of Lawyers.

3. Пасічник О. Штучний інтелект в освіті: три аспекти. Освіта.UA, 2023.

Корнієнко А.Р.

«Правознавство», 2 курс

Юридичний інститут

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник — старший викладач кафедри іноземних мов

Юридичного інституту Чирик О.І.

ACADEMIC INTEGRITY IN THE ERA OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE: CHALLENGES FOR LEGAL EDUCATION IN UKRAINE

Academic integrity has traditionally been one of the key principles of higher education, ensuring trust in academic results and scientific research. However, the rapid development of artificial intelligence has significantly transformed the educational environment and challenged this principle. Modern AI tools, such as ChatGPT and Gemini, are no longer limited to searching for information but are capable of producing complex texts, analyzing data and assisting in research. This creates both new opportunities and serious risks for academic integrity.

The transition from traditional digital tools to advanced AI systems has fundamentally changed the way students interact with information. Artificial intelligence can simplify learning processes and provide personalized assistance. However, it also creates a risk of dependency, where students rely on AI instead of developing their own analytical and critical thinking skills. In the context of legal education, these risks become even more significant, as the legal profession requires not only knowledge but also the ability to interpret norms and build independent arguments.

One of the main challenges is that AI-generated content is often unique and difficult to detect. This makes traditional plagiarism detection tools less effective. Moreover, AI is already transforming the legal field itself by automating routine tasks such as document analysis and legal research. Future lawyers must therefore adapt to new realities, combining technological skills with critical thinking and ethical responsibility.

From a legal perspective, the regulation of academic integrity in Ukraine remains insufficient. Although the Law «On Education» defines academic integrity as a set of ethical principles and rules, it does not fully address the challenges posed by AI technologies. There is also a lack of awareness among students and educators regarding the proper use of AI, which creates «grey zones» in academic practice.

To address these challenges, higher education institutions are gradually changing their approaches. New methods of assessment are being introduced, including oral examinations and project-based tasks that require deeper understanding. Universities also implement AI-detection tools and develop internal policies regulating the use of AI technologies. International experience shows that maintaining academic integrity requires a comprehensive approach combining updated policies, improved detection tools, and redesigned assessment systems.

In conclusion, artificial intelligence has become an integral part of modern education, significantly influencing both learning processes and academic standards. For Ukraine, the priority is not to restrict the use of AI, but to ensure its ethical application through effective regulation, institutional policies and educational reforms. A balanced approach that combines technological innovation with strong ethical principles will allow preserving the quality and credibility of higher education in the era of artificial intelligence.

Список використаних джерел:

1. Teremetskyi V., Burylo Y., Zozuliak O. et al. Academic Integrity in the Age of Artificial Intelligence. 2024.
2. Okebukola P.A. (Ed.). Handbook on Artificial Intelligence and Quality Higher Education. 2024.
3. Академічна доброчесність в освітньо-науковому просторі в умовах використання штучного інтелекту. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024.
4. Леня В.С., Дейнеко Ж.В. Академічна доброчесність в епоху штучного інтелекту. Харківський національний університет радіоелектроніки, 2024.
5. Бааджи Н.П. Новітні інструменти юридичної освіти в добу штучного інтелекту. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 12.

Горай М.В.

«Правознавство», 2 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник — старший викладач кафедри іноземних мов

Юридичного інституту Чирик О.І.

DIGITAL TOOLS IN LEARNING A FOREIGN LANGUAGE FOR LAWYERS: THE EXPERIENCE OF LEADING UNIVERSITIES AROUND THE WORLD

The globalization of legal practice necessitates that law students develop high-level proficiency in Legal English, particularly in fields such as international public law and criminal qualification. Leading global universities are increasingly moving away from traditional pedagogical methods, integrating sophisticated digital tools to enhance linguistic and professional competencies. This shift is driven by the need for Legal Tech literacy, which is now as critical as core legal knowledge.

Leading institutions, including Harvard and Oxford, utilize specialized legal databases such as LexisNexis and Westlaw not only for research but as primary linguistic tools. By engaging with authentic legal documents in their original digital environment, students acquire nuanced vocabulary and understand the structural conventions of international legal drafting. Furthermore, the implementation of Corpus Linguistics tools, specifically the Sketch Engine, allows students to analyze collocations and the frequency of terms in authentic legal corpora.

Artificial Intelligence has also become a cornerstone of modern language learning for lawyers. Recent studies highlight the role of Large Language Models in simulating legal scenarios, such as client interviews or mediation processes. These tools provide a risk-free environment for students to practice argumentative strategies and advisory language. However, leading universities emphasize a balanced approach where AI supplements critical thinking rather than replaces it.

In conclusion, the digital transformation of foreign language learning for lawyers provides a multi-dimensional benefit: it improves linguistic accuracy, fosters technological adaptability, and prepares students for the complexities of the modern international legal market. The experience of world-leading universities shows that the synergy between legal theory and digital tools is essential for the professional development of future jurists.

Список використаних джерел:

1. Bates A.W. Teaching in a Digital Age: Guidelines for designing teaching and learning. URL: <https://pressbooks.bccampus.ca/teachinginadigitalagev2/>
2. Tao J., Gao X. Teaching and learning languages online: Challenges and responses. System, 107. 2022.
3. Kohnke L., Moorhouse B.L., Zou D. ChatGPT for Language Teaching and Learning. RELC Journal, 54(2). 2023.
4. Kilgariff A. et al. The Sketch Engine: ten years on. Lexicography, 1(1). 2014.
5. Dudley-Evans T., St John M.J. Developments in English for Specific Purposes. Cambridge University Press, 1998.

LEGAL ENGLISH AS A COMPETITIVE ADVANTAGE FOR A UKRAINIAN LAWYER IN THE INTERNATIONAL LABOUR MARKET

Globalization processes, along with the extremely complex challenges brought about by the full-scale war, have radically changed the vector of professional development for Ukrainian lawyers. The integration of Ukraine into the European legal and economic space, the creation of international damage compensation mechanisms, and mass business migration require domestic lawyers to step beyond national jurisdiction. In these realities, a deep understanding of Legal English has emerged as a true and decisive competitive advantage.

Legal English is much more than merely translating codes or contracts into a foreign language. It constitutes a complex, historically formed linguistic system closely intertwined with the concepts of Anglo-Saxon Common Law. Ukrainian lawyers, as bearers of the Romano-Germanic legal tradition, encounter terms and institutions when working with English-language documents that often lack direct equivalents in domestic legislation. Modern methods of studying Legal English should therefore focus on bridging this conceptual gap and shaping adaptive legal thinking.

The role of language in jurisprudence can hardly be overestimated, as the word is the main tool of a lawyer. In international practice, the cost of a linguistic error or inaccurate interpretation of a term in a commercial contract can be measured in millions of dollars or lead to a painful loss in arbitration. Top international law firms conduct extremely rigorous candidate selections where an advanced level of professional English proficiency is an integral prerequisite.

In addition to the purely practical dimension, Legal English opens access to the primary sources of international law. A lawyer striving to be in demand in the international market must analyze decisions of the European Court of Human Rights in the original, study EU directives, and work with analytical materials in leading global publications. This trend is actively supported in Ukraine as well, where an increasing number of institutions encourage the publication of legal research in English.

Global trends demonstrate that English absolutely holds the position of lingua franca in the legal profession, and in the coming decades this trend will only strengthen. Consequently, for a Ukrainian law student or practicing attorney, investing in the study of professional language becomes perhaps the most profitable career move. Fluent command of Legal English eliminates geographical borders, allowing domestic specialists to successfully compete for prestigious positions and become full-fledged players in the global legal market.

Список використаних джерел:

1. Kolodnyk L. Enhancing Legal English Skills for Legal Professionals: modern methods and trends. Higher School of Advocacy of UNBA. 2024.
2. American Journal of International Law. Cambridge Core. 2024. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/american-journal-of-international-law>
3. Cherepnev D., Gudkova N. The crucial role of advanced English proficiency in global legal practice. Collection of scientific papers «SCIENTIA». Coventry, 2024. P. 38–41.
4. Importance of Language in Legal Profession. Law eLearning. 2016. URL: <https://lawelearning.wordpress.com>
5. Mizrobova R., Madalieva D. The role of English language in legal profession. Zenodo, 2025. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15666222>

MULTILINGUALISM OF A LAWYER: THE IMPACT OF LEGAL ENGLISH AND OTHER LANGUAGES ON THE QUALITY OF INTERNATIONAL LEGAL ARGUMENTATION

In today's globalized world, international law operates within the framework of intensive intercultural and interlingual interaction. A lawyer working in the field of international law inevitably faces the need to operate in multiple languages, among which Legal English occupies a special place as the de facto lingua franca of international legal communication. Multilingualism is no longer merely an additional skill, but a key factor influencing the quality of legal argumentation and the accuracy of interpretation of legal norms.

Legal English has historically developed as a complex linguistic system that combines elements of Latin, French, and English, and is characterized by specific terminology and stylistics. Its dominance can be explained by its widespread use in international treaties, judicial practice, and academic publications, as well as by the global status of English as a hyper-central language in science and law. At the same time, the dominance of Legal English creates risks of simplification or distortion of legal concepts originating from other legal cultures.

Proficiency in multiple languages enables a lawyer to better understand legal texts, since legal norms often exist in several authentic language versions. Comparing these versions allows one to identify nuances of meaning and avoid one-sided interpretation. Multilingualism also helps avoid translation errors, as linguistic indeterminacy may result in different legal outcomes. A multilingual lawyer is capable of independently verifying sources and forming a more substantiated legal position.

Language is not a neutral instrument — it reflects the legal culture, history, and modes of thinking of a particular legal system. Different language versions may convey the same legal content in different ways, and knowledge of multiple languages helps avoid national bias in legal reasoning. In international law, multilingualism also performs a democratic function by ensuring the participation of diverse legal cultures in the formation of legal norms.

Despite its clear advantages, multilingualism creates certain challenges: linguistic indeterminacy, problems of legal harmonization, and the dominance of English with the risk of marginalizing other legal traditions. Multilingualism of a lawyer is therefore a key factor in enhancing the quality of international legal argumentation — it ensures a deeper understanding of legal norms and contributes to more objective legal reasoning. Effective multilingualism presupposes not only knowledge of languages, but also an understanding of the respective legal cultures.

Список використаних джерел:

1. Hernández G. On Multilingualism and the International Legal Process. Durham University.
2. Leung J. Interpreting Multilingual Legislation: The Limits of Language. Oxford University Press.
3. Bahanov B. Interpretation in EU Multilingual Law. European Papers, 2022.
4. van der Jeught S. The Multilingualism Paradox in EU Law, 2025.
5. Ammann O. Language Bias in International Legal Scholarship. European Journal of International Law, 2022.

LEGAL ENGLISH AS A TOOL FOR ATTRACTING FOREIGN INVESTMENT IN THE DEVELOPMENT AND RECONSTRUCTION OF UKRAINE

In the context of unprecedented economic and infrastructural losses caused by the full-scale Russian aggression, Ukraine's strategic priority is large-scale post-war reconstruction. The key driver of this process is the attraction of foreign direct investment and cooperation with international financial institutions. However, successful integration into the global economic space requires overcoming not only legal or infrastructural barriers but also institutional and communicative ones.

Professional proficiency in Legal English today goes beyond the purely linguistic competence of an individual lawyer. Legal English is transforming into a strategic tool for national economic security, a mechanism for capital protection, and a significant reputational factor that fosters an environment of trust between the state and foreign stakeholders. The process of attracting foreign capital directly depends on the ability of national entities to guarantee legal certainty to foreign partners through the use of a unified conceptual framework.

International investment contracts are mostly governed by English law, which is the recognized global standard in commercial disputes. The use of Legal English allows for the implementation of concepts critical to investors, such as Representations and Warranties, Indemnities, Conditions Precedent, and Force Majeure clauses. According to international arbitration statistics, a significant share of commercial disputes arise precisely due to semantic ambiguity or incorrect translation of legal terms — therefore, professional Legal English acts as a preventive mechanism that minimizes litigation risks.

For an international investor, the decision to allocate capital is based not only on potential return indicators but also on the assessment of the recipient company's institutional transparency. Fluent use of Legal English terminology serves as a specific marker indicating that the Ukrainian party is integrated into Western business culture. Modern investment processes also require strict adherence to compliance and corporate governance procedures — Due Diligence, AML/CFT, KYC, and ESG — which were conceptually formed within the Anglo-Saxon legal tradition.

The quality of legal communication has a direct impact on macroeconomic indicators and the investment climate. Any communicative barrier increases the investor's transaction costs. If negotiations require constant involvement of interpreters or are delayed due to a misunderstanding of international standards, such transaction costs become unjustifiably high. Furthermore, the integration of AI technologies into legal practice opens new horizons: when Ukrainian professionals draft documentation using flawless Legal English, foreign AI systems can rapidly and accurately evaluate corporate transparency without translation distortions.

In conclusion, the most effective innovative solution on the path to Ukraine's economic recovery is the systemic modernization of the training of legal and managerial personnel. The synergy of profound proficiency in Legal English with advanced digital skills will allow domestic specialists to structure investment deals in accordance with international standards. It is the linguistic transparency of state and private institutions that will become the decisive factor transforming Ukraine from a territory of high investment risks into a hub of economic opportunities.

Список використаних джерел:

1. Official website of the Norwegian-Ukrainian Chamber of Commerce (NUCC). URL: <https://nucc.no/>
2. Business Ombudsman Council: Protection of Entrepreneurs' Rights in Ukraine. Annual Report 2025. Kyiv, 2026. URL: <https://boi.org.ua/>

LEGAL ARGUMENTATION USING AI: CAPABILITIES AND LIMITS OF CHATGPT APPLICATION

Rapid technological development of Artificial Intelligence is significantly transforming modern legal practice and opening new opportunities for the analysis, processing, and utilization of legal information. Large Language Models (LLMs) such as ChatGPT can generate coherent texts, formulate arguments, and imitate the logic of legal reasoning. The relevance of the topic lies in the need to determine the permissible boundaries of AI use in the legal sphere and to assess its role in the process of legal argumentation.

Legal argumentation includes the following elements: subjects, legal arguments, content, demonstration, purpose, and result. The functional principle of ChatGPT is based on probabilistic language modeling — the model does not understand the law in the classical sense but generates text by predicting the most likely word sequence based on prior context. The system can produce structured texts, formulate arguments, and emulate legal reasoning, but has significant limitations: it lacks true understanding of legal norms and context, creating risks of inaccurate or fictional statements (so-called hallucinations).

Confidentiality also poses a major challenge. A typical risk scenario arises when a lawyer inputs confidential information into open language models to accelerate document preparation. In the professional environment, a new standard has emerged: zero client data in public AI, which permits only enterprise solutions with guarantees of no data retention. From the perspective of case law, in *Mata v. Avianca* a U.S. federal court sanctioned attorneys for filing procedural documents containing fictional court precedents generated by AI.

The development of LegalTech testifies to the emergence of the agent model of AI, in which the system not only generates results but also demonstrates the reasoning process, sources, and structure of argumentation. This increases transparency but simultaneously creates risks of overreliance. An interesting position was expressed by the Ukrainian Supreme Court, which noted that referring to ChatGPT's argument could be regarded as an abuse of procedural rights and a display of contempt of court.

The issue of liability for the use of AI in legal practice remains one of the most debated aspects. Regardless of the level of autonomy of AI systems, responsibility for the final legal outcome lies with the lawyer. This reflects the fundamental principle of professional accountability in legal ethics, according to which technological tools cannot substitute human judgment. The use of AI in legal argumentation requires constant human oversight.

In conclusion, artificial intelligence, particularly ChatGPT, opens new possibilities for legal argumentation, increasing the speed of information analysis and the formation of legal positions. At the same time, its use is limited by risks of error, lack of full understanding of the law, and threats to confidentiality. Therefore, AI does not replace legal reasoning but acts as an auxiliary tool, the use of which requires mandatory human control and professional responsibility of the lawyer.

Список використаних джерел:

1. OpenAI. GPT-4 Technical Report. 2023. URL: <https://openai.com/research/gpt-4>
2. Susskind R. *Tomorrow's Lawyers*. Oxford University Press, 2023.
3. Ashley K.D. *Artificial Intelligence and Legal Analytics*. Cambridge University Press, 2017.
4. Surden H. Artificial intelligence and law: An overview. *Georgia State University Law Review*, 35(4). 2019.

5. European Commission. Ethics Guidelines for Trustworthy AI. 2019. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu>
6. American Bar Association. Generative Artificial Intelligence and the Practice of Law. 2024.
7. Mata v. Avianca, Inc. U.S. District Court, Southern District of New York, 2023.
8. Thomson Reuters. LegalTech Trends Report 2025. URL: <https://www.thomsonreuters.com>
9. Pavlenko J. Problems of applying artificial intelligence in legal interpretation. Journal of Legal Science of Ukraine. 2024.

Бойко М.О.

«Міжнародне право», I курс

Юридичний інститут КНЕУ імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник — к.ю.н., доц. Гуляр Т.Б.

ACADEMIC INTEGRITY IN THE ERA OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE: CHALLENGES FOR LEGAL EDUCATION IN UKRAINE

The rapid proliferation of artificial intelligence tools is fundamentally reshaping the educational landscape, and legal education in Ukraine is no exception. AI systems such as ChatGPT, Gemini, and other generative models have created new dynamics in academic settings — offering undeniable benefits in research assistance and language support while simultaneously posing serious threats to the foundational principles of academic integrity. For future lawyers, whose professional credibility rests on intellectual honesty and independent reasoning, these challenges carry particularly high stakes.

One of the most pressing issues is the blurring boundary between legitimate AI assistance and academic misconduct. Traditional plagiarism as copying another person's text is relatively straightforward to detect and address. AI-generated content, however, is typically unique and stylistically consistent, rendering conventional detection tools largely ineffective. Students may submit AI-written analyses, contract interpretations, or legal memoranda that are formally original yet substantively devoid of personal intellectual engagement. Law school assignments designed to develop argumentation, statutory interpretation, and case analysis skills become meaningless if completed by a machine.

The implications for competency development are significant. Legal reasoning is not merely a matter of reproducing information — it involves constructing arguments, identifying ambiguities, balancing competing interests, and making judgments under uncertainty. Excessive reliance on AI at the formative stages of legal education may produce graduates who can generate polished-sounding documents but lack the deep analytical capacity required in courtrooms, negotiations, and legal advisory roles. The risk is not hypothetical: Ukrainian law firms and courts already report concerns about the declining quality of independent legal thinking among young professionals.

From a regulatory standpoint, Ukraine's existing framework on academic integrity, anchored in the Law «On Education» and institutional codes of conduct, was not designed to address AI-specific challenges. The concepts of authorship, originality, and independent work require reinterpretation in the context of human-AI collaboration. What constitutes acceptable use of AI as a drafting aid versus unacceptable substitution of one's own thinking remains undefined in most university policies, creating grey areas that students and educators navigate without clear guidance.

Addressing these challenges requires a multi-level response. At the institutional level, law schools should update their academic integrity codes to explicitly define acceptable and prohibited uses of AI tools, distinguishing between AI as a research aid and AI as an author. Assessment methods must evolve — oral examinations, in-class writing, and reflective commentary on AI-generated outputs can reduce opportunities for dishonest use while developing precisely the critical skills that AI cannot

replicate. Faculty development in AI literacy is equally essential, as instructors cannot evaluate student work fairly without understanding what AI can and cannot produce.

At the cultural level, a shift in attitude is needed. Students must come to understand that academic integrity is not merely a compliance requirement but a professional obligation that prefigures the ethical responsibilities of legal practice. The same honesty, transparency, and accountability expected of a lawyer in dealings with clients, courts, and opposing counsel must be cultivated from the first year of legal education. AI can be a powerful learning tool when used transparently and critically — but it must serve the student’s intellectual development, not replace it. Building a culture of academic honesty in the AI era is ultimately about preparing lawyers who are not only technically competent but professionally trustworthy.

Список використаних джерел:

1. Teremetskyi V. et al. Academic Integrity in the Age of Artificial Intelligence. 2024.
2. Бааджи Н.П. Новітні інструменти юридичної освіти в добу штучного інтелекту. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 12.
3. Леня В.С., Дейнеко Ж.В. Академічна доброчесність в епоху штучного інтелекту. 2024.
4. European Commission. Ethics Guidelines for Trustworthy AI. 2019.
5. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

Ковальова В.С.

«Міжнародне право», 1 курс

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник — к.пед.н., доцент кафедри іноземних мов

Юридичного інституту Гуляра Т.Б.

LEGAL ENGLISH AS A COMPETITIVE ADVANTAGE FOR A UKRAINIAN LAWYER IN THE INTERNATIONAL LABOUR MARKET

In today’s legal environment, globalization has already become a practical reality rather than an abstract idea. Ukrainian lawyers are increasingly involved in cross-border cooperation, whether it concerns international contracts, foreign clients, or participation in global legal processes. Under such conditions, professional communication is impossible without a strong command of English — specifically Legal English, which serves as the working tool of the legal profession.

Unlike everyday communication, legal language is formal, precise, and often quite complex. Words such as consideration or assignment may look familiar, but in a legal context they function in a completely different way. Because of this, even small inaccuracies in interpretation can lead to serious problems, especially when dealing with contracts or legal obligations. Moreover, most international agreements are drafted in English even when none of the parties are native speakers, creating a professional barrier for those who do not possess Legal English.

From the perspective of employers, a candidate who is able to read and analyze legal documents in English without assistance is much more valuable than someone who depends on translation. In contract law, clauses such as «representations and warranties», «indemnification», or «limitation of liability» perform specific legal functions and must be understood precisely. Without a clear understanding of such elements, a lawyer cannot properly evaluate risks or protect the interests of a client.

International dispute resolution is another area where Legal English is essential. Arbitration proceedings are usually conducted in English, including written submissions and oral arguments. Researchers also point out that the current system of legal education does not always meet practical

needs — graduates often lack the ability to work with authentic legal materials in English, which creates difficulties at the beginning of their careers.

The advantages of mastering Legal English are clear: it provides access to a wide range of professional information available only in English, increases professional mobility, and enables participation in exchange programs and employment abroad. The role of technology should also be mentioned — modern legal databases, research platforms, and document management systems all require at least a working knowledge of English.

In general, Legal English should not be seen as an optional skill but as a basic requirement for anyone who wants to build a serious international career in law. It expands career opportunities, improves professional skills, and allows integration into the global legal community.

Список використаних джерел:

1. Garner B.A. Legal Writing in Plain English. 2nd ed. Chicago: University of Chicago Press, 2013.
2. McKay W., Charlton H. Legal English: How to Understand and Master the Language of Law. Pearson Education, 2005.
3. Іваненко І.І. Основи юридичної англійської мови: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2020. 210 с.
4. Haigh R. Legal English. 4th ed. London: Routledge, 2018. 360 p.
5. Krois-Lindner A., TransLegal. International Legal English. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
6. Brown G., Rice S. Professional English in Use: Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.

Наукове видання

**ЗБІРНИК ДОПОВІДЕЙ
93-ї студентської наукової конференції
присвяченої 120-річчю КНЕУ**

**«ІННОВАЦІЙНІ ПРОЄКТНІ РІШЕННЯ
НА ШЛЯХУ ДО ЕКОНОМІЧНОГО
ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ»**

(16 квітня – 16 травня 2026 р.)

Видано в авторській редакції

Верстка М. Криворученко

Підп. до друку 04.06.2026. Формат 60×84/8.
Друк. арк. 10,21. Зам. 26-5997

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
03680, м. Київ, проспект Берестейський, 54/1

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи (серія ДК, № 235 від 07.11.2000)

E-mail: litera@kneu.edu.ua